

M. SEBASTIAN

OPERE ALESE

Ediție îngrijită și prefăcută de
V. MÎNDRA

Vol. II

PROZĂ
PUBLICISTICĂ

București

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

1962

L. 3286/1962

PROZĂ

ACCIDENTUL

ROMAN

I

Nu-și dădea seama cât timp trecuse. Cîteva secunde? Cîteva lungi minute?

Nu simțea nimic. Auzea în jurul ei voci, pași, chemări, dar totul surd și cenușiu, ca un fel de pastă sonoră, din care numai uneori se desprindea cu o subită claritate un clopot de tramvai sau un strigăt, pentru ca imediat să reîntre în aceeași rumoare stinsă.

«Va să zică un accident», gîndi ea foarte calm, aproape cu indiferență.

Gîndul nu-i deștepta nici o alarmă, nici o grabă. Avea foarte vag impresia că trebuie să fie lungită pe jos, lingă trotuar, cu capul în zăpadă, dar nu încercă să facă nici o mișcare.

Îi trecu prin minte o întrebare stupidă, fără sens: «Cît să fie ceasul?»

Se încordă să audă tic-tacul ceasornicului de mină, dar nu-l auzi. «S-o fi spart.» Pe urmă, într-un efort de atenție, răsfrintă parcă în ea însăși, observă că de fapt nu aude nimic din propria ei ființă: nici pulsul, nici inima, nici respirația.

«Am stat, reflectă ea, am stat ca un ceasornic.» Și i se păru că surîde, dar nu-și simțea buzele, pe care căuta inutil să le contureze undeva în acest lucru familiar și totuși pierdut, care era corpul ei insensibil.

Își aminti atunci brusc momentul căderii, atât de brusc, încît avu impresia că din nou cade, și auzi încă o dată zgomotul scurt, ca de resort spart, pe care-l auzise atunci.

Nu-l reținuse pe moment, dar acum îi revenea cu o precizie absurdă: sunet sec de ligament care se rupe, de arc ce se sparge, și într-adevăr i se păru că undeva, în intimitatea acestui trup pe care nu-l mai simțea, ceva trebuie să se fi rupt din loc.

Încercă să se străbată pe ea însăși, cu o scurtă privire interioară, și să surprindă, ca pe o placă de radiografie, locul exact al rupei.

Clavicula? Aorta? Rotula?

Pentru fiecare cuvînt, i se părea că trebuie să găsească un răspuns în corpul ei inert, pe care îl asculta din nou silindu-se să-l pătrundă cu auzul, pînă la cele mai depărtate fibre.

«Hotărit, ceva s-a rupt. Dar ce?»

Vocile creșteau și descreșteau pe stradă, în jurul ei, cu răbufniri zgomotoase și îndepărtări subite. Veneau pînă la ea, ca prin ceață, aburite.

Deodată o străpuse o senzație ascuțită de frig și în același timp își simți genunchiul drept gol în zăpadă, ca și cum singur din întreg corpul s-ar fi trezit dintr-o profundă anestezie. Ce depărtat, dar ce intens îl simțea! Un moment îl fixă cu gîndul și i se păru nespuse de straniu acest unic punct sensibil, desprins din leșin ca o mică insulă vie.

Pe urmă, ca un val de sînge, frigul urcă mai sus de genunchi și se răspîndi cu o fină rețea tactilă pe pulpă, chemînd la viață noi regiuni de epidermă. Zăpada era pufoasă, mîngietoare și avea o moli-ciune de așternut rece. Își afundă cu oarecare lene piciorul drept în această zăpadă, și îl simți pe de-a-ntregul gol, cu ciorapul căzut pînă la gleznă.

În aceeași clipă, avu fulgerător senzația rupturii de adineauri. Gîndul, care pînă acum ezitase, merse de astă dată exact spre mica piesă anatomică ruptă: jartiera. Liberat, resortul ei metalic se imprima sus pe pulpă, ca un mic sigiliu rotund.

«Trebuie să fiu pe jumătate goală», gîndea ea fără alarmă. Ridică abia atunci capul, și în același timp vocile se limpeziră, ca ieșite brusc din ceață.

— Criminali, striga un domn bătrîn, răstîndu-se, sufocat de violență, la un vatman, care tăcea încurcat. Criminali. Nu vă uitați nici înainte, nici înapoi, dați buzna peste călători, peste dame, peste copii...

Omul de la tramvai încercă să schițeze un gest de explicație.

— Păi dacă dumneaei coboară...

— Ei și ce-i dacă coboară? Adică n-are voie?

— N-are voie, că aici nu e stație... zise altcineva, o voce indiferentă.

De jos, ea încercă să-l vadă pe cel care vorbise, dar nu distinse în întuneric decît o privire fără curiozitate.

— Sigur că nu e stație... reluă vatmanul, puțin încurajat.

Domnul bătrîn indignat nu voia să cedeze.

— Foarte rău că nu e. Să fie. Că de aia plătim noi. Bani știți să ne luați, dar stații nu vă dă mina să faceți. Criminali, bandiți... V-ați îmbogățit pe punga noastră...

Ea simți un zîmbet care flutura în întuneric și, fără să ridice bine capul pentru a-l primi din față, avu certitudinea că e zîmbetul vocii indiferente de adineauri.

— ...da, bine ne faceți, așa ne trebuie, că sîntem proști și nu reacționăm...

Era stupid, desigur, dar își dădu seama că, trîntită acolo în zăpadă, ea nu asculta vocea stridentă a bătrînelui indignat, ci urmărirea tăcerea depărtată a celuiilalt.

— ...da, domnilor, nu reacționăm. Ia să chemăm noi agentul și să-ți trîntim un proces-verbal, mă-nțelegi...

În sfîrșit, auzi din nou vocea celuiilalt, aceeași voce puțin surdă, puțin leneșă. Vorbea probabil cu vatmanul.

— Vezi-ți de drum, băiatule. Urcă-te în vagon și dă-i drumul.

— Sigur. Să-și vadă de drum, și pe dumneaei s-o lase aicea, moartă, în zăpadă.

Toate privirile se îndreptară din nou spre ea. În focul discuției fusese uitată, dar acum redeveni personajul principal al scenei.

Se simți ridiculă, trinită cum era — cine știe de cind? — în plină stradă, într-un grup de trecători curioși. Ar fi vrut să se ridice, dar singură știa bine că nu va putea.

Aruncă o privire circulară, căutând parcă o figură cunoscută printre acele fețe cenușii, și se opri la bărbatul a cărui voce leneșă o reținuse. Îl recunosc după privirea lui indiferentă, care-i semăna foarte bine cu vocea.

— Decît să te cerți, mai bine m-ai ajuta să mă ridic.

Omul nu păru de loc surprins. Făcu fără grabă un pas spre ea, îngenunche cu oarecare întîrziere, îi trecu o mină pe sub brațul drept și o ridică fără prea mare îndeminare, dar cu o mișcare fermă.

Ea nu-și putu opri un mic strigăt de durere, cînd, pentru ca să se ridice, se lăsă cu toată greutatea pe piciorul drept.

— Doare?

— Nu știu. O să văd mai tirziu.

Și acum ce să facă? Cercul curioșilor se strînse și mai tare în jurul ei. Pălăria îi cădea pe ceafă, ciorapul drept îi curgea de-a lungul piciorului, mantoul era plin de zăpadă, mânușile erau ude...

Îi păru rău că se ridicase: fusese mult mai comod pe jos, în zăpadă. Un moment, o ispiti gîndul absurd de a se trînti la loc, ceea ce o făcu să suridă și să-și recapete puțin calm. «Trebuie să scap de ăștia», își zise ea, înfruntînd cu bravură curiozitatea grupului.

Se întorsese din nou spre omul ei, care și el părea acum puțin stînjenit de spectacol.

— Nu vrei să faci cu mine cîtiva pași?

Propunerea părea că-l plictisește. Ea se grăbi să-l liniștească.

— Numai cîtiva, pînă la o mașină.

Nu așteptă răspunsul, îi luă brațul și porni lingă el, călcînd cu băgare de seamă, ca să nu redeștepte durerea de adineauri.

Nu se vedea nici o mașină, nici o trăsură. Tînărul domn nu se silea de loc să-și ascundă plictiseala. Tăcea cu încăpăținare, absent.

L-ar fi lăsat bucuroasă și și-ar fi continuat singură drumul, dar nu avea încredere în piciorul ei drept. De două ori încercase să calce puțin mai apăsător, și durerea o străpunsese de la gleznă, ca o lamă.

«E prost-crescut, dar am nevoie de el.» Îl luă și mai bine de braț, ca și cum ar fi vrut să-i arate că nu se lasă intimidată de proasta lui creștere și că nu renunță.

Mergea puțin în urma lui, căci nu îndrăznea să-i spună că face pașii prea mari. Îl putea privi pieziș, din profil, fără ca el să observe. Un tip șters, cu trăsături nesigure, tînăr parcă, dar fără vîrstă precisă, blond parcă, dar fără culoare certă. «Parcă l-am mai văzut undeva.»

E înalt? E scund? N-ar fi putut spune. În paltonul acela părea înalt, un palton gri, larg, cu buzunare mari, în care mîinile se infundau cu un aer de securitate.

Continua să tacă, o tăcere de drum lung, închisă, rezistentă, fără expresie.

«Parcă ar fi singur. Parcă n-aș fi lingă el. Parcă ar fi uitat că sînt lingă el. Și dacă într-adevăr a uitat? Dacă se va trezi cu mine de braț și mă va întreba ce caut aici, atîrnată de brațul lui?»

Se hotări să rupă ea tăcerea.

— Nu înțeleg cum s-a întîmplat. Am alunecat, se vede, de pe treapta tramvaiului. Voiam să cobor.

— Din mers?

Se miră auzindu-i glasul. Credea că n-o aude, că nu-i va răspunde. Surpriza o insufleți.

— Da, din mers. Totdeauna cobor din mers. Nici nu se poate altfel. Eu locuiesc aici aproape, în bulevardul Dacia, și tramvaiul 16 nu oprește decît ori la Donici, ori la Vasile Lascăr. E prea departe. De

asta cobor la cotitură, unde tramvaiul o ia pe Orientului. Nu numai eu. Toată lumea care stă prin apropiere. Și nu se întâmplă niciodată nimic. Numai astăzi... Nu știu cum s-a întâmplat...

Treceau tocmai sub bătaia unui felinar. În lumină, figura lui i se păru din nou absentă.

«Ce tip uricios!» Totuși, îndrăzni să se oprească.

— Nu te supăra. Vreau să-mi ridic ciorapul. Am înghețat de tot.

Se aplecă, dar abia acum băgă de seamă că singerează: genunchiul drept era roșu, iar mai jos, spre gleznă, unde se zgiriasse probabil mai tare, țesătura ciorapului se lipise de rana cu sînge înghețat.

— E grav?

— Nu știu. Decamdată nu mă doare. Ar trebui să trec pe la o farmacie. Vrei?

El nu răspunse, dar o luă de braț și o întrebă din ochi: «Unde?»

— Nu e departe. Uite, pe trotuarul celălalt.

Trecură drumul. De departe, ea avu oarecare greutate să se recunoască în oglinzile farmaciei, la dreapta acestui domn, care i se părea și mai străin în imaginea depărtată din oglindă. Când se apropie, surise cu compasiune propriei ei figuri. «Deplorabilă sint, săraca de mine!» Își scoase cu un gest scurt pălăria și rămase cu ea în mină, consternată.

— Nu pot să intru în halul ăsta. Farmacista mă cunoaște, o să mă întrebe, va trebui să-i explic... Nu vrei dumneata?...

El acceptă fără entuziasm, cu o aprobare încrunțată din sprincene.

— Ce-ți trebuie?

— Puțină tinctură de iod și... știu eu? puțină apă oxigenată.

Voi să-și deschidă poșeta, ca să-i dea bani, dar el, fără să aștepte, împinse ușa farmaciei și intră.

De afară, ea îl urmări prin geamul vitrinei, cum intră, cum se descoperă, cum spune bună seara, cum se apropie de farmacistul în halat alb. I se păru curios să-l vadă deschizînd gura și rostind cuvinte,

pe care ea nu le auzea. Ciudată voce are! Puțin aco-perită, puțin stinsă, și totuși avînd un accent aspru. Farmacista turna tinctura de iod în sticlă.

De ce durează așa de mult? Trebuie să fie înăuntru o căldură dulce de seră. Balanțele de metal stau nemișcate. Lichiduri grele, somnoroase, dorm în rafturi, în sticle solemne de cristal.

Farmacista îl întreabă ceva, și el răspunde cu destulă voie bună. E mai vorbăreț înăuntru la căldură decît afară, în frig. Dacă l-ar lăsa? Dacă s-ar duce acum, fără să-l mai aștepte? Ce cap uimit ar face nemai-găsind-o, dar și ce sentiment de ușurare ar avea, impertinentul!

Genunchiul începu s-o doară. Mai mult s-o înțe-pe decît s-o doară. Se mai gîndi încă o dată la căldura bună de dincolo de vitrină și închise ochii. I se părea că alunecă într-un fel de somn...

— Am stat prea mult?

Era vocea lui. Aceași voce nesigură, care nu apasă pe cuvinte și-ți face impresia că trece pe lîngă ele din neatenție.

Nu-i răspunse și nu deschise ochii.

— Ți-e rău?

— Nu, nu mi-e rău. Dar aș vrea să ajung acasă. Am înghețat.

— Spuneai că nu e departe...

— Fii liniștit: nu e. Mai avem douăzeci de pași, și ai scăpat.

Nu aștepta nici o protestare politicoasă din par-tea lui. Îl luă de braț, decisă să nu-i mai vorbească și nerăbdătoare să poată în sfîrșit rămînea singură. Se silea să facă și ea pașii cît mai mari, deși picio-rul drept o durea mereu.

Pentru prima oară de cînd i se întîmplase acci-dentul ăsta stupid, ar fi vrut să plîngă.

Se opri în sfîrșit în fața unei case cu multe etaje, se rezemă de portalul de sticlă și îi întinse mîna...

— Aici. Acum, te poți duce. Îți mulțumesc.

El îi strînse mîna o clipă, fără să i-o rețină, și pe urmă duse degetul la pălărie, schițînd vag o jumă-tate de salut.

Ar fi vrut să-i spună: «Ești cel mai urficios om din lume», dar era prea obosită ca să-i spună ceva. Îl lăsă acolo, în fața casei, și intră în holul luminos, unde o primi un val de căldură molesitoare.

...Era singură în ascensor. Apăsă pe butonul ultimului etaj, al șaselea, și apoi căzu pe banchetă, cu un suspin de salvare. Își promise să plîngă din toată inima cînd va ajunge sus în camera ei. Simtea că nimic nu i-ar fi putut face mai bine: un plîns bun și pe urmă o baie fierbinte.

Undeva între două etaje, ascensorul se opri cu o scurtă zguduitoră. Crezuse întii că a ajuns, dar își dete seama că de fapt a rămas suspendată în drum.

«E ziua accidentelor», încercă să glumească în gînd. Sună lung pe butonul de alarmă.

Își aduse aminte că vara trecută cucoana bătrînă de la al treilea rămăsese o dimineată închisă în ascensor, între două etaje. Gîndul o îngrozi. Apăsă din nou, cu o tresărire de panică, lung, nervos, răstit, pe butonul roșu. Era în tot imobilul o tăcere adîncă: numai undeva, departe, slab ca o chemare din altă lume, soneria de alarmă suna fără răspuns.

Nu mai putea să reziste lacrimilor. Se privea în oglinda dreptunghiulară din ascensor și i se făcu milă de starea în care se afla, ciufulită, ruptă, murdară, înghețată. Lacrimi calde, bune o podidiră, și ea le primi cu o subită plăcere, de parcă s-ar fi apropiat de o sobă caldă.

De jos, cineva, portarul probabil, striga: «Hei, ușa de la al treilea. Cine a deschis ușa de la al treilea?»

«Ușa de la al treilea» fu închisă: ascensorul pîrni mai departe, fără zgomot. Ea ar fi vrut să nu se mai oprească, să meargă mereu așa și să poată plînge liniștită, în mișcarea lentă, tăcută a ascensorului.

Sus o aștepta tînărul domn în palton gri. Îl privi uluită, neînțelegînd ce se întîmplă.

— Dumneata?

— Eu. Am uitat tinctura de iod și apa oxigenată.

Într-adevăr, scoase din buzunar două sticlute învelite în hîrtie multicoloră de farmacie.

— Și cum te-ai urcat?

— Pe scară.

— Șase etaje?

— Șase.

«Ce tip curios!» gîndi ea privind-l un moment, intrigată încă o dată de lipsa lui de expresie. Avea și acum aceeași privire depărtată, neîntrebătoare, pe care i-o întîlnise prima dată, ridicînd capul de jos, din zăpădă.

Își aduse aminte că a plîns și coborî jenată ochii, dar era prea tîrziu, căci el observase.

— Ai plîns?

— Nu... Adică da. Puțin. Dar n-are nici o importanță! Niciodată cînd plîng nu are importanță...

Își scoase cheia din poșetă.

— Vrei să intri un moment?

El răspunse cu o ridicare din umeri.

— Asta înseamnă «da», sau înseamnă «nu»?

— Nu știu bine ce înseamnă. E un gest familiar. Să zicem, «da».

— Atunci, să intrăm.

Pe ușă era o mică placă metalică: Nora Munteanu. El întrebă din ochi, și ea confirmă: «Eu...»

Apa era fierbinte. Aruncase în cadă un pumn de lavandă, și toată odaia era plină acum de aburi calzi, aromitori.

— Se simte și dincolo?

— Ce?

— Lavanda.

— Lavandă e? Da, se simte.

Glasul lui venea și mai șters, din odaia alăturată, prin ușa pe care Nora o lăsase într-adins puțin deschisă, ca să poată vorbi cu el, în timp ce ea își lua baia.

— Nu te plictisești?

— Nu.

— Ești bine instalat?

— Da.

Îl instalase într-adevăr într-un fotoliu și îi pusese înainte un vraf de reviste ilustrate. «Ca la dentist», observase el docil, ocupînd locul arătat.

«Da, ca la dentist. Și te rog să fii cuminte pînă termin eu. Pe urmă, stăm de vorbă.»

Baia era adormitor de bună. Nora închise ochii, învinsă de căldura pe care o simțea pătrunzînd ca o dulce toropeală, prin tot corpul. Departe în adînc, se deschideau fine vase de singe, pe care avea senzația că frigul le înghețase.

Nora avu un gînd de prietenie pentru acest corp al ei, cunoscut, familiar și de treabă. I se părea că e o veche cunoștință regăsită și îl mîngîia cu o simpatie de camarad. Pe sîn mîna întîrziea, ca pe un obraz rotund. Ar fi vrut să doarmă...

În odaia alăturată se mișcase parcă un scaun din loc.

— Ai vrut ceva?

— Nu. Mă uitam la fotografia de pe birou. Cine e?

— Eu.

— În costumul ăsta?

— Da, e un costum de schi. Eram la Predeal. Îți plac?

Nu răspunse. Poate că nici nu auzise întrebarea, pe care ea o pusese neglijent, coborînd vocea. Îl auzi întorcînd o filă: citea probabil.

Nora se gîndi la el și băgă de seamă cu surprindere că-l uitase. Îl știa în odaia alăturată, cufundat în fotoliul ei, dincolo de această ușă întredeschisă, dar îi era cu neputință să-și aducă aminte cum arată la față. Trăsăturile fugeau nesigure, sub un suris vag, ca o lumină difuză.

Își aminti în schimb cu precizie cravata pe care o purta, o cravată verde de lînă aspră, cu mărunte cusături oblice, paralele...

«Frumoasă cravată, dar nu știe să și-o facă. Nodul prea strîmb. Am să-l învăț eu cum se face un nod ca lumea.»

De dincolo, soneria telefonului izbucni energică.

— Ce să fac? întrebă din fotoliu tăcutul musafir.

— Nimic. Lasă-l să sune.

Soneria insistă, mereu mai lung, mereu mai răstit. Nora surise cu oboseală. Un singur om putea să sune atîta.

— Fii bun și răspunde.

El ridică receptorul, spuse «alo», și apoi, după o pauză, îl puse la loc.

— Ce s-a întîmplat?

— Nu știu. Nu răspunde nimeni. E cineva care a închis telefonul fără un cuvînt.

— Trebuie să fie Grig.

— Grig?

— Da, un prieten. Trebuie să fi fost mirat auzind o voce de bărbat, de aici. O fi crezut că a greșit numărul.

Presupunerea Norei era probabil justă, căci telefonul sună iar.

— Nu te supăra. Răspunde-i, te rog. Spune-i că sînt în baie și să mă cheme peste cinci minute.

Își opri respirația și ascultă cu urechea ațintită spre odaia cealaltă, ca să prindă și ea vocea din receptor. O auzi într-adevăr vibrînd metalică, îndepărtată ca pe un minuscul disc de patefon.

— Alo, 2.65.80? Sinteți sigur? Nu e greșală?

— Nu, domnule, nu e greșală.

— Atunci, cine e la telefon? întrebă mica voce de metal.

— Vă roagă domnișoara Nora...

— Nu mă interesează ce mă roagă domnișoara Nora. Vreau să știu cine e la telefon.

— Domnule, domnișoara Nora e în baie și vă roagă...

— Nu vreau să știu unde este domnișoara Nora. Vreau să știu cine ești dumneata.

Urmă o clipă de tăcere, apoi zgomotul scurt, retezat al receptorului ce cădea pe furcă, undeva departe, tăind legătura.

— Și acum?... o întrebă el pe Nora, cu un calm pe care ciudata convorbire părea că nu-l tulburase.

— Nimic. Reia-ți locul în fotoliu și așteaptă-mă. Viu îndată.

Nora intră îmbrăcată într-un halat alb de baie, puțin prea larg pentru ea.

Se îndreaptă spre fotoliul lui, aprinse o mică lampă cu abajur de pe divanul din apropiere și o întoarse spre el, luminându-i brusc fața.

— Ce s-a întâmplat?

— Nimic. Vreau să te văd. Închipuiește-ți că uitasem cum arăți. Tot timpul, în baie, m-am căznit să-mi aduc aminte.

Îl privi atentă, cu seriozitate, iar el îi suportă calm privirea.

— Ai terminat?

— Da, deocamdată. Ai o figură nesigură. Greu de ținut minte.

El ridică din umeri. Ea recunoscuse gestul.

— Nu-mi place ridicarea asta din umeri.

El nu răspunse nimic, iar ea îl privi mai departe lung, urmărind desenul evaziv al acelei figuri, în care i se părea că deslușește un amestec de oboseală și de copilărie.

— Ești un tip fumuriu. Parcă vii din ceață.

Pe divan erau cele două sticlute, cumpărate de la farmacie. Nora le luă și se duse lângă noptieră, să-și panseze «rănila», cum spunea exagerat, ca să glumească.

Își dete la o parte halatul, cu o pudoare atentă, și își dezveli piciorul drept, numai pînă la genunchi, atîta cît era nevoie, ca să se bandajeze. Nu era propriu-zis rănită. Mai mult zgîriată, dar destul de rău, căci chiar după baia fierbinte pe care o făcuse, singura încă ușor.

El urmărea din fotoliu operația, așteptînd parcă s-o audă țipînd cînd apăsa tamponul cu iod pe gleznă înșingerată. Dar gesturile ei aveau ceva atent și obiectiv de infirmieră aplecată asupra unui pacient străin. Părul negru îi cădea pe frunte, fără cochetărie.

Cîtăva vreme, ea continuă să plimbe tamponul de vată, pe gleznă și apoi pe genunchi, cu totul absorbită de ceea ce făcea. Pe urmă se întrerupse, ca și cum și-ar fi adus deodată aminte de un lucru uitat.

— Te-a plictisit telefonul de adineauri?

— Nu.

— Cu atît mai bine. Eu... eu sînt obișnuită.

Își relua delicata ei operație, spălînd cu apă oxigenată și apoi cu tinctură de iod o mică zgîrietură pe care n-o descoperise pînă atunci.

— Da, sînt obișnuită. Cu asta și cu atîtea altele. Vezi, Grig... Dar ar trebui să-l cunoști.

— Nu vine astă-seară pe aici?

— Trebuia... Dar acuma nu mai vine. Nici astă-seară, nici multe alte seri...

— Îmi pare rău, crede-mă.

— Mie nu. Îți jur că nu.

— Îl iubești?

Nora simți în întrebarea lui o inflexie ironică. Era convinsă că surîde, așa cum surîdea pe stradă, în grupul acela de curioși, el singur indiferent.

Ridică scurt capul, pentru ca să-l surprindă, și fu mirată văzînd că se înșelase. Nu surîdea.

— Nu, nu-l iubesc. Nu cred că-l iubesc. Vine pe aici... în odaia asta... Vine, pleacă, telefonează, se supără, se împacă... Așa e el. Cred că pe dumneata te-ar amuza.

— De ce?

— Nu știu bine. Mi se pare că este exact contrariul dumatiale.

— După ce se cunoaște asta?

— După multe. După voce. După cravată.

Se ridică și veni spre el.

— Da, după cravată. El o poartă totdeauna corect. A dumatiale e strîmbă. Nu știi să ți-o faci. Mă lași pe mine?

Se așeză pe speteaza fotoliului și îi desfăcu nodul cravatei, cu degete ușoare, atente. El nu se împotrivi. Aștepta supus să termine. O aromă de lavandă trecea prin halatul ei poros, aducînd o undă de căldură, în care se simțea parcă zvîcnirea depărtată a singelui, bătaia mărunță a pulsului.

După ce sfîrși de înnodat cravata, Nora se depărtă puțin de el și îl privi, ca să vadă cum îi stă.

— Nu, nu merge. E corectă, dar nu-ți stă bine. E prea corectă pentru dumneata.

Și tot ea, cu aceeași grijă, se sili să strice nodul prea bine făcut al cravatei și să-i redea aerul de neglijență dinainte.

Era gata să plece. Își pusese paltonul («Ce înalt e, Doamne, în palton!») și se pregătea să-i spună bună seara.

— Într-adevăr, te duci?

— E târziu.

— Nici nu te-ai prezentat. Nici nu știu cum te cheamă.

— E nevoie de hîrțiile mele de identitate?

— Nu strică să le vedem.

El căută cu seriozitate în buzunarul interior al hainei și scoase de acolo un carnet, pe care i-l întinse.

Nora îl răsfoi un timp, ca și cum ar fi vrut să verifice fotografia, semnalmentele, semnătura. Pe urmă, îl privi deodată surprinsă.

— Ești născut la 18 decembrie?

— Da.

— La 18 decembrie? Ești sigur?

Fără să aștepte răspunsul lui, întoarse capul spre calendarul din perete.

— Știi că e ziua duminică astăzi?... Știi că împlinești...

Se opri, deschise din nou carnetul de identitate pe care-l avea în mână, citi anul nașterii lui...

— Știi că împlinești 30 de ani astăzi? Tocmai astăzi?

El nu părea surprins. Arăta mai mult amuzat de sincera ei stupeoare. Ea insistă.

— Spune, știi?

El ridică din umeri, indiferentă lui ridicare din umeri.

— Nu.

Nora încercă să nu-l creadă.

— Nu-i adevărat. Nu-i așa că nu-i adevărat? E cineva care te așteaptă astă-seară. O femeie, o iubită. E cineva care știe...

Se opri din vorbă. Era în tăcerea lui ceva împințit, ceșos, din care avu deodată siguranța că nu va putea smulge nici un răspuns.

El făcu un pas spre ușă. Nora îl apucă de braț.

— Nu pleca încă.

Pe o etajeră cu cărți, într-un vas de sticlă, erau trei garoafe cu cotoarele lungi. Luă o garoafă și i-o întinse fără să suridă, aproape cu gravitate.

— De ziua duminică.

Apoi, cu un neașteptat elan, se apropie și mai mult de el.

— Rămîi aici. După cum vezi, e lumină, e cald. Îl sunăm pe portar și-l trimitem la băcănie. Vom face un dineu somptuos și vom ciocni un pahar. Asta aduce noroc.

— Crezi? întrebă el vag.

— Sînt sigură.

O sclipire copilăroasă îl lumină.

— Primesc. Dar trebuie să mă lași să cobor eu după tirguiele.

— Nu se poate.

— De ce?

— Pentru că nu te mai întorci.

— Ba da.

...Și nu mai avu timp să-i răspundă, pentru că deschisese deja ușa și dispăruse vijelios pe scări.

Nora rămase în prag, să-i asculte pașii depărtîndu-se.

Se uită neliniștită la ceasornicul de pe birou: au trecut 20 de minute. «Poate nu mai vine.»

Era o tăcere imensă în întreg imobilul. De undeva, de la un etaj depărtat, venea un cîntec slab de patefon, sau de radio:

*«Noapte bună, Mimy,
Și somn ușor.
Noapte bună, Mimy,
Adormi ușor...»*

Nora se gîndi la această Mimy, care desigur dormea de mult, înduplecată de cîntec.

Și ea ar fi vrut să doarmă. Îi părea rău că-și dezbrăcase halatul acela moale, în care se simțea așa de cald îmbrățișată. În rochia aceasta de seară, avea

incomoda impresie că se află în vizită, în propria ei cameră. Dar voise să ia cu totul în serios «dineul» pe care îl pregătea, și se gândise cu plăcere că, la întoarcere, el va găsi o femeie strălucitoare... «Strălucitoare.» Își repetă cuvântul în gând și zîmbi cu puțină oboseală.

Un uruit surd se desprinsese din tăcerea generală a clădirii. Se urca cineva cu ascensorul.

Obişnuită cu secretele cele mai intime ale clădirii, urechea Norei urmărea sunetul cum ar fi urmărit ridicarea mercurului într-un fel de termometru imens.

Etajul I, etajul II...

Pe măsură ce se apropia, uruitul ascensorului vibra ca o coardă joasă de pian, prelungită de apăsarea pedalei. Se va opri la al treilea?... Nu, a trecut mai departe.

La fiecare etaj era o smucitură scurtă, ca o bătaie mai tare de puls.

Nora închise ochii. Simţea în propria ei fiinţă ridicarea aceasta, ca şi cum o secretă curea de transmisie ar fi dus-o mai departe pînă în singele şi nervii ei.

Patru... cinci... S-a oprit?

Părea că în tăcerea de pînă atunci se deschide o nouă zonă de tăcere, mai adîncă.

S-a oprit?

Da. S-a oprit. Grilajul interior, de lemn, e dat la o parte cu un zgomot dinţat de oblon, uşa se deschide şi se închide mecanic, uruitul de coardă al ascensorului se depărtează, descreşte...

«Inutil să-l aştept. Nu mai vine.»

Nora se ridică din fotoliu şi se apropie de oglindă, privindu-se lung.

«Ce comică eşti, scumpa mea fată, ce comică eşti!» îşi spuse cu glas tare.

Îi era milă de rochia ei neagră, de braţele goale, de cele două garoafe, pe care le vedea prin oglindă clătîindu-se în vasul de sticlă, prea grele pe tulpina lor subţire, ca şi cum şi ele ar fi fost obosite de aşteptare...

Ridică receptorul telefonului şi îl păstră cităva vreme în mînă, fără nici un gând. Pe urmă îl puse la loc, neştiind de ce îl ridicase.

— Nu, nu, nu mai vine.

Se rezemase de perete şi îşi privea acum odaia, întîrziind asupra fiecărui lucru în parte, mirată că acele lucruri îi sînt în acelaşi timp aşa de cunoscute şi aşa de străine.

Pe birou zăria carnetul lui de identitate. Îl luă în mînă şi abia acum băgă de seamă că e un paşaport. Nu cunoştea paşapoartele acestea noi, cu scoarţe lungi. Îl deschise.

«Talia, mijlocie. Părul, castaniu. Sprincenele, castanii. Ochii, verzi. Nasul, regulat. Gura, regulată. Barba, rade...»

Ultimul cuvînt o făcu să tresară. În sala de baie, pe mica etajeră metalică de deasupra chiuvetei, era serviciul de ras al lui Grig. «Trebuie să-l ascund», îşi spuse, gîndindu-se că celălalt, la întoarcere, ar putea să intre în baie şi să găsească acolo un obiect atît de indiscret. Dar se răzgîndi după primul pas... La ce bun să-l mai ascundă, de vreme ce el tot nu se mai întoarce...

Reciti din nou «semnalmentele» de pe foaia de paşaport. Ar fi vrut să regăsească în fiecare cuvînt o trăsătură din acel obraz nesigur, ce se pierdea acum din nou în ceaţa din care numai o clipă se desprinsese.

Părul, castaniu... Gura, regulată... Ce funcţionar plictisit ridicase un moment ochelarii dintre hirtii şi îl privise, într-o doară, pentru ca pe urmă să-i scrie la rubrica respectivă culoarea ochilor, linia frunţii, conturul buzelor?... Ea îl avusese aici, în odaia ei, în plină lumină, în plină bătaie a lămpii, şi totuşi n-ar fi ştiut să spună nimic sigur despre figura lui cu linii nedecise.

«Gura, regulată»... Nora închise ochii şi se sili să-şi amintească acea gură, despre care paşaportul spunea cu indiferenţă că e regulată, ca şi cum n-ar fi fost o infinitate de linii posibile sub acest singur cuvînt. Ar fi vrut să-şi poată plimba arătătorul pe

buzele lui și să surprindă în cea mai ușoară deschidere a lor acel suris neterminat care arunca o lumină ușor ostenită pe întreaga figură.

I se părea că este în carnetul pe care-l avea în mină un mister de descifrat și că sub toate acele formule, peceti și semnături era o viață care așteaptă să fie întrebată. Se simțea singură, oribil de singură, în odaia cu toate luminile aprinse, ținând în mină o fotografie, un nume, citeva semnalmente, sub care ar fi fost fericită să audă o bătaie de inimă, un glas.

Era ispitită să ducă acel carnet cu scoarțe albastre la ureche și să asculte, ca într-un ghioc, șoaptele unei vieți pe care nu o cunoaște.

Paginile «rezervate pentru vize» erau pline de felurite timbre și ștampile. Nora citi pe ultima filă: «*Visé sous le no. 1464 à la Légation de Belgique de Bucarest pour permettre au titulaire...*»¹

Două ștampile mai mici, dreptunghiulare, arătau în josul paginii trecerea frontierei, la ducere și la întoarcere. «*Hergenrath 23 Juillet 1934. Contrôle des Passagers.*»² Și apoi «*Hergenrath 12 Août*»³.

«Unde am fost eu între 23 iulie și 12 august?» se întreabă Nora. Se revăzu pe plajă, la Agigea, în plin soare, treizeci de zile singură, în timp ce la Eforie, Grig juca ziua cărți la Cazinou și dansa noaptea la buvetă... Uneori, când era marea liniștită, jazul se auzea pînă în cortul ei de la Agigea... În același timp, cineva trecea într-o noapte de iulie granița la Hergenrath, poate spre Bruxelles, poate spre un mic oraș de provincie, poate singur, poate cu o femeie, cineva care cinci luni mai târziu avea s-o ridice din zăpadă, pe o stradă din București, și s-o privească în ochi cu o indiferență ridicare din umeri...

Ar fi vrut să poată retrăi acele zile, 23 iulie — 12 august, dar nu în cortul de la Agigea, ci undeva nevăzută, în umbra acestui necunoscut. Ar fi vrut să poată ști ce s-a întâmplat în acele 19 zile și să vadă

mica gară de frontieră în noapte, chipul vameșului, ștampila imprimind cu tuș roșu pe hirtie o zi ce nu se va mai întoarce... «*Hergenrath, 23 Juillet.*» Cuvîntul avea ceva misterios, indescifrabil pentru Nora.

Se cufundă în fotoliu, descurajată.

Ar fi trebuit să se dezbrace, să se culce, să doarmă. Dar simțea că nu ar avea putere să se ridice în picioare, să-și scoată rochia, să-și facă patul. Ar fi vrut să rămînă nemișcată și să doarmă așa cum era, ca într-o sală de așteptare într-o gară. Gara de la Hergenrath...

Sonerie sună deodată puternic, gălăgios. În primul moment, Nora nu-și dădu seama de ce se întâmplă. O lăsă să sune lung, ca și cum ar fi vrut să umple întreaga odaie cu chemarea ei. Pe urmă se îndreptă spre ușă, silindu-se să nu facă nici o presupunere. Deschise fără emoție. În prag era el, încărcat cu pachete.

Dopul zbură cu o detunătură puternică, și șampania se revărsă peste gitul sticlei, în timp ce Nora privea în sus, ca și cum ar fi urmărit traiectoria proiectilului.

— Lovit! strigă el victorios.

Sus, pe tavan, o pată albă, cît o monedă, indica punctul atins.

— Încă două lovituri ca asta, și mîine mă dă proprietarul afară, pentru avarii grave, glumi Nora, nu fără îngrijorare totuși.

— Două lovituri zici? Nu, scumpa mea prietenă. O sută una. Da, o sută una lovituri de tun. Ca la Bobotează, ca la 24 Ianuarie.

Și punînd deoparte sticla deschisă, ca pe o armă descărcată, luă în mîini o nouă sticlă. De astă dată detunătura fu și mai puternică decît cea dintîi. Se priviră surprinși unul pe altul, fără să mai surîdă. Ferestrele vibrau cu un sunet subțire. Pe etajeră, cele două garoafe se clătinau trezite din somn. Detunătura părea că se răspîndește pînă departe prin toată clădirea adormită, de la etaj la etaj.

— Lovit!

¹ Vizat cu nr. 1464 la Legația Belgiei din București, pentru a i se permite titularului... (fr.).

² Hergenrath, 23 iulie 1934. Controlul călătorilor (fr.).

³ Hergenrath, 12 august (fr.).

Pe tavan apăruse un nou semn alb, la o distanță foarte mică de primul.

— Sînt un trăgător formidabil! Ce siguranță! Ce precizie!

Avea în privire o lumină, pe care Nora o vedea pentru prima oară aprinzîndu-se. Aproape că nu-l mai recunoștea pe omul tăcut care plecase cu jumătate oră înainte, din camera ei. Unde era tăcerea lui grea, unde acel surîs de oboeală și de indiferență? Vorbea acum cu o însuflețire nervoasă străină parcă de el.

Șampania fierbea mărunț în pahare. Nora îl ridică pe al ei, cu oarecare gravitate.

— Pentru aniversarea duminică. Pentru cei treizeci de ani pe care îi împlinești.

Băgă de seamă că vocea îi tremură și îi fu rușine de această copilăroasă emoție. El răspunse cu dejurare, glumind:

— Pentru dumneata. Pentru tramvaiul 16. Pentru accidentul de astă-seară.

La al cîtelea pahar era? Numărase pînă la al cincilea, dar de acolo mai departe pierduse socoteala.

Era probabil tîrziu. Aparatul de radio (cine îl deschisese? cînd îl deschisese?) intona slab imnul englez. «Se termină emisiunea de la Droitwich.»

Nora făcea eforturi să-și țină ochii mari, deschiși, dar lucrurile din cameră le vedea într-o pinză de fum.

Sus, pe tavan, grupate mărunț în jurul aceleiași punct, loviturile marcate i se păreau acum fără număr de multe.

În fața ei, cînd foarte aproape, cînd nemăsurat de departe, ca și cum l-ar fi privit prin lentilele întoarse ale unui ochean, era el. Vorbea, dar Nora, deși auzea distinct fiecare cuvînt, nu înțelegea nimic din ce spune. Mereu glasul acesta surd, stins, cu subite străpungeri de lumină, care se pierde apoi în aceeași indiferență...

Lovit! Ce curios sună strigătul acesta scurt, de triumf, în vorbirea lui leneșă. Lovit! Lovit ce? Lovit unde? Lovit în inimă, da, da, am spus în inimă.

Nora își luă capul în mîini. Ar fi vrut să oprească șirul dezordonat de gînduri, care o străbăteau, ar fi vrut să oprească bătaia timpurilor.

«Dragă fată, să fim rezonabili, să nu ne pierdem capul. Domnul ăsta... cum îl cheamă?... vezi? ai și uitat cum îl cheamă... în sfîrșit, cum l-o fi chemînd, are să plece. E tîrziu și are să plece... Afară dacă... afară dacă vrei să rămînă. Vrei să rămînă? Spune, mie poți să mi-o spui... ne cunoaștem doar de atîta vreme... vrei să rămînă?»

El se ridicase probabil de la locul lui și venise lîngă ea. Îi simțea răsuflarea în spate, foarte aproape. Nora se ridică brusc.

— Așteaptă-mă. Mă întorc îndată.

Intră în odaia de baie, fără să facă lumină, de teamă să nu-și surprindă în oglindă figura descompusă de nesomn și de vin, privirea tulbure, pe care și-o cunoștea de mult, din rarele ei nopți albe. Deschise robinetul și lăsă să curgă apă rece pe obraji, pe ochi. Pe urmă abia, îndrăzni să aprindă lumina: își regăsi cu încredere privirea ei cuminte, de zi. Se privi un timp, întrebîndu-se ce trebuie să facă. Ar fi atît de simplu să se întoarcă în cameră, să-i spună că e tîrziu, că e obosită și că-l roagă să plece! Dacă ar fi avut curajul să-i spună același lucru, pe vremuri, într-o noapte ca asta, lui Grig... Serviciul ăsta de ras n-ar mai fi aici — și cîte lucruri, cîte ar fi altfel de cum sînt!

Își desprinsе rochia cu mișcări încete, întîrziate, neștiind dacă pînă la urmă nu o va încheia la loc. Rămase goală, cu picioarele desculțe pe ciment, și răceala pietrei răspunse în toată ființa ei, cu ceva mîngietor, calmant. Între pereții albi de faianță, strălucitori sub bătaia lămpii, corpul ei era palid, trist. Se privi cu o clătinare din cap: «Săraca mea Nora, ce singură ești!» Un val de tandrețe o cuprinsе pentru singurătatea ei și un gust confuz de lacrimi neplînsе.

La ce bun să se împotrivescă? Va trece dincolo, va stinge lumina, se va culca și-l va aștepta să se dezbrace. Îl va săruta, ea cea dintîi, pe buze și va surprinde acolo surîsul lui amar. Poate că și el, da, poate că și el are unele lucruri pe care vrea să le uite...

Își îmbracă halatul alb și se mai uită încă o dată în oglindă, căci nu voia să-și evite privirea.

În prag se opri, neînțelegînd ce se petrece. În odaie nu era nimeni. Privi lung fotoliul gol, țigara, care ardea singură în scrumieră, paharele deșarte. Ușa din vestibul era întredeschisă. Se îndreptă într-acolo, ieși pe culoar și ascultă un moment, fără curiozitate. I se părea că aude de jos, de la primele etaje, pași care coboară.

Se întoarse în odaie și din nou se uită cu un fel de atenție stupidă la fiecare din lucruri, ca și cum le-ar fi întrebat, ca și cum ar fi așteptat să-i răspundă.

Deschise fereastra. Jos, în stradă, pe trotuarul celălalt, un domn în palton gri se îndepărta cu pași mari, cu mîinile în buzunare. Nora își aminti numele citit pe pașaport. Îl strigă fără să-și dea seama ce face.

— Paul! Paul!

Pe urmă rămase peste fereastra deschisă, cu brațele căzute.

II

Paul se auzi strigat, dar nu întoarse capul. Glasul cădea de sus, înghețat, fără accent. Era pe toată strada o tăcere încrămențită. Trebuia să fie foarte tîrziu. Pe tot bulevardul Dacia, o singură fereastră luminată: fereastra ei. O simțea în spate, între umeri, ca o privire. Nu se opri decît după ce trecu de colț, cînd simți că ochiul acela de lumină nu-l mai poate ajunge.

Avea un sentiment de bruscă despovărare: «Liber și singur».

Ce departe era de odaia din care fugise! Băuse mult, vorbise enorm, voise cu tot dinadinsul să fie tînăr și vesel, dar a fost de ajuns să rămînă cîteva clipe singur, pentru ca toată animația lui să se prăbușească. Nu avea nici o curiozitate pentru corpul tinerei femei, care se dezbrăca în odaia de alături. Se ridicase de la locul lui, își luase în grabă paltonul și pălăria, ieșise lăsînd deschisă ușa, de teamă să nu fie auzit, coborise treptele, sărindu-le cîte două, cîte trei. Liber și singur...

...Se trezi umblînd de-a lungul trotuarului, drept la margine, cu pași foarte mărunți, unul după altul. Gheata se imprima adînc în zăpadă, lăsîndu-și tiparul bine desenat. Cînd ajungea în dreptul unui nou felinar, se oprea pentru a privi înapoi: sub bătaia

lămpii, urmele pașilor se aliniau pînă departe, desenați parcă pe o nesfîrșită pagină albă. Pe urmă, pornea mai departe, cu același pas atent.

Un taximetru trecu pe lîngă el, încetinindu-și mersul și invitîndu-l pe acest trecător întîrziat. Paul întîlni privirea șoferului, privire intrigată, poate puțin ironică, și tresări de a fi fost surprins în stupidul său joc. Trecu drumul, spre celălalt trotuar, grăbind pasul, ca și cum și-ar fi amintit deodată că are de făcut o cursă, pe care o uitase.

Și acum?

Se jena să reînceapă jocul întrerupt, căci avea impresia că nu șoferul, ci el însuși se surprinsese adineuri. Mergea într-adins pe lîngă case, pe unde zăpada era bătătorită, și pașii rămîneau fără urme.

Trecea prin fața unui gard lung de lemn, făcut din scînduri vopsite. «Soț ori făr'de?» Se decise pentru «soț» și începu să numere.

— Unu, doi, trei, patru...

Se oprea uneori, căci erau unele scînduri crăpate în două și n-ar fi vrut să numere aceeași scîndură de două ori. Nu-i plăcea să trișeze cu propriile lui superstiții.

O lumină de faruri izbucni din spate, proiectîndu-i umbra departe, pe zăpadă. Era însă hotărît de astă dată să nu se mai lase intimidat și să-și continue cu orice preț jocul pe care îl începuse.

— Cincisprezece, șaisprezece...

Mașina trecu în viteză pe lîngă el: «O mașină de casă sau un taxi ocupat», gîndi Paul, fără să-și întrerupă numărătoarea.

— Douăzeci și opt, douăzeci și nouă, treizeci...

Se opri în fața scîndurii lîngă care ajunsese, o măsură din creștet pînă jos, ca pe un om, și murmură de cîteva ori: treizeci, treizeci.

Treizeci de ani! Iată, e inutil să fugi de singurul gînd care te urmărește; e inutil să cauți uitarea în mici jocuri imbecile. Pînă la urmă, va trebui să-l privești în față, să-l accepți: treizeci de ani.

Se rezemă cu spatele de gard și închise ochii. Ar fi vrut să poată rămînea așa, fără gînduri, fără amintiri, în această nesimțire binefăcătoare. Se vedea ca și

cum s-ar fi privit de pe trotuarul celălalt, singur pe strada pustie, rezemat de o poartă străină în această noapte în care împlinea treizeci de ani, treizeci de ani cu care nu ştia ce să facă.

Dar simţea ridicându-se de undeva, din fiinţa lui, ca o ceaţă uşoară, un îndepărtat gust de tristeţe, un vechi gust de cenuşă. Ştia bine ce amintiri prost închise, ce imagini inutil reprimite se ascundeau dincolo de această indiferenţă, pe care o simţea acum destrămindu-se. Aşa cum la munte, în dimineţile de ceaţă, aştepţi să apară peisajul dispărut şi totuşi prezent, întrevădea dincolo de această melancolie imaginea iubitei, numele ei zadarnic alungat: Anna.

Repetă numele de câteva ori, cu glas tare, despărţind cele două silabe, cum ar fi desfăcut piesele unui mic mecanism pentru a-i surprinde resortul ascuns.

De câte zile nu o mai văzuse? Cineva răspunse pentru el: «23 de zile», şi Paul tresări îngrozit de preciziunea mecanică a răspunsului. Ultimele zile fuseseră destul de calme. Nu se gândise la ea, lucrase în linişte, o credea uitată. Totuşi, s-ar fi spus că, în umbră, un nevăzut aparat sensibil îi cronometrase absenţa, înregistrând parcă pe un ecran interior, gata să se lumineze la întâia cerere, clipă cu clipă, timpul trecut fără ea: 23 de zile, 8 ore, 26 de minute...

Revăzu capul ei blond, ochii prea vii, mâinile vorbăreţe — şi pe urmă acel suris grav, care îi întrepruea uneori, pe neaşteptate, agitaţia, suris prea greu pentru ochii ei mici ce se dilatau exagerat într-un efort de atenţie, ca şi cum ar fi făcut tăcere ca să asculte un alt glas, pe care vorbele ei de pînă atunci îl acoperiseră.

...Trecu drumul spre Grădina Icoanei şi nu recunoscu, în micul parc de iarnă, imaginea grădinii pe lângă care trecuse de atîtea ori ziua. Totul era străin: aleile înzăpezite, copacii negri, goi în nemişcarea lor de lemn, băncile rare, lămpile electrice care ardeau inutil, ca şi cum cineva ar fi uitat să le stingă înainte de plecare.

Undeva, spre poarta din stînga, trebuia să mai fie banca pe care, într-o dimineață de octombrie 1932, îl așteptase Ann, cu un bloc de desen în mînă, venită să ia cîteva schițe de copii, pentru un proiect de afiș la care lucra pe atunci. Nu avu curajul să caute acea bancă și poate că nici n-ar fi găsit-o în grădina atît de schimbată acum.

Se uită la ceas și băgă de seamă că e totuși mai puțin tîrziu decît își închipuise: două fără zece.

La ora aceasta, Ann era poate la barul din bulevardul Basarab, ca de obicei. Ieșea mereu în ultima vreme, și de ce tocmai astăzi ar fi rămas acasă?

«Noaptea asta nu poate să treacă fără Ann», își spune Paul, și gîndul că o poate întîlni, dacă vrea, îl înfioară.

Vede barul din Basarab, pereții lui cu reflexe metalice, luminile albastre, puntea circulară de dans, ca o insulă de lumină. La masa lor de totdeauna, într-un grup de prieteni, trebuie să fie Ann. Se îndreaptă spre ea și îi spune, privind-o drept în ochi: «Ann, împlinesc în noaptea asta treizeci de ani. Nici eu nu știam; mi-am adus aminte întîmplător adineauri și am venit să ciocnim un pahar împreună. Știi bine cît sînt de superstițios.»

Ea îl privește surizînd. «Te așteptam, Paul. Știam că ai să vii. Noaptea asta nu putea trece fără tine.»

Totul este halucinant de viu: simte căldura cuvintelor ei, aburul lor pe obraz. Totul e atît de prezent, atît de aproape: rochia ei neagră, mica broșă de argint pe sinul stîng, poșeta de mătase strălucind pe masă, paharul cu whisky, pe care ea l-a dat cu un gest nervos deoparte, ca și cum ar fi vrut ca între ea și el să nu fie nimic care să-i despartă.

...Se trezi tîrziu, cu o tresărire de alarmă. Cîtă vreme pierduse oare visînd? Nu îndrăzni să se uite la ceas. Privi în jur și nu-și dădu seama unde se afla. Nu mai era în Grădina Icoanei, strada îi era necunoscută, casele — străine. Dincolo de aceste clădiri, pe care nu le cunoștea, o slabă aureolă albastră: luminile bulevardului Brătianu. Alergă într-acolo, silindu-se să nu se gîndescă la nimic. La primul colț de stradă,

găsi o stație de mașini. Șoferul era adormit, motorul înghețat porni greu — și ce departe, ce insuportabil de departe era barul din bulevardul Basarab!

Sări din mașină, trîntind portiera, și strigă în trecere portarului: «Plătește-l dumneata».

«Lume multă?» o întrebă pe fata de la garderobă, în timp ce-și dezbrăca paltonul, neîndrăznind să pună mai clar singura întrebare care îl interesa.

Cineva îl bătău pe umăr, și el se întoarse cu o tresărire disproporționată de spaimă. («Ar trebui să mă controlez», observă în gînd.) Era un coleg de barou, avocat la o societate petroliferă.

— Bine că te găsesc, nene. Toată ziua te-am căutat cu telefonul. Ce facem mîine cu procesul nostru?

— Ce proces? întrebă Paul absent, în timp ce peste umăr încerca să surprindă o deschidere a draperiilor din fund, spre interiorul barului.

— Cum ce proces? Știi că-mi placi? Procesul de la comerț doi, cu «Steaua Romîna». Nu știi? 3.623 pe 929. Vrei să te judeci mîine? Eu zic să-l aminăm. N-are nici un haz acuma, înainte de Crăciun. După vacanță oricînd, la dispoziția dumitale. Ei! ce zici?

Paul răspunse vag, căci nu ascultase și nici nu știa despre ce este vorba.

— Lasă, om vedea mîine... Scuză-mă acum, sînt grăbit, caut pe cineva...

— Pe cine cauți, că nu e nimeni înăuntru? O plictiseală de moarte. Mai bine vino cu mine la Zissu.

Paul se depărtă de el, aproape fără să-l salute. «Nimeni, nimeni.» Repeta cuvîntul automat, fără să-l înțeleagă. Dădu perdelele deoparte, cu un gest scurt. Departe, foarte departe parcă, în colțul opus al barului, la o distanță care dintr-o dată i se păru enormă, de nestrăbătut, masa lor obișnuită era goală.

Păși într-acolo mașinal și se sili să privească fix, mereu spre același punct, cu ochii deschiși mari, ca și cum ar fi vrut să rețină imaginea pe retină și să împiedice astfel să se transmită spre alți centri de durere oribila veste.

Totul se petrecu fără accident. Căzu pe scaun frînt, cu ceva de om uzat în această cădere, dar încă stăpîn pe mișcările lui.

Pianistul îi trimise un salut de recunoaștere («N-ai mai fost de mult pe la noi»), și el răspunse cu o ridicare de umăr, cu un gest vag, obosit, care răspundea la altceva, la cu totul altceva.

Barul era luminat slab, ca vagoanele de dormit noaptea. Regăsea totdeauna aici o atmosferă de călătorie, de plecare, și orașul i se părea că se depărtează, se pierde. Schițele de decorație le făcuse Ann, din prietenie pentru patron, fost pe vremuri *maitre d'hôtel* la Colonade. Cu ce entuziasm copilăros desenease ea fiecare detaliu, ce absorbită era de fiecare nouă descoperire!

— Are să fie superb, dragul meu Paul. Superb, înțelegi? Și uite aici (creionul ei se oprise pe hîrtie, indicînd un punct anumit), aici va fi masa noastră, a ta și a mea.

Ce farsă a memoriei îi reamintea cuvintele ei uitate, tocmai în acest moment, ca și cum virful ei de creion ar fi indicat, cu luni înainte, locul exact în care într-o noapte viitoare, în noaptea aceasta, va avea să aștepte o umbră care nu mai vine?

Și dacă totuși vine?

Paul refuză această speranță, pe care o știa înșelătoare. Nu voia să primească noi așteptări inutile. Gîndul stăruii însă ispititor: «Și totuși nu e exclus să vie».

Nu, exclus nu era, asta trebuia s-o recunoască și el. De atîtea ori, spre dimineată, cînd luminile se stingeau, cînd jazul tăcea obosit, cînd instrumentele de metal intrau în îmbrăcăminte lor de pînză și numai pianul continua să cînte pentru dansatoarele care se demachiau, pentru fetele de la garderobă sau pentru un client întîrziat, de atîtea ori, dînd deoparte perdelele din fund, albă, trează, strălucitoare, cu pasul ei decis, cu surîsul ei de dimineată, intra Ann.

Paul ridică scurt capul, strigat parcă de această arătare. Dar la capătul opus al sălii, perdelele erau nemișcate, și cu faldurile lor grele, cu roșul lor de cupru vechi, despărteau parcă o lume de altă lume.

Nu-și putea lua acum privirea de la acel punct prin care totuși, dintr-un moment într-altul, putea să apară ea. Avea senzația că un punct de durere se deplasase acolo, ca o altă inimă desprinsă din el și trimisă înainte, în recunoaștere, ca să pîndească și să aștepte.

Uneori, perdelele se mișcau, o mină apărea de dincolo, și atunci Paul, ca și cum n-ar mai fi putut suporta un nou grad de tensiune, avea o scurtă sincopă a conștiinței, care îi permitea să privească fără strigăt, cu un fel de stupoare resemnată, cum draperiile se deschideau într-adevăr, lăsînd să treacă o dansatoare, o fată de la garderobă sau o florăreasă.

Și mai greu de suportat era cînd mîna ce apăruse o clipă se retrăgea fără ca perdelele să se deschidă și fără ca să se poată vedea cine anume era dincolo de ele, căci atunci nimeni nu l-ar fi putut convinge pe Paul că nu Ann se afla acolo, că nu ea venise pînă în pragul barului, pentru ca în ultimul moment (fiindcă era prea tîrziu, sau nu era destulă lume) să se răzgîndească și să plece. Ar fi vrut să alerge după ea, s-o ajungă exact în momentul în care ieșea și să-i poată spune: rămii! Dar se vedea întorcîndu-se singur printre perechile de dansatori, printre mesele cu clienți intrigați de ducerile și întoarcerile lui și nu se simțea în stare să suporte atîtea priviri indiscrete, atîtea semne cu subînțeles, atîtea șoapte...

Un chelner stîngea lămpile cu abajur pe mesele rămase goale. De la o masă vecină, pianistul, care discuta cu o dansatoare din local, se întoarse spre Paul.

— Merge prost prăvălia. Semn rău. Începe să facă economii la lumină.

Numai în centru, puntea de dans rămase luminată, ca o planetă de argint plutind prin spații albastre de fum de țigară.

Patronul se apropie de masa lui Paul și îi ceru voie să ia loc lângă el. Era ora confidențelor, când între personalul localului și clienții cunoscuți se angajează conversații familiare.

— Nu știu ce să mai fac, se văită patronul. Cred că am să lichidez. Așa nu mai merge. Trec nopți întregi cu un whisky și două citronade. Și nu că sint superstițios, dar de când duduia Ann nu mai vrea să dea pe la noi, merge din rău în mai rău. Nu știți ce o fi avînd? de ce o fi supărată? Am vrut s-o întreb astă-noapte, dar...

— A fost pe aici?

— Da. Pe la unu.

— Singură?

— Cred că singură. Afară dacă n-o aștepta cineva în mașină. Nici n-a vrut să intre. «Nu rămîneți, duduie Ann?» «Nu, căutam pe cineva.» Și s-a dus.

Paul îl privește pe omul din fața lui fără să-l vadă, îl aude fără să priceapă ce spune.

«Ann a fost aici și m-a căutat.» Gîndul e de o simplitate care nu suferă răspuns. «A fost aici și m-a căutat.»

Nu, într-adevăr, ea nu putea lăsa să treacă noaptea aceasta fără să-l întâlnească. L-a căutat acasă, i-a telefonat la birou, a venit pînă aici... Și în timp ce ea alerga prin tot orașul după el, ca să pună capăt acestei stupide despărțiri, în timp ce alerga să-i aducă în dar sărutul ei de întoarcere, sărutul ei de împăcare, el se lăsa tîrît în cel mai ridicul accident de stradă.

Paul plătește paharul lui de whisky, pe care abia acum își dă seama că nici nu l-a băut, îl consolează pe patron («Lasă, că se îndreaptă, barurile astea sint ca femeile: nu știi nici de ce vin, nici de ce te lasă»), aruncă un salut pianistului și trece printre mesele goale, ocolind puntea de dans, cu o lene, cu o întîrziere de gesturi ce stă foarte bine unui client de bar, în zori. Nimeni nu va citi, pe obrazul lui palid, neașteptatul strigăt, nevăzuta lumină...

Se opri în fața telefonului și privi cu emoție pîlnia de ebonit, în care peste o clipă avea să vibreze glasul lui Ann, glasul ei trezit din somn, puțin tulbure la început, dar clarificat apoi de surpriză.

Mîna îi tremura formînd pe discul aparatului numărul cunoscut, acel număr pe care și-l interzisese sub jurămint și pe care îl făcea totuși de sute de ori, mașinal, pe imagine discuri, pe fereastră, pe birou, pe dosare.

Telefonul sună lung, de cîteva ori, fără răspuns. «Greșală probabil», gîndi Paul, și nici nu era de mirare, în halul de nerăbdare în care se afla.

Reluă operația de la început și formă numărul cifră cu cifră, încet, rar, ca un începător, cu acea grijă atentă pe care o recomandă indicatoarele din cabinele telefonice. Soneria își repetă chemarea ei regulată și, ca și cum la capătul celălalt al firului s-ar fi aprins o lumină, Paul văzu cu ochii închiși aparatul de telefon aproape de patul lui Ann, lucrurile cunoscute din jur, micul elefant de argint, scrumiera de lemn ars («tek de Guyanne», își aminti fără rost numele lemnului), portretul din perete al lui Ingrid, fotoliul roșu, covorul, întreaga odaie în care soneria chema fără sens, fără răspuns.

— E stricat? întrebă fata de la garderobă, care aștepta să-i dea paltonul, văzîndu-l că stă de atîta vreme cu receptorul în mînă, fără să vorbească.

— Nu, nu e stricat. Nu e acasă, răspunse el, fără să știe de ce, fără să știe cui.

Încercă să ridice din umeri, dar nu izbuti. Nici cele mai vechi gesturi nu-l ajutau.

Mașina cobora pe Calea Griviței, spre oraș. În dreptul Gării de Nord, Paul făcu semn șoferului să oprească.

— Pleacă vreun tren la ora asta?

Șoferul întoarse capul spre ciudatul său client.

— De ce?

— Întreb dacă pleacă vreun tren.

— La ora asta nu. Primul tren este la 5 și 40. Personalul de Timișoara.

Paul se vedea prăbușit într-un compartiment de clasa treia, legănat de zgomotul roților, amețit, călătorind fără ținută, o zi și o noapte, și încă o zi, și încă o noapte, coborînd undeva la o gară fără nume, în plină cîmpie, murdar, negru de funingine, descompus de nesomn și culcîndu-se pe pămîntul înghețat, ca să doarmă și să uite.

Șoferul porni mai departe, fără să întrebe. Avea obișnuința călătorilor pe care îi găsea noaptea, singuri la un colț de stradă, cu aerul nedecis dacă să oprească un taxi, sau să-și tragă un glonte în cap.

Paul nici nu-și dăduse seama că porniseră din nou și, întorcînd capul, zări ca printr-o pinză de somn clădirea Teatrului Național, pe fereastra prin care privise o clipă înainte clădirea Gării de Nord.

Mașina alerga mai departe pe strada Regală, dar cînd ajunse la bulevardul Brătianu, șoferul se opri și el, neștiind încotro s-o mai ia.

— Să vă duc acasă?

— De ce acasă?

— Știu eu? Poate vă așteaptă cineva.

Paul tresări. «Poate așteaptă cineva.» Parcă a mai auzit în noaptea aceasta aceleași cuvinte. «E cineva care știe, e cineva care așteaptă.»

Gîndul e absurd, și Paul simte că într-adevăr nu mai are puterea de a-l primi. În resemnarea lui de cenușă, nu mai e loc pentru această nouă așteptare, pentru această nouă inutilă speranță. Ar vrea s-o oprească undeva dincolo de conștiință, în camera obscură a memoriei, dar fulgerător cuvîntul spus a dezvoltat o imagine mai vie, mai repede decît voința lui de a uita: «Sus, în camera lui, Ann îl așteaptă».

Îi e rușine să creadă, și totuși nu poate altfel. I-a spus șoferului adresa, încet, în șoapte, cu jenă — și totuși cu ce nerăbdare! Mașina zboară pe bulevardul pustiu, spre un miracol care devine cu fiecare secundă mai plauzibil, mai cald, mai convingător: Ann este la el acasă și îl așteaptă.

De atîtea ori, da, de atîtea ori, deși se despărțise de ea numai cu cîteva ore înainte, o găsisese în patul

lui, dormind, într-una din pijamalele lui prea lungi pentru ea, în care se pierdea toată, ca un copil. De atîtea ori o găsisese la biroul lui citind un roman, luat la împlinire din cărțile lui, sau, cînd nu era nici un roman, o carte de drept comercial, o revistă de jurisprudență, în care părea cufundată cu toată seriozitatea. Își amintește, nu se poate opri să nu-și amintească, aceea uitată seară de noiembrie 1932, cînd, rămas acasă să studieze dosarul unui proces pentru a doua zi, ea sunase noaptea la ușa lui și apăruse în prag cu o valiză mică, în care avea o cămașă de noapte, peria de dinți, o pereche de ciorapi: «Am venit să dorm la tine. Pe strada mea se repară linia de tramvai și e un scandal asurzitor. Te superi?»

Se opri în fața casei, îl plăti pe șofer și-l așteptă să plece. Își acorda cîteva ultime minute de speranță. Nimic nu era încă decis, nimic nu era încă pierdut. Cîtă vreme rămînea acolo, în fața porții, destinul era oprit în loc. Era încă posibil ca Ann să fie sus.

Își ridică privirea spre fereastra lui de la etajul al treilea, ca și cum ar fi vrut s-o întrebe, și tresări: fereastra era luminată.

Numără încă o dată etajele, numără încă o dată ferestrele — «a doua din dreapta» — și se întrebă dacă nu se înșală, dacă nu visează. Rămase cu ochii fixați spre acel ochi de lumină, care-l aștepta la sfîrșitul acestei groaznice nopți.

«Așadar, e adevărat. Așadar, e aici.»

Simți o nesfîrșită oboseală, ca și cum toată încordarea de pînă atunci ar fi plesnit într-o singură clipă. Un moment îi trecu prin minte gîndul absurd de a pleca, de a rămînea singur. Ann era sus, și acest lucru îi aducea o liniște neașteptată, care închidea toate întrebările ca într-un somn.

Se scutură din această renunțare și porni nebunește pe scări, cu o bruscă, disperată nevoie să o

vadă, să o strângă în brațe. Ann! Ann! Ann! Nu-mele alerga înaintea lui ca un strigăt.

Găsi ușa deschisă și o împinse cu umărul. În vestibul, pe cuier, era un mantou de stofă pe care nu-l cunoștea.

Se opri în pragul biroului și cuprinse cu o singură privire întreaga încăpere. La birou era o femeie tină, cu o carte deschisă înaintea ei. «Nu e Ann», șopti el amețit.

Pe urmă abia o recunosc pe Nora.

III

Se priviră în tăcere câteva clipe.

— Ce cauți dumneata aici?

Nora se ridicase în picioare, înclinată spre el, gata parcă să-i vie în ajutor.

Ca și cum ar mai fi fost nevoie să observe ciudățenia situației, el repetă întrebarea:

— Aici, la ora asta?

Nu-i recunosc vocea, prea guturală, prea apăsată. Nu recunoștea nimic din figura lui nesigură.

«Cum s-a schimbat!» gîndi Nora. Unde-i era surîsul care îl apăra aseară așa de bine, ca o vizieră? Avea acum trăsăturile devastate. Prin ce dezastru trecuse, ce anume se întimplase în cele câteva ore de la despărțirea lor, pentru ca să ajungă în starea asta deplorabilă?

Îi arătă cu mîna fotoliul de lingă birou.

— Nu vrei să șezi?

— Ei, dar știi că ai haz dumneata! izbucni Paul. Te găsesc la patru dimineața în casa mea — de ce? Ca să-mi oferi un scaun?

Ea nu răspunse. Continua să-l privească cu aceeași privire mirată, căutînd să descifreze pe acest obraz devastat ce se întimplase. Rămăsese cu mîna întinsă, în gestul neterminat cu care îi indicase scaunul.

— Te rog să pleci, zise el.

Pe urmă trecu de partea cealaltă a biroului și o apucă de braț.

— Te rog pleacă. Nu mă sili să fac lucruri de care mine îmi va fi rușine. Pleacă. Sint obosit. Trebuie să rămân singur.

Dar pentru că ea tăcea mai departe și îl privea mereu cu aceeași privire, care nu punea întrebări, el, cu o schimbare de ton, cu un efort de căldură, cu o voce care ar fi vrut să fie caldă și nu izbutea decât să fie surdă, o rugă încet, înăbușit:

— Știu, îți datorez o explicație. M-am purtat oribil cu dumneata. Ai avea dreptul să întrebii. Aș avea datoria să răspund. Dar nu acum. Te rog, nu acum. Mi-e imposibil să vorbesc. Ne vom întâlni altădată, oricând, mine dacă vrei, dar acum pleacă.

Nora se desprinsese de lingă el.

— Bine, plec. Dar nu imediat. Îți promit că peste cinci minute nu voi mai fi aici. Dar ascultă-mă aceste cinci minute. Cu ochii pe ceas.

Cu un gest loial, își desprinsese ceasul de la mână și îl puse pe birou, între amândoi. Pe urmă, își ridică ochii asupra lui.

— Mi-a fost frică să nu faci o prostie... De aceea am venit.

El rămase cu privirea fixată pe micul ceas de pe birou, urmărind mișcarea secundarului pe cadran și așteptând parcă să treacă cele cinci minute, nimic altceva.

— Mi-a fost frică să nu te omori.

— De ce? întrebă el, cu o ușoară tresărire și totuși fără să-și ridice privirea.

— Nu știu de ce. Privirea dumitale, care nu privește nimic. Surisul dumitale pierdut. Ridicarea dumitale din umeri. Și pe urmă, fuga... fiindcă... ai fugit. Altă dată, când pleci dintr-o casă, nu uita să închizi cel puțin ușa după dumneata. Dacă ai ști ce frig s-a făcut în urma dumitale...

Se opri o clipă. Spusese ultimele cuvinte cu vocea scăzută, ca și cum ar fi vorbit cu ea singură. Dar reveni imediat la felul ei de vorbă, clar.

— La început, n-am înțeles ce se petrece. Te priveam de la fereastra mea cum te îndepărtați, și totul mi se părea absurd, ca într-o glumă proastă. Cred că te-am strigat, dar nu-mi aduc aminte. Nu-mi aduc aminte nici cât am stat acolo, la fereastră. Mai ales aș vrea să crezi că nu eram jignită. Am treizeci și doi de ani și oarecare amintiri. E de ajuns ca o asemenea întâmplare să nu fie o catastrofă... Dar mi s-a părut că e în plecarea dumitale un gest de moarte. Am avut o prietenă care s-a sinucis acum patru ani. Avea surisul dumitale. Asemenea lucruri sint puțin ridicele înainte, dar sint de nesuportat pe urmă... M-am decis să te caut, să te găsesc. Îmi ziceam că nu te pot lăsa singur într-o noapte ca asta... Ți-am găsit adresa în cartea de telefon, am venit până aici într-o suflare și am găsit ușa încuiată. Eram hotărâtă să cobor în stradă și să te aștept jos până te vei întoarce. Nu știu cum mi-a trecut prin minte să caut sub preș: acolo pun eu cheia dimineața cînd plec, ca s-o găsească femeia de serviciu, care vine să facă curat. Cel puțin într-asta ne asemănăm: cheia dumitale era acolo. Am deschis, am intrat, am așteptat. Eram decisă să aștept oricît.

Se opri din nou din vorbă și se uită la ceas.

— Mai am două minute. Prea puțin pentru cât mi-a mai rămas. Totuși, vreau să-ți mai spun un singur lucru. Să știi că dacă am venit, dacă am făcut nebunia să vin, n-a fost numai pentru dumneata. A fost puțin și pentru mine.

Părea că mai are de spus ceva, se opri, ezită, dar pe urmă, cu un gest hotărît, își luă ceasul de pe masă și-l puse la loc pe mîna stîngă.

— Asta e tot. Și acum, te las.

Se apropie de el, ca să-i întindă mîna, dar în acea clipă zări la butoniera hainei lui floarea de asecară, biată floare ofilită, înghețată. O scoase cu mare grijă, cu nesfîrșite precauții, de teamă să nu-i rupă cotorul prea lung, și căută din ochi un vas de flori, dar nu era decât unul singur, prea larg pentru o singură floare. «Mai bine un pahar», zise ea și trecu în sala de baie, ca să găsească apă, dar apa rece era

prea înghețată, iar robinetul de apă caldă nu funcționa. («Ce dezordine în casa asta! Cum se cunoaște că trăiește singur!») Deschise o ușă ce da într-un oficiu și găsi acolo o sticlă cu apă de casă. Se întoarse în odaie, turnă apă, și pe urmă, punind floarea în pahar, îl depuse pe un mic taburet, lângă patul lui, ingenunchind și ținând cu grijă paharul între palme, ca și cum ar fi vrut să transmită palidei flori căldura miinilor ei.

Apoi se ridică și se îndreptă spre vestibul.

În prag îl găsi pe Paul, cu brațele deschise larg, ca să-i baricadeze trecerea. Părea că vrea să-i spună ceva, dar era încurcat și nu știa cum.

— Îți mulțumesc că ai venit. Acuma... Dacă nu ar fi prea târziu... te-aș ruga să rămâi.

Ca și cum acest «prea târziu» s-ar fi referit la oră, și nu la cele întâmplate pînă atunci, ea se uită la ceas.

— Într-adevăr, e foarte târziu. Patru și zece. Totuși, dacă vrei, am putea să așteptăm împreună să se lumineze de zi. Nu mai e mult.

Pe birou era un calendar. Ea rupse foaia zilei ce trecuse și citi pe foaia zilei care venea: 19 decembrie. Răsăritul soarelui 7.41.

— Mai avem prin urmare 2 ore și 39 de minute.

Rămăsese în mînă cu foaia ruptă a zilei ce se sfîrșea și i-o întinse surizînd.

— Vezi? A trecut. A fost greu, dar a trecut.

Și pe urmă, cu o neobișnuită gravitate:

— Cred că nu mă vei uita niciodată. Voi fi totdeauna femeia pe care ai întîlnit-o în noaptea în care împlineai treizeci de ani.

Stau unul în fața celuilalt, jumătate în întuneric. Au stins toate lămpile, afară de lampa cu abajur de pe birou. El este în fotoliu, unde l-a obligat ea, autoritară, să șadă; ea este în colțul de lângă divan, unde și-a îngrămădit cîteva perne. Între ei, e masa de ceai cu cești albe, calde, ca niște globuri slabe de lumină.

«E frig în casa asta», spusese Nora, și în cîteva clipe apa clocotea, iar în toată casa era o aromă de ceai, de lămîie, de rom — toate găsite fără să-l întrebe pe el. Umbla printre lucrurile lui cu mîini ușoare, sigure, ca și cum ar fi mers spre ele din instinct sau dintr-o veche obișnuință.

Paul o ascultă vorbind, fără să fie prea atent la ce spune. Vorbește liniștit, rar, fără ridicări de voce, cu monotonie. Este un glas grav, exagerat de grav, fără mișcare, fără vioiciune, aproape inexpressiv.

Ce odihnitor este s-o ascuți! I se pare că o cunoaște de mult. I se pare că nimic nu este între ei ascuns. Nici un mister. Nici o întrebare de pus. Nimic de aflat.

Îi ia mîna stîngă în mîinile lui și o întoarce cu palma spre lumină.

— Știi să citești în palmă? întreabă Nora.

— Nu. Dar îmi place să privesc.

Este o mînă simplă, cu cîteva linii curgînd regulat, ca fluviile pe o hartă. Paul o privește cîtva timp, și pe urmă o închide, ca pe o carte citită.

— Nu-mi spui și mie ce ai aflat?

— Nu e nimic de aflat. E mîna dumitale. Îți seamănă. O mînă gravă. Calmă... și totuși...

— Totuși?

— E un singur lucru care rămîne inexplicabil: faptul că ai venit. E o mică nebunie, pe care nu știu unde s-o citească.

Ea își deschise din nou mîna stîngă spre lumină.

— Poate că tot aici. Uită-te bine: poate că este undeva o încrucișare de linii, care arată întîlnirea noastră.

Spunea aceste cuvinte fără nici un surîs, fără nici un gest care să le atenueze neașteptata lor gravitate.

— Ce curios spui dumneata «întîlnirea noastră». E o aventură?

— Ce?

— Această întîlnire.

— O aventură, nu. O întîmplare. E și asta destul de mult. Mie nu mi se întîmplă niciodată nimic.

S-a terminat apa caldă. Nora se ridicase de la locul ei, făcându-i semn că-i interzice să se miște.

O aude umblind prin casă. Ce liniștitor e acest pas! O aude respirând. Parcă ar fi de totdeauna aici.

Îi e recunoscător că se află în casa lui. Prezența ei oprește gândurile, ține în loc amintirile.

Și ce mină bună are, în care se poate odihni o frunte ostenită.

Îi vede umbra — când mare, când mică, după cum se apropie sau se depărtează de lampă — trecând peste lucruri. În rochia de stofă pe care o poartă, trupul ei este apărat, ca sub o mantie. Numai uneori, la o redresare a umerilor, se poate distinge linia sînilor, șoldul.

S-a oprit în fața lui, cu ceainicul în mână, aplecată deasupra mesei, și toarnă cu băgare de seamă apa fierbinte în cești. El se ridică în picioare și o privește lung. Ea îi suportă privirea fără mirare. Un miros de lavandă plutește slab între ei.

Paul își puse gura pe buzele ei, care acceptau sărutul fără grabă, cu liniște. Mina lui dreaptă era pe sînul stîng. Îi simțea bătăile inimii rare, distincte.

I se părea că aceste bătăi răspund departe, în marea lui singurătate.

IV

Nora se trezi dimineța, mirată că nu-l găsește pe Paul lângă ea. Purtase în somn tot timpul greutatea trupului lui, un trup morocănos, primind fără grațitudine mîngieri, pe care nu le înapoia. Simțea încă pe sînul stîng mina lui dreaptă, grea, cu toate degetele deschise. Dacă ar fi dat deoparte acoperitura, nu s-ar fi mirat să-i găsească urma imprimată pe sîn, ca un tatuaj.

Din sala de baie se auzea apa curgînd în chiuvetă. Îl strigă pe nume, dar nu primi nici un răspuns. «Să fi plecat?» Sări din pat, îmbracă în grabă un halat pe care îl găsi pe marginea patului, înfiorată de răceala țesutului («Ar trebui să poarte un halat mai gros acum, în decembrie»), și merse într-acolo.

Nu era nimeni. Robinetul fusese uitat deschis. Pe placa de sticlă, sub oglindă, pensula de ras era plină de săpun. «Cum s-a grăbit să plece!» clătină ea din cap.

Se întoarse în cameră și zări pe birou o hîrtie, pe care erau scrise cîteva cuvinte, întii cu creion roșu și pe urmă cu creion albastru — probabil că în graba scrisului vîrfurile se rupseseră.

«Cînd pleci, cheia o pui afară, sub preș. La 11 vine femeia să facă curat.»

«Cînd pleci.» Era așa de sigur că va pleca! Și nici un cuvînt de revedere, nici unul de prietenie...

Se apropie de fereastră și aruncă o privire spre stradă, dar tresări nemiarecunoscînd priveliștea ei de fiecare dimineată, imaginea familiară a bulevardului Dacia, curtea maiorului de peste drum, farmacia din colț, stația de taximetre, lucruri vechi care o întîmpinau în fiecare zi, la ridicarea oblonului, parcă pentru a-i spune, prin nemișcarea lor, că nimic nou nu s-a întîmplat de aseară în lume.

Ca și cum cineva ar fi schimbat în timpul nopții lentilele acestui ochean, prin care arunca dimineată înția privire asupra lumii, avea acum înaintea ei alte imagini, ce se substituiseră parcă, peste noapte, vechiului peisaj cunoscut.

De unde răsărise, la distanțe cu care ochii ei nu erau obișnuiți, această mică lume necunoscută: piața rotundă de jos, firmele albastre ale băcăniei din colț, depoul de benzină, cu cele două pompe roșii, fixate la marginea trotuarului, ca două imense sifoane metalice, chioșcul de ziare, castanii cu ramurile subțiri, înghețate?

Totul era amețitor, și din cauza strălucirii albe a zăpezii, dar mai ales prin noutate, prin surpriză.

Rezemată de fereastră, Nora își dădea acum abia seama că ceva s-a schimbat într-adevăr în viața ei.

Se gîndi că nu-l va găsi jos pe portarul cunoscut, care o saluta în fiecare dimineată, cînd pleca spre școală, și nici cutia de scrisori, spre care arunca în trecere, din obișnuință, o privire fără curiozitate, căci nu aștepta niciodată scrisori și nici nu avea de la cine. Se gîndi că nu va face drumul ei obișnuit, pe care îl străbătea zilnic cu pași mașinali, pînă la strada Donici, de unde lua tramvaiul 16, spre școală.

Erau atîtea lucruri care începeau altfel în dimineața aceasta...

Se uită la ceas. Dacă se grăbea, mai putea ajunge la liceu, pentru ora treia și a patra, ora de franceză cu clasa a VIII-a și a IV-a B.

Își aminti de pasajul din Bossuet, pe care își propusese să-l dicteze fetelor dintr-a VIII-a înainte de a le da vacanță.

Dar nu se simțea în stare să plece în halul în care se afla. Îi era cu neputință să iasă în stradă îmbrăcată în grabă, cu cordonul prost încheiat, rău pieptănată, mici detalii pe care altcineva nici nu le-ar fi băgat în seamă, dar care ei i-ar fi agravat sentimentul intim de dezordine.

Singurul lucru pe care se silise să-l impună, ca profesoară, elevelor ei fusese o grijă meticuloasă, aproape maniacă, de îmbrăcăminte. Dintr-un fel de solidaritate feminină cu fetele pe care le privea de pe catedră, le obliga să aibe totdeauna șorțul călcat, gulerul alb. Își spunea că vor avea ce inimă rănită să ascundă mai tîrziu sub o rochie bine făcută. Se temea de dezordinea morală, care începe de la un ciorap rupt, purtat cu indiferență.

Astăzi mai mult decît altă dată, Nora simțea nevoia să-și controleze cu severitate ținuta.

Ridică receptorul și formă numărul școlii. Mai erau cîteva minute pînă la recreația de la ora zece, așa încît nu risca să dea la telefon peste directoare. Într-adevăr, îi răspunse secretara. Nora îi spuse că nu poate veni la școală (o migrenă, o rudă bolnavă...) și o rugă să aibe grijă de clasele a IV-a B și a VIII-a, ca să fie liniște. Secretara însă îi aminti că era marți, că a doua zi urma să se ia vacanță de Crăciun, că nici nu era sigur dacă se va mai ține curs și că directoarea va fi furioasă de lipsa ei. O sfătuiă ca cel puțin de la ultima oră să nu lipsească.

— Da, poate că ai dreptate. Voi încerca să viu la ora a patra. Spune fetelor dintr-a VIII-a să fie liniștite. Voi trece în ultima recreație pe la ele să le dau lecția de vacanță.

Închise telefonul și rămase absentă lingă el. Lipsea, de la începutul anului, pentru prima oară de la școală, și acest lucru îi sporea senzația de neliniște, nu atît din corectitudine, cît pentru că îi tulbura vechi obișnuințe.

Se uită la halatul străin pe care îl purta, albastru cu mici buline albe, cu mînele prea lungi pentru ea, cu reverele răscroite, cu buzunarul mic deasupra sinului stîng. Vedea în același timp clasa a VIII-a, unde

era așteptată: fetele, în șorturi negre, așezându-și cu gesturi mărunte cărțile, dicționarele, caietele liniate cu roșu pe margine, și aruncînd priviri neliniștite spre ușa prin care așteptau să intre dintr-un moment într-altul «Domnișoara de Franceză».

I se părea Norei că ea însăși așteaptă cu teamă această apariție și că între tînăra profesoară, care ar fi trebuit să intre în acel moment în clasă, și această Noră trezită în casa unui bărbat străin erau distanțe de netrecut. Ce ar fi putut să-i spună? Cum ar fi putut să-i explice?

Ieri, la această oră...

Ieri, la această oră, era o tînără femeie liniștită, care se ducea în fiecare dimineață la liceu, dejuna în fiecare zi la o pensiune ieftină de pe strada Cîmpineanu (cu figuri de funcționari indiferenți, pierduți în citirea ziarelor de amiază...), avea după masă ore de franceză la un institut particular și se întorcea acasă, aducînd în servieta ei mîncarea de seară și, uneori, un teanc de teze, pe care îi plăcea să le citească, fiindcă recunoștea scrisul fiecărei eleve cu întorsăturile obișnuite de frază și greșelile, mereu aceleași, de ortografie.

Se simțea bine în casa din bulevardul Dacia, în acea cameră albă de la al șaselea etaj, mobilată cu lucruri alese de ea și cumpărate cu răbdare din economii eroice. E adevărat că mai erau și banii trimiși de mama ei, măritată în a doua căsătorie la Cernăuți, cu un bancher, de unde îi trimitea din timp în timp cărți poștale indiferente, iar de Paști, de Crăciun, mici sume de bani, dar lucrurile pentru care Nora avea mai multă afecțiune erau cele cumpărate din leafa ei de profesoară, din ore suplimentare, din taxe de examen. Îi plăcea mai ales lampa cu abajur, sub care se refugia ca să citească seara, o lampă cu picior înalt, ca un mic felinar de interior, care arunca un cerc alb de lumină și lăsa tot restul casei într-o penumbră protectoare.

Numai joi seara se ducea uneori la Filarmonică, mai ales cînd venea un solist celebru sau cînd era în program mai mult Beethoven. Păstra din amintirile ei de fată de familie, care învățase pe vremuri să cînte

la pian, un respect speriat pentru marile simfonii: a treia, a cincea. Își cumpăra biletul din timp, așteptînd dimineața la Feder deschiderea ghișeului, ca nu cumva să se termine biletele de stalul al treilea, singurele pe care cuteza să le cumpere, nu fără a se gîndi însă de două ori ce cheltuieli va trebui să suprimă din bugetul săptămînii pentru ca să acopere banii de concert.

Mai erau și serile cînd venea Grig, din ce în ce mai rare în ultima vreme, fără ca totuși ceea ce se numește o «ruptură» (cuvînt care o speria pe Nora, ca toate cuvintele fără întoarcere) să fi intervenit între ei.

Îl aștepta fără nerăbdare, îl primea fără surpriză, uneori după lungi absențe, după lungi despărțiri, dar erau între ei prea multe obișnuințe comune și un prea vechi acord senzual pentru ca revenirile lui neașteptate să nu-i facă plăcere.

«Tu ești o iubită conjugală; ești predestinată să fii nevastă», glumea uneori Grig, știînd că nu riscă să fie luat în serios. Chestiunea fusese pentru totdeauna limpezită între ei, încă din primele timpuri ale legăturii lor, cînd el întrebînd-o, într-o zi, cu prudență și destul de vag, dacă vrea să-i fie soție, Nora îi dăduse, privindu-l în față, singurul răspuns pe care îl aștepta, un simplu și irevocabil «nu, niciodată».

Dar dimineața cînd, plecînd la școală, îl lăsa dormind, era bucuroasă că, privindu-l încă o dată din prag, își putea spune: «Totuși, nu sînt o fată bătrînă». Era singurul gînd care o speria într-o viață de singurătate.

Altfel, zilele, serile, nopțile treceau neschimbate și calme între aceste lucruri cunoscute. Numai uneori, privind pe fereastra ei de la al șaselea etaj, se trezea din senin lăcrimînd, și atunci își ștergea grăbită aceste neașteptate lacrimi, certîndu-se cum ar fi certat o elevă: «Ce-i asta, Nora? Nu ți-e rușine?»

Își spunea că într-o zi se va întîmpla ceva care să schimbe totul și să o facă a începe o viață nouă, nu știa bine ce: o scrisoare, o întîlnire, o veste, dar deocamdată era bucuroasă să poată amîna cît mai mult această schimbare și să îndepărteze, într-un viitor cît mai

nesigur, aceste așteptări, ea continuând să rămână între vechile lucruri, de care se simțea apărută.

O viață nouă! Cuvântul avea ceva magic.

Dar dacă pentru a ajunge la această viață nouă n-ar fi trebuit decît să spună un cuvînt sau să întindă o mină, poate că n-ar fi întins-o, poate că nu l-ar fi spus.

«Și totuși, iată-mă aici», își spuse Nora. Aici, în casa unui bărbat pe care nu-l cunoaște.

Pe un scaun sînt aruncate hainele lui de aseară, iar lingă ele, într-o ordine exagerată, lucrurile ei, rochia, cordonul, pantofii. O cravată verde a căzut pe covor. Nora o recunoaște. E singurul lucru pe care-l recunoaște. Încolo totul e străin, biroul, cărțile, tablourile, obiectele mici, aruncate într-o dezordine care respiră grabă și indiferență. Nora le privește și le întreabă pe toate.

Știe atît de puține lucruri despre omul care plecînd după o noapte de iubire a lăsat în urma lui patrușprezece cuvinte scrise pe o bucată de hîrtie! Și ea însăși își dă seama că a rămas o necunoscută pentru el. Simte în ființa ei atîtea lucruri ce n-au fost spuse, atîtea rezistențe care n-au cedat...

Pe birou era o agendă de avocat, un carton cu numere de telefon și o fotografie de fată tină. Nora o privi cîtva timp. Era blondă și purta un pulover negru, cu mînele lungi și cu o inițială albă, sus, în stînga, ca un buzunar mic: un A oblic, de tipar.

V

Paul încercase de multe ori să-și amintească în ce împrejurări o cunoscuse pe Anna. Ar fi vrut să poată retrăi momentul exact în care cineva îi pusese față în față întrebîndu-i așa cum se întreabă de obicei: «Cum, nu vă cunoașteți?» Dar memoria lui nu reținuse acest moment și poate că lucrurile nici nu se întîmplaseră așa. Anna se pierdea în mulțimea acelor figuri nesigure, pe care le cunoști «de pe stradă», «din tren», «de la Sinaia», formule vagi care acoperă cu ceața lor prima stringere de mină, întiul cuvînt schimbat.

Mai tîrziu, aflase dintr-un cuvînt aruncat la întîmplare că petrecuseră cîndva o vacanță împreună, foarte aproape unul de altul, fără să se cunoască însă.

— Acum șase ani, cînd eram la Satu-Lung...

— Acum șase ani? Ești sigură?

— Da. În 1926. În august.

Paul revăzuse atunci, deodată, întreaga lui vacanță de la Cernatu, cele patru săptămîni de singurătate petrecute în micul sat brașovean, colțul de stradă de unde începea, fără tranziție, Satu-Lung și pe unde trecea, ca printr-un punct de frontieră, linia nevăzută dintre comune.

Revedea grupul de tinere fete și băieți, ce coborau dimineața dinspre Satu-Lung, dezordonați, gălăgioși, puțin provocători, cu sentimentul că se află într-un oraș străin, în care nimeni nu-i cunoaște și nimic nu-i compromite: mînceau covrigi în plină stradă, se strigau

pe nume în gura mare, se fugăreau de la un trotuar la altul, aruncau cu pietre în copacii de la marginea drumului — acei încintători meri de la Cernatu, cu trunchiul văruiat pînă la jumătate și cu fructe verzi, lucioase.

Trecerea lor pe «promenadă», un pod de lemn pardo-sind unul din trotuare, provoca în fiecare zi aceeași rumoare. Săsoaice scandalizate își făceau apariția la ferestre, copiii se opreau intimidăți în fața porților, domnișoarele de familie bună «din localitate», care citeau sau lucrau pe bănci, abia îndrăzneau să ridice capul spre această bandă de nebuni, fetele desculțe, ciufulite, băieții fără haină, fără cravată...

Ostilitățile erau deschise între populația civilă din Cernatu și grupul din Satu-Lung în așa măsură încît Paul, seara, cînd ieșea la plimbare, dacă o lua la stînga, pe lingă primărie, avea sentimentul de a pași într-o zonă de luptă, pe un teritoriu dușman.

Era de obicei ora de tenis a grupului. Terenul lor de tenis ajunsese celebru în întreaga regiune pînă la Dîrste, pînă la Noua. Parii albi, dreptunghiurile de var, trase pe pămînt, plasa bine întinsă la mijloc, gardul de sîrmă ce înconjură întreg terenul, totul fusese făcut de ei, cu lucruri în parte aduse de la Brașov și în parte inventate pe loc, spre secreta vanitate a Satu-lui-Lung și spre pizma mocnită a oamenilor din Cernatu.

Lui Paul îi plăcea să se oprească acolo, în fața gardului de sîrmă, și să privească agitația rachetelor, bătaia regulată a mingii, rochiile albe ale jucătoarelor.

Într-o seară, o minge aruncată prea înalt trecuse peste gard și se oprise lingă el. O ridicase ca să o dea tinerei jucătoare care venise s-o caute.

— Poate că erai tu, Ann?

— Foarte posibil, dragul meu. Dintre toți, jucam cel mai mult. Jucam prost, abia atunci învățasem, dar mult.

Gîndul că o zărise cu atîția ani în urmă, înainte de a o iubi, înainte măcar de a ști cine este, gîndul că fusese odată un moment în care se priviseră în ochi, în care își vorbiseră poate, el pentru a-i întinde mingea

pierdută, ea pentru a-i mulțumi, gîndul acesta îl înfiora. De la alba jucătoare înclinată un moment spre el cu racheta în mînă, într-o seară de august 1926, ce distanțe fuseseră de străbătut pînă la aceasta cunoscută, dureroasă Ann!

Vedea încă trenul municipal, care făcea curse regulate pînă la Satu-Lung, vagoanele galbene, locomotiva demodată, țipătul ei disproporționat în gările minuscule, trenă de scînteii, noaptea, cînd se întimpla să întârzie la Brașov și să se întoarcă acasă cu ultima cursă...

Într-o astfel de noapte, trenul fusese oprit înainte de Noua, de grupul din Satu-Lung, care îi barase drumul, așezîndu-se pe șine și fluturînd lanternele aprinse, hainele albe, eșarfele... Călătorii erau indignați, personalul de serviciu, lovit în demnitatea lui («Un tren oprit ca o simplă căruță»), amenința cu procese verbale și amenzi, toată lumea vocifera, dar ei parcă nici nu auzeau și poate că în realitate nici nu auzeau. Veneau de la Rîșnov, spunea unul din ei mai rezonabil, erau morți de oboseală și nu puteau pierde ultima cursă. Năvăliseră în vagoane, fără să țină seama de scandalul provocat.

Era tirziu, călătorii erau somnoroși, trenul se golea, lumea coborîse la Dîrste, la Turches, revolta se potolise... Dincolo de Turches nu se mai auzea decît tăcerea acelei nopți de august, acoperită rar de țipătul locomotivei. Atunci porniseră să cînte: era o romanță la modă, pe care o cîntau lăutarii la Brașov, dar care acum, în acel ceas de noapte, în vocile lor tinere, căpăta o neașteptată melancolie.

Paul, aducîndu-și aminte de acel moment, ar fi vrut, așa cum un dirijor suspendă cu un singur gest toate instrumentele, lăsînd să se audă doar vioara solistului, ar fi vrut să poată suprima în memoria lui vocile celorlalți, pentru a nu păstra decît, așa cum trebuie să fi fost în acea noapte de august 1926, vocea lui Ann.

«De ce nu te-am cunoscut atunci? spunea ea. De ce au trebuit să treacă atîția ani pînă să te întîlnesc?

De ce n-a fost în seara aceea cineva care să-mi fi spus: Vezi domnul acela tânăr de lângă fereastră? Pe domnul acela ai să-l iubești într-o zi...

Și totuși, știu eu dacă nu a fost mai bine așa? Cred că nu m-ai fi iubit și cred că așa fi fost destul de proastă ca să nu-mi plăci. Îmi plăceau bărbații care dansau bine, și tu dansezi atât de prost! Nu știi cît de mult m-am schimbat de atunci. Mă pieptănam prost, purtam rochii scurte, eram zăpăcită, eram nebună, eram...uite cum eram.»

Și luînd de pe masă un creion de cărbune, desena pe o hîrtie de bloc o siluetă subțire de fată zăpăcită, cu picioarele în aer ca pentru o săritură, cu brațele deschise, cu părul fluturînd în vînt. În cîteva clipe, blocul era plin de imagini, care repetau aceeași siluetă de fată nebună, ce părea că-și transmite elanul săriturii de la imagine la imagine.

Din acest joc, ieși în cîteva zile o întreagă serie de desene și acuarele, din care o parte fuseseră expuse în aceeași toamnă la salonul de Alb și Negru, iar celelalte aveau să ocupe mai tîrziu, în iarnă, un întreg perete din expoziția ei personală, toate purtînd același titlu: august 1926.

Paul asistă cu stupoare la nașterea acestor imagini, pe care cărbunele ei părea că le înviază, le desprinde din propria lui memorie. Nu lipsea nimic: nici promenada de la Cernatu, nici terenul de tenis, nici trenul municipal, cu vagoanele lui galbene, nici acele minuscule gări pline de soare, în care aștepta cîte o săsoaică tînră, cu o pălărie imensă de pai galben în cap și purtînd o poșetă mare, lată, orășenească...

Multă vreme nu știuse nimic precis despre ea, deși o saluta pe stradă, ba de cîteva ori se și întîmplase să schimbe cîteva cuvinte împreună. Îl irita doar numele ei mic, acel pretentios Ann, cînd Anna ar fi fost un nume atât de liniștit.

Încerca acum, cînd iubirea lui devenise o așa de ascuțită suferință, să regăsească în amintire pe această Annă indiferentă și pierdută din primele timpuri, să fixeze în mici fapte din trecut apariția acelei tinere

femei, pe care de-abia o cunoștea și care, pe atunci, nu-i putea face nici rău, nici bine.

Erau în memoria lui anumite teritorii calme, anumite zone de indiferență, spre care revenea, cînd imaginea de astăzi a iubitei i se părea intolerabilă. Se căznea să reconstituie fiecare detaliu al acestor vechi întîmplări și se reîntorcea spre ele cu îngrijorare, ca spre niște fotografii vechi, pe care i-ar fi fost frică să nu le găsească decolorate de timp.

Retrăia cu un sentiment de răzbunare anticipată ziua în care se întîlniseră la un cinematograf pe Bulevard. El era la casa de bilete, cînd cineva îl bătuse pe umăr. Era, spre mirarea lui, Anna, pe care nu o cunoștea destul de bine pentru un gest atât de familiar.

— Nu vrei să-mi cumperi și mie un bilet? ca să nu mai stau la rînd.

Intraseră împreună în sală, dar el refuzase, aproape nepolitic, rugămîntea ei de a veni cu ea în primele rînduri, unde obișnuia să stea, din cauza ușoarei ei miopii.

— Iartă-mă, dar nu pot să stau prea aproape de ecran. Și lăsînd-o să-și continue drumul, se opri pe la mijlocul sălii, bucuros că rămîne singur.

Ce departe, ce odihnitoare, ce neverosimilă era această întîmplare, acum, cînd, în orice sală ar fi intrat, gîndul că și ea ar putea să fie acolo, însoțită poate de altcineva, îl tortura silindu-l să stea mereu la pîndă pentru a recunoaște în obscuritate, în lungile șiruri de spectatori, capul ei blond, sclipind un moment sub lanterna unui plasator și pierzîndu-se pe urmă mai departe, în întunericul sălii...

Revedea de asemeni depărtata zi de ianuarie în care se întîlniseră în tren, venind de la Sinaia. El citea o carte, cînd Ann îi bătuse în geamul compartimentului.

— Ce surpriză! Mă credeam singură în tot trenul. Nu vii cu mine în vagonul-restaurant? Să luăm un ceai, să stăm de vorbă...

Refuzase plictisit, dînd scuze vagi: prea multă lume în restaurant, preferă să rămînă în compartiment, are de citit...

Pe vremea aceea nici nu știa bine cum o cheamă.

Că este pictoriță nu aflase decît mult mai tîrziu și cu totul din întîmplare.

Era la un salon oficial (unul din primele saloane oficiale, organizate la Șosea), unde venise cu un prieten, și se opriseră în fața unui grup de acuarele în care îl surprindea un albastru strigător, puțin metalic, de «creion chimic». Desenul era nesigur, nervos, incurcat în liniile lui capricioase, ca o scriere grăbită, dar cu neașteptate precizii de detaliu, ca și cum din cînd în cînd pensula s-ar fi oprit ca să pună un punct sau o virgulă într-o frază prea confuză. Aceste mici trăsături atente păreau să fie semnele ortografice ale unei misterioase scrieri.

Era un grup de «scene de stradă» — case, pomi, trăsuri — toate văzute de sus, și ceea ce părea mai curios în ele era tocmai punctul de vedere ridicat de la care fuseseră privite. Albastrul tare de anilină le dădea un aer de dimineață, cu mult soare, cu multă lumină.

— E amuzant și nesian, spuse Paul. De altfel am impresia că sînt lucruri pe care le-am mai văzut.

Se gîndea la anumite tablouri de Raoul Duffy, cîmpuri de curse, porturi pavoazate, imagini de aceeași dezordine copilăroasă.

Tocmai se pregăteau să treacă mai departe, cînd Anna, care era din întîmplare aproape de ei și pe care o și salutase în trecere, îl opri.

— Iartă-mă că sînt indiscretă, dar te-am auzit vorbind despre tablourile mele și aș vrea să-mi spui tot ce gîndești.

— Cum tablourile dumitale? Pictezi?

— Nu știi?

Încercă să-și ceară scuze pentru dubla gafă de a-i fi arătat că o cunoaște atît de puțin, încit nici nu știe că e pictoriță, și de a fi spus, cu glas tare, lucruri neplăcute despre lucrările ei. Ar fi vrut să retracteze, să se explice, dar ea nu-l lăsă să termine.

— Te rog, nu continua. Mi-ai făcut o plăcere, și acum vrei să mi-o strici. Ești primul om pe care-l aud vorbind deschis despre lucrările mele. Aici toată lumea e drăguță cu mine și toată lumea îmi face complimente. E mai comod pentru ei, dar nu e de

loc folositor pentru mine. Haide, spune-mi tot ce gîndești. Și mai ales fii sever. Te rog să fii sever.

Vorbea fără cochetărie, cu ceva loial, serios în privire, ca o elevă care așteaptă să i se arate pe caietul ei de clasă unde anume a greșit.

Paul îi spuse încă o dată că el nu are nici o cădere să vorbească despre pictură, că de altfel tablourile ei îi plac, mai ales pentru acel albastru așa de curajos și pentru desenul ei spiritual, care are îndrăzneala să fie cu atîta nepăsare stingaci.

— E foarte frumos și îți mulțumesc, dar simt că păstrezi o rezervă, pe care nu vrei să mi-o spui. De ce? Ți-aș fi așa de recunoscătoare! Haide, încearcă să fii sincer.

El privi încă o dată, incurcat, acele tablouri, încercînd să găsească un cuvînt just.

— Ei bine, pentru că insiști, uite: am impresia că sînt prea volubile.

Anna nu înțelese cuvîntul, căci, desigur, dintre toate obiectiile posibile, numai la aceasta nu s-ar fi putut aștepta.

— Nu-mi cere să-ți spun mai mult, se scuza Paul. Cred că n-aș putea. Am impresia că e ceva care gestionează în tablourile dumitale. Sînt prea expansive, prea vorbărețe, prea familiare de la prima vedere... Dar, la urma urmelor, e asta un cusur?

Anna rămase o clipă pe gînduri. Pe urmă abia răspunse întrebării lui.

— Cred că da, și încă unul foarte grav. Știu eu dacă am să mă pot lecui vreodată? Sînt așa de vorbăreată, așa de nesiană...

Abia atunci surise, nu fără puțină tristețe.

Se întîlniră cîteva luni mai tîrziu, în primăvară, într-o dimineață de duminică, la Snagov, unde Paul venise pentru cîteva zile, invitat la vila unor prieteni. Se oprise cu ei, în treacăt, la mica mănăstire de pe malul lacului și o găsisese acolo cu surprindere pe Ann, singură în biserica rece, cu un bloc de desen în mînă.

— Nu te credeam atât de harnică.

— Nici nu sint. Am trecut cu totul întâmplător pe aici. Am venit la Snagov cu mai mulți prieteni, dar i-am lăsat pe lac, la pescuit, și eu m-am oprit un moment să revăd mănăstirea. Nu știu dacă o cunoști bine. Sint unele lucruri fermecătoare.

Se îndreptase spre ieșire, și de acolo, din prag, întorcându-se cu fața spre interior, îi arătă pe peretele din față, la intrarea în naos, o frescă de culori stinse, dar cu un grup de femei admirabil. Prima femeie din dreapta era întoarsă spre celelalte cu o mișcare grațioasă, ce imprima stofei o cădere în falduri min-giitoare.

— Dar nu asta e tot ce îmi place mai mult aici. Vino, te rog, cu mine, să-ți arăt un lucru într-adevăr miraculos.

Îl luă de mână și-l duse după ea spre centrul bisericii, aproape de altar, de unde îi arătă, pe peretele advers, o altă frescă, o coborire de pe cruce.

— Sint aici câteva greșeli de perspectivă, care mă emoționează. Și uite, este în planul al doilea un bătrîn care-și duce mâna la barbă, cu un gest — cum să-ți spun eu? — cu un gest de fiecare zi, familiar... E un gest laic și sint atât de mirată că-l găsesc pe un perete de biserică!

Vorbea cu însuflețire, cu aprindere, deși în șoapte, căci între timp mica biserică se umpluse de vizitatori, dar străbătea prin cuvintele ei un accent de convingere, de emoție, pe care Paul nu i l-ar fi bănuț nici-odată pînă atunci.

Se făcuse tîrziu, prietenii lui erau grăbiți să meargă la masă și, deși i-ar fi făcut plăcere să mai stea de vorbă cu ea, își ceru scuze că trebuie să plece.

— Mai rămîi, insistă ea. Peste douăzeci de minute trebuie să vie barca să mă ia pe mine și te conduc eu pînă la vilă.

Fu silit să refuze, dar se despărțiră cu promisiunea de a se revedea, promisiune politicoasă ca atîtea altele.

O revăzu totuși, nu multă vreme după aceea.

Paul ieșise de la tribunal, după o zi întreagă pierdută într-o sală mică de ședință, la o audiere de martori, într-un proces fără interes.

Ca pe vremuri la școală, zilele cele mai atroce din tribunal erau cele de primăvară. Îi făcea rău soarele tînăr care inunda străzile și pe care el îl privea ore întregi de la fereastra unei săli de ședință, îi făceau rău figurile șterse, livide, care se agitau pe culoare, oameni uzați care dormitau acolo pe bănci, într-o lumină galbenă, prăfuită de arhivă.

Se oprise pe stradă, buimăcit de soare, și închise un moment ochii. Se simțea murdar, hainele i se păreau grele, gulerul — moale, cravata — strimbă. Ar fi vrut să se scuture ca de funingine după un drum lung cu trenul. Ducea cu el un miros de arhivă, și pe buze — un gust de hîrtii vechi, îngălbenite.

O luase încet, cu pași grei, prin dosul tribunalului. Se simțea bătrîn, și toată lumea care trecea pe lîngă el i se părea tînără. Servieta atîrna greu, ca de plumb. Dacă nu s-ar fi jenat, ar fi lăsat-o un moment jos, cum lasă un hamal povara ca să se odihnească.

Pe Sfinții Apostoli, dincolo de Apolodor, tresărise, zărind la cîtiva pași de el un lucru cu totul neașteptat: agățată băiețește de gratiile unei porți de fier, peste care treceau, înalte, cîteva crengi de liliac, o fată se lupta să rupă o creangă.

Paul se opri locului, de teamă să nu o sperie, și se ascunse după un felinar, de unde putea privi fără să fie văzut.

Ar fi putut crede că e o școlăriță dacă n-ar fi fost îmbrăcată cu o eleganță de doamnă. Purta un taior gri, o pălărie gri cu boruri albastre, pantofi de antilopă albastră. Pe parapetul de piatră al porții, o poșetă din aceeași antilopă ca și pantofii fusese probabil lăsată jos, pentru a-i permite să aibe mîinile libere.

Paul o recunoscuse fără greutate pe Ann, dar îi venea greu să creadă că este ea. Înălțată în virful pantofilor pe parapetul de piatră, cu o mînă agățată de

gratiile porții, cu cealaltă se lupta să rețină creanga de liliac, prea înaltă. Foile taurului se ridicau mai sus de genunchi, doi genunchi rotunzi, delicați, de adolescentă.

Strada era goală, dar dintr-o clipă într-alta putea trece cineva, dacă nu chiar proprietarul prădat. Creanga cedă în sfârșit, o creangă mare cu buchete dese, violete. Fata sări pe trotuar, fără grabă, fără emoție, se scutură ușor pe mîneci, își luă poșeta, privi în sus pe stradă, și pe urmă, cu creanga de liliac în brațe, cu capul ei blond ascuns în flori—doar fruntea ridicată puțin deasupra lor—porni în sus, bravă, cu pasul ei mic, decis.

Paul o privi cum se depărtează și i se părea că rămîne în urma ei o trenă de lumină. Se simțea și el mai tânăr, anotimpul, pe care îl uitase, era regăsit, mica nebunie a fetei aducea puțină inconștientă, puțină lumină în toată acea zi. Ar fi vrut să fugă după ea, să-i mulțumească, să-i sărute mîna, dar o lăsă să treacă netulburată colțul și să dispară.

Totuși, simțea nevoia să-i trimită un cuvînt de simpatie, primul de cînd o cunostea. Își aminti că prin apropiere, în Piața Senatului, era o florărie. Intră acolo și cumpără tot liliacul, cît se găsea, spre stupoarea vinzătorului, care îl întreba, fără ironie desigur:

— Dacă mai aveți nevoie, vă mai putem aduce.

În mai, era nespus de ieftin, și cu cele cîteva sute de lei, pe care le avea la el, Paul cumpără o grădină întreagă, pe care i-o trimise lui Ann cu frunze cu tot și cu cîteva cuvinte scrise în grabă, pe o carte de vizită.

«Altă dată cînd vrei liliac, fii mai prudentă. Dacă ai nevoie de avocat (articolul 306 și 308 codul penal: Acela care va lua într-ascuns un lucru al altuia săvîrșește un furt. Furtul se va pedepsi cu închisoare de la 15 zile pînă la 2 ani...) îți stau la dispoziție.»

«Nu știi ce rușine mi-e de dumneata», îi spunea Ann a doua zi, primindu-l la ea acasă. «Dacă aș fi știut că mă vezi, cred că aș fi înghețat acolo, cu mîi-

nile pe poartă. Ești un om de care mi-a fost totdeauna puțin frică. Nu știi de ce, nu mă întreba de ce...»

Casa era plină de liliacul trimis în ajun. Cît nu încăpuse în vasele de flori, era pus în carafa de apă, în pahare, pe masă, pe etajere, la fereastră.

— Am să-l păstrez mereu, aici. Cînd s-o vesteji, am să pun altul în loc. Și poate că nici nu se vestejește.

Purta o rochie simplă, bleumarin, cu guler alb, ceea ce îi dădea un aer de școlăriță.

— Ești într-adevăr așa de tinăra?

— Ești într-adevăr așa de bătrîn? Mi-e frică de dumneata. Totdeauna mi-a fost frică de dumneata. Ești atît de încruntat, atît de absent! Cînd mă saluți pe stradă—și nici nu mă saluți totdeauna—am impresia că nici nu mă vezi.

Vorbea repede, temîndu-se, parcă, de tăcerea lui. Își dusese mîinile la piept, școlărește, ca să-și reprime gesturile, lucru care îi dădea, o dată mai mult, un aer de fată de școală.

— Mi-e greu să cred că ești aici. M-am gîndit de atîtea ori că ai putea să vii, dar niciodată n-am îndrăznit să sper. Știi atîtea lucruri despre dumneata. Știi cărțile pe care le citești. Știu cu cine ai fost vara trecută la Balcic. Știu că joi seara ai fost la Filarmonică și ai plecat în pauză... Nu vrei să fim prieteni? Nu vrei să încercăm? De cîte ori pictez ceva, mă întreb: lui i-ar plăcea? De cîte ori citesc o carte, mă întreb: el ce ar crede? Aș vrea să te văd mai des. Mi-e necaz pe gesturile mele prea vii, pe felul meu de vorbă, așa de nesperios. Aș vrea să crezi că sînt mai puțin zăpăcită decît par, mai puțin superficială... Îți promit că voi fi o prietenă cuminte, care nu întreabă, care nu cicălește. Vino cînd vrei. Sau mai bine, pentru început, hai să fixăm o zi pe săptămîină în care să vii totdeauna. O să încercăm cîtăva vreme. Dacă va merge—bine; dacă nu, renunțăm.

În amintirea acelei zile, liliacul rămăsese singura lor floare.

Mai târziu, în iarnă, Paul se opri se uimire, într-o zi de ianuarie, în fața unei vitrine de florărie, în care zărise câteva crengi albe de liliac. Nu știuse pînă atunci că se pot găsi în plină iarnă și i se păreau, dincolo de geamul înghețat, ireale.

Le mîngîia totdeauna cu timiditate, temîndu-se, parcă, să nu se desfacă sub degetele lui. Liliacul alb de iarnă nu avea aroma violentă a celui de primăvară, ci un miros slab, stins, ca o răsuflare, ca un fum.

Dacă se întîmpla să fie certați, era de ajuns să trimită sau să primească o creangă de liliac, pentru ca, fără cuvinte și fără explicații, o despărțire de câteva zile să ia dintr-o dată sfîrșit. Liliacul era pentru amîndoi o superstiție, care îi dezarma, care îi ajuta să se regăsească.

Nu putea pe atunci bănuî că va exista într-o zi o altă Ann, pentru care acele flori albe își vor fi pierdut întreg înțelesul, ca un obiect fără nume, fără amintiri.

Primele zile ale iubirii lor le petrecuseră la Sibiu, oraș pe care nu-l cunoștea nici unul din ei.

— Mi-e indiferent unde, dragul meu. Undeva unde să fiu singură cu tine, câteva zile. Pe urmă, oricum ai să mă lași.

— De ce?

— Pentru că nu mă iubești.

El nu răspunsese nici da, nici nu — și de altfel ea părea că nici nu așteaptă un răspuns.

Sibiul îl aleseseră în ultimul moment, în gară, pentru că primul tren care pleca era spre Sibiu.

Totul o încînta în orașul transilvănean: străzile largi, vitrinele prăvăliilor, firmele nemțești, dialectul săsesc, masa la restaurant, lista cu feluri de mîncare pe care nu le cunoștea și din care alegea la nimereală, închizînd ochii și oprindu-și degetul pe listă: «Să vedem ce o fi asta».

Dimineața, cînd se trezea din somn, îi plăcea să privească de la fereastra hotelului copiii care treceau

spre școală cu ghiozdanele pe spate, săsoaicele opulente care se întorceau de la piață cu coșurile în mină și se opreau la un colț de stradă, cite trei-patru, vorbind cu aprindere, obloanele prăvăliilor, care se ridicau uruind... Totul i se părea onorabil și sever.

— Sîntem singurii oameni care se iubesc în orașul ăsta, spunea ea.

Și pe urmă, ca și cum abia în acel moment și-ar fi dat seama că e goală, alerga cu o tresărire de alarmă înapoi în pat; ca să se ascundă, ca să se acopere. Era albă, așa de albă, încît, goală fiind, părul ei blond părea că se decolorează sub lumina trupului gol.

Cînd cobora în holul celui mic hotel de provincie, o intimidau privirile respectuos intrigate ale oame-nilor de serviciu și ale funcționarilor, căci tinerețea ei aducea acolo o undă de mister, poate chiar de scandal.

Era fericită de tot ce vedea. Se plimba toată ziua în acele delicioase tramvaie sibiene, de la «Orașul de sus» la «Orașul de jos», și o amuzau chipiul taxatorilor, ca al ofițerilor austriaci în operetele vieneze, rochiile greoaie ale săsoaicelor, rochiile de provincie, cu agrafe, cu flori, cu noduri. Dacă ar fi avut un bloc de hîrtie cu ea, ar fi desenat, căci găsea pretutindeni motive de desen.

Cu un desen — cu unul singur — tot se întorsese de la Sibiu. Erau la o masă, pe trotuar, în fața unui restaurant, la ora prînzului, cînd tocmai ieșeau copiii de la școală. Trecea un grup de fete prin fața lor, și Ann o opri se pe una din ele, întrebînd-o cum o cheamă.

«Ingrid», răspunsese ea, puțin speriată, iar colegile ei adăugaseră cu mai mult curaj: «Ingrid Schreiber».

Ingrid era blondă, avea cozi împletite pe spate, o șapcă albastră trasă băiețește pe frunte și doi ochi oblici, care dădeau figurii ei de inger saxon o ciudată grație de mică tătăroaică dobrogeană.

— Ingrid, ți-a spus cineva cît ești de frumoasă? Dă-mi o hîrtie și un creion din ghiozdanul tău. Vreau să te desenez.

Ingrid era și speriată, și mindră, iar Ann prinsese acolo într-o schiță grăbită acest aer de copil uimit, schiță care la întoarcere avea să devină un portret în ulei, pus în camera lui Ann, deasupra patului, de unde ea avea să privească mai departe, cu aceeași privire nedumerită, lucruri încă neînțelese.

Unde era acum această Ann din primele timpuri ale iubirii lor?

Era pe atunci gata oricând să-l primească sau să vie la el, să accepte o chemare sau un refuz, să-și facă într-o clipă valizele când pe neașteptate el venea s-o ia într-o călătorie de câteva zile, dimpotrivă, să și le desfacă, atunci când tot pe neașteptate, și fără s-o întrebe, el renunța la o plecare de mult plănuită și care între timp devenise pentru ea o copilăroasă bucurie.

— Tu nu întrebi niciodată nimic, Ann?

— Pentru că nu aș avea, dragul meu, decît o singură întrebare de pus — «de ce nu mă iubești?» — și pe asta, vezi, nu vreau s-o pun.

Cum dintr-o iubire, începută așa de ușor (căci, blondă cum era, fără mistere și fără secrete, Ann părea tipul predestinat al unei iubiri ușoare), avea să ajungă la această suferință era pentru el inexplicabil.

Ultimul ei suris, ultimul ei gest îi erau cunoscute — și totuși trebuia să vie o zi în care fiecăruia să fie o enigmă, fiecăruia cuvînt — o taină; trebuia să vie un timp în care simplul fapt de a o zări să devină un lucru greu, de multe ori imposibil, un timp în care avea să cutreiere nopți întregi din restaurant în restaurant, din bar în bar, cu speranța că o va găsi în sfîrșit și o va vedea, fie numai o singură clipă.

Cînd o regăsea totuși pe vechea Ann, cînd se întimpla să revină iubitoare spre el («Ești un prost, și eu tot numai pe tine te iubesc»), cînd o vedea agîtîndu-se goală prin casă, aruncîndu-și lucrurile și nemaîștiind unde să le găsească, o oprea într-una din pozele ei comice, ciufulită, cu părul căzîndu-i

pe frunte, cu un ciorap pe braț și cu celălalt aruncat pe umeri ca o eșarfă și știind prea bine că fata aceasta zăpăcită și scumpă este totuși pierdută și că a doua zi va reîncepe aceeași suferință, o privea îndelung: «Lasă-mă, Ann, să văd cum arată o femeie fatală».

Erau nenumărate lucruri pe care la început abia le vedea, cu un fel de nepăsare amuzată, dar pe care mai tîrziu — fără să știe exact cînd și de ce — începuse să le observe cu o chinuitoare neliniște. Îl irita cît de multă lume cunoaște Ann.

Intrarea ei într-un restaurant era salutată de zeci de priviri, care se întorceau în același timp spre ea, cu ceva indiscret, insistent.

— De unde cunoști tu atîta lume? Cine e tipul care a trecut?

Răspunsurile ei erau de obicei vagi, evazive. «Nu știu cine e. Vine pe la expoziții.» Paul vedea totdeauna dincolo de această imprecizie mari enigme de dezlegat.

Mai dureroase însă erau răspunsurile ei precise, spuse cu indiferență.

«L-am cunoscut acum trei ani, în tren spre Budapesta.»

Paul vedea vagonul de dormit, culoarul cu lumini albastre, Ann lîngă fereastră stînd de vorbă cu tovarășul ei întîmplător de călătorie; o auzea parcă rîzînd (căci rîde, vai! atît de ușor...) cînd o zguduitură mai puternică o arunca în brațele lui. Vedea așternutul alb al paturilor, prin ușile rămase deschise, culoarul pustiu, trecerea ei dintr-un compartiment într-altul, în plină noapte... Își amintea cu cîtă ușurință îi cedase lui pe vremuri — și îl scandaliza în amintire. Ar fi vrut să-i fi rezistat mai mult atunci, pentru ca acum să poată crede că pentru ea a se culca sau nu cu un bărbat nu era de loc un lucru fără importanță.*

În fiecare privire străină care se îndrepta spre Ann, în fiecare salut, i se părea că e o amintire, o chemare. Era furios că din politeță trebuie și el să răspundă acestor saluturi, semne ce treceau deasupra lui ca niște telegrame cifrate, pe care le interceptezi

fără să le poți citi, căci nimeni nu-l putea asigura că fiecare nou salut nu purta un mesaj, o aluzie sau o propunere: «Îți amintești?» sau «Te aștept».

Vernisajele Annei aduceau în sălile de pictură o lume nouă: figuri de bar, figuri de curse, figuri de premieră, și a doua zi în ziare, la rubrica mondenă, se publicau fotografiile și nume de la «cel mai strălucit vernisaj al anului».

Tablourile ei se vindeau prea bine, lucru pe care la început Paul nu-l remarcase, dar care mai târziu, cînd, fără să vrea, începuse să cunoască mai de aproape «bursa» tablourilor, i se păru neliniștitor. Cînd un tablou de Margareta Sterian sau de Cornelia Babic se vindea cu trei sau patru mii de lei, cînd Iorgulescu-Yor, care avea totuși reputația de a «ține la preț», vindea o pînză de 30/50 cu 5.000 de lei, iar una de 50/70 cu 8.000, tablourile lui Ann obțineau prețuri pe care numai un Iser sau un Petrașcu le putea cere.

Rămăsese celebru între pictori un mic Balcic albastru, agreabil desigur, dar nu extraordinar nici față de celelalte lucrări ale ei — și pe care ea îl vinduse cu suma fabuloasă de 50.000 de lei.

Cînd se întîmpla să expună într-o expoziție colectivă, la Salon, la Grupul nostru, tablourile ei se distingueau ușor de celelalte, prin acel carton alb, care dă prestigiu și lumină unui tablou: «reținut».

Paul se jena de repeziciunea cu care, din primele zile, aceste cartoane albe înfloreau în colțul pînzelor ei, în timp ce ceilalți pictori aveau atîtea greutăți pînă să-și plaseze tablourile, ba uneori rămîneau cu ele nevîndute pînă la închiderea expoziției.

Ar fi vrut ca Ann să aibe puțină discreție în satisfacția ei, puțină nepăsare în succes, dar odată, cînd încercase să o facă a înțelege acest lucru, își atrăsese din partea ei un răspuns zdrobitor: «Ce? Vrei să-mi fie rușine că am succes?»

Cu atît mai zdrobitor răspuns, cu cît el tocmai acest lucru i-ar fi cerut: să-i fie puțin rușine de succesele pe care le are.

Ann își pierduse cu totul timiditatea ei de pe vremuri, îndoiala cu care începea un tablou, frica de școlărită cu care aștepta o impresie. Avea acum o adevărată artă de a-și plasa tablourile, de a-și folosi relațiile, de a simți într-o nouă cunoștință un client posibil.

«Client» era cuvîntul care revenea mai des în limba ei, și pe Paul îl îngrozea dublul înțeles al vorbeii.

«Ce fel de client?» o întrebases odată cu brutalitate, privind-o drept în ochi. Ea se clătinasă sub oribila injurie, ca palmuită, și izbucnise într-un plîns zguduit, disperat, pe care el abia reuși să-l potolească, cerîndu-și iertare, plin de remușcări și totuși fericit că plîsul ei așa de sincer, așa de copilăros, dezmințea bănuielile și temerile lui.

Erau zile în care Ann devenea de negăsit. Toate insistențele lui de a o întîlni se loveau mereu de același cuvînt, pe care ea îl spunea puțin sentențios, ridicîndu-l ca pe un scut: «Întîi pictura!» Nimic n-o apăra mai bine, nimic n-o ascundea mai mult.

«Astă-seară nu sînt liberă. Am o întîlnire de afaceri: un client cu care tratez să-i vind florile albastre.»

Luase obiceiul de a-și întîlni clienții la ea acasă sau în oraș, la restaurant, la o masă de bar, și nu la expoziție, pe unde venea de altfel rar, numai în treacăt, ca să fumeze o țigară, ca să schimbe cîteva cuvinte, în rochie de stradă, fără să-și scoată pălăria, în vizită.

Paul încercase să o convingă că prestigiul ei de artistă pierde prin acest exces de familiaritate cu publicul.

— Înțelege, dragă Ann, nu-ți vorbesc ca un om gelos, ci ca un prieten îngrijorat. Un artist nu are dreptul să facă publicului concesiile pe care le faci tu cumpărătorilor. Trebuie să fie mai puțin abordabil, mai mîndru, mai orgolios, mai singuratec.

Ea asculta cu luare-aminte și părea că aprobă tot, că înțelege tot, dar cînd de la considerațiile de ordin general despre îndatoririle artistului «adevărat» el trecea la propuneri concrete (și aici prietenul dezinteresat nu-l mai ascundea prea bine pe amantul gelos) și cînd îi cerea să renunțe la întîlnirea fixată și să-i telefoneze amatorului că dacă ține cu adevărat să

cumpere «florile albastre» n-are decît să treacă a doua zi dimineață pe la sala Dalles, între 11 și 12, ea nu mai era dispusă să-l asculte și îl întrerupea scurt:

— Ce? Vrei să-mi zdrobești cariera?

«A zdrobi cariera» era o expresie care apărea pentru prima oară în limbajul lui Ann. Paul cunoștea prea bine acest limbaj pentru ca schimbările de vocabular să nu-l neliniștească. De unde veneau aceste cuvinte noi, care răsăreau deodată în vorbirea ei, ca niște ecouri dintr-o viață pe care el nu o cunoștea și din care nu străbătea pînă la el decît un cuvînt scăpat din neatenție?

S-o asculte vorbind pe Ann fusese pentru el în primele timpuri o plăcere plină de surprize. I se păruse la început că e foarte vorbăreată, dar cu vremea observase că volubilitatea ei era făcută mai mult din gesturi și zîmbete, dintr-o alternanță de scurte exclamații și scurte tăceri, care dădeau vorbirii ei un aer de agitație continuă.

«Ce sintaxă curioasă ai tu, dragă fată!» spunea el, amuzat de construcțiile ei de frază. Ceva dintr-o veche manie de latinist se trezea în el ca să studieze gramatical micile ei discursuri.

Vorbea cu fraze simple, pe care însă le complica o ploaie de interjecții și întrebări — da? nu? vezi? știi? vrei? — ca o serie de bemoli și diezi într-o gamă cu variațiuni, ceea ce făcea din cea mai simplă povestire a ei un lucru palpitant, cu ridicări și scăderi de ton, cu inflexiuni de voce, cu întoarceri subite în privire. Ceva mirat, ceva surprins era în toată vorbirea ei, ca și cum s-ar fi luptat cu replici pe care numai ea le auzea și cărora trebuia să le răspundă pe rînd, ca un jucător de șah angajat în mai multe partide deodată. Și tot ca un jucător de șah care în anumite situații confuze recurge la unele mișcări tip, de așteptare — a deplasa fără utilitate un pion, sau a mișca un turn pe o linie moartă — avea și ea unele expresii uniforme, pe care le repeta aproape mecanic, fiindcă nu spuneau nimic și îi erau la îndemînă, ca niște vechi gesturi obișnuite, care de mult își pierduseră sensul lor de la

început: «Asta e cu totul altceva», «Totul e posibil», «Știi și eu ce să mai cred?».

Ann primea cu ușurință cuvinte și expresii pe care le auzea uneori întîmplător și care pe urmă rămîneau în vorbirea ei obișnuită, la început în glumă poate, pe urmă însă dintr-o adevărată neputință de a le uita, pînă ce se stabileau definitiv în argoul ei personal.

La Sibiu, opriseră într-o dimineață pe un trecător, ca să-l întrebe dacă muzeul Bruckenthal, unde voiau să meargă, eră departe. «Depart, da' nu cine știe ce» fusese răspunsul — și acest fel de aproximație o amuzase pe Ann atît de mult, încît o repetă cîteva zile în șir, cu toate prilejurile posibile: mîncarea era bună, «da' nu cine știe ce», apa în baie era fierbîntă, «da' nu cine știe ce», noaptea era înstelată, «da' nu cine știe ce». La început spunea acest lucru rîzînd, ca și cum ar fi subliniat cuvintele, dar cu vremea intenția ironică se șterse, ba chiar dispăru de tot, iar acest «da' nu cine știe ce», care cîtva timp avusese ceva comemorativ (ca și cum i-ar fi spus indirect lui Paul: «Îți aduci aminte, la Sibiu...»), deveni nu numai una din locuțiunile ei cele mai întrebuițate, dar modul ei preferat de a nuanța o opinie, de a exprima o rezervă.

Fusese la început, în primele timpuri ale iubirii lor, una din bucuriile lor reciproce să-și descopere unul altuia anumite ticuri de gest sau de vorbă, care pentru cealaltă lume, care îi cunoștea mai demult, deveniseră poate prin repetare și obișnuință imperceptibile, dar care, remarcate pentru prima oară, aveau ceva cu totul neașteptat.

«Ce curios te încrunți tu!» observase din primele zile Ann și încercase să-l imite, lăsînd sprînceana stîngă în jos și ridicînd-o pe cea dreaptă, foarte arcuită, lucru pe care la început nu-l reușea decît trîșînd puțin și deschizîndu-și mare ochiul drept, cu două degete, ca și cum ar fi vrut să fixeze în arcada lui un monoclu.

Erau o sumă de gesturi mărunte, pe care mai întîi le observase la el, în glumă, cu o tandrețe ironică și le imita rîzînd, ca și cum ar fi vrut să-l dezvețe de ele, dar care, cu trecerea timpului, intrau pe nesimțite în propriile ei deprinderi. Paul asistase, la început

indiferent, sau cel mult amuzat, dar mai tîrziu cu o emoționată mirare, la această insensibilă transmisiune de gesturi și cuvinte pe care le regăsea în limbajul lui Ann, puțin modificate de mișcările sau de pronunțarea ei, ca și cum ar fi fost adaptate la registrul ei vocal, ca o arie de bărbat retranscrisă pentru voce de soprană. Erau aceleași cuvinte, aceleași gesturi, dar ele își păstrau multă vreme un aer particular, de parcă ar fi fost imprimate în vorbirea lui Ann cu litere speciale, detașându-se în frază ca un citat dintr-o limbă străină, ca un proverb pus între ghilimele, pînă ce aceste ultime rezistențe cădeau și ele, iar gestul sau cuvîntul care fusese pînă atunci pentru Ann un fel de neologism era pentru totdeauna încorporat în vocabularul ei curent.

Ea îl făcuse pe Paul pentru prima oară atent asupra obișnuinței lui de a repeta, două cite două, expresiile de afirmație sau negație: «evident-evident», «în nici un caz-în nici un caz», «absolut exclus-absolut exclus».

«Cît de puțin mă supraveghez, gîndise atunci Paul, dacă ani de zile am putut vorbi în felul acesta fără măcar să bag de seamă! A trebuit să vie Ann ca să observe».

De cite ori într-o frază a lui revenea acel dublu «evident-evident», ea îl sublinia cu o explozie de ris.

«Nu te supăra, dragul meu Paul, că rid. Ți-am spus că mi-e puțin frică de tine și — ce vrei? — cînd descopăr o copilărie ca asta, parcă mă tem mai puțin, parcă mă apropiu mai mult. Aș vrea să ai o mie de defecte mici, aș vrea să vorbești cu „r“, aș vrea să nu-l poți pronunța pe „s“, aș vrea să pot ride de tine, dragul meu, înțelegi?»

Dar fără să știe cum, ea însăși se deprinse mai tîrziu să vorbească în felul lui, și printre primele lucruri pe care le împrumutase de la el fusese tocmai această manieră de a întări, prin repetare, anumite cuvinte și exclamații, confirmînd sau negînd ceva. Vorbirea ei era acum plină de «evident-evident», «nici vorbă-nici vorbă», «imposibil-imposibil», pe care dacă el le spunea oarecum mașinal, din neatenție, ea le pronunța cu un accent bătaios, de convingere, de intransigență, ceea ce le sublinia și mai mult.

Erau unele cuvinte care dispăreau uneori din expresiile lui curente și care, după o trecere de timp, apăreau din nou, dar de astă dată nu în vocabularul lui, ci al ei, așa cum la munte un izvor poate intra sub pămînt, pentru ca după un lung drum subteran să iasă din nou la suprafață, cu totul în altă parte însă. Pe buzele lui Ann, cuvinte uitate de el căpătau o nouă viață, iar în mîinile ei vicioase, gesturi pe care el le părăsise cîndva reînviau cu un fel de fidelitate automată, care mai tîrziu avea să supraviețuiască poate iubirii lor sfîrșite.

«Cu nici un preț, cu nici un preț nu mai vreau să te văd», îi scrisese ea odată, după o ceartă, dar acel dublu «cu nici un preț» purta parcă în el însuși propria lui dezmințire, căci în timp ce Ann era convinsă că se vor despărți, limbajul ei păstra, ca pe un gaj de fidelitate, acel tic de a repeta două cite două cuvintele și în care, fără voia ei, stăruia amintirea lui Paul.

Dar apăreau alteori cuvinte și expresii noi, pe care el le auzea pentru întia dată și pe care le reținea alarmat, întrebîndu-se de unde vin și bănuind că dincolo de ele se ascunde o întregă lume de întîmplări, de aventuri, de taine, pe care ar fi vrut să le descifreze.

În ultima vreme mai ales, vocabularul lui Ann suferise nenumărate mici inovații, și după fiecare despărțire mai lungă — fie că erau certați, fie că el trebuia să plece în provincie pentru diverse procese, fie în sfîrșit că ea era prea ocupată cu lucrul — cînd se regăseau, el descoperea cu dezolare noi schimbări în felul ei de vorbă, noi gesturi sau noi cuvinte.

«E rulant», spunea Ann de la un timp cînd ceva i se părea excesiv de comic, și atunci dădea capul pe ceafă, rizînd zgomotos, cu toată gura deschisă. Și cu insistența ei copilăroasă de a repeta un cuvînt nou, pentru că o amuza să-l audă, așa cum ar fi amuzat-o să deschidă și să închidă de nenumărate ori o brichetă sau o pudrieră nouă, spunea de zeci de ori pe zi, despre orice lucru, despre orice prostie, «e rulant», «e rulant», «e rulant»... De fiecare dată, Paul tresărea străpuns, căci i se părea că dincolo de această vorbă e o privire

de bărbat, bărbatul de la care Ann va fi deprins noul ei cuvânt preferat. Era tentat s-o întrebe, ca și cum ar fi văzut în degetul ei un inel necunoscut: «Spune! De unde îl ai? Cine ți l-a dat?»

Era în argoul ei de pictoriță o expresie care la început îl încântase, dar care mai târziu, printr-o secretă deviere de sens, îi devenise de nesuportat: «Mă duc la motiv».

«A se duce la motiv» însemna pentru Ann a regăsi un anumit loc, unde să-și fixeze șevaletul, a regăsi un anumit punct dinainte fixat — un pom, o casă, o piatră — care îi delimita «pe teren» peisajul pe care începuse să-l picteze.

«Motivele» Annei erau de nepătruns. Uneori, primăvara mai ales, sau spre sfârșitul toamnei, la începutul lui martie sau la sfârșit de octombrie, când era prea devreme sau prea târziu ca să plece la Balcic, îl ruga pe Paul, dar asta cu totul în primele timpuri ale dragostei lor, când ea avea sentimentul că-i cere astfel o mare favoare, îl ruga să iasă cu ea afară din oraș, dincolo de Herăstrău, sau și mai des, pentru că locurile erau mai puțin cunoscute, dincolo de Filaret, dincolo de moara lui Ciurel, în căutare de «motive».

— M-am săturat să lucrez în casă. Vreau să ies la cîmp. Vîno cu mine, să găsim ceva de pictat.

Erau lungi plimbări de recunoaștere, dincolo de calea ferată, dincolo de ultimele bordeie ale Bucureștilor, pe cîmpul abia dezghețat de martie, sau negru-ruginit de octombrie. Ținutul părea cu totul necunoscut, și dacă n-ar fi fost avioanele care se ridicau și coborau dinspre Băneasa, zburînd jos, aproape de pămînt, cu motorul uruind ca o uzină, ar fi putut crede că sînt undeva, foarte departe de București.

Cîțiva salcîmi strînși laolaltă făceau un început de pădure, o apă răsărită nu se știa de unde — poate din ultimele zăpezi topite, poate din ultimele ploi de toamnă — părea un afluent rătăcit pe drum.

Paul nu izbutise niciodată să înțeleagă pentru ce rațiuni ascunse Ann alegea un loc și nu pe altul, pentru

ce acolo, unde el nu vedea nimic deosebit ea se oprea deodată din mers, privind cu un fel de atenție îngrijorată un punct pentru el invizibil, pe care îl indica cu un gest decis: «Aici».

— Ce e aici, Ann?

— Noul meu motiv.

Revenea în zilele următoare singură, cu instrumentele de lucru, dar spre seară Paul venea să o ia acasă, căci se făcea iptuneric devreme și, cum ar fi fost prea scump să țină toată după-masa cu ea pe cîmp un taximetru, trebuia să se întoarcă o bună bucată de drum pe jos. Trecerea lor seara prin mahalale producea oarecare senzație și, ca pe vremuri la Cernatu, gospodinele ieșeau în prag, și copiii se opreau din joc, ca s-o privească pe această fată blondă, cu pantaloni băiețești (căci purta șort și bluză de sport sau, cînd era frig, un trening albastru de lină), care își ducea în spinare șevaletul, cutia de culori, scaunul de pînză, lăsîndu-l pe Paul să-i ducă cel mult un pled, un termos cu ceai cald sau o pungă cu fructe. Uneori, pentru că nu găseau în drum o mașină liberă — sau pur și simplu pentru că-i plăcea lui Ann să braveze lumea, să simtă în jurul ei o mică rumoare scandalizată — îl convingea pe Paul să se întoarcă pînă în centru cu tramvaiul sau cu autobuzul, ba chiar, pentru ca scandalul să fie întreg, luau bilete de corespondență și așteptau pe trotuar, la una din stațiile din centru, la Carpați, la strada Regală, să le vină tramvaiul.

«Vreau să te compromit, vreau să știe toată lumea că ne iubim, vreau să nu mai poți scoate capul în lume», spunea Ann cînd îl vedea pe Paul jenat, neobișnuit să înfrunte privirile intrigate ale trecătorilor, pe care ea, dimpotrivă, le suporta cu bravură, ba chiar le și provoca puțin.

E adevărat însă că mai târziu, printr-o totală schimbare de idei asupra lucrurilor care se cuvin sau nu se cuvin și printr-o subită grijă de onorabilitate, Ann suprimase cu totul asemenea aventuri și nu numai că i s-ar fi părut de prost gust să meargă cu șevaletul în

tramvai, dar îi și interzicea lui Paul să mai vină seara pe cîmp, ca să o ia de la lucru, fiindcă — spunea ea — e la urma urmelor penibil să umble mereu cu el, pe străzi mărginașe, mai ales că ar putea să o vadă camarazi de ai ei, care întîmplător s-ar fi întors de la lucru prin același cartier.

Astfel, «a merge la motiv» încetase a fi, ca altădată, un prilej fericit de întîlnire, ba chiar devenise un obstacol, cu atît mai greu de înlăturat, cu cît Ann obișnuia să invoace acum munca ei, arta ei și argument ultim: «cariera» ei.

«Miine nu te pot vedea: mă duc la motiv» sau «iar-tă-mă că n-am fost ieri: am fost la motiv» erau explicații fără replică posibilă.

Paul încerca să afle pe unde se găseau acum «motivele» Annei, dar ea nu-i dădea decît foarte vagi indicații («Știi? nu sînt încă decisă, ezit, o să văd...»), și chiar dacă uneori, din neatenție sau indiferență, îi spunea cu oarecare precizie locul unde se afla actualul ei motiv («Uite, spre Filaret, dincolo de casa galbenă, unde am căzut eu — ții minte? — toamna trecută, cînd mi-am rupt catarama de la pantoful de antilopă»), el știa prea bine că ar fi inutil s-o caute, pentru că nu o va găsi și pentru că a doua zi ea se va mira foarte sinceră: «Cum? ai fost? Vai, ce prost ești... m-a durut capul... m-am răzgîndit în ultimul moment... nu m-am putut duce... nu ți-am spus să nu vii?»

Motivele Annei deveniseră pretexte, și «a merge la motiv» era acum forma ei cea mai comodă de a minți.

Nu o văzuse de o săptămînă, cînd, într-o dimineață aruncîndu-și ochii pe un ziar, numele ei, deși tipărit, cu litere mici, la o rubrică de informații, se desprinsese singur din toată pagina. Era o notă despre pavilionul românesc la expoziția din Liège din 1934, un fel de comunicat oficial al Comisariatului Expoziției, prin care se anunța că pictorii și sculptorii însărcinați cu decorarea interioară a pavilionului vor pleca peste

cinci zile, «sîmbătă, 12 mai a.c., orele 9.50», spre Bruxelles. Între cei cîțiva decoratori aleși era și Ann.

Paul crezuse că era o greșală, căci nu-și putea imagina că Ann l-ar fi lăsat să afle un lucru atît de important din ziare și nici că în preajma unei plecări atît de apropiate ar fi lăsat să treacă o întreagă săptămînă fără să-l vadă, chiar dacă din cine știe ce prostie se considerau de cîtva timp certați.

«E adevărat? Pleci?» o întrebuse la telefon, ținînd încă ziarul în mînă, cu ochii ațintiți spre uluitoarea veste.

«A, nu știu — răspunsese evaziv Ann — nu e încă nimic sigur, s-ar putea, dar deocamdată nu e nimic fixat. Dacă o fi ceva, te anunț. Uite, să ne întîlnim diseară... adică nu, diseară nu, că tocmai mă întîlnesc cu arhitectii pavilionului, dar miine dimineață telefonează, sau mai bine lasă, că te chem eu... te chem sigur, m-auzi?...»

Cele cinci zile pînă la plecare trecuseră încet, într-o așteptare de fiecare secundă, cu răsuflarea tăiată, la fiecare pas pe scară, la fiecare zgomot de ascensor, la fiecare sonerie de telefon, căci întrebarea nu mai era dacă Ann va pleca sau nu la Liège, ci — mai simplu, mai urgent și mai dureros — dacă va veni să-l vadă, dacă-l va chema, dacă-i va trimite cel puțin un cuvînt, sau un semn. Îi era teamă să plece de acasă sau de la birou — singurele două locuri unde ea i-ar fi putut telefona — ca nu cumva tocmai în lipsa lui să vină în sfîrșit apelul ei atît de așteptat, și cînd totuși era silit să iasă în oraș, îi înnebunea pe șoferi grăbindu-i spre casă, unde reîncepea aceeași așteptare, aceeași pîndă. De sute de ori ridicase receptorul, ca să o cheme el pe Ann, de sute de ori începuse să formeze acel număr care îl obseda ca un nume, dar nu îndrăznise niciodată să-l ducă pînă la capăt. Ce ar fi putut să-i spună acestei Ann, care se ascundea și care își pregătea plecarea ca pe o fugă?

Uneori telefonul suna totuși, și el nu-și putea reprima o tresărire nervoasă de spaimă și de speranță, care pe urmă i se părea cu atît mai ridiculă, cu cît nu era decît

o greșală sau cine știe ce comunicare fără importanță — de altfel toate erau fără importanță.

«E absurd, e de neiertat, parcă aș fi un licean, parcă aș avea douăzeci de ani, trebuie să înțeleg că așa nu mai merge, nu, nu mai merge, ceva trebuie să se schimbe...» Își promitea să fie calm și într-adevăr dacă telefonul sau soneria de la intrare sunau din nou, le lăsa cîtva timp să sune, înainte de a ridica receptorul sau de a deschide ușa, pentru că de o parte voia să-și dea astfel o probă de stăpînire de sine, dar pentru că de altă parte, cîteva secunde, își putea spune copilărește: poate că e ea... ar putea să fie ea...

Ba, cîteodată, din superstiție, din necaz sau numai din teama de a nu suferi încă o deziluzie, nu răspundea de loc și lăsa soneria telefonului să sune fără răspuns, pînă cel care chema renunța. Dar în momentul în care auzea acel declic ce întrerupea contactul, în momentul în care telefonul tăcea definitiv, gîndul că totuși în clipa aceea fusese Ann, că nu i-a răspuns și că a pierdut astfel poate singura șansă de a-i vorbi și de a o vedea îi dădea un intolerabil sentiment de nenoroc, ca unui jucător pasionat care, după ce, din superstiție, a spus «pas» pe nevăzute, tresare la gîndul insuportabil că poate cărțile pe care le-a aruncat fără să le privească erau tocmai careul sau chinta regală ce i-ar fi permis să se refacă la capătul unei nopți de joc din care iese ruinat.

Plecările lui Ann! Le cunoștea atît de bine, trăise de atîtea ori în agitația lor, în zăpăceala lor! Valizele care se deschid și se închid zgomotos, dulapul cu ușile date larg de perete, rochiile întinse pe fotolii, pe pat, cordoanele, eșarfele aruncate pe unde se nimerea, biletele multicolore de călătorie răsfoite cu febrilitate, cu neliniște («Astea sînt toate? Crezi că n-am uitat nimic?»), cumpărăturile de ultim moment, cursele alarmate în oraș, pachetele cu care se întorcea acasă și pe care nu mai știa unde să le pună, de unde să le ia, ce să facă cu ele...

O vedea parcă alergînd pe străzi, sărînd dintr-un taxi într-altul, oprindu-se la o vitrină, intrînd într-un

magazin, uitînd de ce a intrat, zăpăcită, entuziastă, obosită, plină de neliniște, de curiozitate, de așteptare... Ar fi fost așa de ușor, ar fi fost așa de normal ca într-una din aceste curse să-și aducă deodată aminte de el, cu acea tresărire speriată pe care o avea cînd își amintea ceva închizînd ochii și ducîndu-și mina copilărește la frunte — «Vai, ce zăpăcită sînt» — și de la primul telefon public («Orașul ăsta e plin de telefoane, ce Dumnezeu!») să-l cheme și să-i spună în sfîrșit: «așteaptă-mă, viu».

Cu fiecare ceas care trecea și făcea deci plecarea mai amenințătoare, acel «sîmbătă, 12 mai a.c. orele 9.50» citit în ziare, care fusese la început o dată abstractă, ceva inform, depărtat, neprobabil, prindea realitate și devenea un punct viu, un punct dureros, greu de privit în față. Cu fiecare ceas, cu fiecare zi, așteptării lui Paul i se adăuga un sentiment de stupeoare, ca în fața unui fapt cu desăvîrșire absurd, și pe care totuși îl vezi împlinindu-se sub privirea ta înmărmurită.

Urmărise în dimineața plecării, pe cadranul ceasului său de mină, rotirea lentă a minutarelor, mișcarea mărunță, dințată a secundarului — așa cum aștepti să se facă 12 precis ca să stingi luminile în noaptea Anului Nou — și cînd cele două minutare se suprapuseseră exact, arătînd ora zece fără zece, ridică receptorul și chemă biroul de informații al Gării de Nord, ca să întrebe dacă Simplonul a plecat.

«Da, a plecat, chiar în momentul ăsta s-a pus în mișcare», răspunse un funcționar.

O absurdă liniște îl cuprinsese, ca și cum toată febra lui din ultimele zile n-ar fi fost provocată decît de îndoiala dacă în ziua de «sîmbătă 12 mai 1934» trenul Simplon va pleca sau nu la ora reglementară de 9.50, iar acum, de vreme ce aflase în sfîrșit ceea ce voia să știe, putea să doarmă și să uite.

Într-un ziar de după-amiază văzu o fotografie luată dimineața pe peronul Gării de Nord: «Grupul de artiști romîni plecați în Belgia pentru lucrările pavilionului nostru de la Liège».

Ann purta un taior de voiaj și avea pe cap un fel de caschetă albă, pusă băiețește, puțin oblic pe frunte. Paul o privi cîtva timp liniștit: i se părea că nu are nimic să-i spună, nimic s-o întrebe.

Un București din care lipsea Ann devenea un oraș calm, puțin provincial. Era ca și cum, deodată, zgomotele s-ar fi îndepărtat, străzile ar fi tăcut. Paul avea impresia că se află undeva în provincie, la Craiova, la Rîmnicu-Sărat, la Roman, unul din acele mici orașe pe unde se ducea uneori pentru un proces și unde știa bine că nu i se poate întîmpla nici o surpriză, nici o întîlnire.

Plecarea lui Ann îi aducea o neașteptată liniște, un sentiment de toropeală, de indiferență. Totul era decolorat, cenușiu și suportabil. Odihna de a nu aștepta nimic avea poate ceva amar, dar o primea ca pe un somn.

La birou îl așteptau scrisori nerezolvate, la tribunal — lucrări rămase în întîrziere. Revenea spre ele cu o totală indiferență, dar decis să se lase prins într-un orar mecanic de lucru. Redacta lungi scrisori de afaceri, pe care le bătea singur la mașină: îi plăcea să asculte zgomotul sec al clapelor, bătaia lor scurtă.

Întîlnia uneori în ziare fotografii și dări de seamă despre lucrările de la Liège și le citea fără curiozitate, fără neliniște. Într-un număr din *Illustration* apăruseră cîteva schițe și planșe în culori despre pavilionul romînesc, care era aproape gata, de altfel data inaugurării se apropia, și Paul, găsind revista într-o seară la restaurant, uitată pe un scaun, o răsfoise liniștit, ca și cum nici n-ar fi fost vorba despre Ann.

— Ei, îți place ce fac dumnealor? îl întrerupsese din lectură o voce indignată.

Era un pictor destul de cunoscut, retras de cîtiva ani la Iași, profesor la școala de belle-arte de acolo și care expunea din ce în ce mai rar la București, de unde fugise — spunea el — pentru că nu se mai găsea nici vin bun, nici pictură bună. Paul îl cunoș-

tea vag, de la un vernisaj, unde apariția lui de urs îmbufnat fusese primită de pictorii tineri cu un val de simpatie și de spaimă, căci se cunoștea mania lui de a se opri în fața tablourilor și de a vorbi tare, aproape vociferînd, și de a arunca «verde în față» ori laude enorme, de necrezut, ori, mult mai des, injurături și invective cutremurătoare.

Se așezase la masa lui Paul fără să-l întrebe, și luîndu-i revista din mînă o răsfoia nervos.

— Te întreb, îți place? Zi-i și dumneata, asta-i pictură? Astea-s panouri? Au innebunit de tot. Dau cu bîdineaua în neștire, și uite că peste noapte pavilionul e gata. Au venit, domnule, și la mine de m-au întrebato: nu vii, coane Fănică, la Liège să ne faci un panou, pînă-n zece zile, de opt pe șase, uite bani, uite bilet de tren... M-am uitat la bani — buni bani, n-am ce zice! — m-am uitat la ei, și-mi venea să mă crucesc: pîi bine, mă, știți voi ce e aia un panou, mă? De opt pe șase? Zece zile? Dar nici o sută nu-s destule. Dați-mi un an, și vi-l fac. Asta-i treabă grea, mă, asta-i treabă subțire: te dai cu capul de toți pereții pînă o termini, și nici atunci parcă n-ai lăsa-o din mîini, că parcă ai vrea s-o mai dregi și s-o mai ștergi și s-o mai schimbi. Cum ziceau latinii ăia, de cîcă ne-au fost strămoși: *ars longa*, cucoane, *ars longa*.

Paul îl asculta fără curiozitate — ce străine îi erau toate aceste povești de pictură! — dar cu oarecare plăcere de a auzi un glas jovial, care injură, brufătuiește, se indignează, singur își dă replica, singur se contrazice sau se aprobă. Era oricum un om, acolo lingă el, un om care îl privea în ochi și îl îndemna să bea. De atîtea zile nu întîlnise pe nimeni, de atîtea zile nu schimbase cu nimeni un cuvînt. Și decît să umble năuc pe străzi, parcă tot mai bine era în acea grădină de restaurant, cu sticlele de vin care se adunau goale, jos pe pietriș, sub masă, cu taraful de lăutari care din cînd în cînd se trezea din somn, cu cele cîteva femei elegante, în rochii deschise, imprimate — era la început de iunie — care aduceau în noaptea de vară bucureșteană o vagă fluturare de plajă, de mare... Pictorul ieșean vorbea mereu, și după fiecare

pahar golit, indignarea lui, care între timp obosise, urca cu un nou semiton, refăcută, pornită pe noi băătălii. Arunca mereu numărul din *Illustration* și pe urmă iar îl lua în mâini, iar îl redeschidea, în căutare de noi argumente.

— ...uite, fata asta — și arată spre o schiță pe care Paul abia atunci observă că era semnată de Ann — are talent, domnule, să știi că are talent... Mi se pare că o cunoști... ba v-am și văzut împreună la Balic... amor mare, ai?

Paul protestă plictisit.

— Nu, nu e ce crezi dumneata. Ne salutăm, ne cunoaștem, dar nu e nimic...

— Ei lasă, dragă, că dacă o fi și dacă n-o fi, tot acolo iese ea cu socoteala. Unde merge mia, merge și suta. Nu ești primul, n-o să fii ultimul. La îmbulzeală mare, nu se cunoaște.

Paul privi lung paharul cu vin pe care îl avea în mîna dreaptă și observă că mîna nu-i tremură. Departe, în adînc, aproape de inimă, ceva se oprea în loc și aștepta să se rupă sau să se dezlege. Era ca sub un profund anestezic: simți rana, simți rezistența țesutului sub tăiș, e ca o sfișiere foarte precisă, foarte exactă și totuși, nu doare, nu doare...

— Da, domnule, are talent, dar la ce-i servește? Talentul e ca banul, îl găsești pe toate drumurile, totul e să știi ce să faci cu el. Uite, imi pare rău de fata asta, că mi-a plăcut de la început și are mîna subțire. Nu se omora ea desenînd, dar cînd pune a o linie pe hîrtie, înțelegeai ceva... Numai că trebuia să muncească, să aștepte și mai ales să-i fie frică, mă-nțelegi? Să-i fie frică de ce face, și să nu știe niciodată dacă e rău sau dacă e bine... Eu credeam că vrea să facă pictură — și putea, mă auzi? putea, numa să fi vrut — dar ea voia carieră. Ei, uite c-a făcut-o. Vopsește acum la Liège pentru cinci mii de lei pe zi. Cinci mii! Pe mine nu m-a plătit nimeni, niciodată, nici cu cinci sute, și uite, o să am la Sfîntu Anton patruzeci și nouă de ani, și ea nici douăzeci și cinci n-are, și se grăbește să ia cinci mii de lei pe zi, că dacă ar afla bietu Luchian, d-acolo de unde este, s-ar trezi

din morți de mînie. Cinci mii de lei pe zi. Uite așa, se duce de ripă breasla asta, care avea pe vremuri boieria ei, țifna ei, că nu putea fitecine să mă cumpere, și dacă nu-mi plăcea mie mutra dumată, nu-ți vindeam un tablou, nu ți-l vindeam și pace bună, măcar că mi-ai fi dat de zece ori atîta aur cît făcea el. Da' acuma, nu te uiți la dezmățatele astea, de se-mbulzesc și se-nghiontesc pentru o comandă, doar că nu se trag de păr? Fata asta, domnule, a intrat în pictură ca o șanteză, ca o teatralistă, de-alea de aleargă pentru un rol pe la directori, pe la ministere, pe la rude, pe la țiitori și se culcă-n dreapta, și se culcă-n stînga, și cu directoru, și cu șefu de cabinet, ba și cu portaru, dacă e nevoie, da' nu se lasă pînă nu ajunge. Păi să facem noi socoteala cu creionu-n mîna cu cîți s-a culcat ea, la fiecare expoziție, la fiecare comandă, la fiecare premiu, ne-apucă dimineața, și tot n-ajungem să-i numărăm pe toți. Dinspre mine, culcă-se cu cine vrea, dacă-i face plăcere, că e tinără și, bat-o Dumnezeu, niciurită nu-i, da' să nu amestece—mă-nțelegi?—culcatu și pictura, să nu le amestece, că e altceva, ehei, cu totul și cu totul altceva...

Paul încercase de cîteva ori să-l oprească din vorbă, dar gestul lui slab de protest era luat de torentul de vorbe al pictorului și înecat sub un nou val de indignări, exclamații și injurături. De cîteva ori ar fi vrut să se ridice de la masă, să fugă, dar o dureroasă plăcere îl ținea pe loc: vechi îndoieli, vechi torturi, toate întrebările lui din nopțile fără somn, toată stupidă lui zbatere între a crede și a nu crede, toată aceea pîndă de om gelos care vede peste tot indicii și nicăieri o certitudine, toate, toate căpătau în noaptea aceea un răspuns.

Se întorsese acasă, în zori, pe străzile albe și deșarte de dimineață, singur, golit de orice amintire, de orice speranță.

Era într-o zi, pe Calea Victoriei, în față la Corso, cînd i se păruse că de pe celălalt trotuar o privire cunoscută o căuta pe a lui. Trecu drumul, chemat parcă, și descoperi într-o vitrină de fotograf, între

mai multe portrete de femei frumoase, o fotografie a lui Ann. «A făcut-o, probabil, înainte de plecare», își spuse. O privise îndelung, ca și cum într-adevăr ar fi revăzut-o după lunga lor despărțire. Purta în fotografie un pulover negru, cu mâneci lungi și închis complet la gât, ca o tunică, iar în stînga, ținînd loc de buzunar, o inițială albă, nu suprapusă, ci lucrată chiar din țesătura puloverului, un A triumfiular, ca o inițială de club sportiv. În contrast cu puloverul negru și cu țesătura lui aspră, părul ei părea de două ori mai blond, ca sub o puternică lumină de dimineată. Era prima fotografie, din cîte văzuse el, în care Ann nu rîdea. Un suris aproape stîns îi deschidea foarte ușor buzele. Capul era puțin înclinat, cu un gest de atenție și de întrebare.

Plecaseră de acolo cu pași rari și mersese fără țință în sus spre Nestor, oprindu-se din obișnuință la vitrinele librăriilor, în care însă nu vedea nimic, nici un titlu de carte, nici o revistă, ci mereu același cap blond înclinat, același A imprimat pe sinul stîng, ca un cuvînt adresat lui, ca o șoaptă pe care numai el o putea distinge. Își spunea că nu era de loc exclus ca în prezenta plecării Ann să fi făcut această fotografie anume pentru el și să o fi lăsat ca să fie expusă, poate cu gîndul secret că el va trece pe acolo și o va zări, atît de mult regăsea în acea fotografie o Ann din alte vremuri, atît de mult i se părea că acel suris descurajat e pentru el. Dar refuză să se lase cucerit de acest gînd, care îl învăluia, și își întrerupse brutal reveria. «Sînt un dobitoc fără leac. Uite-mă acuma sedus și de pozele din vitrine.»

Totuși, revenise în zilele următoare să o vadă. Ceva se schimbaseră de cînd știa că fotografia aceea din vitrină e acolo. Avea sentimentul că e mai puțin singur în acest oraș, care i se păruse atît de pustiu pînă atunci. Dimineata, plecînd la lucru, ducea cu el acea confuză senzație de nerăbdare, din zilele în care avea fixate o întîlnire, o plecare sau un concert de mult așteptat. Trecea prin fața vitrinei de cîteva ori pe zi, uneori fără curajul de a arunca mai mult decît o privire grăbită spre fotografia lui Ann, căci se te-

mea să nu se observe insistențele lui—mai ales la orele de seară, cînd cafeneaua de peste drum era plină de oameni, iar la mesele de pe trotuar erau atîția cunoscuți, actori, pictori și scriitori—dar alteori, oprindu-se din mers, ca și cum abia în clipa aceea ar fi descoperit-o, cu totul din întîmplare, și rămînea multă vreme să o privească. Recurgea la tot felul de trucuri, care să-i mascheze neliniștea și să-i dea opririi lui în fața aceleiași vitrine un aer întîmplător, un aer normal, și nici unul din aceste trucuri nu i se părea prea naiv, nici banul pe care simulezi că l-ai pierdut și te oprești să-l cauți, nici carnetul scos din buzunar pentru a însemna în el un lucru pe care tocmai ți l-ai amintit, nici privirea vagă cu care aștepti la un colț de stradă să treacă o trăsură goală.

Revenea de fiecare dată cu puțină teamă, teama că între timp fotografia a fost scoasă din vitrină și înlocuită cu o fotografie străină, și era aceeași teamă, aceeași emoție cu care, cînd Ann era în București, urca scările spre apartamentul ei, întrebîndu-se dacă o va găsi sau nu acasă.

Surisul din vitrină îl chema însă de departe, liniștitor, neschimbat. Era un suris aburit, trist, care parcă nu avea curajul să se deschidă mai mult. Era o Ann care îl privea cu o clătinare obosită din cap, cu o ridicare descurajată din umeri, parcă i-ar fi spus: «La ce bun să-ți spun: tot n-ai să crezi, tot n-ai să înțelegi...»

Într-o dimineată, Paul rămăsese încrămențit pe trotuar: fotografia nu mai era în vitrină. Cu o seară înainte fusese încă acolo—o văzuse el—dar peste noapte totul se schimbase. O nouă serie de poze apăruseră dincolo de geam, cîteva fotografii de mireasă, un tînr ofițer în mare ținută, mai mulți copii buclăți, tot felul de figuri necunoscute, care schimbau între ei priviri, zîmbete și saluturi. Paul le privea întrebător, jenat, cu expresia de căutare încurcată, pe care o ai cînd deschizi ușa unui compartiment de tren și întrerupi, cu intrarea ta neașteptată, atmosfera de familie ce s-a creat acolo după cîteva ceasuri de voiaj în comun.

«Nu mai e nici un loc liber», spune tăcerea ostilă care deodată se face în jurul tău — și parcă același lucru i-l spuneau acum fotografiile din vitrină, surprinse de privirea lui, care insistă. Era gata parcă să-și ceară scuze (iertăți-mă, e o greșală, căutam pe cineva), era gata să se desprindă de acolo, deși îi era atât de greu să renunțe, când din dreapta vitrinei, ca și cum pînă atunci s-ar fi ascuns de el, abia ținîndu-și risul, și acum i-ar fi sărit de gît cu o explozie de veselie și de tandrețe, răsări chipul lui Ann, un nou chip al ei, atât de diferit de cel pe care îl lăsase acolo în ajun, încît nu era de mirare că nu-l recunoscuse din primul moment.

Tot astfel i se întîmpla mai demult să vină la ea acasă și, sunînd, ușa să se deschidă singură, trasă parcă de o mină nevăzută; trecea pragul, o striga pe Ann, o căuta în toate odăile, și abia tîrziu de tot ea izbucnea cu o săritură din colțul în care pînă atunci se ascunsese, mai ales în zilele în care purta o rochie nouă și voia să-i facă surpriza de a i-o arăta lui cel dintîi.

Purta și acum, în fotografie, o rochie nouă, de mătase imprimată, cu un desen de floare mică, iar pe cap avea o pălărie de pai deschis, aproape alb, care se confunda cu blondul părului, pălărie cu boruri mari, ca pentru soare, la cîmp. Totul era foarte tînăr, foarte de dimineață, dar era ceva senzual în brațele ei albe, în gîtul ei gol, dezgolit și mai mult de mișcarea capului lăsat puțin pe spate, parcă pentru a ride în voie, căci în noua fotografie ridea, cu un ris deschis, liber.

Era o Ann cu totul deosebită de cea din ajun, care în puloverul negru semăna cu un băiat rămas pe gînduri. De multe ori îl neliniștise pe Paul prin ușurința ei de a deveni o nouă ființă.

Era de ajuns să-și schimbe coafura sau să se îmbrace într-o culoare nouă pentru ca ceva să pară adînc schimbat în ea, pînă departe în privire. Erau nenumărate Ann posibile, și în fața fiecăreia din ele Paul rămînea o clipă intimidat, neștiind cum s-o regăsească în această străină pe fata iubită de care s-a despărțit aseară.

Se obișnuise greu cu noua fotografie din vitrină. Nu-i plăcea această Ann care ridea și mai ales nu-i plăcea capul lăsat pe spate, cu acel gest recent al ei de ilaritate, ce părea că spune: «E rulant, e rulant».

Trecea însă ca de obicei de cîteva ori pe zi pe acolo și, încetul cu încetul, se familiarizase cu noul obraz al lui Ann, cu rochia ei, cu pălăria ei largă de pai și în cele din urmă cu acel ris, care nu i se mai părea străin, ba chiar avea impresia că vine din cele mai vechi amintiri ale dragostei lor, risul lui Ann în zilele fericite de la Sibiu.

Vitrina fotografului se schimba în fiecare săptămînă, și acum Paul aștepta cu o dublă neliniște sfîrșitul ei, căci trebuia să se despartă de o Ann cu care între timp se împrietenise și trebuia în același timp să aștepte o nouă Ann, pe care nu o cunoștea încă și care nici nu era sigur că va veni.

Sîmbătă noaptea, rămînea tîrziu în oraș pentru ca să o mai poată privi încă o dată și, cum nu mai erau pe stradă decît foarte rari trecători, cum la Corso se închidea după ora 2, el putea rămîne în voie, în fața vitrinei, să-și ia rămas bun de la această Ann, care a doua zi dimineață nu va mai fi. Luminile erau stinse, și în semiobscuritatea din vitrină ea părea că-l așteaptă și îi răspunde.

Duminică dimineață, un nou surîs, o rochie nouă, o eșarfă, o pălărie, un gest îl salutau dintr-o nouă fotografie expusă. Cite fotografii făcuse Ann? Și de ce atât de multe? Paul nu-i cunoscuse pînă atunci pasiunea de a se fotografia, și în afara cîtorva poze de amator, făcute mai ales în excursii, și a cîtorva mici poze de legitimație, făcute pentru pașaport, nu avea de la ea nici o fotografie.

Era desigur o pasiune nouă, un capriciu recent și, poate mai mult decît atîta, o socoteală, o măsură de prevedere cu prilejul plecării. Într-adevăr, Ann devenise în ultima vreme o «figură» în viața Bucureștilor, o «apariție». Era văzută peste tot, la teatru, la curse, la meciurile de fotbal; rochiile ei erau remarcate, se vorbea despre ea și îi plăcea să se vorbească.

Plecând din București pentru mai multă vreme, ea risca poate să iasă din atenția lumii și să piardă mica notorietate mondenă, pe care și-o câștigase cu greu. Poate că fotografiile lăsate în urma ei nu aveau alt rost decât să-i mențină această notorietate și să împiedice uitarea. Era o vitrină care lansa cu atît mai sigur un portret, cu cît nu avea nimic ostentativ; niciodată nu se expuneau acolo poze de actualitate sau fotografii politice, din acelea care atrag grupuri îmbulzite de privitori curioși, ci numai fotografii de artă, portrete care păreau expuse nu atît pentru numele lor, cît pentru calitatea clișeului și finețea desenului, ceea ce nu le împiedica totuși să poarte nume bucureștene din cele mai strălucite, principese, mari artiste, soții de industriași celebri.

În această varietate de «capete de expresie», Ann își făcea loc cu simplitate, cu oarecare neglijență parcă, dar pozele ei erau atît de numeroase și apariția ei în fiecare nouă vitrină, atît de regulată, încît Paul se întreba cu dezolare dacă nu intra puțin cabotinaj în insistența ei de a se arăta și de a fi văzută. I se părea uneori că gesturile ei, păstrate atît de vii, atît de vorbitoare în fotografii, devin atitudini de mică vedetă, și o privea atunci cu necaz, cu ostilitate — necaz ce trecea însă repede, căci se obișnuia cu noua fotografie și simțea cum, zi de zi, se leagă între el și ea o caldă intimitate.

Altădată, în vară, n-ar fi lăsat nici un sfîrșit de săptămînă fără să plece din București, la mare sau în munți, dar acum refuza orice invitație, căci avea sentimentul că duminică dimineața avea o întîlnire de la care nu poate lipsi, și într-adevăr primul lui drum în oraș era spre acea vitrină, unde trebuia să găsească — cu cîtă teamă! cu cîtă neliniște! — o nouă Ann pentru săptămîna care începea.

Uneori venea prea devreme, vitrina încă nu era gata, și o perdea de pînză era trasă pînă jos, ca o cortină, dincolo de care se aranjau noile fotografii. Paul se plimba atunci pe trotuar, în lung și în lat, cu un sentiment de nerăbdare și de securitate, cum s-ar fi plimbat în fața casei lui Ann, în timp ce ea, sus

în camera ei, s-ar fi îmbrăcat și l-ar fi trimis pe el s-o aștepte în stradă: sentiment de securitate, fiindcă era sigur că va veni și în privința aceasta nimic nu-l amenința, dar sentiment de nerăbdare, totuși, fiindcă se întreba cum va cobori ea, ce rochie va purta, cît va fi de frumoasă...

Într-o dimineață cortina de pînză se ridicase zădarnic: Ann lipsea din vitrină. Paul o căută cu răbdare, la început fără neliniște, cercetînd portret cu portret, pe urmă alarmat, înspăimîntat că ar putea într-adevăr să nu mai fie, să n-o mai găsească. Ar fi vrut să creadă că e o greșală sau o glumă, că se ascundea și că va apărea brusc înaintea lui. Ar fi vrut să-i spună ca altădată: «Haide, Ann, încetează; ai glumit destul...»

Rămăsese pironit acolo cu un sentiment de surpare; i se părea că o pierde încă o dată, că o privește încă o dată plecînd, poate într-adevăr pentru totdeauna.

«Trebuie s-o văd, își spuse cu glas tare. Trebuie neapărat s-o văd.»

Trei zile mai tîrziu era la Liège.

Plecaser nebunește în cîteva ceasuri, cu puținii bani pe care-i găsise în grabă, cu un pașaport făcut în ultimul moment, pe ruta cea mai lungă și mai ieftină, prin Polonia și Germania, cu clasa treia, schimbînd de cîteva ori trenul, așteptînd prin diverse gări legături complicate pentru Berlin, Köln și Hergenrath și ajuns în sfîrșit în plină noapte la Liège, amețit de nesomn și încordare.

Tot timpul își spusese că face o nebunie, că se aruncă în plin ridicul, că femeia pe care o caută e definitiv pierdută și că în orice caz o pierde acum pentru totdeauna, alergînd după ea, dar nimic nu-l putea opri din această cursă absurdă, în care se angajase cu ochii închiși.

Avusese un singur moment de ezitare, în dimineața plecării. Era la Ministerul de Interne, în cabinetul unui subsecretar de stat, pe care-l cunoștea și pe care venise să-l roage pentru pașaport. Pe perete, deasupra biroului, era un tablou de Ann, un Balcic

nisipos, cu câteva plante aspre, prăfuite, aproape albicioase și cu un singur colț de mare, intens, albastru.

Paul rămăsese cu privirea spre tablou. Ce căuta în biroul acesta? Cine îl cumpărase și de ce? Tânăr încă, subsecretarul era cunoscut prin câteva legături amoroase în lumea teatrului, despre care se vorbea destul de deschis, și pe care de altfel nici el nu se silea să le ascundă prea mult.

— De ce ai rămas gînditor? îl întrebă pe Paul, luîndu-i din mînă cererea.

Paul nu răspunsese nimic. Îi era însă greu să-și ia ochii de la semnătura lui Ann, din colțul de jos al tabloului, aproape acoperită de ramă, semnătura ei oblică, mărunță.

Primi înapoi hîrtia rezolvată și se întrebă ce să mai facă acum cu ea: totul i se părea inutil, fără sens.

— Te duci la prefectura de poliție. Dau eu între timp un telefon. În jumătate oră, pînă ajungi acolo, pașaportul ți-e gata.

Și cum el continua să tacă, privind mereu în sus spre acel Balcic neașteptat din perete, ministrul întoarse și el capul spre tablou, îl măsură cu oarecare surpriză, ca și cum atunci l-ar fi privit înțîia oară cu atenție, și pe urmă, revenit din nou spre Paul, îi zîmbi: «Dulce fată, nu?»

Toată călătoria avusese ceva buimăcit: trecea prin țări pe care nu le cunoștea, aștepta legătura trenurilor în mici orașe de frontieră, privea noaptea de la fereastra deschisă a vagonului, lungă, dezolată cîmpie poloneză, tristă și parcă stearpă în plină vară, citea în trecere nume de gări nemțești, cum le-ar fi citit pe cadranul aparatului de radio: Beuthen, Gleiwitz, Breslau. Toate treceau pe lingă el, jumătate în vis, nesigure, străni și totuși indifferente: undeva departe la capătul drumului, era Ann.

Se opri în zori într-un Berlin adormit, deșert, cu străzi largi, depopulate, cu clădiri cufundate în tăcere, cu statui pompoase, care în lumina de dimineață aveau ceva ireal, de decor părăsit — un oraș

de ipsos, un oraș care părea să fie propria lui machetă, în mărime naturală, și în care pașii lui Paul răsunau pe asfalt, rari, unul cite unul.

Seara o petrecuse la Köln, în așteptarea ultimului tren, care trebuia să-l ducă în sfîrșit la Liège. Era obosit, cu ochii adînciți de nesomn, neras, cu hainele în dezordine. «Ce aer de om fugărit», își spusese, privindu-se într-o oglindă din gară. Avea de altfel impresia că e suspectat din toate părțile, iar peroanele i se păreau înțesate de agenți și patrule.

Era în iulie 1934, puțin timp după gravele tulburări ce avuseseră loc de curînd în toată Germania, și, în halul deplorabil în care se afla, putea foarte bine să fie luat drept un evadat politic. Întreg orașul era de altfel într-o tăcere încordată de asediu. Trupele de asalt erau de câteva zile în concediu silit, iar portul uniformelor — interzis, și acest Köln dezarmat, fără cizme, fără chipiuri, fără drapele, părea un oraș care se preda.

Pînă la graniță îl însoțise aceeași atmosferă de panică surdă. Pe culoare se auzeau voci înăbușite, ușa compartimentului se deschidea mereu pentru interminabile controluri și verificări, ieșirile din vagon erau păzite de sentinele. La Aachen, ultimul punct german de oprire, trenul fusese oprit înaintea de gară, și călătorii — coboriți într-un dublu cerc de agenți și vameși. Semnale luminoase, șuierături, comenzi scurte, răstite se încrucișau în noapte. Cineva îi luase pașaportul și i-l cerceta cu de-amănuntul, pagină cu pagină.

— De ce vă duceți la Liège?

Întrebarea îl surprindea.

Nici el nu știa bine de ce se duce acolo. Pentru prima oară, de cînd plecase, era pus în fața acestei întrebări fără răspuns. Ridică încurcat din umeri, gest cu care nu răspundea agentului de poliție, ci propriei lui nedumeriri. Dar tăcerea lui era probabil suspectă, căci agentul aprinse brusc lampa de buzunar și o ridică spre fruntea lui Paul, ca pe o țevă de revolver. În bătaia luminii, Paul întîlni o privire rece, tăioasă, care îl sfredelea. «Sînt pier-

«dut», își zise. Se vedea oprit acolo, în gara de frontieră, pus sub escortă, trimis poate înapoi la Köln pentru cercetări. Auzise că se fac zilnic sute de arestări la toate punctele de frontieră, pe unde foștii soldați din batalioanele de asalt, scăpați din măcelul de la München, încercau să fugă în haine civile de împrumut, cu pașapoarte false.

Omul continua să țină lampa lui orbitoare, fixată spre Paul.

«Ar trebui să vorbesc, ar trebui să răspund, tăcerea asta mă va pierde», gîndea Paul, dar în același timp se simțea incapabil să articuleze o vorbă, să găsească o explicație.

«Mă duc la Liège ca să văd o femeie pe care o iubesc», gîndea el, dar cuvintele rămîneau nerostite, ca în acele groaznice vise în care îți simți gura înclăstată, deși ai vrea să strigi în ajutor, să chemi. Era acum așa de aproape de Ann (58 de kilometri pînă la Liège, își aminti înfiorat), și totuși mai departe ca niciodată.

— *Es geht schon*¹, mormăi agentul și cu un gest cu totul neașteptat, stinse lampa și îi înapoie pașaportul, trecînd mai departe.

Abia mai tirziu, cînd zări primul chipiu de vameș belgian și auzi primele cuvinte franțuzești, Paul își reveni din tensiunea acelei teribile clipe.

De afară se auzeau voci cordiale, pași calmi, puțin somnoroși, pe peron. «Sînt în Belgia», își zise ca la capătul unui coșmar din care se trezea. Se uită lung la dreptunghiul de tuș roșu, umed încă, pe care-l imprimase pe pașaportul lui un funcționar: «*Hergenrath, 23 Juillet 1934. Contrôle des Passagers.*»

Ann nu era la Liège. Plecase de cîteva zile, nu se știa bine unde. La pavilionul românesc nimeni nu-i putea da o informație sigură.

«În ziua de 15 am inaugurat pavilionul, în ziua de 16 ea a plecat», îi spusese lui Paul unul din co-

¹ În regulă (germ.).

legii lui Ann, rămas la Liège să suprăvegeze cîteva lucrări întirziate.

«Unde a plecat? Cine știe? Poate la Bruxelles, poate undeva la mare. Era moartă de oboseală. În ultimul timp, muncise zi și noapte. Întreabă oricum la hotel.»

Nici la hotel nu se știa mai mult. Ann plecase fără adresă.

«Se întoarce, sigur, îl asigură portarul pe Paul. Mi-a spus să-i păstrez corespondența. De altfel a lăsat aici o valiză și o cutie întreagă cu tuburi și culori.»

Nici bani nu mai avea destui, pentru a pleca mai departe, la Bruxelles, să o caute și nici nu i se părea posibil să o găsească acolo, într-un mare oraș necunoscut, unde de altfel era cu totul neprobabil că se află. Singurul lucru cuminte era să aștepte pe loc, la Liège, unde cel puțin era sigur că va reveni și unde, în așteptarea ei, erau atîtea lucruri de văzut, în acest oraș în care Ann trăise cîteva săptămîni și care îi păstra poate în nenumărate lucruri mici amintirea. Erau străzi pe care se plimbase ea, erau vitrine la care se oprise, emoționante vitrine de provincie belgiană cu vagi ambiții de lux — Parisul nu e departe! — dar cu ceva onest, greoi, puțin stingaci, în lipsa lor de fantezie.

Desigur, în serile de ploaie, de-a lungul acestei Meuse domolite, care curge prin mijlocul orașului, Ann se plimbase singură, cum îi plăcea să facă altădată la București, în trench-coat, cu capul gol, cu mîinile în buzunar.

După o astfel de ploaie, Paul zări într-o zi pe un zid, de pe care apa dezlipise ultimele afișe de spectacole, un afiș mai vechi, îngălbenit, pe jumătate rupt: «*Salle Communale, 26 Juin 1934, Clothilde et Alexandre Sacharoff, grand récital de danse*»¹. Fără îndoială, Ann fusese la acest recital, ea care, nepăsătoare pentru muzică, păstra în schimb pentru dans mai mult decît o pasiune de spectator, un fel de nos-

¹ Sală comună, 26 iunie 1934, Clotilda și Alexandru Zaharov, mare recital de dans (fr.).

talgie ascunsă, care o făcea să regrete că în loc de pictură n-a avut curajul să se apuce la timp de dans. Era ceva în ea care o chema spre scena deschisă, spre lumina de rampă, spre aplauze... Fără îndoială, Ann fusese la acel recital, și Paul rămăsese multă vreme gânditor în fața afișului care deschidea deodată viziunea unei seri de spectacol, și nu o seară abstractă, nesigură, pierdută între altele o mie, ci o seară precisă, care purta un nume, o dată — miercuri 26 iunie 1934, la orele 8½ precis, seară pe care o putea desprinde din timpul petrecut de Ann departe de el și o putea retrăi după atita vreme.

Jurnalele de actualități care rula în săptămîna aceea la cinematografele din Liège erau în cea mai mare parte dedicate expoziției și mai ales serbărilor de inaugurare. Paul le văzu pe fiecare, de cîteva ori, cu aviditate, căci erau în ele cîteva scurte apariții ale lui Ann, prinsă în trecere de obiectivul reporterului, apariții atît de repezi însă, încît, abia zărită, Ann se și pierdea, ca și cum s-ar fi rătăcit în mulțime. Într-unul din aceste jurnale—căci Fox, Paramount, Pathé prezentau fiecare în mod diferit ceremonia de inaugurare—silueta lui Ann rămînea totuși cîteva clipe destul de distinct în primul plan, dar cu capul întors în altă parte, în așa fel încît Paul era tentat să o strige, să-i facă semn, ca și cum ar fi fost posibil ca ea să-l audă, să întoarcă deodată privirea spre el și să-l vadă. De departe se vedeau venind, într-un grup de uniforme și fracuri, regele Leopold și regina Astrid și, pe măsură ce grupul regal se apropia, Ann ridicîndu-se pe virfuri întorcea și mai mult capul spre dreapta, probabil ca să vadă mai bine.

Peste cîteva zile, sosi cu întîrziere jurnalul Eclair, în care din întîmplare vizita regelui și a reginei la pavilionul românesc era mai lung filmată. Aici Ann se vedea destul de bine, rezemată de panoul ei, gata parcă să dea explicații. Regina Astrid se oprea puțin în trecere în fața panoului și părea că-i zîmbește lui Ann: rochiile lor albe, una lîngă alta, luminau întreg ecranul. Totul nu ținea mai mult de cîteva secunde, dar imaginile erau atît de clare și luate în

plin, din față, încît Paul avea timp să o privească drept în ochi.

Panoul pictat de Ann acoperea aproape în întregime peretele din fund al pavilionului. Fusese lucrat de-a dreptul pe zid, pe tencuiala udă, lucru pe care, după cîte știa Paul, ea nu-l mai încercase niciodată pînă atunci. Erau două peisaje, un peisaj de sonde și un peisaj de cîmp, despărțite de o apă ce curgea la mijloc, ca o linie de hotar.

— A avut noroc, îi spunea lui Paul pictorul pe care-l găsisse la pavilion și care-l conducea prin expoziție. A avut mare noroc. Să pictezi o apă în frescă e curată nebunie. Și uite că ei i-a reușit. Vezi ce adîncime are, ce claritate!

Într-adevăr, totul era în lucrarea lui Ann mai sigur, mai decis decît în maniera ei obișnuită. Cîteva detalii de peisaj, niște flori de cîmp, un grup minuscul de vite, în depărtare, aminteau încă desenul ei mărunț ca un joc glumeț de peniță, dar liniile mari ale panoului, sondele negre, țărâncile din primul plan erau pictate robuste, cu o liniște potolită. Culorile lui Ann, care în tablourile ei aveau ceva violent metalic, se stingeau pe zid și, fără să devină palide, erau calme.

Paul venea în fiecare zi la pavilion, în speranța că va găsi vești. Era acolo un birou de recepție, un fel de sală de lectură unde se primeau ziare din țară și corespondența. Într-o zi recunosc pe o carte poștală scrisul lui Ann: era o ilustrată trimisă colectiv «băieților» de la pavilion, cu saluturi de la Ostenda. «Sîntem în trecere, vreme splendidă, ce se mai aude pe la voi?» Lîngă semnătura lui Ann mai era o semnătură indescifrabilă, dar vizibil bărbătească.

— Cine e? întrebuse Paul.

— Dănulescu, arhitectul, nu-l cunoști? A plecat cu el. Mi se pare că ți-am spus. Cu mașina lui.

Nu avu curajul să întrebe mai mult. Ce însemna «a plecat cu el»?

Formula era oribilă. I se părea totuna cu «trăiește cu el», «se culcă cu el».

Nu avu curajul să întrebe și de altfel nu mai era nimic de întrebat. Totul era în sfîrșit clar. Înțelegea

acum și plecarea ei din București fără nici un cuvânt de rămas bun, ba înțelegea și simplul fapt al participării ei la expoziția de la Liège, unde desigur n-ar fi fost chemată și nu i s-ar fi încredințat o lucrare de așa de mare răspundere — era prea tinărară și prea lipsită de experiență — dacă n-ar fi fost «protejată» lui Dănulescu, arhitectul care se ocupase și condusese decorația interioară a pavilionului.

Acum, privind din nou, dar cu alți ochi, panoul semnat de Ann, își dădea seama de unde venea marea diferență față de stilul ei obișnuit.

Într-adevăr, nu agitata Ann pe care o cunoștea el pictase acest panou. Dacă desenul era ferm, și culorile calme, era pentru că un bărbat intervenise acolo și luase în mîna lui puternică mîna ei grăbită, conducînd-o atent pe toată întinderea peisajului, cum ar fi condus pe o hîrtie de caiet o mîna de copil care ține strîns între degete creionul, dar nu știe să scrie.

Și ca și cum ar fi lipsit un ultim indiciu pentru evidența lucrurilor, Paul găsi în aceeași sală de lectură, într-o revistă belgiană de artă, apărută în număr festiv, cu prilejul expoziției, un articol al lui Dănulescu despre *Pictura murală în mănăstirile românești*, cu cîteva planșe și reproduceri, în care cele mai insistente prezentate erau frescele de la Snagov și cu deosebire acea «coborîre de pe cruce», pe care, cu ani în urmă, i-o arătase Ann în mica mănăstire de pe malul lacului. Într-o fotografie mărită, de detaliu, era reprodus bătrînul din planul al doilea, care își mîngîia barba cu acel gest îngrijorat, pe care Ann îl numise un gest «laic» și pe care acum Dănulescu îl remarcă și el în articolul său.

Era imposibil să fie o coincidență și era cu atît mai puțin posibil ca Ann să-i fi revelat ea arhitectului, specialist reputat în pictură murală, acest detaliu. Mult mai de crezut era că el i-l arătase cel dintîi, dar în acest caz Ann și Dănulescu se cunoșteau de foarte multă vreme, și legătura lor era probabil veche,

mai veche decît ceea ce pînă atunci crezuse că fusese dragostea lui cu Ann.

Se simțea trădat, mințit pînă departe, în cele mai vechi amintiri. În aceeași zi plecă din Liège înapoi spre țară.

Venise toamna, ultimii întîrziți se întorceau din călătorie, Bucureștii căpătau un aer înfrigorat de început de stagiune, teatrele, concertele, expozițiile de pictură se deschideau pe rînd, Ann însă nu se arăta pe nicăieri. Desigur, se afla în București, mai ales acum, după ce expoziția de la Liège se închisese, dar Paul n-o întîlnise niciodată. E adevărat că el ieșea rar, și serile mai ales, obosit de tribunal, le petrecea în casă, citind, ascultînd muzică, fără nici un entuziasm nici pentru lectură, nici pentru muzică, dar bucuros că avea astfel un pretext să nu iasă din casă și să nu vadă pe nimeni. Avea uneori nostalgia unei vieți de profesor, la un liceu de provincie, undeva, într-un tîrg depărtat, fără drum de fier, fără ziare, jucînd cel mult șah cu profesorul de fizico-chimice, un fel de celibatar înrăit de singurătate.

Trecuse într-o seară din întîmplare prin fața casei lui Ann și, mai mult din obișnuință decît din curiozitate, ridicase privirea spre ferestrele ei: erau luminate. «E acasă», gîndise Paul, dar liniștit, fără emoție și fără dorința de a o vedea, cum ar fi spus «plouă» sau «e tîrziu».

Treceau zile întregi fără nici un gînd pentru ea, fără nici o amintire, totul i se părea depărtat, stins, căzut pentru totdeauna în uitare. La birou, telefonista îi spunea uneori: «A întregat cineva de dumneata; o voce de doamnă; n-a vrut să spună cine e», și el nici măcar nu se ostenea să facă presupuneri. «Poate Ann? Da, poate Ann. Ei și?»

Totuși, i se întimpla să se trezească noaptea din somn, cu numele ei pe buze — și simțea atunci, ca o durere ascuțită, nevoia să o vadă nu pentru a-i vorbi, căci nu mai avea nimic să-i spună și simțea

că orice reîntoarcere spre trecut e imposibilă, dar pentru a o privi, fie chiar fără știrea ei, ca de la o fereastră, ca pe o trecătoare.

Primise odată la birou vizita unui director de casă de filme și, în timp ce discutau un apel fiscal ce trebuia introdus, Paul îl întrerupse deodată, străfulgerat de un gând:

— Ce faceți dumneavoastră cu jurnalele sonore vechi?

Omul, fără să înțeleagă ce legătură avea această întrebare cu procesul lui, răspunsese nedumerit:

— Pe unele le trimitem înapoi la centrală. Cele mai multe rămân la noi în depozit. După un an, doi, le distrugem.

— Ai putea dumneata să-mi găsești un jurnal Eclair de astă-vară, din iulie? Cel cu expoziția de la Liège? Și dacă-l găsești, ai putea să-l proiectezi pentru mine, undeva, într-o sală?

— Asta e foarte ușor. Avem sala noastră de proiecție. Numai să găsim filmul în depozit. Dacă e din iulie, s-ar putea să fie pe undeva prin provincie. Sînt unele târguri în care trimitem, pe nimica toată, se înțelege, jurnale vechi de cîteva luni, ba chiar de un an...

Paul rămase pe gânduri; dacă filmul era în București, o putea revedea în chiar acea zi pe Ann, dar dacă era trimis în provincie, planul lui cădea. Fusese așa de aproape de a-l realiza, încît acum, cînd nu mai era sigur de el, avea senzația că pierde o întîlnire de mult fixată cu Ann.

— Uite ce te rog, îi spuse clientului său. Telefo-nează imediat la depozit să se caute filmul. Dacă se găsește, aș vrea să-l văd chiar astăzi. Dar dacă e în provincie, să se cerceteze în ce oraș anume și la ce cinematograf. Iartă-mă, e un lucru pe care nu ți-l pot explica, dar trebuie neapărat să văd filmul ăsta, oriunde ar fi.

Era într-adevăr hotărît să plece în provincie, oriunde, și într-o clipă își și făcuse în gând pregătirile de plecare (un proces de aminat a doua zi, două scrisori de dictat în grabă dactilografei...), dar i se telefonase peste un sfert de oră că jurnalul care-l interesa fusese

găsit în depozit și că poate să-l vadă după masă la ora 4.

Sala de proiecție era în piața Sfîntul Gheorghe, într-o cameră mică de la etajul al cincilea, cu feres-trele astupate și cu tavanul scund, o adevărată cutie cubică, în care aparatul de proiecție făcea un zgomot exagerat de uzină sau de avion. Paul trebuise să vadă mai întîi sfîrșitul unui film care era proiectat pentru cîțiva proprietari de cinematografe din provincie, veniți la Buturești ca să angajeze filme pentru «sta-giunea de iarnă» 1934—1935. Era o comedie de aven-turi, *Bolero*, cu Carole Lombard și George Raft, din care nu înțelese nimic. Cînd se făcu lumină, cei cîțiva spectatori îl priviră bănuitori ca pe un nou concurent, și suspiciunea lor deveni și mai îngrijorată cînd, fiind chemați în biroul directorului, ca să discute condițiunile contractului, îl lăsară pe el acolo, poate — se temeau ei — ca să vadă un film special, o «bombă a stagiunii», care nu era arătat decît, în mare taină, cumpărătorilor cu protecție.

Paul rămase singur numai cu operatorul, luminile se stinseră din nou, și după cîteva tremurături ima-ginea se fixă în sfîrșit pe ecran, și vechiul jurnal de actualități, văzut în iulie la Liège, reapăru pe pînză, parcă mai puțin fastuos ca atunci, căci pelicula era uzată, imaginea neclară și mai ales ecranul mult mai mic, aproape jumătate cît un ecran normal de spectacol. Scenele jurnalului se succedau uitate: Sir John Simon, ministrul de externe al Marii Britanii, întîmpină în gara Londra pe domnul Louis Barthou, ministrul de externe al Franței... Greva din San Fran-cisco ia proporții. Majoritatea uzinelor și fabricilor sînt închise. Numărul total al greviștilor este de 150.000... Funerariile ambasadorului Dogvalevski la Paris. Rămășițele pămîntului ale diplomatului sovietic sînt incinerate la crematoriul Père Lachaise... Can-celarul Dolfuss formează un nou guvern, larg rema-niat... Inaugurarea expoziției de la Liège... O vedere generală a pavilioanelor, poarta principală de intrare, sosirea cortegiului regal, trecerea pe aleea principală, pe urmă deodată Ann, Ann rezemată de panoul ei,

Ann primind zîmbetul reginei Astrid, rochiile lor albe, una lîngă alta.

Singur în sala de proiecție, foarte aproape de acel ecran, nu mai mare decît o fereastră, Paul o privea pe Ann în ochi, fără emoție însă. Dacă i-ar fi putut vorbi, dacă l-ar fi putut auzi, i-ar fi spus liniștit: te voi uita, Ann, te voi uita, vreau să te uit.

În noiembrie, în sala Dalles, se deschidea expoziția de pictură a lui Ann. Afișe albe, sobru tipărite, dar răspîndite peste tot, anunțau cu mult înaintea vernisajului. Pe toate zidurile, pe toate placardele de publicitate era numele lui Ann: «10 noiembrie — 10 decembrie. Expoziție de pictură. Ulei, acuarelă, guașe.»

Paul trecea pe lîngă acele afișe silindu-se să nu le vadă. I se părea că fiecare din ele îl cheamă. Altădată avea o copilăroasă mîndrie să vadă numele acela iubit în jurnale, în vitrine, pe ziduri. Acum i se părea o indiscreție, un abuz — și într-adevăr niciodată poate nu se făcuse pentru o expoziție de pictură atîta reclamă.

Cu cîteva zile înainte, primise acasă prin poștă o invitație pentru vernisaj. Textul tipărit anunța vernisajul pentru ora 11, dar Ann adăugase cu mîna ei: «dar nu e interzis să se vină mai devreme». Erau, după atîtea luni de tăcere, primele cuvinte pe care le primea din partea ei.

Era hotărît să nu se ducă la expoziție și în nici un caz la vernisaj. Un moment, se gîndise chiar să plece din București, dar se răzgîndi: nu voia să-și dea lui însuși impresia că fuge.

În dimineața vernisajului, rămase în casă să studieze un dosar, pe care într-adins îl luase cu el de la birou. Era o zi de noiembrie, udă, plumburie, care trăgea la lene. Minutele treceau încet, desfăcute. Deschise fereastra și lăsase să intre în odaie aerul acelei reci dimineți, ploaia, mirosul de frunze căzute...

Telefonul sună, și Paul îl lăsă să sune cîtăva vreme. Îi era lene să răspundă: nu aștepta pe nimeni. Ridică tîrziu receptorul și rămase înmărmurit: era vocea lui Ann.

— Nu vii? Nu vrei să vii? Te rog, vino. Nu pot pleca de aici, e atîta lume, dar te aștept, Paul, te aștept, înțelegi? Tu îmi aduci noroc dacă vii...

Paul ridică descurajat din umeri. Ann făcea apel la vechile lor superstiții, la tot ce era mai dezarmat în el, mai puțin pregătît să reziste: «Tu îmi aduci noroc dacă vii...»

La Dalles, se opri în pragul primei săli, căutînd-o din ochi pe Ann. El venea din ploaie, cu trench-coatul pe el, cu pălăria în mîna și se jena să intre: o rumoare de voci, de risete, de exclamații, un foșnet de rochii și blănuri îl ținea acolo în prag, puțin amețit, puțin încurcat, întrebîndu-se dacă nu mai e timp să se întorcă.

Ann îl zărise însă din fundul sălii și îi făcuse semn cu mîna s-o aștepte. Venea spre el făcîndu-și loc cu greu între grupurile care îi barau drumul, fără să ceară scuze celor de care în trecere se lovea, și uitîndu-se mereu înainte, spre Paul, cu o sclipire intensă în ochi, ca și cum ar fi vrut să-l strige.

— De ce-ți sînt mîinile ude? Ai venit prin ploaie? Ai venit pe jos? De asta ai întîrziat, nu? Credeam că n-ai să vii. Mereu mă uitam spre ușă. Mi-a fost așa de frică, Paul, că n-ai să vii! S-ar fi putut, spune, s-ar fi putut să nu vii?

El o privea fără să răspundă: o privire grea, care nu punea întrebări. «E aici, e lîngă mine», își repeta în gînd, mirat că nimic în el nu tresare.

Ar fi vrut parcă să transmită vestea întoarcerii pînă departe, spre toate oribilele lui amintiri de pînă atunci și pe care, deși Ann era acolo, lîngă el, le simțea încă vii, ca acele avanposturi pierdute, care multă vreme, după ce bătălia a luat sfîrșit, continuă să rămînă treze, la pîndă, pentru că vestea n-a ajuns încă pînă la ele.

Ann îl luă de braț și îl trase după ea, în vestibul.

— Să plecăm de aici, Paul. E prea multă lume. Să mergem afară, în ploaie, vrei?

— Știi bine că nu se poate, Ann. Tu trebuie să rămii aici. E vernisajul tău.

— O! vernisajul meu! spuse ea cu un gest de nepăsare. Ce vrei să fac eu aici? Eu vreau să fiu cu tine, numai cu tine, înțelegi?

Fugi prin ploaie, cu capul gol, pînă la marginea trotuarului, unde se opri în fața unui mic automobil albastru, cu caroseria joasă, pe care-l deschise cu un gest familiar și iritat, căci cheia intra greu în broască, din cauza ploii probabil. De la volan îl strigă pe Paul, care rămăsese pe treptele de piatră de la intrare, urmărind-o nedumerit cu privirea.

— Nu vii?

Dinăuntru, prin ferestrele mari ale sălii Dalles, cîțiva privitori urmăreau scena intrigată. «Totul durează prea mult», își spuse Paul, gîndindu-se la cîte se vor spune în urma lor. Într-o clipă fu lîngă Ann, trăgînd cu putere portiera după el.

— Ce e cu mașina asta?

— E a mea. O rablă.

— De unde o ai?

Ann întoarse capul spre el, fără să piardă însă controlul volanului. Alergau în sus, spre Piața Romană, pe bulevardul aproape pustiu în acea duminică urîtă de noiembrie.

— Asta e singura ta întrebare? E prima pe care mi-o pui, Paul.

— Și ultima. Nu am nimic să te întreb.

Ann frînă scurt. Mașina se opri greu, patinînd pe pavajul ud, și se lovi cu aripa dreaptă de marginea trotuarului. Ann își luase descurajată mîinile de pe volan. Privea drept înainte prin parbrizul, pe care picăturile de ploaie alunecau în mici fluvii grăbite. Cîteva clipe nu se auzi între ei decît zgomotul ritmat al ștergătorului de ploaie, pe geam. Pe urmă, Ann își ridică ochii spre Paul, cu acea întoarcere decisă de privire pe care o avea în momentele ei grave.

— Poate că am făcut rău că te-am chemat, Paul. Poate că într-adevăr totul s-a sfîrșit. Dar pentru că ai venit, pentru că ești aici, te rog să rămii și să taci. Vreau să te știu lîngă mine. Mîine, dacă vrei, peste un ceas, dacă vrei, ne vom despărți. Dar acum, taci...

Pornise mai departe. Bătea prin geamul deschis de lîngă volan un vînt rece, umed, care-i arunca lui Ann în față rare picături de ploaie: ea le lăsa să se prelingă pe obraji, pe frunte, fără să le șteargă, poate fără să le simtă. Mîinile erau amîndouă încordate pe volan, cu o tensiune exagerată de mare cursă. Acele indicatoarelor oscilau nervos, neliniștit. Indicatorul de viteză se zbătea pe cadran între 80 și 90 de kilometri. În dreapta și în stînga, teii desfrunziți de pe Șosea goneau fumurii, cețoși. Departe, dincolo de Băneasa, era un miros de cîmp răvășit, de ierburi ude, de pămînt răscolit pînă în rădăcini. Ploaia se lărgea acolo, mai puțin grăbită ca în oraș, mai calmă, răbdătoare. Zgomotul motorului nu acoperea cu totul foșnetul ei mărunț, ca o voce apropiată de pădure.

Lăsaseră de mult în urmă aeroportul adormit, cu hangarele oblonite, stațiunea de radiodifuziune, pădurea de la Otopeni, drumul spre Snagov. Șoseaua se desfășura lucioasă înaintea lor, în plin cîmp. Aburi albicioși pluteau jos pe pămîntul negru, ca niște nori căzuți, încercînd inutil să se ridice... În zare, grîul acelei zile de noiembrie cobora spre un albastru fumuriu, fără transparență.

Paul întoarse capul spre Ann. Uitase că e lîngă el. Toată acea cursă prin ploaie avea un gust de trezire tulbure din somn.

Ann își mușca buza de jos, cu un gest de încordare pe care Paul nu-l recunoștea. «E un gest recent — gîndi el — un gest de volan.» Nici o tresărire pe obrazul ei: ochii, doar, puțin dilatați de atenție, fruntea înclinată înainte, ceva intens și totuși absent în figura ei palidă.

Abia atunci observă că era fără mantou pe ea, cu capul gol, cu gitul deschis, așa cum plecase din sala de expoziție, într-un taior maro («De cînd se

îmbracă în maro?»), cu o vagă eșarfă care-i flutura pe umeri, udă de ploaie.

— Ar fi timpul să ne întoarcem, Ann.

Ea încetini mersul, mai înaintă nedecisă citva timp, și pe urmă opri. Își culcă fruntea pe volan și rămase așa, cu brațele căzute, cu părul respirat în vîntul rece, care continua să bată domolit, acum, cînd se opriseră pe loc.

Paul o ridică cu greu, îi luă capul în mîini și-l întoarse spre el: Ann avea ochii închiși pe jumătate, cu o privire stinsă, buzele vinete, mîinile reci.

— Ce e cu tine? Ți-e frig? Ți-e rău?

— Nu, spuse ea șoptit. Aș vrea să plîng.

— Ei bine, plîngi, o încurajă el și o trase mai aproape culcînd-o pe pieptul lui și acoperînd-o cu brațul drept, cum i-ar fi pus pe umeri un șal. Plîngi dacă vrei, hai, plîngi.

În mica mașină albastră, oprită singură pe șosea, în plin cîmp, Ann plîngea zguduit, copilărește, cu sughițuri.

De fapt nu se schimbase nimic, și revenirea lui Ann nu era o revenire. Un capriciu, o mică nebulie, poate și mai puțin decît atît... «Fugită în dimineața vernisajului, ca o mireasă în noaptea nunții», se glumea printre pictori. Adevărul e că lăsase în urma ei o sală plină cu invitați și că brusca ei plecare provocase acolo nesfîrșite comentarii intrigate. Într-o cronică mondenă de a doua zi, se spunea că lipsa lui Ann de la propriul ei vernisaj era o «încîntătoare fantezie, pe care un artist sigur de simpatiile publicului poate în definitiv să și-o permită». «Cu atît mai mult — adăuga malițios cronicarul — cu cît majoritatea lucrărilor expuse au fost reținute din primul moment.»

Tot ce făcea Ann acum — observă Paul — era menit să devină subiect de publicitate. «Și nici măcar nu-i displace», clătina el din cap. Avea groaznica bănuială că acea plecare din plin vernisaj, ea o pregătise din timp, ca să intrige lumea, ca să deștepte

curiozitatea, ca să aducă o «notă originală» în programul prea banal al unei deschideri de expoziție.

Regăsită o clipă, o pierdea din nou în atitea secrete și mistere, peste care ea trecea grăbită, cu un gest neglijent: «Lasă, o să-ți explic».

Cît era de departe de el, cît de străină devenise în cele cîteva luni de despărțire, tablourile ei din noua expoziție îi arătau prea bine. Chiar dacă n-ar fi fost cele patru sau cinci portrete și schițe de portret ale lui Dănuleșcu, expuse ostentativ, ca și cum ar fi vrut să prevină sau dimpotrivă să înfrunte tot ce se vorbea despre legătura lor (și pe Paul îl irita mai ales titlul acelor portrete în catalogul expoziției: *Portretul arhitectului D.*, inițială care, în loc să i se pară un semn de discreție, i se părea unul de intimitate), chiar dacă n-ar fi fost aceste portrete, totul în pictura lui Ann îi era acum necunoscut, totul respira amintiri, întîmplări, emoții trăite fără el, departe de el.

Cele mai multe peisaje erau de la Sainte-Maxime, sat belgian de pescari, unde paleta lui Ann se încărcase cu ceva plumburiu, vinăt, de mare innourată. Cîtă vreme fusese la Sainte-Maxime, cu cine, ce făcuse acolo — erau lucruri pe care amîna mereu să le spună: «Lasă, am să-ți povestesc într-o zi». Zi cu atît mai greu de fixat, cu cît o vedea rar, totdeauna grăbită, totdeauna în trecere, mai ales acum, de cînd avea acel automobil albastru — cumpărat? căpătat? nici ea părea că nu știe prea bine — cu care făcea nenumărate curse, toate urgente și toate fără explicații.

Era pentru Paul o nouă suferință să întilnească, alergînd pe străzi, acel mic automobil, pe care îl recunoștea de departe după culoare — un albastru-deschis, marin — și care se făcea nevăzut după un colț, la o încrucișare de drumuri, spre ce necunoscute ținte? spre ce tainice întîlniri?

Se întîmpla să-l găsească cu portierele închise și cu farurile stinse, în cartiere lăturalnice, la cîte un colț de stradă necunoscută, oprit cine știe de cît timp acolo. Se apropia de el și se uita pe fereastra

portierei: Ann își lăsase înăuntru mănușile, sau o carte, sau un pachet. Rezemat cu fruntea de geam, privea lung acele fleacuri uitate. Uneori, rămânea acolo lângă botul mașinii: «Poate că vine». Nu venea niciodată. Ceasuri întregi s-o fi așteptat, și tot nu venea.

Se uita cu de-amănuntul la casele din jur. Poate că e undeva pe aici, la o vizită sau la un *rendez-vous*, poate că e la una din aceste ferestre luminate și-l privește de după perdea, nevoind să coboare tocmai pentru că l-a văzut pe el în stradă, așteptînd.

Într-o seară, era în parcul Filipescu, pe o mică stradă în semicerc, desprinsă din strada Sofia, ca un fel de curte interioară — Paul găsisse automobilul albastru în fața unei case cu obloanele trase, dar prin care străbăteau dungi striate de lumină. Trecuse din întâmplare pe acolo, venind de la sanatoriul Saint-Vincent, unde avea un prieten bolnav, dar automobilul lui Ann îl oprise din drum. Mai bine de două ore rămăsese fixat acolo, rezemat de botul mașinii. Avea impresia că dincolo de ferestrele acelei case sînt umbre care se mișcă. I se părea că aude pași, șoapte, risete chiar — și că pe urmă se depărtau. Era ca și cum din cînd în cînd, cam la un sfert de oră, cineva venea la fereastră să vadă dacă el mai e acolo, dacă n-a plecat încă. Într-un tîrziu, îi trecu prin minte un lucru absurd: să sune și să întrebe de Ann.

Ușa se deschise cu întîrziere, după o lungă așteptare și după ce el sunase de cîteva ori: în prag era un domn cărunt, în halat de casă, care îl întrebă pe cine caută și îl obligă să repete de două ori numele lui Ann, ca și cum nu l-ar fi auzit bine.

«Nu, domnule, e o eroare: nu locuiește aici.» Și închise ușa, lăsîndu-l pe Paul pe treapta de piatră, dezorientat, bîiguind scuze pe care nu le auzea nimeni.

În astfel de seri, își jura să nu o mai vadă niciodată.

«Trebuie să te uit, Ann, trebuie neapărat să te uit.»

VI

Era o sală mică, îngustă, cu tavanul negru de fum, cu bănci de lemn, cu o ușă ce se deschidea și se închidea mereu. În prag apăreau aceleași figuri agitate, aruncau o privire grăbită înăuntru și dispăreau. Dacă n-ar fi fost magistrații și grefierul în robe negre, Nora n-ar fi crezut că se află cu adevărat într-o sală de tribunal.

Pe bănci era lume de tot felul, fețe îngrijorate, priviri somnoroase, un amestec de buimăceală și indiferență. Era o rumoare continuă de șoapte, chemări surde, hîrtii răsfoite. Cînd și cînd, se auzea un clopot pe care prezidentul îl agita fără convingere, din obișnuință probabil. Se făcea un moment tăcere, și atunci nu se mai auzea decît glasul avocatului care vorbea.

Nora găsisse un loc, în fundul sălii, lângă fereastră. Afară ningeă liniștit. Se vedea Piața Senatului, albă ca într-o carte poștală de iarnă.

Paul era în față de tot, în prima bancă, aplecat probabil peste un dosar. Pentru a-l zări, Nora trebuia să se ridice în picioare, și atunci nu-l vedea decît din spate, cu umerii înclinați spre pupitrul din față.

«Numai de n-ar întoarce capul», își spunea, speriată la gîndul că ar putea s-o vadă — și se făcea mică lângă fereastră, ascunzîndu-se cît putea mai bine.

Paul se ridicase de la locul lui. Nora avu impresia că o zărise și că vine spre ea. Încremenise ca o elevă care simte că profesorul a văzut-o de pe catedră copiind, și acum aștepta să izbucnească scandalul inevitabil.

Nu. S-a speriat prosteste, fără motiv. Paul n-a văzut-o și de altfel nici nu se uită încoace. S-a dus doar spre masa grefierului, a luat de acolo un dosar, și acum, cu dosarul în mână, vorbește.

Nora nu aude decît frînturi de frază, din care nu înțelege nimic. Repetă după el, în gînd, cuvintele și e mirată că Paul le poate spune cu atîta convingere. De nerecunoscut vocea lui de aseară: este o voce fermă, sigură, cu ceva indiferent poate în adîncul ei, dar nu e indiferența leneșă, tărăgănată, pe care i-o cunoaște Nora.

«...simpla depunere a motivelor de apel la dosar nu numai că e insuficientă, dar e neavenită... Tribunalul va trebui să considere acest apel nemotivat... Un singur mod de a motiva valabil... indicat de articolul 98 din legea judecătoriilor de ocoale... Implicit și fără ca jurnalul anterior să specifice... Procedural vorbind, ele nu există... Se opune în termeni absoluți articolul 69 din procedura civilă litera d, aliniatul 2...»

Nora ascultă cu încordare. Ar vrea să înțeleagă despre ce e vorba. Ar vrea mai ales să-l poată privi pe Paul din față, în timp ce vorbește. S-ar zice că lucrurile pe care le spune îl pasionează. Se întîmplă să întoarcă uneori capul spre un avocat de pe banca adversă, care îl întrerupe, și atunci Nora poate citi în ochii lui indiferenți o scîlpire de convingere, poate chiar de luptă.

Se uită la ceas: patru și douăzeci. «Ieri, la ora asta, nu-l întîlnisem încă.» Tot ce s-a întîmplat de atunci i se pare acum depărtat și neînțeles. Bărbatul acesta care vorbește cu o voce necunoscută și pe care, dacă închide ochii, nici nu și-l poate bine aminti, bărbatul acesta este «amantul» ei. Sint încă vorbe pe care, la vîrsta ei, Nora nu le poate gîndi fără anumită spaimă. În orașul lor de provincie, demult, «amant» era un cuvînt care se spunea în șoapte.

Președintele spune cîteva cuvinte, care nu se aud pînă în fundul sălii, și scrie ceva într-o condică. Grefierul strigă un alt dosar, iar Paul își strînge cărțile și hîrțile, pe care le așază fără grabă în servietă.

Nora îl va lăsa să iasă din sală, va mai rămînea cîtva timp aici, ca să fie sigură că nu-l va întîlni, și pe urmă va pleca și ea. «Un bărbat cu care te-ai culcat într-o noapte din întîmplare și pe care, pe urmă, nu-l mai vezi niciodată.» Își spune în gînd lucruri oribile, care o înspăimîntă și pe care totuși încearcă să le gîndească cu indiferență.

— Mai rămîi aici?

Poartă o cravată roșie, cu un desen negru și cu nodul tot prost făcut. E primul lucru pe care îl vede Nora. «De ce n-o fi știind omul ăsta să-și facă cravata?»

Paul o ia de braț și o duce spre ușă. Ea îl urmează fără să-l privească. «Ce bine era acolo, lîngă fereastră! Cum de m-a zărit? De ce a venit spre mine?» Îi e frică de el, ar vrea să fie singură, ar vrea din toată inima să fie singură.

«...o acțiune cambială rău introdusă nu poate să înlocuiască, onorat tribunal...» aude Nora din prag cîteva cuvinte pe care cineva le spune la bară, agitînd un dosar, dar sfîrșitul frazei se pierde, căci între timp au ieșit afară, pe un culoar îngust cu și mai multă lume decît era înăuntru.

«O acțiune cambială rău introdusă...o acțiune cambială rău introdusă...» repetă ea mecanic, încercînd să alunge gîndurile, să amîne explicația care se apropie.

«Cît de mult știe omul ăsta să tacă», își spune Nora pe stradă, mergînd alături de Paul. Nimic pe figura lui ștearsă nu arată nici curiozitate, nici bucurie, nici necaz. Îi fusese teamă că venirea ei îl va supăra. «Nici măcar atît, nu, nici măcar atît. E ca și cum n-aș fi.»

Se înserează, ninsoarea a încetat, dar e foarte frig.

— Nu trebuie să crezi că am venit să te caut, începe tot ea să vorbească. Trec pe aici, prin fața tribunalului, în fiecare după-masă. Am cîteva ore de franceză, la

un institut particular din apropiere. Poate că nu ți-am spus că sînt profesoară. N-am avut cînd...

Se opri din vorbă, surprinsă de propriul ei cuvînt. N-a avut cînd să-i spună cele mai simple lucruri despre ea — poate că dacă nu i-ar fi fost numele gravat pe placa de alamă, de acasă, nici cum o cheamă nu i-ar fi spus — dar a avut cînd să devină, în cîteva ore, amanta lui. «Ce stupidă ești, Nora!» Ar vrea să tacă, dar acum, după ce a început să vorbească și s-a întrerupt deodată, fără motiv, tăcerea e mai grea decît înainte.

— Te rog să mă ierți că m-am uitat azi prin hîrțile duminicale de pe birou. Ți-am răsfoit agenda, și de acolo am văzut că azi după masă trebuia să fii în tribunal. La început nici n-am înțeles ce scria acolo. Ai un scris încurcat, dar eu sînt obișnuită cu toate caligrafiile... Ți-am spus că sînt profesoară... Mi-am închipuit în cele din urmă că T.c. II trebuie să fie Tribunalul de comerț, secția doua. Nu credeam că am să viu. Nici n-aș fi putut. Marți după masă, de la trei la cinci, de obicei sînt în clasă. Azi am luat însă vacanță... Mă întorceam spre casă, și nu știu cum, trecînd prin fața tribunalului, mi-am spus că aș putea să intru... Nu știi cît am rătăcit prin tot felul de săli și culoare... Credeam că n-ai să mă vezi... Aș fi vrut să nu mă vezi...

S-au oprit de cîtăva vreme, în fața unei vitrine de florărie, în Piața Senatului. Nora vorbește și își dă foarte bine seama că el nu ascultă. Ce o fi privind oare cu atîta atenție? În vitrină sînt cîteva crengi de liliac alb, ce par nînse de zăpada abia căzută. Foarte tinere și foarte obosite, crengile sînt subțiri, verzi, înclinate sub greutatea buchetelor albe. Privirea lui Paul e oprită acolo, la fel de absentă ca și pînă acum, dar cu un început de zîmbet cețos, care vine greu, de departe.

«Dacă aș pleca acum, cred că nici n-ar băga de seamă că nu mai sînt lîngă el», se gîndește Nora. E poate și cel mai cuminte lucru pe care-l poate face. Nu e supărată, nu e jignită, dar își dă seama că omul ăsta e un străin și că nimic nu-l poate smulge din tăcerea lui. «Orice aș spune, orice aș face, privirea asta n-am să i-o schimb.»

Se desprinsese încet, cu băgare de seamă, ca și cum ar fi vrut să nu-l trezească din somn, și trecu linia de tramvai spre Podul Senatului.

— Nora!

O striga pentru întia dată pe nume. Era lîngă ea, o ținea strîns de braț și o privea drept în ochi, cu o privire care în sfîrșit o vedea.

— Nora, te rog iartă-mă. Sînt nebun, sînt prost-crescut.

— Nu, Paul. Nici nebun, nici prost-crescut. Poate nefericit.

El ridică din umeri. («Dacă mi-ar da timp, gîndi Nora, l-aș dezvăța de gestul ăsta.»)

— Să nu zicem nefericit. E o vorbă care nu-mi place. Și cred că nici nu sînt. Mai degrabă obosit... da... foarte obosit...

O ținea mereu de braț, cu mîna lui grea, cu degetele strînse, gest prea apăsător, dar în care era — în sfîrșit! — puțină intimitate. Mergeau pe chei în sus, de-a, lungul unei Dîmbovițe de decembrie, pe care amurgul frigul, iarna o făceau mai puțin murdăre. Se aprindeau primele felinare de seară, și umbrele lor pe apă erau albastre la acel ceas încă nedecis.

— Ai putea să mă detești, Nora. Oameni ca mine n-au dreptul să se amestece în accidente de stradă. Nu eu trebuia să te ridic aseară din zăpadă.

— Oameni ca dumneata... De ce spui lucruri care sperie? Eu mă sperii greu, să știi. Ce fel de om ești dumneata?

— Un om despre care azi-noapte ai putut crede că se va sinucide. Nu e destul?

Trecuseră de Podul Schitu Măgureanu: trecătorii erau mai rari, cheiurile pustii.

Acuma de ce tace? Are tăceri care s-ar spune că nu se vor termina niciodată. În ce depărtări e plecat? Cum să-l chemi înapoi? Numai mîna lui e aici, grea, pe brațul drept.

Și cînd îl crezi cu totul pierdut, iată, vocea lui revine, fără nici o ridicare de ton, egală, ștearsă, la fel de închisă ca și tăcerea din care se desprinde.

— Eu n-am nimic de spus nimănui și n-am nimic de aflat de la nimeni. Înțelege, Nora? Înțelege de ce am vrut să fug aseară? Azi-dimineață încă nu mi se părea prea tirziu pentru a fugi. Și acum, uite, acum, încă mai e timp. De ce m-ai căutat? Ar trebui să uiți că ne-am întâlnit. Ar trebui să ștergi din amintirea dumitale ziua de ieri.

— Și noaptea? întrebă Nora, mai mult pentru ea.

— Da, și noaptea. Sintem destul de serioși amândoi pentru ca să nu luăm în tragic o astfel de întâmplare. Nu vreau să te jignesc, crede-mă, dar aș prefera să te jignesc decît să te înșel. Dumitale îți trebuie puțină prietenie, puțină intimitate. Faci rău dacă mi le ceri mie. Eu n-am nimic să dau nimănui.

Privea mereu înainte, fără să întoarcă o clipă capul spre ea, avea mereu aceeași vagă amărăciune pe buze.

«Cu privirea asta care nu se uită nicăieri, cu glasul ăsta surd, care nici nu coboară, nici nu urcă, se pot probabil spune, fără să bagi de seamă, cele mai groaznice lucruri din lume», se gîndește Nora.

— Zici că te-ai uitat în agenda mea de birou. Ai observat desigur că toate foile cîte au mai rămas pînă la sfîrșitul anului sînt albe. Asta se cheamă o vacanță... Cîte foi albe, atîtea zile pustii. Ce vrei să fac cu ele?

— Încearcă să le dai.

— Nu înțeleg.

— Spuneai adineauri că nu ai nimic de dat. Totuși, îți rămîn cîteva zile libere... dumneata le zici pustii... Dă-le cuiva... Poate se va găsi un om care să le primească și să facă ceva din ele...

El se opri din mers, și sub bătaia felinarului sub care se aflau o privi pe Nora, probabil ca să-i citească în ochi tot ce i se părea neclar în vorbele ei.

— Dacă e o invitație, e mai bine să-ți spun că nu o pot primi.

— Nu e o invitație. E un sfat. Pleacă. Vei fi mai puțin singur. Vei uita, poate...

— Ce?

— Nu știu. Lucrurile pe care trebuie să le uiți.

El ridică iar din umeri, cu același gest de negație, de indoială, de inutilitate.

— Să plec...M-am gîndit și eu la asta. Ieri, am și intrat într-un birou de voiaj să cer informații... Lua-sem de dimineață pașaportul cu mine, pentru vize. De asta l-am și avut aseară în buzunar.

Nora revăzu pașaportul albastru, fotografia, semnalmente, pagina de vize, *Hergenrath 23 Juillet*. Încă o dată i se păru că în numele acela de frontieră, în ziua aceea pierdută, 23 iulie 1934, era poate întreaga lui taină.

— Pe urmă, am renunțat. La ce bun? Mi-e prea lene, e prea complicat și simt mai ales că e inutil. Cred că nici n-am bani destui.

Erau pe Podul Elefterie. Se rezemaseră de parapetul podului și priveau înainte spre cele două mari artere ce se deschideau în unghi în fața lor; la stînga, bulevardul Elisabeta, luminat, cu depărtate firme albastre de reclamă, cu ochiul roșu al tramvaielor 14, ce coborau spre Cotroceni, și, la dreapta, Splaiul Independenței, înzăpezit, tăcut, nebucureștean parcă. Pe parapetul de piatră zăpada era crescută rotund, spumoasă, fragilă. Nora își scoase mînușile și luă în amîndouă mîinile zăpadă, ținînd-o în palmele deschise, cu băgare de seamă, ca pe o pulbere fină.

— Ai fost vreodată, iarna, în munți?

Întrebarea Norei părea că-l readuce din cine știe ce gînduri pierdute, căci răspunse tirziu, după o tăcere prea lungă.

— Nu, iarna niciodată. Vara am urcat de cîteva ori, la Peșteră și pe Omul, dar iarna niciodată.

— Păcat! E așa de frumos! Vezi, acolo ar trebui să pleci. În munți.

Nici nu se osteni să-i răspundă. Cu o ridicare din umeri, totul devenea inutil. Nora insistă.

— Ai făcut vreodată schi?

— Nu.

— Ar trebui să încerci.

Și pe urmă, deodată, luîndu-l de mîină și silindu-l să se întoarcă spre ea, îi spuse privindu-l în ochi:

— Vino cu mine în munți, să facem schi.

Îl privea prea fix pentru ca el să-i poată și de astă dată răspunde cu o tăcere.

— E o copilărie, Nora.

— De asta ți-o și propun: pentru că e o copilărie. Ascultă-mă, Paul: dă-mi mie vacanța duminică. Adineauri, crede-mă, nu ți-am cerut-o, dar acum ți-o cer: dă-mi-o mie.

El nu răspunse nimic. «Cel puțin n-a zis nu», se consolă Nora în gând. Pe pod, vântul de seară bătea redeșteptat din calmul de pînă atunci. Castanii albi se scuturau pe trotuar de zăpadă ca de o prea fragilă floare.

Coborau spre centru, pe bulevardul Elisabeta. Luminile, primele vitrine, lumea grăbită de ger îi dădeau Norei o impresie de întoarcere în oraș. Vorbea tot ea, mulțumită acum că tăcerea lui întârzie răspunsul.

— Nici eu nu știam prea bine ce să fac cu vacanța mea. Voiam doar să n-o petrec aici, în București. Sus, în bulevardul Dacia, mă simt foarte bine, dar nu în zilele de sărbătoare, cînd am impresia că toată lumea pleacă și numai eu rămîn singură. Mai rău decît singură: abandonată...

Încercă să spună ultimul cuvînt cu puțină ironie, dar glasul n-o ajuta. «Abandonată» era un cuvînt care îi dădea copilărește lacrimi. Din fericire, el e prea obosit sau prea neatent, ca să observe.

— Mă gîndeam și eu să plec, dar nu știam unde... Poate la Predeal, la tabăra de schi de la Onef... Dacă aș fi găsit tovarăși de drum, aș fi preferat să urc în grup mic la o cabană... La Ialomicioara, sau pe Postăvar, sau la Bilea... În sfîrșit, undeva departe... De ce nu vrei să fii dumneata tovarășul meu? Înțelege bine: ce s-a întîmplat între noi pînă acum...

Nora ezită un moment. Ar fi vrut să spună «astănoapte» dar era o preciziune care o speria.

— ... e șters, e uitat. E «neavenit», cum spuneai dumneata la tribunal. Eu îți fac o propunere de cama-

rad. Plecăm cu bocanci în picioare, cu sacul de drum în spate.

— Plecăm... repetă el șters. Cînd plecăm?

— Astă-seară, răspunse Nora și abia atunci își dădu seama că întrebarea lui putea să fie o acceptare, deși era pusă vag, cu aceeași eternă ridicare din umeri.

— E adevărat? Primești? Vrei să plecăm?

— Nu, Nora. De ce insiști? E inutil. Totul e inutil.

Glasul lui o descuraja. Era ceva definitiv căzut, definitiv frînt, în oboseala cu care vorbea el. Și totuși, un moment, plecarea i se păruse posibilă...

— De ce te încăpățînezi, Paul? Ești un om care ai pierdut la toate jocurile. Singur spuneai adineauri: «Eu n-am nimic să dau, nimic să pierd». Ei bine, pentru că în nici un caz nu mai poți pierde, pentru că nu mai ai ce risca, primește plecarea asta ca pe un joc și lasă-mă să joc eu pentru dumneata...

Se opri într-adins în fața unei vitrine cu articole de sport, pe bulevardul Elisabeta, în colțul Căii Victoriei. Erau expuse schiuri, patine, bastoane cu vîrf de fier, bocanci, un întreg arsenal de instrumente de lemn și de metal, care străluceau în vitrină pe o zăpadă artificială de vată și paiete albe. Un manechin îmbrăcat în schior, cu echipamentul complet, gata de drum, suridea cu un suris fericit de cinematograf. Paul privea, aproape fără să le vadă, toate acele instrumente care i se păreau complicate și mai ales fără interes.

— Te rog, să nu rîzi de mine, Paul, dar eu cînd sînt foarte nefericită...fiindcă mi se întîmplă și mie să fiu uneori...

Nu putu să sfîrșească fraza. Îi veniseră din nou neașteptate lacrimi în ochi. Abandonată...nefericită... cîte cuvinte greu de spus! Încercă să se corecteze:

— ...cînd îmi merge rău, cînd totul iese prost, cînd mi se pare că sînt urmărită de ghinion...ei bine, atunci îmi cumpăr ceva nou...o rochie, sau, dacă n-am bani destui, o eșarfă, un fleac...Nu din cochetărie și nici din frivolitate. Mai mult din superstiție. Ca să conjur soarta. Ca s-o păcălesc. Mi se pare că, îmbrăcată altfel, n-o să mă recunoască, o să mă confunde cu altcineva,

o să treacă pe lângă mine fără să mă vadă...Dumneata, care ești un om superstițios, de ce nu ai superstiția de a începe ceva din nou? De ce nu vrei să faci un lucru pe care nu l-ai mai făcut niciodată până acum?

...Intrase înăuntru neconvins. Nora vorbea pentru el, lua informații, cerceta cu atenție lucrurile care i se arătau. Era o librărie invadată de sportivi. Etalajele cu cărți erau părăsite, și toată lumea se îmbulzea la raionul de sport. În ajun de vacanță, era acolo un freamăt de plecare, un clinchet de patine, o febrilitate continuă. Bocanci enormi, cu talpa prinsă pe margine într-un clește de metal, miroseau a piele groasă, de curînd tăbăcită. Schiuri negre, rezemate de perete cu botul în sus, semănau cu niște luntre subțiri de pescar, trase la mal, pe uscat. Totul avea un miros aspru de piele, de lemn ceruit, de pînă impermeabilă. Cămăși și sweatere de culori tari dădeau întregului magazin un aer festiv, pavoazat.

Un aparat de radio, deschis, transmitea buletinul sportiv de la ora 6: «Predeal, grosimea stratului de zăpadă 46 centimetri...Sinaia, grosimea stratului de zăpadă 30 centimetri... zăpadă favorabilă...» Vocea speakerului se amesteca cu întrebările clienților, cu răspunsurile vinzătorilor.

— Ridică mina dreaptă în sus, vrei? îl rugă Nora.

El se supuse cu bunăvoie, dar cu oarecare stîngăcie. Se vedea în oglindă măsurîndu-se cu lungimea schiurilor, mult mai înalte decît el. Botul schiului îi ajungea în podul palmei. «Trebuie să fie cu cel puțin 40 de centimetri mai înalt decît înălțimea omului», îi explica ea absorbită.

Uneori, ridica îngrijorată ochii spre el, mai mult pe furiș, ca și cum i-ar fi cerut un semn de aprobare, un consimțămînt.

«E intimidat», gîndi ea, văzîndu-l rămas cu schiurile în mînă și neștiînd ce să facă cu ele. «Intimidat» i se păru un progres: era oricum altceva decît indiferent.

— Asta la ce servește? o întrebă Paul, văzînd-o că ține în mînă niște arcuri de oțel, pe care se silea

să le înșurubeze singură pe un suport plat, ca o talpă de patină.

Părea să pună întrebarea cu oarecare interes, în orice caz cu puțină nedumerire. Privea toate acele stranii obiecte încurcat, ca în fața unui motor cu piesele demontate. Nora se grăbi să-i dea explicații, pe care el nu le înțelegea prea bine.

— Sînt două feluri de legături. Diagonale și drepte. Eu am mai multă încredere în legătura diagonală. Nu e prea flexibilă, dar e solidă. Te împiedică puțin la telemark, dar n-o să începi din primele zile să faci exerciții de telemark. Principalul e să ai bocanca bine angrenată pe schi...

Un vinzător îl chemă pe Paul într-o cabină de probă ca să încerce costumul de schi și bocancii.

— Mă chemi cînd ești gata, îi spuse Nora. Îi era teamă să-l lase singur. Licărul acesta slab de curiozitate, pe care începe să-l citească în ochii lui, nu trebuie să se piardă. E un joc pe care trebuie să-l joace pînă la urmă. Dar nu se va descuraja? Nu va fugi, el, care fuge atît de ușor?

În costumul albastru era cu totul schimbat. «Cit e de tînăr», gîndi Nora. Regăsea dincolo de oboseala lui acea nedefinită expresie de copilărie, pe care o surprinsese aseară de la prima lor încrucișare de priviri.

— Sînt ridicul, nu?

— Da. Și îți pare rău? Fii și dumneata o dată ridicul în viață. Să vezi că prinde bine.

Haina nu-i plăcea Norei. Avea un cusur la mîneci, și nasturii trebuiau schimbați.

— O trimitem imediat la atelier, spunea vinzătorul. În jumătate oră e gata.

— Și într-o oră cel mai tîrziu, adăugă Nora, trebuie să fie acasă. Dar nu mai tîrziu, te rog, fiindcă plecăm chiar astă-seară.

Îi vorbea vinzătorului, dar în fapt i se adresa, fără să-l privească, lui Paul. Va protesta? O va dezminți?

— Astă-seară.

«La urma urmelor, nu va fi cea mai mare prostie din viața mea», își spunea Paul privindu-se acasă, în oglindă. Chipiul albastru de stofă, cu cozorocul scurt și rotund, semăna cu o șapcă de liceu. Buzunarele hainei, mari, aplicate, închise soldățește cu nasturi, îi aminteau tunica din școala militară.

«Ca un licean, ca un elev cu termen redus...», zîmbi el vechilor amintiri regăsite.

Umbla prin odaie pentru plăcerea de a-și auzi bocancii pe parchet, sunind cu vechiul lui pas greu din nopțile de gardă. Ce bune erau acele nopți, albe, treze, singur pe cîmpul înghețat de la Cotroceni, fără nici un gînd, fără nici o așteptare, scrutînd departe noaptea de iarnă, prin care străbătea citeodată, nu se știa de unde, un țipăt venit de dincolo de orizont, poate din munți, poate din păduri!

Se uită la hainele de oraș, pe care le dezbrăcase, la paltonul atîrnat în cuier. Dacă ar putea, despărțindu-se de ele, să se despartă de el însuși... Dacă ar putea, îmbrăcînd această haină nouă, să înceapă o viață nouă...

E o copilărie desigur, dar e o copilărie în care ar voi să creadă.

Cine e omul acesta tînăr din oglindă, cu chipiul lăsat pe frunte, cu gîtul gol, cu haina de stofă aspră, închisă pînă sus? Nu cunosc. Mi se pare că l-am mai văzut pe undeva, dar nu-l cunosc.

«Am făcut pînă astăzi, își spune Paul, atîtea prostii rezonabile, și toate au ieșit prost... Voi face în sfîrșit o prostie stupidă, o prostie complet lipsită de sens... Poate că aduce noroc.»

E încă intimidat de schiuri, pe care nu știe cum să le țină pe umeri, iar cele două bastoane, cu cercul lor de lemn și metal din vîrf, îl încurecă și mai rău. Își amintește de la cinematograful curse vijelioase de schi, schiori zburînd într-un nor de zăpadă, și totul i se pare fantastic, irealizabil. Îi e greu să înțeleagă cum aceste două lopeți mari, negre, cu legăturile lor de fier, cu complicata lor cataramă, șuruburi și arcuri, pot deveni pe zăpadă atît de repezi, atît de plutitoare. Ar voi să se poată privi în oglindă, instalat pe schiuri,

ca în plină cursă. Nora i-a arătat de cîteva ori cum se introduce bocanca în legătură, cum se fixează piciorul pe schi. Dacă ar încerca?

Aliniaza cele două schiuri pe covor, cu botul în sus, unul lîngă altul («perfect paralele și foarte apropiate», cum spunea Nora), și se căznește să potrivească arcul de oțel al legăturii pe tocul bocancii, exact în scobitura adîncă a tocului. Arcul e prea nou, și resortul funcționează greu. La piciorul drept a mers în cele din urmă, dar la cel stîng rezistă încă. În genunchi, cu chipiul dat de necaz pe spate, îndirjit de rezistență, Paul se luptă cu acel arc prea scurt sau poate prea puțin flexibil.

În această luptă, îl surprinse soneria de la intrare. Cine putea fi? Desigur nu Nora. Se înțeleseseră că se vor întîlni la gară, un sfert de oră înainte de plecarea trenului. Atunci, cine?

Era furios că nu era lăsat în pace să-și fixeze bocanca stîngă pe schi, era furios că era acum obligat s-o desfacă și pe cea dreaptă. Cu schiul în picior, nici n-ar fi putut încăpea în vestibul.

De afară se suna mereu.

— Viu îndată, așteptați că vii, striga Paul și mai îndirjit, căci de astă dată, lucru mult mai grav, bocanca dreaptă refuza să iasă din legătură, iar arcul părea pentru veșnicie fixat pe toc.

«Ar fi comic să nu mai pot ieși de aici.» Se vedea prizonierul acelei lopeți de lemn, pe care era condamnat să o tragă după el și care — mai lungă de doi metri — îl împiedica să umble prin casă, căci s-ar fi lovit de scaune, de birou, de pereți. Nimeni nu-l putea scăpa din încurcătură. «Poate Nora, dacă aș izbuti să mă tirăsc pînă la telefon și să o chem.» Dar nici Nora, căci — își aduse aminte — cheia era în broască pe dinăuntru, și el nu-i putea deschide.

Soniera tăcea din cînd în cînd («Poate a plecat, poate s-a dus»), dar pe urmă reîncepea să sune cu o insistență de om hotărît să aștepte oricît.

În cele din urmă, Paul izbuti totuși să se libereze. Îi trecuse prin minte o idee salvatoare. Nu avea decît să desfacă șireturile bocancii și să-și scoată

piciorul din ea, lăsând bocanca atașată de schi. «Pe urmă o scot eu și pe ea», își spuse fericit de simplitatea soluției, pe care o găsisese tocmai când situația i se părea mai comică și mai fără speranță.

Merse șchiopătînd spre vestibul, cu un picior încălțat și cu celălalt numai în ciorap.

— Nu mai sunați, că viu.

Era un om de la o florărie, cu un buchet învelit în hîrtie albă, subțire.

— De la cine?

— Nu știu. O doamnă.

— Ai vreo scrisoare?

— Nu.

Așteptă să rămînă singur, închise ușa, și abia atunci desfăcu hîrtia. Erau două crengi de liliac alb. Se uită la ele, cu o lungă privire străină. De unde veneau? De ce veneau? Le ținea în mînă cu un sentiment nedeslușit de întîrziere, de inutilitate. Poate că e o greșală... Poate că nu sînt pentru el...

Nu avea curajul să le mîngie. Le simțea departe răsufllarea rece, fără putere. Flori de zăpadă. Totuși, înclinarea lor pe creanga ușor îndoită sub greutatea buchetelor avea ceva robust și delicat... Cunoștea această înclinare ca un obraz ce se apropie, ca o privire ce se întoarce puțin înapoi, peste umăr. Era gestul întrebător al lui Ann, era așteptarea ei timidă în fața unei prea lungi tăceri...

Lăsă florile să-i cadă din mînă, undeva, pe fotoliu sau pe divan, nici el nu știa prea bine unde. Avea impresia că-i cereau un răspuns, și nu știa pe care să-l dea.

Totul avea acum un gust de trezire amară din beție. Camera era într-o dezordine tristă, de noapte pierdută. Ce sens aveau toate lucrurile acestea, trîntite pe unde se nimerea, dulapul deschis, rufeile pregătite pentru împachetare, rucsacul aruncat într-un fotoliu?

Se împiedică de cele două schiuri, rămase pe jos, de-a curmezișul, în mijlocul odăii. Îi era rușine de îndîrjirea cu care, cinci minute înainte, se luptase cu ele să le monteze și să le demonteze. Acum, erau acolo ca niște jucării stricate... Cît de stupid, sau cît

de nenorocit trebuia să fie, pentru ca un moment măcar să se fi lăsat antrenat în această plecare absurdă...

Ann revenea. Florile trimise înainte întrebau, pentru ea, dacă poate reveni.

«Nu știu, Ann, nu știu. Cred că nu trebuie. Cred că e mai bine să nu vii.»

Spunea tare cuvinte de împotrivire, dar simțea că dincolo de voința lui ceva răspunsese pentru el și acceptase.

Nu știa ce se va întîmpla mai departe și nici nu încerca să facă presupuneri. Un lucru era limpede: Ann va veni.

Poate că în momentul acesta e jos în stradă și îl așteaptă. Poate că de la portiera micului ei automobil albastru se uită spre fereastra lui, ca să-l vadă apărînd acolo. Poate că e de ajuns un semn, pentru ca în cîteva clipe ea să fie sus...

Vine atît de tîrziu, dar vine. Nu este în el nici un elan care s-o întîmpine, dar nu e nici o voință care s-o alunge.

Mai rămîne undeva, dincolo de toate amintirile, dincolo de toate evidențele, mai rămîne gîndul copilăros, dar încă viu, că iubirea lui nu e pierdută, că o serie absurdă de coincidențe și erori i-a despărțit și înșelat, dar că totul poate fi explicat, totul poate fi regăsit. Mai e încă timp, mai e încă timp...

Se ridică de la locul lui, ca să ridice florile căzute, și abia atunci își dădu seama că merge șchiopătînd, cu piciorul stîng în bocancă și cu cel drept desculț. Chipiul, haina albastră de schior, pantalonii lungi, fixați jos pe gleznă cu o bandă de elastic, totul i se părea acum caraghios.

«Să terminăm cu deghizarea asta», își zise. Se întorcea spre hainele lui de oraș, spre viața lui dinainte. Jocul durase prea mult.

Tocmai voia să ridice schiurile de pe jos, ca să le ascundă în baie sau în cămară, cînd sună telefonul. Era Nora.

— Nu uita să iei un briceag. Ar fi de preferat cu burghiu. Pe munte, prinde bine. De termos n-ai ne-

voie. Am eu unul de un litru jumătate. Nu-ți încărcă rucsacul cu lucruri inutile...

El încercă s-o întrerupă, ar fi vrut să-i spună: Nora, eu nu plec, eu nu pot să plec, dar ea continua să-i dea o mulțime de sfaturi.

— ...un pulover gros și, dacă se poate, o vestă de lână. Nimic de mâncare, înțelegi? Absolut nimic. Am tîrguit eu tot ce trebuie.

Și pe urmă, fără tranziție, cu aceeași voce grăbită, care dădea instrucțiuni de plecare:

— Ți-am trimis două crengi de liliac. Cred că le-ai primit. Aș vrea să-ți fi făcut plăcere. Mi se părea, cînd ne-am oprit în Piața Senatului, în fața florăriei, mi se părea că te uiți la liliacul din vitrină cu nu știu ce zîmbet trist. Mă gîndeam să nu-ți spun că vine de la mine, dar pe urmă m-am răzgîndit. Nu vreau să-ți dau enigme de dezlegat înainte de plecare.

Închise telefonul, făcîndu-l atent că trenul pleacă exact la 12 și 10.

Paul rămase dezorientat, amețit. Pentru a doua oară, ar fi vrut s-o întrebe: ce cauți dumneata? ce vrei dumneata?

Prin ce instinct, sau prin ce întîmplare, femeia aceasta, pe care o cunoaște de 24 de ceasuri, intră în viața lui, prin porțile cele mai secrete? Prin ce repetate coincidențe se substituie iubitei pierdute tocmai acolo unde un moment el poate spera că o regăsește?

Își luă capul în mîini și rămase multă vreme fără gînduri.

VII

— Luăm bilete pentru Brașov, îi strigă Nora de departe cînd îl văzu coborînd din mașină.

Un hamal se oprise să-i ia schiurile din mină, și el era gata să i le dea, cînd Nora se apropie de el.

— Asta nu. Schiurile le duci singur pe umeri. Cine crezi că o să ți le poarte pe munte?

Îl ajută să-și fixeze rucsacul și îi arată cum să poarte schiurile pe un umăr și bastoanele pe celălalt, cu virfurile încrucișate la spate.

— Luăm bilete pentru Brașov, dar nimic nu ne oprește să rămînem la Predeal sau să mergem, dacă vrei, mai departe, spre Făgăraș sau Bihor. E mai bine să nu hotărîm dinainte. Vom vedea pe drum.

El o asculta fără împotrivire, dar și fără aprobare. «Nici nu mi-a spus bună seara», se gîndi Nora. Era însă hotărîtă să nu țină seama de toanele lui.

— Sacul trebuie să cadă drept sub omoplat, nu să atîrne pe șolduri.

Cum îi potrivea curelele rucsacului pe umeri, îi întîlni, fără să vrea, privirea rece, aproape ostilă, cu care se supunea sfaturilor ei.

«Ce privire de elev îndărătnic!» își zise Nora. Cunoștea din clasele de băieți această privire de rezistență, care se ridica uneori din bănci, spre ea, ca o sfidare. «Să avem răbdare», îi șoptea vocea ei de profesoară. «Vom îndupleca această frunte de

rebel.» Și se simți pentru prima oară sigură de ea lângă acest bărbat tăcut.

Peroanele vuiau de lume. Glasuri tinere de studenți și soldați, care plecau în provincie, dădeau întregii gări un sunet de vacanță. Grupuri de schiori se grăbeau spre peronul trenului de Brașov. Bocanci grei sunau pe piatră, cu o bătaie regulată de marș. Printre călători grăbiți, printre vagoane cu bagaje, schiurile se depărtau legănându-se ca niște catarge.

La celălalt capăt al peronului, lângă locomotivă, erau două vagoane de clasa treia, rezervate pentru schiori. «Nu e loc pentru civili», îi spunea de pe scară un băiat în tunică albastră unui domn cu palton și pălărie, care încerca să se urce. Paul auzi vorba, în tăcere, și zîmbi. Avea dreptate băiatul: cele două vagoane semănau într-adevăr cu un tren militar. Fete și băieți îmbrăcați în aceleași haine, ca într-o uniformă, păreau o trupă tinăra care pleca în manevre.

Pe scara ultimului vagon, o fată se oprise să-și aprindă o țigară. Pentru prima oară, gestul i se părea lui Paul lipsit de feminitate. Era un gest scurt, grăbit, soldătesc.

— Ne dai voie să trecem, camarade?

Fata ridică surprinsă capul spre el și-l privi la lumina chibritului, pe care-l ținea încă aprins în mână. Apoi izbucniră amindoi în ris. Nora, rămasă puțin în urmă, surîdea de această primă victorie: îl auzea în sfârșit rîzînd.

Era un tren personal de noapte, semănînd mai mult cu un convoi decît cu un tren. Avea zeci de vagoane, care se auzeau tamponîndu-se unul de altul, pînă departe, spre vagoanele din urmă, pierdute în întuneric, cînd trenul se oprea în cine știe ce gară fără nume, ca în plin cîmp.

«Unde mergem? Cînd o să ajungem?» Era multumit că nu știe.

Sta singur la fereastră, cu ochii închiși, lăsîndu-se purtat de zgomotul roților, pe care-l simțea trecînd

prin el ca o lovitură regulată de puls. Era asurzitor și calmant. Uneori încerca să distingă din acest vacarm o singură lovitură și s-o urmărească cum se transmite prin tamponare de la vagon la vagon, ca un val ce se depărtează.

Deodată, fără tranziție de gînduri, se văzu la București, la un colț de stradă, spunîndu-și că e tirziu și că e timpul să se întoarcă acasă. Se zbătu ca din somn, cu o senzație ascuțită de durere (nu! nu! nu!), și deschise ochii: prin geamul pe jumătate înghețat se zărea cîmpul de iarnă și cîteva rare umbre albastre, pomi sau case, topindu-se fumurii în noapte.

«Așadar am plecat... așadar am plecat», își spuse în gînd de cîteva ori, urmărind cu privirea în întuneric un punct fix, în care i se părea că mai poate desluși ceva din cîte rămîneau în urmă.

Nu cunoștea pe nimeni în vagonul acela de schiori, dar avea impresia că-i poate tutui pe toți. Vorbeau tare, se strigau pe nume, își desfăceau mereu rucsacurile, pentru ca să-și arate unul altuia felurite ustensile și provizii.

«Aveți piei de focă?», îl întrebă cineva de lângă el, mîngîind talpa lucioasă a schiurilor noi. Paul nu știa ce să răspundă și aruncă o privire încurcată spre Nora. Răspunse ea în locul lui, explicînd că nu are prea mare încredere în pieile de focă și că preferă pentru urcuș o ceară aspră. Se încinse o întreagă dezbatere teoretică despre urcuș, la care luau parte toți vecinii din apropiere, apărînd cu aprindere opinii diferite.

— E o erezie, da, da, o erezie, striga apărătorul pieilor de focă.

— Să vedeți ce spune Dumény, îl susținea cu și mai multă îndîrjire un băiat foarte tînăr, probabil elev de liceu sau student în anul întîi, și, scotocind prin rucsac, scoase de acolo o carte, pe care o răsfoi nervos, pînă ce găsi pagina invocată.

«Il n'y a rien qui puisse remplacer, dans une ascension difficile, l'usage des peaux de phoque.»

*L'incommodité apparente du procédé est largement rachetée par l'assurance et la stabilité acquises.*¹

Nora ascultă cu surîsul ei răbdător lectura întregii pagini. Singură în acel grup de schiori pasionați, își păstra liniștea și vorbea măsurat, fără agitație.

«E într-adevăr o profesoară», gîndi Paul privind-o. Tot ce spunea era limpede, întrebările le punea clar, privind în ochi pe cel căruia i se adresa. Vorbea fără grabă despre lucruri pe care le cunoștea bine.

Paul se gîndi la noaptea lor trecută. «Pe fata asta am avut-o goală în brațele mele.» Îi era totuși cu neputință să-și aducă aminte de trupul ei. Totul părea să se fi petrecut cîndva, demult, cu ani în urmă. Se uită atent la buzele ei, pe care le sărutase, și căută în amintire gustul lor uitat.

Nimic nu trăda în ea o amantă. Vorbea mai departe, calmă, cu ceva protector în marea ei liniște, cu o atenție egală pentru fiecare cuvînt.

«Ar putea fi un camarad», își zise Paul, uitîndu-se la tunica ei bine închisă, la bocancii grei din picioare.

Îi părea rău de tot ce se întîmplase. Ar fi vrut să poată șterge dintre ei inutila noapte de dragoste, care îi apropiase, dar care îi și despărțea.

Nora îl privea dormind. Se prefăcuse multă vreme că citește, dar acum, cînd se știa în sfîrșit apărată de somnul lui, își ridicase ochii din carte și îl privea.

Trecuseră de Cîmpina, poate chiar de Comarnic. Nu mai ardeau în vagon decît luminile albastre de noapte. Toată lumea părea că doarme, cu o singură răsufare regulată. Uneori, de la un vagon din urmă, venea un sunet de harmonică, repede acoperit de zgomotul roților. Nora îl aștepta să revină. «Mai e cineva care

¹ Într-o ascensiune anevoioasă nimic n-ar putea înlocui folosirea pieilor de focă.

Aparenta incomoditate a procedurii este din plin compensată de siguranța și stabilitatea dobîndite» (fr.).

veghează în trenul ăsta...» Se simțea în veghea ei ca într-un adăpost.

Paul adormise cu capul lăsat ușor pe spate și reze-mat cu tîmpla de fereastră. «Cît e de tînăr și cît pare de obosit!», își zice Nora. Sub pleoapele închise, îi simte încă acea privire cețoasă din noaptea trecută. Numai zîmbetul amar s-a șters de pe buze, aproape fără urmă. Îi place să privească această gură împăcată, care nu o poate nici mîngîia, nici răni.

«Tu ești făcută să fii infirmieră de noapte», spunea Grig. Nora își aduce aminte de acest cuvînt, care, probabil, trebuia să fie o jignire. «Bietul Grig! Niciodată n-a știut cum să mă jignească.» Adevărul e că Grig nu suferise niciodată obișnuința ei de a-l privi în somn. Se trezea în mijlocul nopții, sub privirea ei atentă, sub ochii ei deschiși mari, fixați asupra lui, și o întreba răstit: «Ce vrei?» Ea răspundea mereu la fel: «Nimic. Vreau să dormi.»

Poate că la fel i-ar răspunde și bărbatului care doarme acum în fața ei și pe care îl privește de atîta timp. «Vreau să dormi. Vreau să uiți. Vreau să dormi.»

La Predeal, cele două vagoane de schiori se goliră pe jumătate. Nora se întrebă dacă n-ar trebui să coboare și ei. Puteau găsi locuri în tabără la Onef sau să meargă mai departe, cu sania, pînă la Timiș, unde erau atîtea pensiuni deschise. Dar în tabără se temea că el va fi stingherit, iar la Timiș era prea scump. Își numără în gînd banii și își aduse aminte că îi datorează lui Paul 282 de lei, pentru biletul ei de tren. «Va trebui să avem socoteli clare.»

În gară, placarde și afișe colorate anunțau pentru zilele de Crăciun concursuri de viteză, slalom și sărituri. Nora văzu în locul acestui Predeal din zori, pustiu, cu străzile goale, încremenit în zăpadă, Predealul monden din zilele de campionat, plin de automobile, de toalete și de cunoscuți, Predealul care începea să semene cu un cazinou, cu un dancing, cu o sală de recepție.

De la fereastra vagonului, își roti privirea înapoi spre creasta Omului, pierdută în nori, ca într-o

imensă avalanșă de zăpadă, și căută prin neguri punctul depărtat unde știa că trebuie să fie cabana.

Acolo ar fi vrut să urce sau poate în partea cealaltă, mai jos, spre Ialomicioara, spre Bolboci. Dar pe oriunde ar fi pornit, prin Bușteni sau prin Sinaia, drumul ar fi trebuit făcut în grup mare și cu echipament serios. Se uită zîmbind la schiurile lui Paul, noi, cu lacul intact, cu legăturile de oțel strălucitor, fără nici o zgîrietură, fără nici o pată de rugină. Ce ar fi făcut cu ele pe Piatra Arsă?

Între timp, trenul pornise mai departe. Cîțiva schiori se pregăteau să coboare la Timișul-de-Jos. «Urcați pe Piatra Mare?», îi întrebă Nora. Cunoștea drumul și, din cîte ținea minte, era foarte ușor. Îl făcuse în 1929, în vară, după ultimul ei examen de facultate, și dormise acolo într-un fel de șură de lemn, cu zeci de paturi, aliniate pe două etaje.

— E o cabană nouă acum, îi spuse cineva.

— Dar nu cred să fie teren de schi, observă Nora. Piatra Mare e mai mult un munte de vară. Aș vrea un loc mai larg, mai deschis.

«Și mai depărtat», adăugă în gînd.

Începea să se lumineze de zi și ar fi vrut ca ziua aceasta care începea să-i găsească departe, cît mai departe.

Ferestrele deveneau albastre, fumurii. Ieșeau din noapte ca dintr-un lung tunel.

VIII

Urcaseră pînă la Poiana Brașovului cu «șenila», un camion cu roțile frinate de lanțuri, ca să nu se împotmolească în zăpadă.

— Cred că Poiana e locul cel mai nimerit, spunea Nora. Ar fi trebuit să mă gîndesc la asta din primul moment. E deschisă, e largă, are pante dulci. N-ai fost niciodată? Nu cunoști regiunea Brașovului?

— Ba da, răspunse Paul, dar numai spre cele șapte sate. Am petrecut acolo o vacanță, mai demult. La Cernatu, la Satu-Lung...

Și tăcu deodată, cu o privire vagă, care arăta dincolo de păduri ceva nesigur, ca o direcție pierdută. Ar fi vrut să ridice din umeri cu mișcarea lui obișnuită de nepăsare și de silă, dar ranița din spaté îl opri, cu greutatea ei, să-și termine gestul.

— Vezi ce bun e sacul ăsta? spuse Nora. Poartă-l zece zile în spinare, și te vei dezobișnui de gesturile tale blazate.

Abia după ce vorbe își dădu seama că l-a tutuit. («Aseară, la plecare, îi spuneam încă dumneata.») Era ca și cum noaptea din tren ar fi făcut din el o cunoștință mai veche, noaptea aceea în care totuși nu-l auzise spunîndu-i nici două fraze încheiate. Tăcu jenată de această familiaritate, care i se părea că bruschează lucrurile. Se uită la ceas și făcu repede o socoteală: «Îl cunosc de treizeci și șapte de

ore». Era singură cu el în acest camion deschis, care îi ducea prin pădurea de dimineață, era singură cu el, și nici măcar nu știa dacă are dreptul să se rezeme de brațul lui.

— Într-adevăr, cred că Poiana e o bună alegere. O să vezi. Sper să putem face din dumneata un schior.

Își repetă în gând fraza rostită și se felicita pentru soluția găsită. «Să putem face» era intenționat ceremonios, așa încît «dumneata» devenea oarecum glumeț.

— Da, îți promit că cel mult în trei zile vom coborî pe schiuri pînă la Rîșnov. E un drum regulat, fără ocoluri multe, aproape drept.

Încerca să deștepte în el ambiții sportive, un gust de întrecere, oarecare îndrăgire. «E destul de copil pentru asta», se gîndea Nora privindu-l.

Nu era nici o cameră liberă la hotelul Săsesc.

«Încercați la Turcu, încercați la Cercetași, dar nu cred. Toată Poiana e plină, de cînd cu zăpezile astea mari.»

— Rămii aici, Paul. Mă duc să caut. Trebuie să găsim ceva.

Își puse schiurile, le bătu de cîteva ori cu botul de pămînt și porni cu pași lungi, împinsă de cele două bastoane, pe care le înfigea în zăpadă, cu o mișcare regulată de visle. Din cauza gerului din zori, zăpada avea o crustă subțire de gheață, și schiurile alunecau fără moliciune, cu un sunet aspru, lăsînd în urma lor o pulbere de sticlă.

La cabanele mari nu era într-adevăr de găsit nici un loc, iar vîile mici nu se treziseră încă din somn. Nora bătu totuși la ferestrele lor oblonite, dar voci somnoroase îi spuneau să-și vadă de drum.

— Geaba vă osteniți, domnișoară, îi zise dintr-o curte un om care făcea cu lopata drum prin zăpadă. Geaba vă osteniți. Noi am culcat oaspeți și în garaj.

Se întoarse necăjită la hotelul Sașilor, neștiind ce să facă. Înapoi, pe Valea Prahovei, nu mai spera să găsească locuri libere, dacă aici la Poiana, unde se

ajungea mai greu, era atîta lume. Singurul lucru de făcut era, poate, să coboare la Brașov și să ia de acolo un tren spre Făgăraș. La Bîlea, la Muntele Mic, era mai probabil să găsească adăpost, dar nu cunoștea regiunea și nu știa cît timp le trebuia pînă acolo. Pe schiuri, în jumătate oră, ar fi fost desigur jos, la Brașov, dar pînă să poată face un astfel de drum, i-ar fi trebuit lui Paul cel puțin o săptămînă de exerciții. Nu-și pune cîineva schiurile pentru prima dată în picioare ca să facă o cursă de șase kilometri. Cît despre șenilă, viitoarea cursă de întoarcere era abia la amiază și riscau astfel să-i prindă din nou noaptea în tren. «Nu știu dacă are să reziste», își zise Nora, gîndindu-se la lipsa lui de convingere.

Îl găsi la Sași, în sala de mese, în fața unui afiș bătut în perete. «Biserica Neagră. 23 decembrie 1934. Ora 8¹/₂ seara. Concert religios. *Oratoriu de Crăciun* de J. S. Bach.»

Se întoarse spre ea, cu o sclipire de curiozitate, arătîndu-i afișul.

— Interesant, nu?

— Nu. Absolut de loc interesant. N-am venit aici ca să ascultăm oratorii. Aici nu există decît un singur lucru interesant.

Și îi arătă prin fereastră zăpada, brazii, cabanele cu glugi albe.

— Ești severă.

— Sînt severă, pentru că am mari răspunderi.

Ar fi trebuit poate să spună ultimele cuvinte glumind, dar uitîndu-se bine în ochii lui, în acei ochi triști, se gîndi că într-adevăr își luase o mare răspundere. «Omul ăsta, dacă rămîne singur, fuge.» N-ar fi putut spune exact de ce, dar simțea că această «fugă» putea fi pentru el un dezastru, de la care trebuia neapărat oprit.

— Ești în stare de o mare vitejie, Paul?

— Una mare de tot?

— Nu. Potrivită.

— Să încercăm...

— Trebuie să plecăm din Poiana. Nu e de găsit nici o cameră. M-am gîndit o clipă să mergem mai

departe spre Făgăraș, dar mi se pare că e mai simplu să rămânem tot pe aici. Cunoști Postăvarul?

— Unde e?

— Acolo.

Îi arăta cu mîna o perdea de nori, ce cădea pînă jos, la liziera pădurii din față, acoperind cu totul orizontul.

— Înalt?

— Cam o mie opt sute de metri. Aici sîntem la o mie. Vara, e un drum de trei ore. Să zicem că-l vom face în patru. De altfel, nici nu urcăm pînă în vîrf. Sînt două cabane mari, în drum. Cînd nu sînt nori, se văd foarte bine de aici.

— Dar bine, Nora, tu ești o fată care la București cazi din tramvai, și aici vrei să treci Carpații? Nu crezi că e prea greu? Nu crezi că e prea mult pentru genunchii ăștia, pe care ieri îi pansai cu tinctură de iod?...

Se opri un moment pe gînduri.

— La drept vorbind, cînd a fost? Ieri sau alaltăieri?

Nora îl luă de braț, chemîndu-l la drum.

— Lasă socotelile. O să le facem altă dată. N-a fost nici ieri, nici alaltăieri. A fost acum o lună, acum un an, acum mulți ani...

Din prag se mai uitară încă o dată spre acea pînză de nori, sub care se ascundea Postăvarul.

— Nu l-am mai văzut de o săptămînă, le spuse portarul. De cînd cu zăpezile astea, am și uitat cum arată la față. Parcă a pierit de tot.

Drumul era marcat cu dreptunghiuri colorate — o dungă roșie și două albe — ca niște mici drapele vopsite pe copaci și pietre. Se vedeau în pădure, la cotituri, ca o fluturare de batistă. Era ca și cum un tovarăș de drum ar fi mers înaintea lor, oprindu-se uneori, ca să-i aștepte din urmă și să le arate calea: pe aici... pe aici...

Mergeau cu schiurile pe umeri, încrucișate la spate ca să-și țină echilibrul. Uneori, botul schiului lovea o creangă de brad și o scutura de zăpadă, cu un foș-

net subțire, metalic, pulverizat, de parcă s-ar fi auzit sunînd în parte toate cristalele zăpezii. Erau brazi imenși, troieniți, cu crengile slab înclinate sub povara zăpezii, ca niște aripi grele, într-un zbor înalt. Cîte unul, singuratec, se înălța pe o stîncă, ieșit din rînduri, dar trunchiul robust avea, în haina lui albă, o neașteptată delicateță de tulpină. Sub zăpadă, pădurea era fără sălbăticie. Totul părea fastuos, puțin decorativ, ca într-un imens parc pavoazat.

Nora se întoarse spre Paul, care se oprise la o cotitură de drum, privind lung în jurul lui.

— E frumos?

— E prea frumos. Puțin prea frumos. Parcă a fost făcut într-adins, pregătit dinainte; brazii sînt prea mulți, zăpada prea mare... Și tăcerea, tăcerea asta colosală...

Ascultară amîndoi, încercînd să prindă de departe, de cît de departe, un sunet, un trosnet, un pas... dar nimic nu trecea prin vasta încremenire.

— Nu-mi vine să cred că e adevărat. Parcă am fi într-o fotografie, într-un afiș. Parcă am fi în vitrina de ieri, cu zăpadă artificială...

Nora își aduse aminte de schiorul bine echipat, care zîmbea aseară trecătorilor, din vitrină. Cu costumul lui nou, cu eșarfa albastră la gît, cu schiurile pe umeri, Paul începea într-adevăr să semene cu un afiș de schi. «Și nu-i lipsește nici zîmbetul.»

Trecuse de amiază, și cabana nu se vedea. «Ar fi trebuit să fim de mult acolo», gîndea Nora. Își simțea bocancii grei în picioare și avea impresia că întreaga lor greutate apasă pe glezne. Deșteptat dintr-o durere uitată, genunchiul sting începea să doară.

— Crezi că sîntem pe drumul bun? întrebă Paul.

— Toate drumurile sînt bune aici, răspunse ea vag.

Nu era îngrijorată, dar își dădea seama că se abătuseră din drum. Știa bine că nu se poate rătăci pe muntele acela cu drumuri simple și își spunea că, pe oriunde ar merge, vor ajunge totuși la cabană. «Totul e să urcăm, să urcăm mereu.» Nu mai întilni-

seră de cîtăva vreme nici un semn. Micile drapele albe-roșii se făcuseră tot mai rare, și acum pieriseră de tot.

— Poate le-a acoperit zăpada.

— Da, poate...

Lumina scăzuse. Zăpada era acum fără strălucire, mai mult cenușie decît albă.

— E totuși prea devreme ca să însereze, spuse Nora.

Era o lumină grea, care se depunea pe lucruri, ca o pojghiță de metal. Brazii se stingeau într-o umbră plumburie, care cădea fără plutare.

— Auzi?

Paul o oprise din mers, punîndu-i o mîină pe umăr. De undeva, de sus, venea un foșnet metalic, un freamăt de arme, o filfiire grăbită de aripi metalice. Păsări mari nevăzute sau păduri urnite din loc coborau lovind și aripile, crengile.

— S-ar putea să fie o avalanșă?

— Exclus, zise Nora.

Era palidă și asculta cu încordare. Simțea mîina lui Paul pe umărul ei drept. «Numai de n-ar lua-o.»

Lumina căzu cu încă o treaptă. Era aproape întuneric, și totuși lucrurile se vedeau cu o absurdă precizie. Brazii de piatră încremeneau în jur, ca într-o grotă. Un moment, totul păru oprit în loc, desprins din timp, trecut în altă lume...

— În altă planetă, șopti Paul.

O strînse pe Nora lîngă el.

— Ți-e frică, Nora?

— Nu. Cred că nu. Mi-e frig. Și aș vrea să ajungem.

Vocea lui era joasă, gravă, intensă. O simțea caldă pe obraz.

— Unde să ajungem? Nu vrei să rămînem aici? Să nu mai plecăm niciodată, să nu mai ajungem niciodată? Să ne oprim... Să ne oprim...

Nora întoarse înfiorată capul spre el. Era ceva șuierat, surd și totuși cald în glasul lui. «Omul ăsta vrea să moară», avu timpul să-și spună, și pe urmă o cuprinse o bruscă liniște, ca și cum într-o singură clipă ar fi simțit, pînă în adîncime, gîndul lui întreg. Se strînse lîngă el și închise ochii, cu o senzație de înec.

Undeva deasupra, în văzduh, valuri imense se loveau, și zgomotul lor străbătea pînă jos, ca într-un fund de mare. Aburi reci, umezi, cețoși, treceau vijind printre brazii și, sub bătaia lor, ramurile nemișcate sunau cu un zăngănit de arme.

— Coboară norii de sus dinspre vîrf, șopti Nora.

Simțea pe buze, pe pleoape, zăpada, care trecea ca un fum.

Paul o zgîndui de umeri, și ea deschise cu greu ochii. Fără nici un cuvînt, el îi arăta cu mîina, la o depărtare de cîtiva pași, un lucru pe care ea abia îl deslusea, ca prin somn: pe o scoarță de brad, drept-unghiul alb-roșu-alb.

Cabana S.K.V. fumea încă printre brazii, ca pe urma unui incendiu abia stins. Norii curgeau ca o lavă ușoară, jos spre Poiana. Aburi răzleți rămăseseră în urmă agățați de stînci, de copaci... Nora și Paul ieșeau din nori, ca dintr-o altă iarnă. Dinspre cabană, se auzeau voci, un clopot de cai, un zgomot de ferăstrău. Cineva strigă de la o fereastră: Gertrude! Gertrude!

Nora se gîndi la ceaiul cald care o aștepta sus și căută în rucsac, cu gîndul, sticla cu rom franțuzesc, cumpărată înainte de plecare. Era o aromă grea, amețitoare. «Am să dorm... am să dorm...»

— Bucuroși de oaspeți?

— Bucuroși, numai că n-avem unde.

Nora se uită lung, fără nici o vorbă, spre omul care le vorbise. Era un sas roșcat, cu o barbă mică, ascuțită, puțin drăcească, și cu o privire rece, fără dușmănie, dar și fără bunătate. Părea aspru, poate și din cauza accentului cu care vorbea, corect romînește, apăsînd însă scurt pe prima silabă.

— Sînt toate camerele ocupate. Nu e nici un pat liber. Încercați dumneavoastră sus, la Turing. Acolo poate găsiți.

Avea doi ochi mici, verzi, ca două alice de sticlă, sub sprincenele stufoase, albite. Nora îl privea cu atenție, spunîndu-și: «Ce ochi de viezure!» Se gîndi la

viezurile împăiat pe care-l găsisse într-o zi pe catedră, uitat acolo din ora de științe naturale. Ar fi vrut să-i spună omului din prag: «Noi ne cunoaștem, ne-am mai văzut», dar simți dintr-o dată pe umeri întreaga apăsare a rucsacului, ca o durere trezită din somn. Hainele erau grele, ude. Bocancii îi simțea de fier.

— Eu mai departe nu merg. Să intrăm... să ne odihnim...

Era o sufragerie mare, cu mese de lemn, cu ferestre multe, cu o imensă sobă de zid, în jurul căreia săsoaice fără vîrstă, înalte, blonde, poate tinere, croșetau. La o masă se juca șah, la alta — cărți. Dintr-o odaie alăturată se auzea un joc de ping-pong. De sus, de la etaj, cineva striga în răstimpuri același nume care nu răspundea: Gertrude, Gertrude. Lîngă fereastră, cițiva băieți tineri își ungeau schiurile cu ceară, ca pe niște arme. Afară, pe săli, se auzeau bocanci grei suind sau coborînd o scară. Ușa se deschidea din cînd în cînd, și la apariția noului-venit hohote de ris și strigăte familiare (Hans! Willy! Otto!) îl întîmpinau.

Intrarea Norei și a lui Paul fu primită cu un moment de tăcere, după care larma din sufrageria continuă netulburată și fără să țină seama de ei. Pe perete, o pendulă mică de lemn arăta ora cinci.

Nora se gîndi un moment, ca să-și amintească: ce fel de cinci? sîntem dimineața? sîntem seara?

Nu-i venea să creadă că rătăciseră atîtea ore în pădurea cu nori.

Cineva le aduse căni mari, albe, cu ceai.

— Știi, Paul, ar trebui să ne grăbim. Să nu ne apuce noaptea pe drum.

Îi arătă o hartă bătută în perete: drumul de la Poiana pînă sus era desenat cu o linie groasă albastră, serpuită ca un fluviu.

— Vezi? sîntem la 1.510. Cabana Turingului este la 1.700. Ce a fost greu a trecut.

Paul se uită fără curiozitate la acea hartă, pe care n-o înțelegea prea bine.

— Mie mi-e totuna. Merg unde vrei, merg cît vrei...

Nora îl privi pe furis, peste ceașca de ceai. Avea pe frunte ușoare riduri, pe care zăpada le săpase mai

adînc. Mănușile de schi, puse pe masă, păreau două mari labe de urs. Era în ochii lui ceva liniștit, împăcat, ca într-un vis. I se păru că-l aude din nou șoptind: «Să nu mai plecăm niciodată... să nu mai ajungem niciodată...»

Se întunecase de-a binelea cînd ajunseră la cabana Turing-Clubului. Ultima parte a drumului o făcuseră cu lămpile de buzunar aprinse, orientîndu-se mai mult după strigătele ce se auzeau dinspre virful muntelui decît după semnele de pe copaci, care nu se mai vedeau de loc în întuneric.

Locuri libere nu erau decît în dormitorul comun.

— Dacă stați mai mult, după sărbători poate să vă dăm o cameră cu două paturi, le spuse omul care-i conducea. Mergeau după el, resemnați, în tăcere.

«Dormitorul» era o lungă magazie de birne. În mijlocul încăperii ardea o lampă cu carbid.

— Foc nu se face? întrebă Nora cu indiferență.

— Aicia nu. Dacă vrei să vă-ncălziți, veniți sus, în sala mare. Tot acolo se servește masa. O să auziți clopotul, cînd sună.

Paturile erau aliniat pe două rînduri, ca într-un dormitor de cazarmă. Pături aspre, reci acopereau un așternut de pînză zgrunțuroasă, cenușie.

Nora își scoase sacul din spinare și îl puse jos, lîngă patul ei.

— Patul numărul 16, spuse ea, citind o cifră vopsită pe perete. La 15 se culcase Paul, îmbrăcat, cu rucsacul la căpătîi în loc de pernă.

— Vrei să te speli?

— Nu.

— Vrei să mănînci?

— Nu.

— Ești supărat?

— Sînt fericit.

«E nedrept», își spuse în gînd. «Poate vrea să mă vadă plîngînd. Poate vrea să se răzbune.»

Ca și cum i-ar fi ghicit gîndul, el o apucă de mînă și o trase spre el.

— Nu glumesc, Nora. Sint într-adevăr fericit. Totdeauna am aşteptat patul ăsta, oboseala asta, noaptea asta. Aş vrea să fie o noapte lungă. Promite-mi că va fi o noapte foarte lungă.

Vorbea încet, rar, cu ochii deschişi. Nora îl mîngie pe frunte.

— Paul, cred că ai febră.

Se duse spre patul ei să caute în rucsac tubul cu aspirine, dar pe urmă se răzgîndi. «Mai bine-l las să doarmă. E obosit.»

Era în tot dormitorul un miros de bocanci uzi, de paie umede, de lemn putrezit, dar peste toate acestea — ca o voce groasă, acoperindu-le pe toate celelalte — un miros pătrunzător de carbid ars.

— Lampa asta nu se poate stinge? întrebă fără să ştie pe cine.

O voce din fund îi răspunse mormăind:

— Se stinge la ora 11.

«Ora 11, ora 11.» Nora repetă cuvintele în gînd şi nu le găsi nici un înţeles. I se părea că noaptea aceea nu avea ore şi că niciodată acele ochiuri de geam îngheţat nu se vor lumina de zi.

Cineva trecu pe lîngă ei şi plimbă peste paturile lor o lampă cu baterie, pe care o stinse imediat.

— Lume nouă, lume nouă.

Din cînd în cînd, se deschidea uşa de la intrare şi o altă umbră intra sau ieşea. «Umbre, numai umbre», spuse Nora. Nu reuşea să distingă nici o figură. Pînă şi vocile aveau ceva nedistinct, monoton, parcă ar fi fost o singură voce, vorbind de la depărtări diferite.

«Poate am dormit», se gîndi ea. În orice caz, citva timp nu mai simţise mirosul de carbid, şi acum îl simte din nou. Lampa se clatină încet, cu o mişcare slabă de pendulă. Încă nu e ora 11, de vreme ce e tot aprinsă. Vocile de adineauri au tăcut. «S-or fi dus la masă sau or fi adormit.»

Se înăbuşea. Simţea carbidul ca un praf acru, pînă în fundul gîtlejului. Totul mirosea a carbid: pătura, perna, hainele. Îşi pusese batista pe gură, ca un tam-

pon, dar mirosul trecea prin pînză, ca un fum umed, acru.

Se ridică de la locul ei, ameţită, şi merse clătîindu-se printre paturi. Îşi auzea bocancii tropăind pe podea şi îşi spunea: «Ar trebui să nu fac atîta zgomot», dar fiecare pas era o cădere, pe care nu o putea opri. Lîngă uşa, îşi căută mai mult, bijbiind schiurile şi bastoanele.

Afară rămase cîteva clipe în prag, fără nici un gînd. Simţea pe frunte, pe tîmple, aerul de noapte ca o zăpadă uşoară.

Îşi puse schiurile şi porni încet, neştiind bine încotro. Din cabana mare se auzeau voci, zgomot de pahare, rîsete. Trecu pe sub ferestrele luminate, şi pe urmă întoarse spre dreapta, printre brazi. Cîinele cabanei se feri din calea ei, mîrîind, gata să latre. Îl mîngie în trecere pe blana lui ciobănească, pe urechile lui mari.

Toate se depărtau ca printr-o pînză de somn — voci şi lumini.

Schiurile alunecau greu, cu un foşnet de frunze uscate. Nora simţea rezistenţa zăpezii în genunchi, ca o frînă. Nu-şi dădea seama de cît timp mergea. Pe tîmpla dreaptă avea o zgîrietură, care singera. «M-am lovit, probabil. Dar cînd? Dar unde?»

Lampa cu baterie era aprinsă şi aplicată, în stînga, pe buzunarul de sus al tunicii, ca un far. «Pe inimă», gîndi Nora. Nu ţinea minte nici cînd a aprins-o, nici cînd a fixat-o de nasturele buzunarului. Îi urmărea pata albă de lumină pe zăpadă, pe copaci. I se părea că e o mică vietate, care aleargă înaintea ei şi o cheamă. Avea sărituri de veveriţă. «O veveriţă albă.»

La cotituri, muchia schiului zgîria zăpada îngheţată, ca un vîrf de briceag. Era un zgomot ascuţit, ca un ţipăt scurt. «Ar trebui să mă opresc. Ar trebui să ştiu unde merg.» Nu ştia unde merge; ştia numai că nu vrea să se întoarcă. În urma ei simţea încă acea oribilă lampă de carbid legănîndu-se şi aşteptînd o «oră 11», care nu va veni niciodată.

Se opri și încercă să-și adune gândurile. Trebuia să fie pe versantul celălalt al muntelui un drum care să coboare spre Timiș. «La ora asta, Nora? Ești nebună?»

Își amintea, parcă, să fi văzut undeva pe o hartă sau pe o tablă indicatoare un drum marcat cu romburi galbene și albastre. Întoarse lanterna spre bradul lângă care se afla și îl lumină de jos în sus. Nici un semn, nici unul... «Poate că dorm, își zise Nora. Poate că semnul ăsta pe care-l caut, îl caut în vis.» Simțea totuși, sub degetele ei înghețate, scoarța aspră a copacului. Avea impresia că e la marginea unui vis, din care se zbătea să iasă.

Pe urmă se pomeni din nou alunecînd pe schiuri — și nu-și dădea seama dacă alunecarea aceasta o întoarce în somn, sau o readuce la trezie. Pata albă de lumină alerga înaintea ei mai repede decît înainte, mereu mai repede. Schiurile pierduseră brusc din greutate și pluteau fără zgomot, fără obstacol. «Ar trebui să frinez», gîndea ea, dar genunchii n-o ascultau. Era pe o pantă deschisă care cobora spre cîteva umbre de brazi, abia deslușite în întuneric. «Dacă nu opresc, sînt pierdută», își spunea Nora, dar i se părea că e vocea unei alte Nore, rămasă în afară de vis și privind de acolo, ca prin fereastră, lucruri pe care nu le înțelegea. Încercă să se smucească spre dreapta cu o mișcare de răsucire, care rămase însă fără răspuns: umerii, genunchii erau ca niște clape fără sunet. Schiurile, cu boturile apropiate, alergau după pata albă de lumină, într-o viteză care le ridica ușor deasupra zăpezii. Nora închise ochii și se aruncă înainte cu brațele deschise, cu capul în zăpadă. Avea impresia că în ultimul moment cineva o împinsese din spate. Se rostogoli de cîteva ori la vale, cu schiurile împiedicate unul de altul. Zăpada o zgîria pe frunte, pe miini. Un gust cald de sînge îi umezea buzele.

Acum avea într-adevăr impresia că se trezește din somn. Din somn sau din leșin. Se văzu trîntită pe stradă, lângă trotuar, în mijlocul unui grup de trecători curioși. Auzea vocile lor și simțea o privire de bărbat fixată asupra ei, privire pe care o cunoștea. Așadar totul,

totul fusese un vis... Așadar ne reîntoarcem la acest accident de tramvai, care nu se mai termină... Așadar încă n-am reușit să mă ridic de aici și să plec...

Se ridică în coate și privi atentă în jur. Imaginile care un moment se amestecaseră confuze, ca un vis într-alt vis, se topeau în întuneric. Nu se auzea de nicăieri nici un glas, nici un foșnet. Nora căută lanterna pierdută în cădere, dar nu o găsi.

«Dacă aș avea o lumină, m-aș întoarce la cabană.»

Îi eră cu neputință să-și dea seama unde se află. Era o poiană deschisă larg, ca o potcoavă. «Eu am venit de sus», își spuse, încercînd să-și amintească drumul. Ar fi trebuit să se tîrască pînă la marginea de sus a poienii, din brad în brad, și de acolo să strige. Poate că nu era prea departe, poate o vor auzi... Mai ales își dădea seama că nu trebuie să rămînă pe loc. Un fel de toropeală dulce o trăgea spre zăpadă, spre somn, și știa că somnul acesta înșală.

Amîndouă schiurile îi rămăseseră fixate de bocanci, dar bastoanele le pierduse în cădere. Se ridică agățîndu-se cu miinile de un brad. Abia atunci băgă de seamă că era exact la liziera pădurii. O secundă mai tîrziu, ar fi fost prea tîrziu. Și totuși, și totuși, poate că ar fi fost o moarte bună, cu timpla strivită de un copac. Mai bună decît această noapte fără sfîrșit care se deschidea înaintea ei și pentru care nu mai avea destule puteri ca s-o străbată:

«Să ținem ochii deschiși, Nora, și să mergem. Cît vom putea. Pînă unde vom putea.»

Nu-și simțea decît rana de la tîmplă, singerînd. Era singura senzație care mai stăruia în somnul greu cu care se lupta: «Și totuși merg, știu bine că merg, îmi dau seama că merg.» Se lovea uneori cu genunchii, cu miinile de copaci, dar erau lovituri care nu dureau, care nu lăsau urme. Nu-și mai simțea schiurile în picioare. «Poate că le-am scos», dar nu ținea minte cînd.

I se păru că aude de undeva un lătrat de cîine. Avu puterea să zîmbească. «Nu te amăgi, Nora. Nu crede, Nora.»

Erau totuși lumini printre brazi. «Să fi ajuns la cabană?» Nu o recunoștea. Era o casă mică, numai cu două ferestre luminate. Un ciine ciobănesc, mare cât un urs, lătra spre ea, din prag.

«De ce nu sare la mine? Toate astea nu pot fi adevărate. Ar trebui să sară la mine.»

Cineva ieșise afară din casă, bătut ciinele pe ceafă și luându-l de urechi, potolit, veni spre Nora. Ținea în mâini un felinar, pe care îl ridică spre fruntea ei, și o privi cităva vreme. Era o lumină care o orbea. Pe urmă, coborî felinarul și se întoarse în casă fără nici un cuvânt, fără nici o întrebare.

«Toate astea nu pot fi adevărate», spunea Nora. Era mereu același vis absurd, care nu se mai termina.

Se auzeau voci dinăuntru și pe urmă o tăcere mai mare.

Ușa se deschise din nou și, din prag, omul cu felinarul îi făcu semn să intre.

IX

Nora rămase citeva clipe în prag, ezitînd să intre. Era lumină, era cald. Își duse mîna la git, ca să-și ia fularul de lînă, și nu-l găsi. «L-am pierdut, probabil, pe drum.»

Lîngă fereastră era o masă și o lampă cu glob alb. Cineva ședea acolo într-un fotoliu și o privea, iar în picioare, puțin în umbră, era omul cu felinarul. «Ar trebui să-l stingă», gîndi Nora, uitîndu-se spre acea lumină, care încă ardea. Pe masă era un cuțit, o carte cu scoarțe galbene și un ceas care arăta o oră imposibilă: 9 și 10. Se uită cu atenție la fiecare obiect în parte.

— Ceasul ăsta stă, spuse ea și îl arătă cu degetul, fără să știe cui.

Pe urmă se prăbuși, dîndu-și seama că se prăbușește și mai avînd timpul să-și spună: «Ar trebui să nu cad, ar trebui să nu plîng». Plîngea în hohote, cu capul în mîini, cu lacrimi fierbînti, pe care le simțea arzînd pe obrajii înghețați, pe degetele întepenite.

Auzea pași apropiindu-se, voci care se opreau deasupra ei. Cineva o mîngia pe părul plin de zăpadă.

Un glas tînr șoptea cuvinte puțin cîntate, ca într-un vers:

*«Wanderer tritt still herein;
Schmerz, versteinerte die Schwelle.»*

Se opri un moment din plins, ca să audă mai bine și să înțeleagă, dar lacrimile, o clipă ținute în loc, izbucniră iar, ca într-o nouă cădere.

Două brațe puternice o ridicau de jos, cineva trăgea un fotoliu spre cămin.

Ca prin ceață, întrezărea în gura căminului butuci mari de jar arzînd fără zgomot. Miini atente, sigure îi scoteau tunica udă de zăpadă și îi puneau pe umeri o haină groasă de catifea — poate o haină de vînătoare — care mirosea slab a foi de tutun.

Nora deschise ochii. Avea la picioarele ei un băiat tînăr, care o privea probabil de mai multă vreme, în tăcere.

— *Sie haben wahrscheinlich den Weg verloren. Wohin gingen Sie denn? Von wo kommen Sie denn?*¹

Nora nu răspunse nimic. Băiatul avea ochi albaștri-deschiși, o frunte înaltă, tristă, luminată de văpaia focului din cămin și un zîmbet puțin ironic. «E un copil», gîndi ea și întoarse capul să găsească pe altcineva în acea casă străină, pe cineva căruia să-i poată cere iertare pentru cele întîmplate. Dar nu mai era nimeni, nici măcar omul cu felinarul.

— Nu trebuie să vă fie frică. Sînteți aici la adăpost. Aveți nevoie de odihnă. Dacă vreți, puteți dormi.

Vorbea de astă dată romînește, cu accent săsesc, dar fără apăsare, cu un fel de întîrziere, care desfăcea silabele una cite una.

Se ridicase în picioare. Acum, cînd nu mai era în bătaia flacărilor, fruntea îi era palidă, dar ochii — mereu vioi, în albastrul lor copilăros.

Nora își aminti că văzuse din prag un ceas, dar nu mai ținea minte unde și îl căută cu privirea.

— Cît să fie oare ceasul?

— Nouă jumătate.

Ea repetă cuvintele, fără să le înțeleagă. «Nouă jumătate»... Ce fel de nouă jumătate?... Avea în privire o neliniște care aștepta răspuns, care cerea ajutor.

¹ Probabil că ați rătăcit drumul. Încotro mergeți? De unde veniți? (germ.)

El se înclină din nou spre ea și o privi drept în ochi, vorbindu-i rar și scuturînd-o ușor de umeri, ca și cum ar fi vrut s-o trezească din somn.

— E nouă jumătate seara. Mă auzi? Este joi, 20 decembrie 1934, e seară și e ora nouă jumătate.

Nora își duse mîinile la tîmple, ca să-și adune gîndurile.

— E de necrezut. Aveam impresia că am rătăcit ore întregi. Mi se părea că trebuie să fie foarte tîrziu, că noaptea e pe sfîrșite...

Se opri cu un gest de amețală, de nedumerire... Băiatul din fața ei o asculta mereu. Nora continuă cu oarecare greutate, cu o voce pe care nu și-o recunoștea.

— Veneam de la cabana Turingului. E lume multă acolo. Ieșisem să mă plimb, să respir, să fiu singură... Cînd am vrut să mă întorc, n-am mai găsit drumul. Mi-au alunecat schiurile, am căzut. Aveam cu mine o lanternă, care s-a spart sau, poate, s-a pierdut... Pe urmă nu știu ce a mai fost. Am mers, am mers...

Rămase citva timp tăcută, și pe urmă întrebă cu oarecare neliniște:

— E departe?

— Ce?

— Cabana Turingului.

— Cîteva sute de metri.

— Ar putea cineva să mă însoțească pînă acolo, sau să-mi arate drumul?

— Se înțelege că da, dar nu credeți că e mai bine să rămîneți aici? Cel puțin pînă mîine dimineață?

Nora citi în privirea lui anumită îngrijorare, puțină compasiune, deși un zîmbet ușor de ironie persista încă. «În ce hal trebuie să fiu, Doamne!»

— Nu vreau să vă sperii, dar cred că aveți nevoie de odihnă. Este sus o cameră liberă. Am spus să se facă foc.

Nora își trecu încet mina dreaptă pe frunte, pe obraji.

— Aveți o oglindă?

— Am spus că nu vreau să vă sperii și v-am speriat. Nu e nimic grav. O zgirietură pe tîmpla dreaptă

și alta aici, pe frunte. A curs puțin sînge. Să căutăm
vată și alcool.

— Am eu în rucsacul meu. Dar e sus la Turing.

— Trimitem pe cineva să-l aducă.

Nora rămase un moment la îndoială, gata să primească, dar pe urmă refuză.

— Nu, nu pot să rămîn.

— De ce?

— Pentru că nu sînt singură. Am plecat fără să spun că plec. Trebuie să mă întorc. Poate a băgat de seamă că lipsesc, poate mă caută...

— Soțul dumneavoastră?

Nora se uită la el, surprinsă de acel cuvînt, pe care nu-l gîndise niciodată și care acum îi făcea imposibil orice răspuns. «Pot eu să-i spun copilului
ăstuia, pot eu să-i spun...»

El nu o lăsă să-și termine gîndurile.

— Vă cer iertare pentru întrebarea mea stupidă. Dar oricine ar fi, să vie aici.

Avea o neașteptată siguranță de gest. Trecuse peste acel moment penibil cu o discreție de om bătrîn. Numai o ușoară roșeață pe fruntea pînă atunci palidă îl trăda pe adolescent. «În ce clasă o fi?» se întrebă Nora. Purta un pulover roșu cu mîneci lungi, și la gît o eșarfă de lînă, tot roșie, dar de un roșu închis, aproape negru. Părul blond, tăiat pe tîmple scurt, nemțește, îi cădea în față pe frunte. «Trebuie să-i stea bine în uniformă lui de liceu.»

Pe o ușă laterală intră în momentul acela omul cu felinarul. Nora îl recunoscu după statura lui înaltă de uriaș. Aducea pe brațe cîțiva butuci pentru foc. Era îmbrăcat cu un surtuc vinătoresc, închis pînă sus, ca o haină neagră de pastor. În picioare avea cizme înalte, iar pe umeri o curioasă pelerină de stofă cenușie, largă, cu o glugă lăsată pe spate.

Băiatul blond îi vorbea într-o limbă pe care Nora n-o înțelegea. Vocalele erau greoaie și surde. Poate olandeză, poate un dialect flamand... El rîse de aceste presupuneri.

— *O! nein! Es ist nur sächsisch. Wir beide sprechen immer sächsisch.*¹

Dar omul cu felinarul înțelegea romînește, ba și vorbea cu oarecare greutate, destul de limpede însă. Nora îi explică unde va găsi rucsacul ei și ce trebuie să spună domnului care doarme la Turing-Club, în dormitorul comun, pe patul numărul 15.

«Ar trebui să-i scriu cîteva cuvinte, se gîndea ea. Poate că nu va voi să vină.»

Dar omul cu pelerina cenușie își ridicase gluga și plecase. Se auzeau încă cizmele lui afară.

— Mă numesc Gunther Grodeck, spuse băiatul cel blond cînd rămaseră singuri. Am 21 de ani. Sau, ca să spun drept, nu-i am încă.

Tăcu un moment, cu o neașteptată întunecare, și șopti:

— Din nefericire, încă nu. Pe urmă se scutură din această tristețe și adăugă scurt, cu îndirjire, ca și cum ar fi amenințat pe cineva: Dar îi voi avea!

Nora zîmbi.

— Cînd?

— În martie. La sfîrșitul lui martie.

— Să avem deci răbdare. De ce să ne grăbim? E urgent?

O paloare străvezie trecea peste figura lui, fără să-i acopere însă ochii, rămași clari.

— Trebuie să vă fie foame, spuse el cu vădita voință de a schimba vorba. Vă rog să mă iertați că nu v-am întrebat pînă acum. Mă duc să văd ce se poate găsi.

Ar fi vrut să-l oprească («Nu, nu mi-e foame, mi-a fost, mi-a trecut...»), dar el ieșise din cameră, lăsînd-o singură.

Era o odaie mare, cu pereții luminoși, albi și cu grinzi negre, fumurii. Pe un perete era o scoartă roșie și două carabine vechi. Fotoliile și un divan erau făcute dintr-o cretonă înflorată, de culori des-

¹ O! nu! Este numai sășește. Noi amîndoi vorbim totdeauna sășește (germ.).

chise, și tot din aceeași cretonă erau și perdelele la ferestre. Căminul era țărănesc, cu vatra deschisă larg, parcă ar fi fost o ușă de intrare spre altă încăpere. Întreaga odaie semăna în același timp cu o cabană de vinătoare și cu un hol.

Pe o etajeră erau câteva cărți nemțești și un portret de femeie desenat în creion. Desenul era fin, estompat, parcă puțin șters de vreme.

Gunther, revenind în cameră, o găsi pe Nora în fața acelui portret.

— E mama, zise el.

— Locuiește aici?

Băiatul tăcu o clipă. Pe urmă, ca întors din depărtate gânduri, spuse:

— Aici locuiesc numai eu cu Hagen.

— Hagen? întrebă Nora, neștiind despre cine e vorba.

— Hagen e omul care v-a deschis. Omul cu pelevina neagră. Trebuie să-l cunoașteți din nume. Nu vă amintiți? Din Niebelungi? Din Götterdämmerung? Întunecatul Hagen!

— E numele lui?

— E numele pe care i l-am dat eu. Cred că i se potrivește. Vă rog să nu-i spuneți altfel. Aici pe munte, toată lumea știe că-l cheamă așa.

— Aici pe munte... repetă Nora gânditoare. La drept vorbind, nici nu știu bine unde mă aflu. Știam că există pe tot muntele numai două cabane. Despre casa asta nu mi-a vorbit nimeni.

— Pentru că n-o știe aproape nimeni. Am clădit-o astă-toamnă. Când a căzut prima zăpadă, în noiembrie, nici nu eram gata. Nici acum nu sintem cu totul gata. Seara, pe întuneric, nu se prea bagă de seamă, dar mâine dimineată o să vedeți că lipsesc multe lucruri. Poate o vom termina la primăvară, dacă va mai fi nevoie de ea. Da, poate...

Din nou era în expresia lui ceva îndrăgălat, ca o amenințare adresată cuiva nevăzut. Pe urmă zîmbetul lui ironic aduse puțină pace pe acea figură de copil îngîndurat.

— Trebuie să știți că aici nu intră nimeni. Vreau să spun că nu primim pe nimeni. Faffner nu ne-ar lăsa.

— Faffner?

— Faffner e ciinele meu. L-ați văzut poate adineuri afară. E un ciine mare, ciobănesc. Mă întreb de ce nu v-a atacat.

— Vă pare rău?

— Nu. Am încredere în el. În familia noastră, în familia Grodeck, Faffner și cu mine avem aceleași antipatii. Faffner urăște oamenii pe care îi urăsc.

Avea, sub paloarea lui de copil, minii scurte, intense, care nu durau decît o secundă și se stingeau apoi într-o mare tristețe.

— Trec zile întregi, zise Gunther, în care nu auzim nici o voce străină, nu vedem nici un om străin.

— Totuși, ziceai că nu sinteți departe de cabana Turingului.

— Nu departe, dar bine ascunși. Cunoașteți Dreimäderlwiese?

— Poiana Trei Fetițe?

— Dacă vreți... Eu îi spun pe numele ei săsesc. Așa m-am obișnuit. Ei bine, cabana mea e ceva mai sus, spre nord, nord-vest.

— Nu se poate! exclamă Nora.

— De ce nu se poate?

— Pentru că nu mai înțeleg nimic... Mă credeam cu totul în cealaltă parte a muntelui, pe celălalt versant. Când am plecat, știu bine că am luat-o spre virf, cu gândul să caut drumul care coboară la Timiș. Nu înțeleg cum am ajuns aici.

— Rătăcind.

Nora repetă cuvîntul după el.

— Da... Rătăcind...

Gunther luă un creion și un bloc de hîrtie și se apropie de Nora.

— Mi se pare că tot nu sinteți lămurită. Iată! Să zicem că aici e cabana S.K.V., aici cabana T.C.R., aici Dreimäderlwiese...

Creionul lui trăgea linii subțiri pe hîrtie. Nora urmărea cu atenție mica hartă improvizată.

— Ei bine, dacă unim cu cîte o linie dreaptă cele trei puncte, avem un triunghi, și cam în mijlocul acestui triunghi, iată, aici, este cabana noastră.

Afară, sub ferestre, ciinele mîrii.

— Se întoarce Hagen, zise Gunther.

— Singur? întrebă Nora cu o teamă pe care nu o putea ascunde.

— Nu. Dacă ar fi singur, Faffner nu s-ar fi trezit din somn. Mai este cineva.

Ascultară amindoi în tăcere pași care se apropiau. Gunther era rezemat de cămin, cu brațele deschise. Se uita spre ușă și spuse, cu un glas șoptit, pe care Nora își aminti a-l mai fi auzit în acea seară:

*«Mancher auf der Wanderschaft
Kommt ans Tor auf dunklen Pfaden...»¹*

Auf dunklen Pfaden... Pe întunecate cărări...

«Într-adevăr, gîndea Nora privindu-l pe Paul, care intrase; într-adevăr, nimeni nu vine dintr-o mai adîncă noapte, pe mai întunecate cărări decît omul ăsta.»

Merse spre el, ca să-l întîmpine.

— Dacă ai ști cîte s-au întîmplat!

I se părea că nu l-a văzut de mult, că-l regăsește după o lungă despărțire și ar fi vrut să poată face pentru el ceva — un gest de tandrețe, unul de recunoaștere, un semn de înțelegere — dar tăcerea lui o descuraja.

Îl luă de braț, ca să-l prezinte lui Gunther; băiatul însă ieșise fără să spună vreun cuvînt și îi lăsase singuri.

— Vino aici, lîngă foc, Paul.

Îl sili să șadă în fotoliu.

— Ce obosit ești! Trebuie să mă urăști. Te port de atîtea ceasuri prin pădure, prin zăpadă. De cîte ore umblăm? Mi se pare că sînt zile și nopți de cînd am plecat. Spune, mă urăști, nu-i așa?

El rămăsese cu ochii ațintiți asupra flacărilor din cămin.

— Nu, Nora. Aș vrea să țină mereu. Aș vrea să nu mă întorc niciodată. Întinse mîna dreaptă spre flacăra din cămin, ca și cum ar fi vrut s-o prindă între degetele lui deschise. Mă tem de un singur lucru: că nu e adevărat... că n-am plecat... că totul se petrece în vis... pădurea, muntele, noaptea... că totul nu e decît un vis, din care s-ar putea să mă trezesc.

Vorbea în șoapte, ca și cum s-ar fi temut ca propriile lui cuvînte să nu tulbure acest vis.

— Uită-te la flacăra asta care arde... Seamănă ea cu o flacăra adevărată? Unde ai mai văzut, decît în vis, o flacăra așa de albastră, așa de ușoară... Uite, trec cu degetele prin ea, și nu arde.

Nora, cu o mișcare vie, îl prinse de mînă și îl opri la timp.

— Paul, tu ai febră. Nu știi ce vorbești. Trebuie să te culci, să dormi.

El părea că nici n-o aude și continua să vorbească cu același glas înăbușit.

— Cînd a venit omul acela cu pelerină neagră și m-a bătut pe umăr și mi-a spus să viu cu el, nu l-am întrebat nimic, dar încă o dată mi s-a părut că totul se întîmplă în vis.

Își ridică ochii spre ea.

— Și tu, Nora, nu ești și tu cu mine, în același vis? De unde e rana asta la tîmplă? De unde singele ăsta pe frunte? Ești sigură, spune, ești sigură că nu ne înșelăm? Ești sigură că e adevărat?

— Vrei să fie adevărat? îl întrebă ea în șoapte.

— Vreau să dureze. Să nu se termine. Să nu mă întorc.

— Unde?

El făcu un gest vag cu mîna, arătînd ceva dincolo de fereastră, dincolo de noapte...

Erau la masă toți trei, tăcuți. Se auzea numai pasul greu al lui Hagen, care le aducea pîine și vin.

¹ «Mulți, în drumetie-ajung
Poarta, pe întunecate cărări...» (germ.)

Un butuc de jar se prăbuși în cămin cu un zgomot surd. Întoarseră toți trei capetele într-acolo: flăcările, un moment înviorate, se linișteau ușoare pe o grămadă arzătoare de cărbuni și cenușă.

De afară, sub fereastră, se auzea o răsuflare grea, ca de urs.

— E Faffner, spuse Gunther. Nu poate să doarmă. Simte că se întâmplă ceva neobișnuit.

Era la masă între Nora și Paul. Se uita la unul și la celălalt cu o privire gravă, în care ochii lui albaștri își pierdeau zîmbetul.

— Mi-ar fi greu într-adevăr să vă spun cît de neobișnuită este venirea voastră aici... cît e de neobișnuită pentru noi trei, pentru Hagen, pentru Faffner, pentru mine...

Se ridică de la masă, se duse spre fereastră și rămase acolo cîtva timp, cu fruntea lipită de geam, uitîndu-se afară, în noapte.

Cu o voce schimbată, spuse ca pentru el, șoptind, parcă ar fi fost un descîntec:

*«Wanderer tritt still herein;
Schmerz versteinerte die Schwelle.
Da erglänzt in reiner Helle
Auf dem Tische Brot und Wein.»¹*

Se lăsă apoi o tăcere adîncă, după care Nora îl întrebă, tot în șoapte:

— Ce este?

— Un poem. A fost scris mai demult, de un austriac tînăr, mort în război.² Se cheamă *Ein Winterabend*... O seară de iarnă... Și întorcîndu-se spre ei, îi întrebă: Nu vi se pare că seamănă cu seara aceasta?

¹ «Călătorule, intră tăcut;
Durerea-mpietri acest prag.
Aci strălucind în lumina curată
Stau pîinea și vinul pe masă» (germ.).

² Georg Trakl, cunoscut poet expresionist (1887—1914).

X

Dimineața era înnoată, dar fără ceață. Ninge liniștit. Zăpada ștersese în timpul nopții pași și urme din seara trecută.

Paul o găsi pe Nora afară, de vorbă cu Hagen. Faffner era culcat la picioarele lor. Cînd îl văzu pe el, se ridică încet, cu o lene majestuoasă de leu adormit. Hagen îi spuse un cuvînt într-o limbă neînțeleasă, și cîinele se culcă la loc, cu botul pe la-bele dinainte.

— Ai dormit unsprezece ore, îi spuse Nora lui Paul.

— Numai atît?

Avea într-adevăr impresia că dormise cîteva nopți într-una singură: un somn lung, cît o iarnă.

Nora îi făcu semn să vorbească încet.

— Doarme Gunther.

Și îi arătă un mic turn cu fereastră, izolat parcă de restul cabanei, unde era camera băiatului.

Cabana era făcută din piatră și birne, cu obloane verzi și acoperișuri roșii, dar amîndouă culorile erau închise, un verde de brad întunecat și un roșu ars, stins. Numai perdelele de cretonă aduceau lumină la ferestre, ca niște glastre cu flori.

Schiurile erau pregătite de drum. Pe ale Norei le căutase Hagen în pădure, de cum se făcuse lumină, și le găsisese departe, într-un luminiș, cu boturile agă-

țate de niște jnepeni. Bastoanele însă rămăneau pierdute. Hagen îi făcea Norei cu briceagul, din două crengi de brad, bastoane noi și se căznea să le fixeze în vîrf două cercuri mici de alun.

— Pînă mîine cred că vă puteți folosi de ele. Mîine mă duc eu la Brașov după tîrguieli și vă cumpăr altele.

În lumina de dimineată, Hagen era tot întunecat. Avea pe umeri aceeași pelerină de stofă cenușie, cu gluga lăsată pe spate.

«Seamănă cu un pădurar și cu un preot în același timp», gîndea Nora, neîndrăznind să-l privească bine în ochi. Vorbea rar, apăsător, cu anumită împiedicare. Obrazul era palid, încadrat de o barbă neagră, aspră, rău pieptănată.

— E mai bine să vă puneți schiurile de aici, zise el. Cu piciorul nu se poate merge. Zăpada e prea mare.

Paul se simțea pe schiuri ca pe o punte îngustă, pe care mergea în vîrfurile picioarelor.

— Nu așa, Paul, îi strigă Nora. Calcă pe schiuri cu toată greutatea. Ai încredere în ele.

Veni lîngă el și-l apucă cu mîinile de umeri, trăgîndu-l în jos.

— Lasă-te greu pe tocuri și pe toată talpa. Nu trebuie să te clatini.

Îi arată cum să facă primii pași pe zăpadă, făcînd ea însăși mișcările încet, descompuse.

— Sintem pe teren plat aici. Prin urmare, e exclus să aluneci sau să cazi. Mergi liniștit și mai ales mergi ferm. Împingi întîi schiul drept înainte cu genunchiul îndoit și cu piciorul stîng bine întins. Așa! Acum, trage schiul stîng pînă în dreptul celui alt... bun!... și împinge-l pe el înainte... Perfect.

— Asta e totul?

— Deocamdată, spuse Nora rîzînd.

Paul era totuși încurcat.

— Cu bastoanele ce faci?

— Te sprijini pe ele, dar nu prea mult. Mai mult te ajuți, cînd tragi piciorul dinapoi înainte. Fă cîtiva

pași așa cum te-am învățat, și să vezi că mișcarea se potrivește de la sine. Hai să vedem.

Paul simți asupra lui ochii profesoarei. «Numai de n-ai greși», își zise, uitîndu-se la vîrfurile schiului drept. Era ca un elev scos la lecție.

Porni încet, cu mare atenție. Zăpada era moale, afinată, și în primul moment el avu impresia că schiurile se scufundă, dar pe urmă le simți alunecînd fără zgomot, fără rezistență.

Nora venea în urma lui, controlîndu-i mișcările.

— Brațele prea depărtate. Ține-le mai aproape de corp, aproape lipite... Da, așa e bine, dar acum sînt prea țepene... Mergi mai liber, mergi mai simplu...

Hagen îi însoți cîtva timp, ca să le arate drumul. Pe urmă, după ce-i scoase într-o mică poiană, se opri.

— De aici, eu mă întorc. Uitați-vă bine pe unde mergeți, ca să știți cum să veniți înapoi. De obicei, Gunther mîncă la ora unu. Dacă întirziați, are să vă aștepte.

Rămase acolo, împreună cu Faffner, și îi privi un timp cum se depărtau.

— Știi ce mă sperie la omul ăsta? Îl întrebă Nora în șoapte pe Paul.

— Știu. Pelerina lui neagră.

— Nu. Ochii. Ochii lui albaștri.

Și pe urmă, după o nouă tăcere, surprinsă de o asemănare pe care abia în momentul acela o găsea, adăugă:

— Are parcă ochii lui Gunther. La fel de albaștri.

Întoarseră amîndoi capul. Hagen era nemișcat în același loc. Cu pelerina neagră pe umeri, părea, din depărtare, un trunchi de copac ars.

Terenul de schi din fața Turingului era plin de lume. Veniseră și sașii de la S.K.V., în grupuri gălăgioase. Pe panta mare ce cobora imediat de sub vîrfurile muntelui, se antrena o echipă de militari, pentru concursurile de la Predeal. Se vedeau de departe, ca niște stele negre, căzătoare, pe un cer de zăpadă. Întregul teren era ondulat de imense talazuri albe,

ridicate spre cer și oprite în loc, într-o mișcare încremenită de flux.

Nora și Paul se opriseră pe o creastă de val.

— Aici ai să cobori, Paul.

— Crezi?

— Sunt sigură.

El se uită încurcat la panta ce se deschidea în fața lui. I se părea amețitor de dreptă. «Am să cad», își spuse în gând. Ar fi vrut să ceară un răgaz, o amânare. Nu era prea greu pentru început? N-ar fi fost mai cuminte să înceapă cu lucruri mai simple? Ridică privirea spre Nora, dar nu îndrăzni să-i spună nimic. Citea pe figura ei o neîndurare de profesor, care a pus întrebarea și acum așteaptă răspunsul.

— Uite aici, Paul. Te lași pe genunchi, ca pe două arcuri. Înțelege? Ca pe două arcuri.

Îl privea drept în ochi și rostea cuvintele aproape silabă cu silabă.

— Bastoanele le duci înapoi, cît mai înapoi. Ca să fii sigur de ele, lipește mâinile de șolduri. Așa. Capul înainte, umerii înainte, corpul înclinat... mai înclinat... Așa... Schiurile unul lângă altul, perfect paralele... Acum pleacă.

«Mai am timp să mă opresc, își zise Paul. Mai am timp să rămîn pe loc, mai am timp să...»

Schiurile porniseră încet, singure. Pe urmă, avu deodată senzația că nu le mai are în picioare. Un val de zăpadă venea vertiginos spre el. «Cad!» Ceva asurzitor, un tunet sau o mare tăcere acoperi totul.

Se dezmetici brusc. Era pe schiuri, în picioare, oprit pe loc. «Poate nici n-am plecat. Poate mi s-a părut.» Se uită în jur după Nora, ca să se convingă dacă într-adevăr n-a rămas lângă ea și dacă tot acest vârtej, din care ieșea fără răsuflare, nu fusese doar un moment de amețeală. Ea îl striga de departe, de unde îi făcea semn cu mîna dreptă ridicată în aer.

— Prin urmare, a fost adevărat, zise Paul măsurînd cu ochii imposibila distanță.

Nora fu într-o clipă lângă el.

— Bravo, Paul. Sînt mulțumită de tine. Sînt mîndră de tine.

Erau pe creasta unui alt val de zăpadă și aveau înaintea lor o nouă pantă, mai lungă, dar mai puțin aspră decît cea dintîi.

— Pornim? întrebă Nora.

— Pornim!

Se avîntă, fără să mai aștepte semnalul ei de plecare. Din nou avu senzația că schiurile își pierd din greutate și că el o ia înaintea lor, plutind sau căzînd. Era o senzație de lumină intensă. Ceva îl izbi în frunte și îl orbi. Un moment, nu-și dădu seama dacă plutește mai departe sau a căzut. Pe urmă, simți că se rostogolește la vale, cu capul în zăpadă, cu picioarele în aer și schiurile împiedicate unul de altul.

Cînd izbuti să ridice fruntea din zăpadă, Nora era aplecată peste el, rîzînd.

— Ce s-a întîmplat? o întrebă el buimăcit.

— Nimic mai mult decît vezi: ai căzut.

— E grav?

— Nu e grav. E solemn.

Îl ajută să se ridice de jos și-l scutură de zăpadă.

— Îți rîzi de mine.

— Nu, dragă Paul, vorbesc foarte serios. Nimic nu e mai solemn la schi decît prima cădere. Schiul se învață căzînd. Ai să cazi de aici încolo de zeci de ori, de sute de ori. Prima cădere, însă, asta a fost.

El se uită înapoi spre panta parcursă numai pe jumătate: lăsase în urmă două dire paralele în zăpadă, ca două șine de tren, întrerupte în punctul căderii, ca și cum acolo schiurile ar fi sărit de pe linie.

— Nu înțeleg de ce am căzut.

— Pentru că ții genunchii țepeni. Pentru că tragi umerii înapoi. Pentru că arunci mîinile înainte.

— Mai sînt și alte motive?

— Mai sînt.

Se priviră o clipă drept în ochi, și pe urmă izbucniră în rîs, amîndoi deodată. «Risul ăsta nu i l-am mai văzut», gîndi Nora. Ar fi vrut să întindă mîna spre el, cu un elan de afecțiune pentru omul tînăr pe care îl descoperea în acea dimineață. Se opri însă la timp.

— Destul am glumit. Acum să mergem mai departe. Spunea aceste cuvinte de «chemare la ordine» ca și cum ar fi bătut cu creionul în catedră, ca să facă liniște în clasă. El o apucă de braț, oprind-o pe loc.

— Vreau să-ți spun ceva.

— Te ascult.

— Ești o profesoară.

— Da. Sint.

Pe figura ei era un zîmbet de melancolie.

— Cum îți spun ție elevele tale la școală?

— Nu știu. Probabil: «Domnișoara de franceză».

— Ei bine, eu îți voi spune la fel. «Domnișoara de franceză.» Domnișoara mea de franceză.

— Nu. Tu îmi vei spune mai simplu: Nora. Sau, dacă vrei, Nora ta.

Se întoarse scurt pe schiurile ei și porni la vale într-un nor de zăpadă.

«Ești absurdă, Nora, ești absurdă. De ce spui lucruri stupide? De ce te lași dusă de vorbe? Ce o să creadă omul ăsta despre tine? Unde e pactul sportiv pe care l-ai încheiat cu el? Unde e discreția ta? Unde e pudoarea ta?»

Ar fi vrut să plîngă. Ajunsese jos la marginea terenului, lângă pădure, într-o singură clipă și ar fi vrut să se arunce într-o cursă de zece ori mai amețitoare, ca să uite, ca să fugă de ea, ca să se pedepsească.

Abia îl mai zărea în punctul unde-l lăsase, nemișcat, pierdut între schiori care urcau și coborau pe lângă el. O urmărise probabil cu privirea de-a lungul vertiginoasei ei coborîri și avea încă ochii ațintiți spre ea, căci, iată, ridicase acum chipiul și îi făcea semn, agitîndu-l.

Dinspre vîrfurile muntelui, echipa de militari cobora în grup, spre cabană, tăind terenul de-a curmezișul, ca o avalanșă. Norul de zăpadă stîrnit de trecerea lor îl acoperise și pe el, și acum nu mai era de găsit. Nora îl căuta cu atenție pe linia depărtată, unde-l știa, cînd îl văzu deodată răsărind mult mai aproape, pe o ridicare de teren pe care o urcase nu se știa cum din partea cealaltă și o cobora acum repede.

— Prea repede, zise Nora. Mult prea repede!

Îl văzu căzînd și rostogolindu-se spre vale, dar ridîcîndu-se imediat, alb de zăpadă și pornind din nou, fără să se scuture și parcă fără să se uite încotro a-leargă. Se prăbuși după primii cinci metri, și pe urmă Nora îl căută zadarnic cu privirea. Grupuri de schiori îi tăiau trecerea și îl acopereau.

«Ar trebui să-i ies înainte, să-l ajut», își zise, dar el răsări din nou mult mai aproape, numai la cîțiva metri de ea.

«În viteza cu care vine, n-are să se poată opri.» La un pas de ea, el se lăsă să cadă.

— De cîte ori ai căzut?

— De cinci ori.

— Cum e?

— Este...

Nu știu cum să continue. Căuta un cuvînt pe care nu-l găsea. Pe urmă îi spuse rîzînd:

— Aș vrea să chiui. Aș vrea să strig.

— Strigă.

Întoarse capul spre pădure, își duse mîinile la gură și scoase un strigăt prelung: Uuuuuu... Nimeni nu răspundea din pădure, dar strigătul lui răsuna de parte printre brazi.

— Și acum, zise Nora, să revenim la vorbirea articulată. Spune, cum e?

— Nu știu cum să spun. E ceva care întrece cuvintele mele. E ceva intens. E o mare lumină... Cred că sint beat.

Se trînti în zăpadă cu brațele deschise și se rostogoli de cîteva ori, ca în iarbă.

Un schior venea dinspre Turing și opri lângă ei.

— Bună vremea?

Era sasul roșcat, întilnit în ajun la S.K.V. «Omul cu ochi de viezure», își aminti Nora.

— Așadar, tot ați găsit loc la Turing? Drept să vă spun, nu prea credeam că o să găsiți. N-am vrut aseară să vă descurajez, dar...

— Nu stăm la Turing, îi tăie vorba Nora.

Și se întrebă în gând: «Ce o fi avînd azi că e atît de vorbăreț?»

— Nu la Turing? Dar unde?

Ea făcu un gest nelămurit, în sus, spre poiana Trei Fetețe.

— O cabană acolo...

— Cabana lui Gunther?

Nora nu răspunse, dar omul întrebă încă o dată, plin de neîncredere:

— Cabana lui Gunther?

Era în vocea lui o expresie de uimire, pe care ochii mici, metalici, neexpresivi n-o înregistrau, dar pe care sprîncelele mari, albite o spuneau cu o ridicare exagerată.

— Dacă ar ști bătrînul Grodeck!... zise el pe gînduri. Pe urmă porni pe schiuri mai departe.

Nora nu avu timp să-l întrebe nici cine era bătrînul Grodeck, nici ce s-ar fi întîmplat dacă ar fi știut. «Ciudate lucruri», gîndi ea.

Aveau acum de urcat întreaga pantă înapoi. Nora îi arătă lui Paul cum trebuie să meargă în zigzaguri mari, de la dreapta la stînga și cu muchia schiului înfiptă oblic în zăpadă.

— Urei în trepte mici. Fiecare pas să fie o treaptă pe care ți-o tai singur în zăpadă.

El mergea înainte, dar cînd ajungea, pe dreapta sau pe stînga, la marginea terenului și trebuia să schimbe direcția, se temea să nu fie luat la vale și să nu alunece cu coada schiurilor în jos.

Schiurile trebuiau întoarse acolo cu o mișcare de foarfecă, pe care Nora i-o arătă în mișcări descompuse, dar pe care, deși teoretic i se părea foarte simplă, el nu o putea face. Era un moment în care unul din schiuri trebuia aruncat în aer, întors brusc și pe urmă adus lingă celălalt, totul petrecîndu-se într-o singură secundă. Pînă acolo, lucrurile mergeau foarte bine, dar în acea clipă de suspendare pe un singur schi, Paul își pierdea echilibrul și cădea.

— Eu renunț, zise el, după cîteva încercări. Se trîntise în zăpadă și își încrucișase brațele.

— Eu însă nu renunț, răspunse Nora. Te rog să te ridici și să faci o întoarcere corectă. Nu plecăm de aici pînă nu o faci.

Se întoarseră la cabană după ora unu. Paul era flămînd, obosit și entuziasmat.

— Mai bine rămîneam pe teren. Am fi găsit ceva de mîncare la Turing.

— Știi bine că nu se poate. Ne așteaptă Gunther.

Gunther nu-i aștepta. Hagen le spuse că băiatul nu poate coborî la dejun și îi roagă să mînce fără el.

— E obosit. N-a dormit toată noaptea. Are nevoie de odihnă.

Nora voi să urce pînă în camera lui din turn, ca să-l vadă, dar Hagen o rugă să renunțe.

— Nu e nimic grav. Să-l lăsăm să doarmă. Dacă se odihnește bine, seara va veni jos.

— Se întîmplă lucruri ciudate în casa asta, zise Nora la masă.

— Ciudate? întrebă Paul. Nu văd.

— Tu nu vezi nimic acum, dragul meu.

— Ai dreptate. Sint amețit, sint beat.

Avea înaintea ochilor numai întinderi albe de zăpadă, pe care se vedea zburînd. Închise ochii și încercă să suspende în el orice gînd, ca în acea fulgerătoare senzație de plutire, de zbor, de cădere. Ce era de neimaginat, de neregăsit, era tăcerea adîncă ce se făcea în el în acel moment.

— Din fericire, nu durează, spuse deodată cu glas tare.

— Ce? întrebă Nora surprinsă.

— Nu știu cum să-ți spun. Căderea. Zborul. Șocul. E o singură secundă. Dacă ar fi două, poate am muri.

Nora îl privi cu un suris potolit. Cunoștea și ea acest delir al primei zile de schi și știa că va trece. Dar îi plăcea să vadă pe figura lui obosită această izbucnire de lumină, îi plăcea să asculte copilăroasa lui exaltare.

— E amețitor, Nora. Nimic în lume, nici vinul, nici muzica, nici iubirea... nu, nici iubirea, nimic, nimic nu aduce atîta lumină. Mă întreb dacă e posibil, mă întreb dacă sînt eu, mă întreb dacă miracolul mi se întîmplă mie.

«Ce tînr e», se gîndea Nora. O speria puțîn prea marea lui fericire, dezordonata lui bucurie. Se simțea lîngă el prea rezonabilă, prea împăcată. «Poate prea bătrînă», își zise cu zîmbetul ei de profesoară.

Paul voi să plece îndată după masă. Abia aștepta să ajungă din nou pe terenul de exerciții.

— Să ne grăbim cît e lumină. La patru se întunecă.

Mergea înainte pe schiuri, cu pași lungi. Nora, din urmă, îi corecta ținuta, făcîndu-i mereu aceleași observații.

— Brațele mai apropiate... Capul sus... Nu te uita la schiuri... Privește drept înainte...

Din toate părțile, zarea era închisă de o perdea alburie de nori.

Nora se opri pe loc.

— Ce s-a întîmplat? întrebă Paul, mirat că nu mai aude din urmă glasul profesoarei.

— Nimic. Ascult.

Ningea pe toată Țara Birsei, pe toată valea Timișului, zeci de tone de zăpadă cădeau în fiecare moment, într-o nesfîrșită tăcere:

— Totdeauna m-a îngrozit gîndul că aș putea muri de inec, spuse Nora. Potopul cred că a fost ceva dezgustător. O lume care moare înecat. O aud cum gîlgie, cum se zbate în umezeală, în putreziciune. Dar un potop de zăpadă mi-ar plăcea. Să dormi, să mori în zăpadă, nimic nu poate fi mai frumos, mai curat. E moartea pe care o aleg.

— Se poate, zise Paul. Dar eu aleg viața. Ieri aș fi murit bucuros. Mi se pare că ți-am și propus. Astăzi însă vreau să trăiesc.

— Și eu, rîse Nora.

Se priviră cu seriozitate, ca pentru un legămint, ca pentru o mare hotărîre comună.

Ajunși din nou la Turing-Club, Paul ar fi vrut să reînceapă imediat cursele lui de dimineață, dar Nora îl opri.

— Trebuie să facem un program de instrucție. Pînă acum te-ai jucat, dar acum e timpul să înveți. Entuziasmul lui Paul scăzu dintr-o dată.

— Ce vrei să învâț? Îmi ajunge cît știu.

Spusese aceste cuvinte aproape răstit. Era în el un fel de rea-voință de elev leneș, pe care Nora o cunoștea, de la școală, prea bine, ca să se sperie, sau ca să se supere. Prefera să treacă mai departe, ca și cum n-ar fi băgat de seamă.

— Începem cu un exercițiu de plug. Plugul este o frînă. Te ajută să-ți micșorezi viteza, ba chiar, dacă viteza nu e prea mare, să te oprești. Mișcarea e foarte simplă. În loc să mergem cu schiurile paralele, le deschidem într-un unghi, cu vîrfurile înainte. Să te uiți cu atenție cum fac eu, și pe urmă vom încerca împreună.

Nora porni în poziția de plecare, pe care i-o arătase dimineața, dar, cînd începu să ia viteză, îndoi și mai mult genunchii și depărtă schiurile unul de altul în partea dinapoi, apropiindu-le însă și mai mult în față. Cu vîrfurile unite, cele două schiuri se deschideau ca două lame de foarfece, iar alunecarea se încetini automat, împiedicată parcă de o frînă.

— E greu? întrebă Nora.

— Nu. Am impresia că e simplu.

Era totuși mai greu decît i se păruse privind, căci de la prima încercare căzu. În momentul în care voise să depărteze schiurile unul de altul, simțise în gleznă o rezistență neașteptată, ca și cum cineva i-ar fi pus piedică.

Se ridică din zăpadă fără nici un cuvînt și porni din nou. Schiurile i se păreau nespuse de ușoare, zăpada era moale și adîncă, senzația de alunecare la vale era ca o deliciosă plutire — dar glasul Norei îl chema la datorie: plug! plug!

Încercă din nou să deschidă schiurile și din nou simți aceeași rezistență, care îl aruncă la pămînt.

Începea să-i fie necaz pe Nora, pe zăpadă și mai ales pe acest blestemat «plug», care nu mergea.

— De ce cad?

— Pentru că greșești. La schi, lucrurile sînt foarte simple: cine greșește cade.

Ar fi vrut să obțină de la el un suris, dar el nu primi să glumească. Cu cozorocul căzut pe ochi, cu tunica plină de zăpadă, cu schiurile împiedicate unul de altul, era ca un elev supărat.

— Să începem din nou, Paul. Cu mai multă atenție. Trebuie să te lași cu toată greutatea pe amindouă schiurile. Cînd intri în plug, nu întoarce schiul pe muchie: lasă-l plat cu toată talpa pe zăpadă.

Paul se răzvrăti.

— Nu, Nora, nu mai vreau. E prea complicat. Nu vreau să mai învăț. Cît știu mi-e de ajuns. Vreau să alerg. Vreau să cad. Ca azi-dimineață.

Porni repede, de teamă să nu-l oprească ea, cu schiurile paralele, înclinat deasupra lor și cu brațele deschise larg, ca două aripi. După primul avînt, simți că nu mai e stăpîn pe mișcările lui, că nu mai poate nici întoarce, nici opri și că e prins într-un vertiginos zbor. Din nou aceeași lumină albă, intensă îl copleși. Dincolo de această lumină nu mai era nimic — nici el, nici lumea. Imagini răzlețe — un pom, încă unul, o fată, un fanion roșu — treceau pe lingă el într-o nebunească viteză și piereau în urma lui ca într-un vis.

Nu-și dădu seama cînd a căzut. Cîteva secunde i se păru că zborul continuă. Era în el o mare lumină, care nu se stingea.

Nora era deasupra lui, tăcută, așteptîndu-l să se dezmeticească. Paul o întrebă rîzînd:

— Acum ai să mă cerți, nu?

— Nu.

Se trînti în zăpadă, lingă el, și îl apucă prietenește de braț.

— Ascultă-mă, Paul. Sînt două mari primejdii la schi: să crezi că e foarte greu și să crezi că e foarte ușor. Schiul nu e nici atît de greu cît credeai tu ieri, dar nici atît de ușor cît crezi azi. Ceea ce faci tu nu e

nici măcar un act de curaj: e o nebunie. A face schi nu însemnează să aluneci orbește la vale. Trebuie să fii stăpîn pe viteza ta. Să poți opri cînd vrei. Să poți întoarce cînd trebuie. Dacă vrei să te sinucizi, spune-mi. Cunosc alte metode mai sigure.

Vorbea cu vocea ei egală, calmă, de profesoară. Paul o asculta supus.

— Spune ce vrei să fac, și voi face.

— Trebuie să mă ascuți. Trebuie neapărat să mă ascuți. Vreau să fac din tine un bun schior. Poate că toată viața ta de aici încolo depinde de acest lucru...

Nu i se părea exagerat s-o audă vorbind astfel. Într-adevăr, dacă schiul era această mare lumină, pe care cîteva secunde, numai, o trăise într-adevăr, poate că o întreagă viață putea începe din nou.

— Ne întoarcem la plug? întrebă Paul resemnat.

— Da, ne întoarcem. Și nu-l lăsăm pînă nu-l știm. O dată, de zece ori, de o sută de ori. Promiți?

— Jur.

Se întoarseră la cabană tîrziu, pe întuneric. Hagen îi aștepta în fața casei, cu un felinar pe care îl agita printre brazi, ca să le arate de departe drumul. Faffner îi întîmpină mîrîind prietenește.

În casă era cald, focul ardea cu flacări mari în cămin. Un miros de ceai și de foi de tutun îi dădea căldurii ceva aromat, adormitor.

— Unde e Gunther? întrebă Nora.

Hagen nu răspunse la întrebare, dar îi întinse Norei o hîrtie.

— Gunther vă trimite asta.

Nora desfăcu hîrtia și citi: «Mi-a spus Hagen că ați întrebât de mine. Vă mulțumesc. Îmi pare rău că nu pot coborî nici astă-seară. Vă rog să rămîneți. Sînt fericit că vă aflați aici. Cred că miine vă voi putea vedea.»

Nora ridică o privire întrebătoare spre Hagen.

— E bolnav?

— Nu e bolnav. E obosit.

Era vădit că omul nu vrea să spună mai mult. Nora îl privea cu oarecare teamă. «De ce am rămas singură cu el?» Paul se urcase sus, ca să-și schimbe hainele de schi, prea ude de zăpadă. Îl auzea umblind prin odaia de deasupra. Îi trecu prin minte un gând stupid, dar calmant. «Dacă strig, mă aude.»

Hagen își scoase pelerina de pe umeri și rămase în surtucul lui negru de postav. «Are ochi așa de albaștri și este totuși așa de întunecat!» gândi Nora. Era lângă etajera cu cărți, în fața celui portret delicat de femeie, la care se uitase și aseară.

— E mama lui Gunther?

— Da. E tinăra doamnă Grodeck.

«Are ochii lui Gunther, dar nu are privirea lui», își spuse Nora, amintindu-și expresia de tandrețe pe care o avusese băiatul privind același portret.

— Nu vine pe aici?

— Cine?

— Doamna Grodeck! Tinăra doamnă Grodeck, cum spui dumneata.

Hagen nu răspunse. Întrebarea părea că-l neliștește.

— Mă duc să văd ce face Gunther, zise el deodată. Poate are nevoie de mine.

Nora se duse spre fereastră și rămase acolo citva timp pe gânduri. Nici nu-l auzi pe Paul când coborîse scările și se apropiase de ea. Tresări cu o mișcare de spaimă când el îi puse mâna pe umăr.

— Ce e cu tine, Nora? Ce s-a întâmplat?

— M-ai speriat. Nu știam că ești tu.

— Dar cine putea fi?

— Nimeni, desigur. Dar sînt atîtea lucruri stranii în casa asta.

— Ce fel de lucruri stranii?

— Nu știu bine. Băiatul din turn, care nu coboară și pe care e interzis să-l vedem. Omul cu pelerina neagră, care nu răspunde la întrebări. Portretul despre care nu e voie să întreb pe nimeni...

Afară, ciinele, care auzise voci, veni prin zăpadă pînă sub fereastră și se ridică cu labela pe zid, prîvindu-i prin geam cu ochii lui buni, umezi.

Nora îi deschise ușa.

— Intră, Faffner, înăuntru. Poate că știi tu să ne spui ce se petrece aici.

Ciinele se lăsă mîngîiat pe blana lui de urs, pe botul lui mare, somnoros. Lîngă urechea dreaptă, pe jumătate ruptă, avea o cicatrice, care urca pînă sus pe grumaz.

— Ești și tu un om pățit, îi spuse Nora și îl trase lîngă fotoliul ei, aproape de cămin.

Cu Faffner lîngă ea, se simțea apărută fără să știe bine împotriva cui. Ar fi vrut să rămînă acolo în fotoliu, ore întregi...

Masa de seară ținuse mult. Mîncaseră în doi, serviți de Hagen, într-o tăcere pe care n-o întrerupea decît clinchetul farfuriilor și uneori mîrîitul ciinelui adormit lîngă cămin.

— Dacă vă duceți la culcare, le spuse Hagen, lampa cea mică de pe etajeră nu e nevoie s-o stingeți. De obicei rămîne aprinsă toată noaptea.

Îl auzeau acum cum închidea obloanele de afară, la ferestre și la uși.

«E așa de tîrziu? se întrebă Nora. Va trebui într-adevăr să mergem la culcare?»

Se gîndea cu puțină neliniște la momentul acela. Își aduse aminte că totuși Paul era un străin sau cel mult un camarad. Noaptea lor de dragoste, singura lor noapte de dragoste, fusese o întîmplare, o neînțelegere, un lucru uitat, asupra căruia nu voia să revină. Legase cu el, la plecare, cu cea mai sinceră bună-credință, un pact sportiv, un pact bărbătesc, și era hotărîtă să-l țină. Noaptea trecută dormiseră unul lîngă altul ca doi soldați după un marș lung, doborîți de oboseală. Dar acum îi era frică de noaptea care venea și care-i găsea treji, cu ochii deschiși.

Pentru prima oară îi păru rău că n-au rămas în dormitorul comun de la Turing-Club. Acolo, cel

puțin, lucrurile ar fi fost clare, fără primejdie, fără ispită...

— E târziu, Nora, spuse Paul venind spre ea. Nu ne culcăm?

Punea întrebarea cu simplitate, fără neliniște, fără nerăbdare. Era ceva sigur în el, ceva împăcat.

Ea nu știu cum să răspundă. Nu ezita, dar nici nu găsea gestul sau cuvântul cu care să-l urmeze.

— Să primim lucrurile așa cum vin, spuse tot el. Să ne lăsăm puțin în voia lor, vrei?

O cuprinse în brațe și o sărută lung pe ochi, pe buze. Nu era un sărut pasionat, dar era un sărut cald, greu.

XI

A doua zi, Nora îl căută la Turing-Club pe sasul roșcat de la S.K.V. Era hotărâtă să intre în vorbă cu el și să-i pună întrebări precise despre «misterele Grodeck».

Dar omul era de negăsit. Pe terenul de exerciții erau zeci de schiori — mai mulți chiar decît în ajun — și ar fi fost greu să descopere între ei pe omul cu ochi de viezure. Nici nu știa cum îl cheamă.

— Ar trebui, la prînz, cînd mergem spre casă, să facem un ocol pe la cabana Sașilor. Poate dăm de el.

— Să facem! acceptă Paul.

— Dar să știi că nu e ușor. Avem de coborît pînă acolo o pantă destul de repede, și drumul e foarte umblat. La fiecare pas, te lovești de altcineva. Te iau cu mine numai dacă lucrezi serios toată dimineața.

Paul primi cu supunere îndrîjită. «Voi învăța, voi învăța», își spuse în gînd. Își descoperea ambiții mari, copilărești. Ar fi vrut s-o uimească pe Nora, s-o dezarmeze, s-o întreață.

«Plugul» mergea acum destul de bine, mai ales cînd viteza nu era prea mare. În viteză mare însă, îi era imposibil să deplaseze schiurile de pe linia lor. Avea în glezne o senzație de încheștare. Privea cu o ciudată și neputincioasă fascinație spre botul schiurilor, își dădea seama că e prins într-o cădere, care

se accelerează cu fiecare secundă, și îi era totuși cu neputință să transmită schiului acea simplă apăsare care l-ar fi făcut să derapeze spre dreapta sau spre stînga și să se smulgă vitezei.

— Trebuie să învățăm virajele, spuse Nora. Începem cu cele mai simple: virajele din plug. Pentru cursa noastră de la prînz, ne vor ajunge. După masă sau mîine, o să încercăm lucruri mai grele.

Lui Paul i se păreau și acestea destul de grele. Explicarea teoretică era totdeauna simplă («Lași greutatea pe unul din schiuri, îl liberezi pe celălalt, și întoarcerea se face automat»), dar cînd trebuia să aplice lucrurile elementare pe care le învățase, se lovea de piedici neașteptate și, pentru el, de neînțeles.

Lucră toată dimineața sub controlul Norei, repetînd mereu aceleași întoarceri spre dreapta și spre stînga. Era un antrenament aspru, meticulos, fără frumusețe, fără glorie. Unde erau eroicele lui avînturi din ajun? Unde era strigătul acela de libertate, explozia aceea de bucurie?

Nora îi oprea cu severitate cele mai timide elanuri.

— Nu e bine. Înapoi.

Îl obliga să înceapă de zeci de ori aceeași mișcare. Dădea ordine scurte, seci, încăpăținate. «Ca un ofițer maniac», gîndi Paul cu necaz, dar se hotărîse să primească totul fără răzvrătire.

— La loc. Nu e bine. Încă o dată.

Se uită pe furiș la ea. Era serioasă, atentă, severă. Nimic n-o amintea pe femeia caldă, senzuală și puțin tristă, care dormise toată noaptea în brațele lui. Pînă și gîndul acesta i se părea acolo, pe terenul de schi, imposibil. Era un gînd tulbure, somnoros, lenes, care trebuia alungat.

Fata aceasta cu tunică albastră, cu gesturile sigure, cu vocea fermă era un om cuminte.

Paul se opri în mijlocul exercițiului început, se apropie de Nora și o bătu băieteste pe umăr.

— Ce s-a întîmplat? întrebă ea surprinsă.

— Nimic. Voiam doar să-ți spun că ești un bun camarad,

Nora rămase puțin nedumerită, căci neașteptatul lui gest nu intra în seria ei de gînduri.

Pe urmă răspunse cu simplitate:

— Știu.

Pînă la S.K.V., Paul căzu de nenumărate ori. Nimic din ce învățase pe teren nu-i mai servea acum. Lucruri pe care sus, la Turing-Club, reușea să le facă destul de corect deveneau acum din nou imposibile.

Dinspre vîrf coborau grupuri de schiori, pe același drum îngust, marcat cu triunghiuri galbene. Îi auzea chiuind în urma lui, de la mari distanțe, și pentru că nu se putea feri la timp din calea lor, se arunca singur în zăpadă, la marginea drumului, lăsîndu-i să treacă.

Ajunse la S.K.V. alb de sus pînă jos, obosit de prea multe căderi și totuși bucuros de cursa făcută.

— Nu-mi spune nimic, Nora. Știu tot: am făcut o mie de greșeli. Îți promit că data viitoare nu le mai fac.

Omul cu ochii de viezure era în curtea cabanei cu un topor în mînă și despica butuci mari de stejar, pentru foc.

— Nu mai locuiți la Gunther? îi întrebă zărindu-i.

— Ba da, răspunse Paul, dar am trecut pe aici să ne mai încălzim. Nu vii cu noi înăuntru, să bem un pahar cu vin fierț?

Intrară toți trei în cabană, aceeași cabană care prima oară li se păruse atît de dușmănoasă. Pînă și omul cu ochii de viezure era acum mai prietenos.

— Ce face pictorul nostru? întrebă el.

— Care pictor?

— Gunther.

— E pictor?

Omul izbucni în ris. Avea un ris ciudat, care îi încrețea toată fața, dar îi lăsa ochii fără expresie, ca pe niște bile mici de sticlă.

— Așa zice el: că e pictor.

Pe urmă deveni dintr-o dată serios și spuse clătînd din cap:

— Băiatul ăsta e o nenorocire pentru familia Grodeck.

— Cunoști familia? întrebă Nora.

— Cine nu o cunoaște? Familia Grodeck!

Cele două cuvinte le rostea cu solemnitate, cu respect, speriat parcă de importanța lor: «familia Grodeck».

— Gîndiți-vă bine. Nu se poate să nu fi auzit de ei. Uzinele Grodeck. Fabricile Grodeck. Pădurile Grodeck.

Rămase o clipă gînditor, ca și cum le-ar fi cîntărit pe toate.

— E o mare avere.

Spunea acest lucru cu un nesfîrșit respect, cu un fel de teroare uimită.

— Nu știu ce are să se întîmple cu familia Grodeck și cu toată averea lor dacă intră pe mîna lui Gunther. Băiatul ăsta are să-i nimicească.

— E averea lui?

— Bine nu știu nici eu. Nimeni nu știe. Cînd familia Grodeck vrea să tacă, nu scoate nimeni nici un cuvînt de la ei. Se zice totuși că averea îi vine băiatului. Vedeți, cînd a murit tinăra doamnă Grodeck...

— Mama lui Gunther?

— Da.

— E moartă?

— Da. De astă-vară.

Nora revăzu în gînd portretul de pe etajeră și își aminti privirea intensă a băiatului. «Locuiește aici?» îl întrebuse. Întrebarea i se părea acum dureroasă. Ar fi vrut să o poată șterge din memorie, ar fi vrut să-și ceară iertare.

Omul din față continua să povestească. În mod vădit, afacerile Grodeck îl pasionau.

— Cînd a murit, zic, tinăra doamnă Grodeck, Gunther era la München. Se zicea că studiază pictura. L-au chemat în țară, dar îndată după înmormîntare a plecat din nou. A fugit. Familia ar fi vrut să-l țină aici, să-l facă inginer... E nevoie de un inginer în familia Grodeck. O avere ca asta nu merge singură. Dar vă spun că băiatul e nebun. S-a urcat pe munte să clădească, în pădure, cabana pe care o

știți. De atunci nimeni nu l-a mai văzut. Nu primește pe nimeni. De asta m-am și mirat cînd mi-ați spus că locuiți acolo. Nu-mi venea să cred. Dacă ar ști bătrînul Grodeck...

— Bătrînul Grodeck cine e?

— Tatăl lui Gunther.

— De ce-l numești pe el «bătrînul Grodeck», și pe soția lui «tinăra doamnă Grodeck»?

Întrebarea îl surprinse, și un moment îl puse pe gînduri.

— Ai dreptate. Nu m-am gîndit niciodată la asta. Dar așa li s-a spus întotdeauna. *Der alte Grodeck*¹ și *Die junge Frau Grodeck*². Nu știu de ce. La drept vorbind, nici ea nu era foarte tinăra, nici el nu e prea bătrîn. Erau veri primari cînd s-au luat. Pe ea tot Grodeck o chema ca domnișoară. Averea era a ei, și acuma se zice că-i rămîne lui Gunther. Deocamdată nu e primejdie. Cîtă vreme băiatul e minor, tot bătrînul Grodeck face ce vrea... Pe urmă o să fie mai greu, da, da, pe urmă...

Clipea des din ochii lui mici și își mîngîia cu îngrijire barba roșcată.

— Dar cu Hagen ce e? întrebă Nora fără ocol. Omul rîse din nou, cu rîsul lui ciudat.

— Am spus eu că e ceva cu Hagen? Ați auzit ceva despre el? Ehei, multe s-or fi auzind, dar cine le crede...

Rîdea drăcește, cu ochii mici sub sprîncenele stufoase, arcuite cu subînțeles.

Își luă toporul, pe care îl rezemase de scaun, și se ridică.

— Mă duc să-mi sparg butucii. Destul am vorbit pe ziua de azi.

De la S.K.V. se deschidea prin pădure un drum lateral spre poiana Trei Fetițe, drum neted și regulat, cu bănci pe margini, ca o alee de parc. Zăpada acoperise acum totul, îngropînd bănci și pietre.

¹ Bătrînul Grodeck (germ.).

² Tinăra doamnă Grodeck (germ.).

Drumul, pustiu, neumblat, abia se mai putea ghici printre brazi.

Panta era ușoară, abia simțită. Schiurile alunecau cu un foșnet mătășos. Nu era nevoie de nici o frână, de nici un efort. Nora și Paul coborau la distanță mică unul de altul, în tăcere.

Cortina norilor cădea de o parte și de alta, cenușie, deasă, pină jos, ca un zid. Brașovul, Râșnovul, întreaga Țară a Bîrsei erau la dreapta lor, acoperite de aburi, dispărute în nori.

Plecaseră dimineața de la cabană spre nord și se întorceau acum pe la sud. Aproape că nu recunoșteau casa, văzută din spate, întărită cu metereze de zăpadă, ca o mică fortăreață. Faffner lătra mirat că aude zgomote dinspre pădurea pustie. Nora îl strigă, și clinele îi recunosc. Venea spre ei înotînd prin zăpadă, cu botul ridicat deasupra valurilor albe, zbătîndu-se parcă să nu se scufunde.

Gunther le ieși și el în întîmpinare. Era palid, părea obosit, dar ochii își păstrau o sclipire de tinerețe, care îi lumina întreaga față.

— Dacă ai fost bolnav, de ce umbli cu capul gol în frig? îi spuse Nora. Vrei să te cert?

— Nu e frig de loc. Dar ceartă-mă. Îmi face plăcere. Pe mine nu mă ceartă nimeni.

Rîdea luminos, copilărește. Pe urmă deodată deveni abătut. Avea asemeni treceri neașteptate de expresie, de la mare exuberanță la tăcere.

— Trebuie să vă cer iertare pentru purtarea mea. Sînt o gazdă rău-crescută. Dar ieri n-am putut să cobor. Vă mulțumesc că ați rămas. Toată dimineața am fost neliniștit. Mi-era teamă că ați plecat, că nu vă mai întoarceți. Voiam să viu după voi, să vă caut, să vă chem înapoi. Nu știu unde mi-a ascuns Hagen schiurile... totdeauna mi le ascunde... Fără schiuri, pe zăpada asta mare, nu se poate umbla...

Era îmbrăcat într-o haină gri de sport, cu buzunare mari. «E prea tînăr pentru hainele lui», gîndi Nora. Încecea din nou să și-l închipuie îmbrăcat într-o uniformă de liceu. S-ar fi potrivit mai bine cu

figura lui de copil, cu părul blond, care-i cădea pe frunte și pe care-l ridica mereu cu un gest băiețesc de nerăbdare.

— Trebuie să mă ajutați să punem masa, zise el. Hagen e la Brașov. S-a dus după cumpărături. Diseară veți avea ziare și țigări.

— De masă mă ocup eu, hotări Nora. Voi stați cuminte la locurile voastre.

«Cît e de femeie!» reflectă Paul. Devenea într-o singură clipă, cu ușurință, cu intimitate, «stăpîna casei». Părea să cunoască toate acele lucruri străine și s-ar fi spus că și ele o cunosc. Tăia pîinea cu un aer casnic, de obișnuință familiară.

— De ce nu ne-ai spus că ești pictor? întrebă Nora pe Gunther în timpul mesei.

— Pentru că nu sînt.

Răspunsul băiatului era puțin răstit. Un val de singe trecu peste fruntea lui palidă. Era în toată ființa lui o tresărire de minie, de rezistență. Pe urmă, cu aceeași schimbare de expresie, fața i se lumină din nou, într-un zîmbet ironic.

— Nu, nu sînt. Am fost. Am vrut să fiu.

Se făcu tăcere. O tăcere grea, care ținu cîteva lungi secunde și din care nu știau cum să iasă.

Faffner veni la timp să-i salveze.

— Îi e foame, săracul. Trebuie să-i dăm de mîncare.

După masă, Nora rămase singură cu Gunther. Paul își pusese schiurile și făcea exerciții de viraj, nu departe de cabană. Îl luase pe Faffner cu el, ca să-i țină de urît.

Gunther, în fotoliul lui, lingă cămin, se juca mîzgălind cu creionul o foaie de bloc.

— Cred că te-am supărat, îi zise Nora. Te rog să mă ierți. Sînt întrebări stupide, care fac rău și nici măcar nu știm de ce.

Băiatul era calm. Desena, fără prea mare atenție, un profil de femeie, pe care îl lăsa mereu neterminat și îl începea din nou pe alt colț al hîrtiei. Zîmbetul lui era lipsit acum și de tristețe, și de ironie.

— Trebuie să-ți spun ceva, zise el, dar promite-mi că n-ai să te sperii.

— Nu promit, dar am să încerc, glumi Nora.

— Alaltăseară, cînd ai venit, știi de ce ți-am deschis? Știi de ce te-am lăsat să intri?

Vocea îi era joasă, aproape șoptită. Întrebarea era pusă intens.

— Am crezut că ești mama. Înțelegi? Mama.

Arătă cu mina spre portretul de pe etajeră, fără să întoarcă însă capul într-acolo. Nora veni și mai aproape de el. Ar fi vrut să-l mîngie.

— Știam bine că n-ai să te sperii. Crezi în fantome? Eu cred. Vezi, de cînd a murit mama, mereu o aștept. Mi se pare că va veni. Mă duc uneori la ferestre, deschid uneori ușa... Mă întreb de ce nu vine...

— Poate că este aici... spuse Nora simplu, fără să coboare glasul.

Înțelegea că despre acele lucruri trebuie să vorbească fără mister, cu familiaritate.

— Da... zise Gunther. Într-un anumit fel, este aici. Aici unde sîntem noi: Hagen, Faffner, eu... Pe noi trei ne-a iubit... E aici, dar n-o văd. Aș vrea s-o văd, mi se pare că s-ar putea s-o văd... Ți-am spus că eu cred în fantome. Mă gîndesc la rochiile ei lungi, mă gîndesc la părul ei blond, pe care-l pieptăna puțin demodat, deși era așa de tinără.

Nora se duse spre etajeră și luă de acolo portretul. Îl privi de aproape cu multă atenție. Buzele erau slab desenate, fruntea înaltă, tristă ca a băiatului, părul ușor fluturător pe temple.

În colțul de jos al portretului era scris cu creionul: *Mittwoch, den 5 Mai 1932. Gunther.*

— Era o zi cu mult soare, spuse Gunther. Țiu foarte bine minte. Purta o rochie albă, prima ei rochie albă din vara aceea. Făcusem, în glumă, mai multe schițe fără importanță. Voiam să le arunc. Ea le-a oprit pe toate, și pe asta mi-a cerut s-o iscălesc. Îi plăcea să mă vadă desenînd. Credea... credea că am talent. Credea că am să fiu pictor.

— Și nu mai vrei să fii?

— Nu pot.

— Totuși, dacă a ținut ea... Poate că ar trebui, în amintirea ei...

Gunther se ridică din fotoliu cu o nouă izbucnire greu reținută.

Nora lovise încă o dată coarde oprite, porți închise.

Era uimitoare repeziciunea cu care băiatul acesta blond putea trece de la o expresie la alta, de la un sentiment la altul. Avea sufocări nervoase de o secundă, după care își regăsea luminosul lui zîmbet ironic.

— Știi ce este o cardiogramă?

Nora nu înțelese întrebarea și nu știu cum să răspundă.

— Stai să vezi, spuse Gunther.

Deschise un sertar, căută prin caiete, prin blocuri de desen și scoase de acolo un sul mic de hîrtie, pe care îl desfăcu în fața ei.

Era o hîrtie groasă, lucioasă, de copie fotografică, pe care se vedea un dreptunghi negru, străbătut de două linii albe subțiri, care urcau și coborau în zigzag, descriind unghiuri mărunte. Părea să fie o inscripție de seismograf, așa cum ținea minte că văzuse la școală, în cărțile de geologie.

— Vezi liniile astea albe? Sînt bătăi de inimă.

Surîdea mereu. Vorbea fără neliniște, calm. După un moment de tăcere, adăugă:

— Bătăile mele de inimă.

Nora se gîndi atunci la paloarea lui, la tresăririle lui nervoase, la acele subite schimbări de lumină și umbră pe figura lui de copil. Încercă să ia lucrurile cu ușurință, să nu insiste, să treacă peste ele.

— E o glumă, Gunther.

Îi spunea pe nume, fiindcă dintr-o dată îl simțea mai copil decît înainte, mai fără apărare.

El răspunse rîzînd, ris care nu avea nimic silit, nimic crispat.

— Sigur că e o glumă. Mai mult decît o glumă: o farsă. E cea mai teribilă farsă pe care puteam s-o joc familiei Grodeck.

Părea sincer amuzat de gîndul acesta.

— Vezi, un pictor în familia Grodeck ar fi fost o rușine. Un cardiac în familia Grodeck este un scandal. Asta se întâmplă pentru prima oară de când există Grodecki pe pământ. Inima lor a bătut totdeauna bine. A fost o inimă exactă.

Cuvîntul îl amuza. Îl găsisese în momentul acela și îi făcea plăcere să-l repete.

— Da, da, o inimă exactă. O inimă care a bătut ca un ceasornic. Niciodată prea tîrziu, niciodată prea devreme. O inimă care bate un secol, două secole, trei secole și n-o întreabă nimeni nimic. Inimile Grodeck sînt garantate. Solide și discrete. Nu le aude nimeni.

Desfăcu din nou cardiograma și îi arătă cele două linii albe, care urcau și coborau. Urmărea cu degetul desenul lor fin, căderea lor ritmică.

— Vezi, unghiurile sînt mărunte și egale. Aproape egale. Dar dacă te uiți mai bine, bagi de seamă că din cînd în cînd linia sare puțin mai sus, și pe urmă cade puțin mai jos. Nu e mare lucru. O zecime de milimetru, poate nici atît... Dar e de ajuns. De ajuns ca să se audă.

Ridică deodată capul deasupra cardiogramei și o privi fix pe Nora.

— Dumneata n-o auzi? Eu da. Seara mai ales, noaptea mai ales. E ca un motor mic, ascuns. Cînd e liniște, în mijlocul nopții, mi se pare că se aude în toată casa. O inimă Grodeck care se aude... E de necrezut. Averile Grodeck s-au făcut cu tot ce vrei, dar nu cu inima. Cu stomacul, cu splina, cu rinichii, dar nu cu inima...

Înfășură sulul ca mai înainte și îl puse cu grijă la loc în sertar. Pe urmă veni din nou lîngă cămin și se rezemă acolo, cu brațele deschise, gest care îl ajuta să respire.

Nora simțea că băiatul nu aștepta nici compasiune, nici încurajare. Era foarte liniștit, și ochii lui albaștri erau neasemănat de luminoși.

— Ce ai de gînd să faci? îl întrebă.

— Vreau să împlinesc 21 de ani.

Era, spunînd aceste cuvinte, decis, îndrîjit.

— Trebuie să împlinesc 21 de ani. Am unele socoteli de încheiat cu familia Grodeck. Dar mai întîi trebuie să împlinesc 21 de ani.

— Îi vei împlini, spuse Nora.

El fu zguduit de convingerea liniștită a cuvintelor ei. Deodată, privirea lui deveni intensă, rugătoare, plină de neliniște, plină de îndoială.

— Crezi? Spune, crezi?

— Sînt sigură, Gunther. Absolut sigură.

Hagen se întoarse tîrziu, pe întuneric. Îl așteptară toți trei, privind de sus, de la fereastra din turn, să-i vadă felinarul apărînd de departe, în pădure.

Faffner dispăruse încă de cu ziuă, alergînd spre vale.

— Îl simte venind, spuse Gunther. Totdeauna cînd se întoarce de la Brașov aleargă înaintea lui pînă la Ruia și-l așteaptă acolo. Într-o seară, Hagen a schimbat drumul și s-a întors pe la Prăpastia Lupului. Faffner a rămas toată noaptea la Ruia, urlînd...

Acum îi vedeau venind pe amîndoi prin zăpada mare: omul și ciinele. Hagen trăgea după el o săniuță de scînduri, plină de pachete.

Le desfăcură cu toții în jurul mesei, curioși să afle ce e în ele. Erau lucruri care miroseau a oraș, a vitrine de iarnă, a sărbătoare. Gunther se uita la ele cu o plăcere de copil, le cîntărea în mîină, le privea la lumină. Îi plăceau mai ales globurile colorate de sticlă, pentru pomul de Crăciun, lumînările roșii, sîrmele de artificii.

Faffner dădea ocol mesei, mirosind lucrurile, adulmecîndu-le.

Singur Hagen era întunecat...

«Omul ăsta știe», se gîndea Nora.

Serile la cabană erau lungi, deși după ora zece se stingeau luminile, se închideau obloanele și toată lumea mergea la culcare. Dar începeau devreme, de cum se întuneca, și treceau încet.

Lumina de amurg era albastră din cauza zăpezii, care încă mai scilpea citva timp după apus. Pe urmă și această ultimă lucire se pierdea. Uneori ceața se lăsa fumegînd dinspre virf. Norii se strîngeau mai aproape. Brazii deveneau negri. Întunericul era profund și dens.

Muntele, care vuisese toată ziua de strigăte și chemări, revenea la tăcerea lui de piatră. De nicăieri nici un sunet, nici un trosnet. Foarte rar se auzea de departe o răbufnire surdă, ca o zguduire de pămînt, ca o cădere de copac. Ridicau cu toții capetele să asculte. Tăcerea părea că merge pînă la marginile lumii.

Gunther juca șah cu Paul. Nora, în fotoliu, citea lîngă cămin, cu Faffner culcat la picioarele ei. Numai Hagen nu avea pace. Uneori, pe neașteptate, își arunca pe umeri pelerina lui cenușie, își ridica gluga și pleca în noapte, cu felinarul aprins.

«Se duce s-o caute», spunea Gunther.

Faffner tresărea, se ridica de la locul lui și mergea spre ferestre, spre ușă, zgîriind pragul, așteptînd.

La căderea serii, Nora devenea tăcută.

«Sînt două Nore», gîndea Paul. O Noră de zi și o Noră de noapte.

Ghemuită în fotoliul de lîngă cămin, pierdută în cartea pe care poate nici n-o citea, părea că așteaptă, cheamă.

— Ești obosită, Nora?

Era altceva decît oboseală. Era un fel de predare. Totul în ea se îndrepta spre noapte. Cînd Hagen stîngea luminile, cînd Gunther spunea noapte bună, ochii ei se deschideau.

— Nu mai stăm? E așa de tîrziu? Ați terminat partida de șah?

Urca scara, rezemată de brațul lui Paul. Uneori își culca pe umărul lui drept capul. Nu era un gest de tandrețe: era un gest de încredere, de așteptare.

Se dezbrăca încet, cu mișcări rare, îngîndurată, totdeauna tăcută. Avea atunci o expresie gravă, atentă, nu visătoare, dar întoarsă totuși spre gîndurile ei.

— Ești frumoasă, Nora.

Nu răspunse decît după ce se gîndi. Primea cu seriozitate lucrurile pe care i le spunea el.

— Am treizeci și doi de ani, dragul meu. Și sînt brună. Nu știu dacă mai pot fi frumoasă... Am fost poate la douăzeci, la douăzeci și doi... E o strălucire care se duce și care poate lăsa altceva în loc...

Trupul ei era robust, cu ceva greu în liniile lui lungi, ferme. «Nimic de adolescentă», gîndea Paul privind-o. Nimic nu era nesigur, totul era împlinit. Genunchi mari, calmi, fără neliniște. Coapse înalte, șolduri pline.

— Ești frumoasă, Nora. Este un acord între tine și tine, și acest acord se numește frumusețe.

Ea era la oglindă și își pieptăna părul, căzut pe umeri. Se opri cu pieptenele în mină și se întoarse spre Paul. Era goală și liniștită.

— Mă tem că am să plîng.

— De ce?

— Fiindcă îmi spui un lucru care era un secret al meu. Un lucru pe care am sperat totdeauna, cu puțină teamă, că-l va înțelege cineva, că mi-l va spune.

Avea lacrimi în ochi.

Nimic nu era crispat în îmbrățișarea ei. În clipele cele mai intense, avea ochii deschiși, cu o privire adâncă, atentă, ca și cum ar fi ascultat.

Rămânea pe urmă multă vreme cu capul pe brațul lui drept, într-o tăcere fără sfârșit.

— Îmi plac mîinile tale, Paul. Sînt mari, grele, aspre. Îmi place să le simt pe umeri, pe șolduri. Nu știu să mîngîie sau nu vor să mîngîie. Dar îmi place greutatea lor.

Se uita lung la aceste mîini osoase, care aveau încă în imblinzirea lor ceva dur. Le săruta. Punea în acest lucru întreaga ei gravitate senzuală de femeie. Paul nu-și putea opri un gest de jenă.

— Nu, Nora.

Ea nu înțelegea.

— Ce stupid poate fi un bărbat, Paul! Cîte superstiții, cită frică... Ți-e frică de lucrurile cele mai simple. Numai o femeie știe să sărute mîinile, dragul meu, și să facă dintr-asta un lucru frumos.

Se apropia de el cu ochii deschiși. Nu avea nici grabă isterică, nici pudoare rănită. Era în toate mișcărilor ei ceva serios și împăcat.

Dimineța regăsea o Noră clară, trează, gata de drum. În tunică albastră, cu chipiul tras pe frunte, era, ca și el, un schior.

Nimic tulbure nu rămânea între ei din aceste nopți care treceau fără urmă.

XIII

Nu ninge. Lumina era tot cenușie, dar norii păreau mai depărtați, și orizontul — mai larg.

Își lăsaseră schiurile la Turing-Club, înfipte în zăpadă cu boturile în sus, și se urcaseră pînă în vârful muntelui.

«Poate că se vede Brașovul», spusese cineva.

Nu se vedea nimic. Postăvarul plutea singur peste un ocean de nori. Pădurile de brazi, care coborau pe versantul celălalt spre Timiș, se topeau după cîteva sute de metri într-o negură albăstrie.

— Jos, sub noi, e valea Timișului. În față e Piața Mare. La stînga e Brașovul.

Nora arăta cu mîna, în ceață, lucruri pierdute, intrate în neant.

— Știi ce se întîmplă astă-seară la Brașov? întrebă ea deodată.

Răspunse tot ea rîzînd.

— Se cîntă, la Biserica Neagră, *Oratoriul de Crăciun*.

— Sintem în 23? se miră Paul.

— Da.

Rămase cităva vreme cu privirea ațintită spre Brașovul nevăzut de dincolo de ceață. Părea că măsoară distanțele.

— Ce zici? Ar fi o nebunie dacă am coborî astă-seară la Brașov?

— Poate nu o nebunie, spuse Nora. Dar cu siguranță o îndrăzneală.

— E așa de greu?

— Prea greu nu. E lung.

— Și nu vrei să încercăm?

— Ba da, Paul. Dacă facem mai întâi o dimineață serioasă de antrenament.

El acceptă toate condițiile. După cursa lungă pe care o aveau de făcut, concertul de seară devenea o răsplată.

Gunther primi fără plăcere vestea plecării lor.

— Miine sîntem înapoi, îl asigură Nora.

Tot timpul dejunului, băiatul rămase încruntat. Abia spre sfîrșit se luminea.

— Am cîntat și eu în *Oratoriul de Crăciun*. În cor, desigur. Eram în clasa șaptea și fusesem cerut de la școală. Cred că mai ții și astăzi minte unele lucruri.

Se gîndi puțin, și pe urmă, întorcîndu-și privirile spre fereastră, ca și cum ar fi privit acolo pe cineva, începu să cînte:

«Brich an, du schönes Morgenlicht,

Und lass den Himmel tagen.

Du, Hirtenvolk, erschrecke nicht,

Weil dir die Engel sagen...»¹

Ridicase vocea prea sus, și ultima notă, deși clară, îi aduse singele în obraz.

— Mama era jos în biserică. O văd și acum, lîngă a treia fereastră pe dreapta. Zîmbea. Era singura ființă care zîmbea în toată Biserica Neagră. Mi se părea că mă aude. Mi se părea că-mi răspunde.

Privea mereu spre fereastră. Pe urmă își abătu privirea de acolo și vorbi din nou cu acel accent de îndîrjire pe care îl avea cîteodată.

¹ « Răsari, frumoasă auroră,

Ziua să scalde cerul;

Iar tu, popor de ciobani, nu te înpăimînta,

Căci fie îți vorbesc îngerii... » (germ.).

— Un Grodeck adevărat nu zîmbește. Să vă uitați bine diseară la ei. Se adună tot tribul. Sînt zeci, sute de familii Grodeck. Nici unul nu zîmbește.

Nora încercă să-l liniștească, să dea puțină pace frunții lui de copil chinuit.

— Spune, Gunther, vrei să rămînem?

— Nu. Dar vreau să vă întoarceți.

— Se înțelege. Miine seară vom fi aici, ca să aprindem împreună pomul de Crăciun.

Înainte de *plecare, Gunther le desenă o hartă a drumului. De la S.K.V. cobora o pîrtie de schi, care-i putea duce pînă în centrul Brașovului. Era un drum regulat, cu panta ușoară (sașii îl numeau *Familienweg*¹) și bine marcat cu albastru și alb pînă la capăt, dar din el se desprindeau cîteva drumuri mai mici spre Timișul de Jos, spre Noua, spre Honterus.

— Dacă sînteți atenți, nu vă puteți pierde.

Harta desenată de el era clară și amănunțită. Avea pe margini toate semnele indicatoare ce puteau fi întîlnite în drum și de care le recomandă să se ferească. În plus, îi dădu lui Paul o busolă și îi arătă cum să se servească de ea. Nora trebui să ia în rucsacul ei pînă de pansament, vată și sticlute de farmacie.

Plecarea la Brașov devenea o adevărată expediție.

— E așa de periculos? întrebă Paul.

— Pe munte, iarna, nu se știe niciodată ce se întîmplă.

Nici nu porniseră bine, cînd îi ajunse din urmă Hagen.

— A întrebă Gunther unde aveți de gînd să dormiți diseară la Brașov.

— La hotel, desigur.

— El crede că n-o să găsiți loc. Mi-a spus să vă dau asta.

Era un plic pe care Paul citi un nume de femeie.

— *Frau Adelle Bund* — și o stradă necunoscută: strada Prundului, 26.

¹ Drum bătut (germ.).

— E locuința mea, spuse Hagen. Nu vă sfătuiesc să trageți acolo. E o casă veche și e departe. Dar dacă nu găsiți în altă parte loc, pe stradă tot n-o să dormiți. Vorbea fără bunăvoință. Se vedea bine că nu-i face plăcere întimplarea asta.

Nora se grăbi să-l liniștească.

— Îți mulțumim, dar cred că o vom lăsa în pace pe *Frau Adelle*. Nu se poate să nu găsim loc în oraș. El nu păru totuși deplin liniștit.

— Drum bun, le zise.

Se uită lung după ei cum se depărtează.

Făcură la S.K.V. un scurt popas, ca să consulte harta. De acolo mai departe plecau pe un drum pentru ei necunoscut. Pîrtia începea în dosul cabanei. Gunther o desenase cu o linie albastră șerpuită, care cobora spre un cerc colorat cu verde. Înăuntrul cercului scrisese cu litere mici de tipar: Ruia.

Nora îl lăsă pe Paul să plece înainte, cu schiurile în plug.

— Nu părăsești nici un moment plugul, îi spuse ea. Orice ar fi, dacă viteza nu e mare, nu se întîmplă nimic grav.

Paul porni într-o tăcere încordată. Stringea mine-rele bastoanelor, cu pumnii bine închiși. Avea impresia că întreaga lui încordare este acolo, la încheietura miinilor.

Genunchii erau îndoiți ca pentru o săritură.

Schiurile alunecau încet, îngreunate de frînă.

Aștepta cu respirația tăiată primul viraj. Capul era ferit între umeri, dar privirea fixată înainte spre punctul mereu mai apropiat, unde drumul cotea spre stînga.

Simțea cum îi zvîcneau tîmplele. Acum, acum, acum... Împinse botul schiului drept înaintea celui-lalt și se înclină apoi cu toată greutatea spre stînga. Plugul era deschis într-un unghi enorm. Întoarcerea se făcu încet, ca o rotire plană de pasăre cu aripile nemișcate. Schiul sting, care susținuse o secundă toată greutatea, derapă cu un hîrșit aspru, și pe urmă, în secunda următoare, echilibrul se restabili.

— Bravo! Foarte bine, o auzi pe Nora strigînd din urmă. Nu avu timp nici să-i răspundă, nici să-și recapete răsufllarea. Avea înaintea lui cîțiva metri de coborîre directă, după care venea, amenințător, un nou viraj, de astă dată spre dreapta.

Întoarcerea fu mai puțin lentă, mai puțin descompusă decît prima oară. Simți că iese din viraj cu viteza mărită. «Să nu ne pierdem capul», își zise. Strînse pumnii hotărit să reziste. Se lăsă greu pe ambele schiuri și acceptuă deschiderea plugului.

În noul viraj care începea, intră cu toată rezistența de care se simțea în stare. Brațele, genunchii, gleznelor se încordau să oprească alunecarea, să o frîneze.

Schiurile avură un moment de încetinire, exact la mijlocul virajului, ca și cum o fracțiune de secundă ar fi fost ținute în loc, dar pe urmă se smulseră și porniră mai departe, eliberate.

Viteza se precipită. Paul deschise și mai mult plugul. Boturile schiurilor aproape se atingeau, iar cozile lor se depărtau una de alta pe toată lățimea pîrtiei. Totuși, simțea în obraz bătaia mereu mai iute a vîntului. Nu înțelegea ce se petrece. Plugul nu-l mai ajuta de loc. Era ca o frînă ruptă, care nu mai transmite comenzile. Virajele deveneau din ce în ce mai dese, mai repezi. Întoarcerile se făceau acum printr-un fel de răsucire automată. Paul se simțea smucit cînd spre dreapta, cînd spre stînga. La fiecare nou viraj, avea impresia că va fi aruncat în peretele de zăpadă al drumului, dar în ultimul moment o forță neașteptată îl trăgea în partea opusă și îl repunea pe schiuri.

Nu era în el nici un gînd: toată ființa lui era un tumult din care se ridica doar, ca un strigăt, voința de a rămînea în picioare.

Îl răsări deodată înainte, dar la o distanță pe care nu o putea aprecia — foarte departe? foarte aproape? — o creangă de brad, care îi bara drumul. Se ghemui pe schiuri, închise ochii și trecu mai departe, fără să-și dea seama însă în acea clipă dacă s-a lovit sau nu, dacă a căzut sau nu.

Schiurile se avîntau acum — singure parcă, desprinse de el — într-un nou viraj, care îl proiectă spre dreapta,

dar prin miracol pîrtia de schi ieși în acel moment din pădure și se lărgi într-o mare întindere albă. Nu-și dădu seama ce se petrece. Avea impresia că zboară pe o suprafață plană. Vîntul, care pînă atunci îl izbise cu violență în față, părea că se domolește. Schiurile nu mai tăiau cu muchia, oblic, în zăpadă, ci se așezau, parcă plutitoare, cu talpa întreagă pe sol.

Încă o dată, Paul încercă să-și regăsească mișcările pierdute. Spre uimirea lui, schiurile îl ascultară. Plugul se deschise cu ușurință, și, într-o ultimă întoarcere spre dreapta, cele două schiuri se opriră unul lângă altul, supuse.

— Sîntem la Ruia, striga Nora de departe.

Venea spre el, legănîndu-se ușor pe schiuri, de parcă ar fi patinat.

— A mers foarte bine, Paul. Dacă ține așa pînă jos, ajungem la Brașov pe lumină.

— Dacă ține așa pînă jos, eu rămîn pe drum, agățat de un pom sau căzut în prăpastie.

Nora crezu că e o glumă. El încercă să-i explice senzația de neant din care ieșea. I se părea că fusese la marginile vieții.

— Atunci, drumul de întoarcere e foarte scurt, rise Nora. Știi cît am făcut de sus pînă aici? Patru minute.

Nu-i venea să creadă. Ca din acele vise scurte care ne fac să străbatem în cîteva secunde spații mari de viață, Paul avea sentimentul că se întorcea dintr-o cursă nesfîrșită.

— Te asigur că exagerezi, Paul. Totul a mers foarte bine. Te-am urmărit tot timpul. Virajele erau sigure, viteza moderată. Uneori prea repede, dar și atunci stăpînită.

— Stăpînită de cine? Eu eram într-un virtej, într-un haos. Nu vedeam nimic.

— Pentru că lumina era prea mare. Schiul e o mare lumină; tu singur ai spus-o. Trebuie să-ți obișnuiești ochii cu ea.

Nu aveau mult timp de stat la Ruia. Popasul nu fusese prevăzut. Își aruncară totuși, înaintea plecării mai departe, o privire spre largă poiană, pe care o străbătuseră pînă acolo fără s-o vadă. Prinsă din

toate părțile de păduri, Ruia, cu zăpezile ei intacte, era albă ca un lac alpin înghețat.

Harta lui Gunther arăta în continuare un drum mai puțin șerpuit. Pe copaci micile drapele albe și albastre răsăreau regulat, la distanțe egale, ca niște ferestre colorate, tăiate în scoarța brazilor.

Drumul cobora liniștit, fără schimbări subite de direcție. Virajele erau mari, vizibile de departe. Paul le aștepta cu aceeași atenție concentrată. Intra în frînă cu tot trupul, ca și cum din umeri pînă în glezne ar fi trecut o singură mișcare. Pe urmă, în clipa în care schiurile scăpau din frînă, avea o bruscă senzație de eliberare.

Uneori îndrăznea să închidă ochii. Numai cîteva secunde. Se simțea fără greutate, fără memorie, fără trecut...

Nora îi lua cîteodată înainte. O vedea depărtîndu-se în mare viteză, cu genunchii abia îndoiți, cu bastoanele trase înapoi și ridicate foarte puțin deasupra zăpezii, ca două visle oprite o clipă în aer.

O regăsea mai departe, așteptîndu-l. Nu-și vorbeau. Trecea pe lângă ea, cu un salut, cu o privire. Se înțelegeau foarte bine din ochi și știau amîndoi că pentru ce ar voi să-și spună nu sînt cuvinte.

Făcuseră halte scurte «de ajustare» la punctele însemnate de Gunther pe hartă, mai mult pentru a verifica itinerariul decît pentru odihnă. Lăsaseră pe stînga un drum însemnat cu dreptunghiuri roșii, care ducea spre Poiana, iar pe dreapta, ceva mai departe, un drum marcat cu o cruce roșie într-un pătrat albastru, care cobora spre Timișul de Jos. Nici unul din aceste drumuri nu avea panta dulce, odihnitoare a drumului lor. Se desfășura înaintea lor alb printre brazi, cu abia simțite undulații.

— Mi-e frică să nu adorm pe schiuri, îi spuse Norei înaintea de a porni mai departe.

— De ce?

— Nu știu cum să-ți spun. Mă simt plutind. E un fel de beatitudine.

Ajunseră la Crucur pe la orele patru. Mai vastă decît Ruia, poiana părea mai sălbatecă, mai părăsită. Poate și din cauza luminii, care începea să slăbească. Brazii la Ruia fuseseră verzi, de un verde viu. Aici verdele lor începea să bată spre negru.

O ceață plumburie se lăsa o dată cu seara, care nici ea nu era departe.

Intraseră într-o colibă de pădurar, ca să întrebe despre vreme. Ușa era deschisă, dar înăuntru nu găsiră pe nimeni. Părea să fie mai mult o vizuină decît o casă. Doar cîțiva cărbuni stinși în vatră — cine știe de cînd? — arătau că a trecut cîndva pe acolo pas de om.

— N-aș vrea să ne apuce seara pe drum, zise Nora.

Deschiseră harta, măsurînd drumul care le mai rămînea de făcut. Itinerariul stabilit de Gunther făcea mari ocoluri și îi ducea la Brașov, pe sub Timpa.

— E prea mult. Ar trebui să încercăm altceva.

De la Crucur pornea de-a dreptul în jos, prin pădure, un drum însemnat cu galben și alb. Nu era propriu-zis un drum: mai mult o cărare, probabil pe urmele unui izvor acum pierit sub zăpadă.

Nora stătu la gînduri. Se întreba dacă nu e o prea mare îndrăzneală.

— Intrăm în aventură, Paul?

— Intrăm.

Ea porni înainte în recunoaștere, strigînd din cînd în cînd, ca să-l anunțe că drumul e liber și că poate veni.

Bietul lui plug fu demontat de la punctul de plecare. Schiurile derapau într-una. Nu era chip să le adune, să le oprească.

Pe o distanță de cîteva sute de metri, drumul șerpuia printre brazi, cu viraje scurte, neașteptate. Paul nu reuși să prindă nici un viraj în picioare. Pe toate le trecu aruncîndu-se în zăpadă, căzînd, rostogolindu-se. Auzea la intervale regulate strigătul Norei și îi răspundea.

— Vii?

— Viu.

Venea într-adevăr, nu putea face altceva decît să vină. Uneori se agăța de un brad, de o piatră, dar schiurile îl trăgeau mai departe.

— A fost infernal, îi spuse Norei cînd o ajunse în sfîrșit. Avea fruntea și obrazii zgîriați de zăpadă, răsufllarea tăiată de efort.

— A fost infernal, dar mergem mai departe, spuse tot el.

Știa bine că nu mai era loc de alegere sau de întoarcere. Se găseau în pădure și trebuiau cu orice preț să iasă de acolo. Seara grăbea pe urmele lor.

Drumul cobora acum direct, fără ocol, tăind pădurea de-a curmezișul. Panta era mult mai înclinată decît fusese pînă acolo, dar cel puțin nu avea schimbări violente de direcție. Foșnetul schiurilor devenea din ce în ce mai aspru în zăpada care, o dată cu lăsarea serii, prindea o crustă de gheață.

Se opriră la o întretăiere de drumuri, unde o tablă a Turing-Clubului, pe jumătate acoperită de zăpadă, arăta spre stînga o cărare însemnată cu cruci galbene în pătrate roșii: Spre Poiana.

— Dacă vrei, propuse Nora, o putem lua pe aici spre Poiana. Poate găsim acolo șenila, să ne ducă la Brașov.

— Și dacă n-o găsim?

— Atunci, nu mai e nimic de făcut.

Paul se gîndi cîteva clipe și pe urmă refuză.

— Nu, Nora. Am început un joc. Vreau să-l jucăm pînă la urmă. Vreau să intru în Brașov pe schiuri. Pe schiurile mele.

Nici măcar nu glumea. Era serios și îndîrjit.

— Plecăm?

S-ar fi spus că abia de acolo începea adevărata lor cursă. Veneau la distanță mică unul de altul, înclinați pe schiuri, cu fruntea înainte, cu umerii ridicați puțin, ca pentru o deschidere de aripi. Botul schiurilor juca pe zăpadă în salturi mici și ridica o pulbere albă, pe care vîntul le-o arunca în ochi.

Nora alerga mereu înainte, cu capul gol, cu părul respirat pe temple. Întorcea uneori o privire scurtă spre el, să-l vadă dacă o urmează. Ochii lor se întâlneau o secundă, poate nici atît.

Paul se înclina mereu mai tare înainte, se lăsa mereu mai adânc pe genunchi. Erau unele undulații de teren care îl zguduiau, de parcă ar fi vrut să-l arunce înapoi. Primea șocul în piept și se ghemuia pe schiuri.

Nu știa de câtă vreme ține cursa aceasta și nici cât va mai ține. Căzuse de mai multe ori, dar se ridicase imediat și pornise mai departe, simțind că dacă întirzie nu va mai avea curajul se se ridice.

O lumină de amurg înnorat se stingea fără strălucire. Brazilii se învăluiau în pîcla lor de seară, ca într-un fum.

Nora strigă ceva din față. Părea un strigăt de ajutor, dar nu-l auzea bine: parcă ar fi venit din mari depărtări.

Paul se aruncă spre dreapta și se lăsa tîrît cîtva timp prin zăpadă. Se lovise la cot, la genunchi, dar, oricum, reușise să se oprească.

Se ridică amețit, clătîindu-se pe schiuri.

— Ce s-a întîmplat?

Nora îi arată printre brazi lumini apropiate.

— Am ajuns. Sîntem la porțile Brașovului.

Era pe străzile orașului, se oprea la vitrine, se lovea de trecători, vedea defilînd în fața lui autobuze, mașini și sînni, citea afișele de cinematograf, auzea strigîndu-se ziarele de seară — și totuși nu-și revenea. Trecea prin toate acestea buimăcit, surd. În el stăruia, ca un sunet prelungit de orgă, tăcerea pădurii.

Intraseră să cumpere biletele de concert, alegea locurile, primea restul, puneă întrebări, răspundea — dar toate le făcea mașinal, absent.

— Ce e cu tine, Paul? Nu vrei să te trezești?

— Ba da, dar nu pot.

Brașovul, cu luminile lui de seară, cu străzile îmbulzite de lume, cu vitrinele luminoase, cu întreață acea forfoteală vioaie de ajun de Crăciun, era pentru el ireal.

— Știi ce sentiment am, Nora? Că sînt un lup care a coborît din pădure pînă la marginea orașului... și acum mai departe nu îndrăznește să meargă.

La Coroana nu era nici un loc liber. Hotelul era plin, iar în hol, lume venită cu ultimele trenuri aștepta fără nădejde, cu bagajele nedesfăcute.

Lăsară schiurile acolo și merseră să întrebe la hotelurile și vilele mai mici din apropiere.

— Vă pierdeți vremea, le spuse cineva. Nu e de găsît un pat în tot orașul. Doarme lumea pe unde apucă: în restaurante, în cafenele, la gară...

Brașovul avea aspectul unui oraș de cantonament. S-ar fi spus că trupe întregi de schiori ocupaseră ceta-tea. Chipiurile albastre se vedeau pretutindeni.

— Vine atîta lume pentru *Oratoriul de Crăciun*? se miră Nora rîzînd.

Lumea venea mai ales pentru concursurile de schi de la Predeal, care începeau peste două zile. Echipete de concurenți care se antrenaseră pînă atunci pe munți, în toată regiunea, începeau să coboare, să se adune.

Pe bulevard, peste drum de poștă, trenul municipal, cu locomotiva lui scundă, cu vagonetele lui galbene, părea blocat în zăpadă, ca o jucărie. Șuierul locomotivei se auzea de departe, chemînd călătorii întirziați. Multă lume se ducea să caute adăpost peste noapte la Dîrste, la Cernatu și la Satu-Lung.

— Dacă nu găsim în altă parte loc, spuse Nora, și dacă mai e timp după concert, poate că n-ar fi rău să mergem și noi la Satu-Lung, cu ultima cursă.

— Nu. La Satu-Lung, nu, refuză Paul.

— De ce?

— E prea departe... E prea tîrziu.

Un moment se gîndise să-i spună cu sinceritate: «Sînt acolo amintiri de care nu vreau să mă apro-pi». Pe urmă însă își dădu seama că nici măcar nu era adevărat. I se părea că poate privi în ochi, fără teamă, fără primejdie, acele amintiri, pe care le simțea vindecate. Nu, trenul acesta nu ducea spre trecut...

— Linia e întreruptă dincolo de Dîrste, striga cineva de la fereastra unui vagon.

«Da, e intreruptă», repetă Paul în gînd. I se părea într-adevăr că sînt în memoria lui legături desfăcute, linii intrerupte, drumuri pentru totdeauna închise.

Trenul se puse cu greu în mișcare, cu un zgomot de fiare vechi, înghețate. Locomotiva se lupta să iasă din îngheț, să răzbată prin zăpadă.

Călătorii cîntau la ferestre, agitîndu-și caschetele, vociferînd, salutînd cu gesturi mari pe cei care rămîneau. La coada trenului, cîțiva schiori se opinteau în glumă să-l urnească din loc.

— Schiul copilărește pe toată lumea, zise Paul.

Nu era numai schiul. Era întreagă acea seară de ajun, cu gustul ei de sărbătoare, cu zăpezile ei mari, cu freamătul ei de vacanță.

Hagen spusese adevărat. Adresa pe care le-o dăduse era departe, iar casa părea într-adevăr foarte veche. O poartă de lemn într-un zid cenușiu, închisă cu drugi mari de fier, ca o poartă de cetate, rămase surdă la toate bătăile lor. S-ar fi spus că nimeni n-a mai trecut din timpuri străvechi acel prag.

Frau Adelle Bund nu era acasă, sau nu voia să răspundă.

Pe toată strada, figuri uimite apăreau la ferestre, neștiind ce se petrece. O fetiță din vecini îi întrebă de peste drum pe cine caută.

— Nu locuiește nimeni aici? întrebă Paul.

— Ba da, dar...

Fetița nu termină răspunsul și fugi repede în casă, probabil ca să spună mai departe lucrurile de necrezut care se întimplau la numărul 26.

Poarta se deschise totuși în cele din urmă, dar numai pe jumătate. O femeie bătrînă, îmbrăcată în negru, îi opri din prag să intre, cu o privire aspră care spunea de la început: nu!

Paul îi întinse plicul lui Hagen, și ea îl desfăcu, ținîndu-i mereu afară, în fața porții, și ridicînd spre ei, din cînd în cînd, o privire bănuitoare, ca și cum i-ar fi confruntat cu cele scrise în scrisoare.

— Mai bine vă gîsești de dormit în altă parte, zise ea în sfîrșit, hotărîndu-se totuși să-i primească înăuntru.

Mergea înaintea lor, întîi printr-o curte interioară, în care răspundeau cîteva ferestre oblonite, apoi printr-un lung culoar întunecos.

Întreaga casă părea nelocuită. Nu se auzea de nicăieri nici un zgomot, nici o șoaptă. Femeia se opri în fața unei uși și încercă în întuneric cîteva chei, pînă ce reuși s-o deschidă.

Era o cameră mare, înghețată, cu mobile greoaie, pline de praf. «De cînd nu s-au mai deschis ferestrele aici», gîndi *Nëra*.

Frau Adelle Bund înțelese probabil gîndul vizitatoarei.

— Trebuie să aerisesc și să fac focul. N-am știut că veniți. Aici nu vine nimeni.

Obloanele erau toate închise, ca și poarta de la intrare, cu drugi de fier.

— Noi lăsăm rucsacurile și ne ducem, spuse *Nora*. Dumneata, dacă ne dai o cheie de la poartă, nu trebuie să ne aștepți. Ne întoarcem tîrziu.

Voia să iasă cît mai repede de acolo, să se vadă din nou afară, dincolo de acele ziduri reci.

Biserica Neagră era plină de lume.

— Se adună tribul *Grodeck*, spuse *Nora*.

Îi vedea venind din toate părțile orașului, în grupuri de familie, gravi, tăcuți, în paltoane grele de blană, cu pasul măsurat. Mergeau fără grabă, se salutau fără voioșie, cu saluturi ceremonioase. La intrare se despărțeau spre dreapta și spre stînga, mergînd spre locuri care trebuie să fi fost ale lor, mereu aceleași, de ani de zile.

— Crezi că ne vor lăsa să intrăm?

Omul care rupea biletele la control se uitase puțin mirat la hainele lor. Dar mai erau cîțiva schiori veniți de la *Poiana* și de la *Timiș*. Tunicile albastre, bluzele de pînză impermeabilă se pierdeau între redingote și blănuri.

Viorile se acordau la umbra mării orgi, care domina totul prin tăcere. Era în biserică o rumoare scăzută de

orchestră, care își încearcă în ultima clipă instrumentele. Un flaut sau un corn își ridică glasul o secundă și se pierdea apoi, acoperit de acel «la» general, pe care și-l transmiteau, ca un apel, viorile și violoncelele.

Pe urmă se făcu tăcere. Se simțea gestul dirijorului nevăzut, care ridicase bagheta.

Întii flautul și pe urmă oboiul intrară timide în joc, cu ceva întrebător în glas, dar după primele note, viorile le făcură să tacă și, aproape în același timp, trompetele — neașteptate trompete triumfătoare. Era o frază puternică, sigură, bine legată, care anunța de la început victorie și lumină. Sub ea, flautul și oboiul mergeau subteran, auzite doar în momentele de respirație ale frazei mari.

Cînd viorile și alăturile tăceau, tăcerea era protecoare: numai cu îngăduința lor, fragilul flaut, gînditorul oboi se puteau din nou ridica.

Jocul nu dură mult. Coarde, instrumente de lemn și trompete fură acoperite de izbucnirea corului.

«Jauchzet, frohlocket, auf, preiset die Tage!»¹

Cîntecul era simplu, dar sărbătoarea începea cu aceste cuvinte. Era un mare strigăt de bucurie, care arunca dintr-o dată orchestra pe planul al doilea. Tot corul nu era decît un singur glas vestitor. Părea că înalță bolta, că deschide ferestrele, că face lumină.

Nora căută privirea lui Paul. Ar fi vrut să știe că nu e singură în fața acelei vești. El îi puse mina pe umăr — mina lui grea — dar nu întoarse capul. Gestul lui spunea fără cuvinte: da, Nora, sînt aici, am auzit, am înțeles...

Viorile și alăturile, în primul rînd copleșite, se regăseau. Trompetele sunau mai departe vestea dată de cor. Flautul și oboiul alergau, cu glasul lor mărunț, printre coarde și metale. Singură orga nu era nici surprinsă, nici grăbită. Pe sunetul ei grav părea că se sprijină întregul oratoriu, ca o catedrală vie. Viori și voci creșteau din ea, ca dintr-un pămînt generos. Orga le purta pe toate fără zîmbet, fără asprime, cu puțină tristețe, pentru că ea singură cunoaște destinele.

¹ «Cîntați, bucurați-vă, preamăriți zilele!» (germ.).

Paul asculta cu ochii închiși. Era încă în pădure, era încă în singurătate. Profundul glas de orgă continua pentru el tăceri care încă vibrau, pe coarda lor cea mai de jos.

Orchestra și corul, adunate într-o singură frază, urcau acum împreună ultimele trepte: porțile *Oratoriului* erau deschise.

O voce de tenor se desprinsese singură din tăcerea care urmă. Povestea fără melodie plecarea din Galileia. Game simple, puțin monotone se legănau ca o iederă pe sunetul fundamental al orgii.

Povestirea fu dusă apoi mai departe de un glas de femeie, cu aceeași monotonie narativă, pînă cînd oboiul și vioara o înduplecară să cînte.

Trecerile de la recitative la arii și coruri erau marcate de clavecin, prin cîteva acorduri, care păreau să ceară dinainte ascultare.

Uneori, ca și cum glasul clavecinului ar fi fost prea mic pentru ca să susțină punțile dintre un coral și o arie, întreaga orchestră îi venea în ajutor.

Niciodată, i se părea lui Paul, nu auzise viori mai limpezi. Poate că era de vină seara aceasta, care nu semăna pentru el cu nici una din trecut. Poate că de vină era pădurea de unde venea, singurătatea din care coborîse... Niciodată nu auzise viori mai curate, mai ușoare, mai străvezii. Părțile simfonice ale *Oratoriului* nu aveau nimic liturgic. Cînd orchestra cînta singură, totul părea că se strînge într-un cerc luminos de intimitate. Pînă și orga tăcea îmblînzită, ca să asculte.

A doua parte a *Oratoriului* se deschidea cu o simfonie, și din ea se desprindea, după un scurt recitativ al tenorului, un coral, pe care Nora și Paul îl primiră cu aceeași mișcare de surpriză.

*«Brich an, du schönes Morgenlicht,
Und lass den Himmel tagen.
Du, Hirtenvolk, erschrecke nicht,
Weil dir die Engel sagen...»*

Tot corul, toată orchestra nu puteau acoperi pentru ei glasul depărtat al lui Gunther.

— Îl auzi? întrebă Nora în șoapte. În aceeași clipă căută spre a treia fereastră din dreapta, unde ar fi trebuit să fie tinăra doamnă Grodeck, surzind băiatului ei. Dar nu era nici o femeie tinăra sub a treia fereastră și nu suridea nimeni în toată Biserica Neagră.

«Să vă uitați bine diseară la ei, spusesese Gunther. Sînt zeci, sute de familii Grodeck. Nici unul nu zîmbește.»

Intr-adevăr, nici unul. Toți stăteau în bănci, serioși, impietriți, fără o tresărire, fără o lumină, poate surzi, poate absenți, poate morți, iar muzica *Oratorului de Crăciun* trecea peste ei fără să-i atingă, fără să-i trezească.

La ieșirea din biserică, găsiră un Brașov de noapte, potolit, cu luminile stinse, cu străzile pustii. Sașii, ieșiți de la concert, mergeau spre case în grupuri tăcute. Orașul recăpăta aspectul lui de burg provincial, cu Biserica Neagră în mijloc, ca o imensă orgă.

În strada Prundului îi aștepta o dublă surpriză: o *Frau Adelle* îmbunătă și o casă primitoare, amîndouă schimbate prin miracol în cîteva ore. Focul ardea de multă vreme în cămin și poate că numai el izbutise să înduplece inima femeii și dușmănia lucrurilor.

Nora nici nu privise bine acele mobile mari de stejar fumuriu, care în primul rînd i se păruseră, o dată cu gazda, ostile. Le descoperea abia acum, severe încă și totuși prietenoase. Pretutindeni erau covoare și cărți. Într-un colț, un pian și caiete de muzică. Le răsfoi cu mirare: Schumann, Brahms, Schubert.

— Cine cîntă la pian? o întrebă pe *Frau Adelle*.

— De cînd a murit tinăra doamnă Grodeck, nu mai cîntă nimeni, spuse femeia.

— Venea pe aici?

— Cine?

— Tinăra doamnă Grodeck.

Femeia își recăpătă dintr-o dată privirea ei bănuitoare.

— Da, venea.

Nora își dădu seama că întrebarea fusese greșită. N-ar fi trebuit să-i dea impresia că nu cunoaște lucrurile.

— Trebuie să-ți spun, iubită *Frau Adelle*, că la început ne-ai speriat.

— Și dumneavoastră pe mine. Cînd am auzit bătăi în poartă, n-am știut cine poate fi. Aici nu vine nimeni și n-are cine să bată în poartă. Domnul Klaus, cînd vine, își deschide singur. Are cheia la el.

— Domnul Klaus cine e?

— Cum cine e? Nu el v-a trimis? Nu de la el aveți scrisoarea? . . .

— Ba da, ba da, o liniști Paul. Numai că nu știam că-l cheamă Klaus. Noi îi spunem Hagen.

— Și ea îi spunea la fel...

Le arătă pe perete, deasupra pianului, o fotografie, probabil mai veche, a tinerei doamne Grodeck.

— Poate n-ați cunoscut-o. Poate nu știți cît a fost de frumoasă.

Fotografia semăna cu portretul desenat de Gunther, dar avea mai puțină tristețe. Era probabil un instantaneu mărit mult. Tinăra femeie părea că alergase prin pădure și că se oprise un moment, ca să-și adune părul pe tîmple. Fotografia o prinsese cu acest gest, care îi deschidea brațele și îi ridica fruntea spre soare.

Frau Adelle spusesese noapte bună și îi lăsase singuri.

Nora era la pian, cu mîinile pe clape, pe acele clape fără sunet, pe care nu îndrăznea să le scoată din tăcerea lor.

— Crezi că l-a iubit?

Paul nu răspunse. Își punea și el aceeași întrebare. Erau amîndoi cu privirea ridicată spre portretul din perete.

— Nu știi dacă l-a iubit, vorbi Nora mai departe. Dar a fost aici. Încep să înțeleg de ce poarta se deschide așa de greu. E o poartă care trebuie s-o apere, s-o ascundă... A fost aici. Poate mai este aici. Încep să cred și eu, ca și Gunther, în fantome.

Degetele Norei căutau pe clape primele note ale cîntecului din acea seară: «*Brich an, du schönes Morgenlicht...*»

— Tinăra doamnă Grodeck, cunoști cîntecul acesta. Îl cînt pentru dumneata. Poate că-l auzi, poate că-ți face plăcere să-l auzi.

XIV

Braşovul, în primele ore ale acelei dimineţi, părea că se pregăteşte pentru deschiderea unui târg. De la Bran, de la Rîşnov, din cele şapte sate, din toată regiunea, veneau camioane, autobuze, sănii, maşini particulare, aducînd lume care înnoptase afară din oraş.

Străzile erau pline de bucureşteni care se regăseau cu strigăte de surpriză, făcînd prezentări zgomotoase de la grup la grup. Nora şi Paul treceau în grabă, salutînd, răspunzînd la saluturi, amuzaţi de acest val de voieşie bucureşteană. Cînd nu puteau face altfel, se opreau să schimbe o vorbă cu cîte un cunoscut prea entuziasmat.

Nora îl prezenta simplu, fără jenă: «Un camarad de schi».

Hotărîseră să plece cu şenila de la ora 11 spre Poiana, iar de acolo să înceapă urcuşul, încă înainte de amiază. Le mai rămînea de făcut unele cumpărături şi, ca să cîştige timp, îşi împărţiseră cursele.

— Tu ai grijă de ţigări, reviste şi cărţi. Mie îmi rămîne restul.

Erau înţeleşi să se întîlnească la oră fixă în hol la Coroana, de unde să-şi ia schiurile lăsate aseară. Nora alerga de la vitrină la vitrină, în căutarea unor cîrlige de fier pentru bocanci. Avea de gînd să scurteze din drum la întoarcere, urcînd pe la Prăpastia

Lupului, şi ştia că drumul era pe acolo plin de pietre şi gheaţă. Dar mai ales ţinuse să se despartă de Paul şi să rămînă cîteva clipe singură, pentru ca să poată cumpăra în taină cîteva surprize pentru pomul de Crăciun, mici fleacuri pe care abia diseară le va scoate din rucsac, la aprinsul luminărilor. Se întoarse la Coroana însufleţită de alergături şi speriată de întîrziere.

— N-ai uitat nimic, Paul? Ai cumpărat tot? Eşti gata de drum? Plecăm?

El era în stradă, la marginea trotuarului, rezemat de un mic automobil albastru, la care se uita cu o ciudată privire fixă.

— Ce e cu tine, Paul? De ce nu răspunzi? Ce s-a întîmplat?

O cutremura privirea aceasta descurajată. Era privirea lui din seara primei întîlniri, acea privire obosită care nici nu avea destulă putere ca să ceară ajutor.

— Nu plecăm, Paul? Nu mai vrei să pleci?

El răspunse cu vechea lui ridicare din umeri, care spunea că totul îi este indiferent.

«Ce repede îşi regăseşte omul asta gesturile lui pierdute!» gîndi Nora.

Era automobilul lui Ann. Paul trecuse pe lingă el fără să-l vadă, dar pe urmă, din pragul hotelului, întorsese deodată capul, ca după un trecător care te-a salutat şi nu i-ai răspuns. Da, era automobilul lui Ann.

Mersese spre el cu o explozie de bucurie. Parcă era un om, un prieten. Ar fi vrut să-i vorbească, să-l întrebe: Cînd ai venit? E şi Ann aici? Da, desigur că este. Ce întrebări stupide pun!

Portierele erau încuiate, parbrizul îngheţat, întreg radiatorul plin de zăpadă, motorul încă era cald. Probabil că maşina abia se oprise. Părea să fi făcut o cursă grea. În orice caz, aseară nu fusese aici, şi nici azi-dimineaţă. Dar dacă n-a venit decît acum,

dacă n-a oprit decît în clipa aceasta, atunci Ann trebuie să fie pe aproape. A coborît un moment, ca să ceară o informație, ca să cumpere țigări, ca să bea un ceai. Poate că e în holul hotelului, în restaurant, în cafenea.

Paul le străbătu pe toate. Ann nu era nicăieri. Cafeneaua era plină de lume, la fiecare masă aproape erau figuri cunoscute, dar Ann nu era nicăieri.

— Căutați pe cineva? întrebă portarul.

— Nu, nu...

Se întoarse afară în stradă și din nou se opri în fața automobilului albastru. «Am să aștept. Are să vină.»

O vedea alergînd prin Brașov, făcînd cumpărături dezordonate, rizînd în toate oglinzile care-i ieșeau în cale, împiedicîndu-se în șoșonii ei înalți ca niște cizme. Ce bine o cunoaște pe această Ann din zilele de iarnă! Purta anul trecut o căciuliță de astrahan trasă pe frunte și un mantou, tot de astrahan, din care reușea să facă ceva cu totul nepretențios, ca o haină pe care ar fi găsit-o în ultimul moment pe cuier și ar fi luat-o în grabă, ca să facă o cursă de cîteva minute în oraș.

Ocoli de cîteva ori automobilul, uitîndu-se atent la fiecare piesă. Ar fi vrut parcă să poată ghici după aripi, după pneuri, de unde venea. Desigur nu de la București, căci era prea de dimineață și n-ar fi avut cînd să parcurgă o atît de mare distanță. Poate că înnoptase la Bran, poate la Satu-Lung, în acel Satu-Lung plin de amintiri. Erau atîtea Anne care înviau dintr-o dată pentru el, din cele mai depărtate timpuri, și îl chemau înapoi!

Se uită prin geamul portierei în acest automobil, care i se părea o casă locuită. Pe bancheta din față, lîngă volan, era un pled alb, un teanc de reviste și o cutie de metal cu țigări Chesterfield.

De cînd fumează țigări Chesterfield? Ultima oară fuma București fără carton. Le-a schimbat? de cînd? de ce? și este singurul lucru schimbat din viața ei?

Dar poate că nu erau țigările ei, sau, în orice caz, nu numai ale ei. E absurd să crezi că Ann e singură.

E absurd să crezi că o cutie nouă de țigări intră în viața lui Ann fără să tragă după ea un bărbat, un amor, o legătură, un capriciu... Rămase cu ochii fixați asupra acelei cutii de metal, care i se părea că ascunde, că trădează totul. Simțea o veche durere redeșteptată, aproape de inimă.

Cînd Nora îl întrebă dacă mai vrea să plece, nu știu ce să-i răspundă. Ar fi putut rămîne, ar fi putut pleca, toate erau pentru el la fel.

Erau din nou în șenila care îi mai dusesese o dată spre Poiana.

«Așadar, trebuie să luăm totul de la început», își spunea Nora.

Avea în fața ei același om descurajat, cu aceeași privire cețoasă, cu aceeași ridicare indiferentă din umeri.

«Dacă cel puțin mi-ar spune ce s-a întîmplat. Dacă cel puțin aș putea înțelege.»

Începea să-i fie frică de omul acesta, în care se puteau petrece de la un minut la altul schimbări atît de adînci.

Parcă ar fi albit într-o singură clipă. Parcă ar fi primit de undeva un cuvînt de moarte.

Îl simțea străin. Mai străin decît în ziua în care pentru prima oară îi întîlnise această privire absentă. Au fost de atunci între ei cîteva zile trăite împreună, cîteva nopți de iubire. Toate sînt șterse.

Îl simțea pierdut, fugit de lîngă ea. Încă o dată fugit de lîngă ea. Și nu mai găsea destule puteri în ea ca să-l oprească.

«E timpul să renunți, Nora. Omul ăsta nu se mai întoarce.»

Se gîndea să-i spună: «E destul, Paul. E destul și e inutil. Vrei să pleci? Pleacă. Am obosit. Află că mi se poate și mie întîmpla un asemenea lucru: să obosesc.»

Pe urmă se gândi, nu ştia de ce, la mîinile lui. Ii era milă de aceste mîini mari, prea dure, prea aspre pentru un om trist. Ar fi vrut să le mai simtă o dată pe umerii ei, cu greutatea lor indiferentă şi protectoare. «Eşti frumoasă, Nora. Este un acord între tine şi tine, şi acest acord se numeşte frumuseţe.» Ii reveneau în minte cuvintele lui şi încă o dată i se păreau uimitoare.

«Este omul care mi-a spus aceste cuvinte. S-ar fi putut să nu mi le spună nimeni, niciodată pînă la moarte, şi el mi le-a spus. S-ar fi putut să port cu mine acest secret, pe care să nu-l vadă nimeni, şi el l-a văzut. Şi pe omul ăsta îl pierd.»

O Noră cuminte, răbdătoare încerca să prindă din nou curaj. Işi promitea să aştepte, să reziste, să nu cedeze încă.

Pînă la Prăpastia Lupului urcaseră cu schiurile în picioare, dar de acolo mai departe trebuia să le scoată şi să le poarte pe umeri.

Umblau de aproape două ore, fără să fi schimbat în tot acest timp un singur cuvînt. Numai o dată, din greşală, privirile li se întîlniseră, dar în aceeaşi secundă el îşi întoarse capul în altă parte, cu un gest alarmat de apărare.

«Nu-ţi fie frică, Paul, n-am să întreb nimic: eşti liber să-ţi păstrezi secretele tale», ar fi vrut Nora să-i spună, dar se temea că, după primul cuvînt rostit, tăcerea va deveni între ei şi mai grea.

Mergea într-adins înaintea, ca să nu-i dea impresia că-l pîndeşte. De cîteva ori îl auzise oprindu-se pe loc, dar ea continuase să meargă mai departe, deşi simţea că în oprirea lui este o ezitare, un gînd de a fugi. Nu-l mai auzea venind în urma ei şi nu îndrăznea totuşi să se uite după el. «Poate că de astă dată a plecat. Poate că într-adevăr a plecat.» Işi spunea că mai e timp să-l strige, că mai e timp să-l întoarcă. Işi spunea că lasă în urma ei un om rănit, un om căzut, un om care are nevoie de ajutorul ei, chiar dacă nu-l cere, chiar dacă nu-l vrea. Totuşi continua să meargă, privind mereu înaintea,

ca şi cum i-ar fi fost indiferent dacă el mai vine sau nu.

«Te porţi ca o femeie jignită, Nora. Începi să-l iubeşti dacă începi să ai orgoliu.»

Işi întindea singură curse pentru a se convinge că trebuie să se oprească şi să-l aştepte, dar le respingea cu hotărîre.

«Dacă vine să vină singur. E rîndul lui să aleagă.»

El venea fără alegere. Venea din oboseală, din indiferenţă. Venea pentru că apucase să vină. Dacă femeia care mergea înaintea lui şi care devenise dintr-o dată o femeie necunoscută, fără nume, ar fi întors capul spre el şi l-ar fi chemat, poate că acest lucru ar mai fi trezit în el o ultimă voinţă de a se rupe, de a se elibera.

Dar nimic nu tulbura resemnarea acestei întoarceri în pădure, care semăna atît de bine cu o întoarcere în somn.

Urcuşul la Prăpastia Lupului era aspru. Zăpada acoperise înşelător bolovani şi gropi, care păstrau în adîncime nevăzute diferenţe de nivel. Erau ca nişte ochiuri de apă în mijlocul unui fluviu calm. Sub oglinda lor, un gol nevăzut soarbe şi trage la fund.

Înaintau prin zăpadă cu mişcări instinctive de înot. Pe alocuri, depresiunea era ca o treaptă ruptă. Senzaţia de scufundare era precisă. Părea că valuri de zăpadă se ridică în jurul lor şi îi acoperă. Se zăbăteau cu genunchii, cu braţele, într-un fel de bătaie pe loc, care îi ajuta să se menţină la suprafaţă, ca şi cum ar fi înotat împotriva curentului. Cîte un vîrf îngheţat de stîncă se ridica uneori înaintea, şi pe această insulă de gheaţă se puteau opri un minut, ca să măsoare drumul străbătut.

«E o nebunie ce facem», îşi spunea Nora, dar această nebunie, acum, era fără revenire. Fiecare metru de teren cucerit avea ceva irevocabil. Pasul nu se mai putea întoarce pe unde călcase o dată. Urcuşul era greu, dar coborîrea ar fi fost imposibilă.

La marginea ei de sus, Prăpastia Lupului dădea într-o poiană. Se vedeau primii brazi, sus, pe buza

prăpastiei, și nu păreau că sînt departe, dar vremea trecea, și distanța rămînea mereu aceeași, ca și cum mersul lor în zăpadă ar fi fost inutil, ca și cum puteri ascunse, mai tari decît zadarnica lor zbatere, i-ar fi readus mereu la punctul de plecare.

«Cîtă vreme e lumină, nimic nu e pierdut», își făcea Nora curaj. O înspăimînta doar gîndul că i-ar putea prinde ceața înainte de a ajunge sus. În întineric, pe povîrniș, n-ar mai fi putut face nici un pas înainte. Un singur gest greșit ar fi fost de ajuns ca să se prăbușească.

«E oare nevoie să-i spun?» se întreba Nora, neîndrăznind să-i vorbească. Nu voia nici să-l sperie, dar nici să-l lase în nepăsarea de somnambul cu care urca pe urmele ei.

Venea dinspre vîrf, deasupra pădurii, un freamăt ca de mari vînturi încă nestîrnite. Lumina zilei avea ceva albicios, difuz, lipsit de transparență.

— Ascultă, Paul! se hotări Nora deodată să-i vorbească. Trebuie să fim cel mult în jumătate oră sus. Dacă ne prinde seara sau ceața aici, sîntem pierduți. Nu știu ce se întîmplă cu tine și nici nu te întreb. Dar acum îți cer să te trezești. Cînd vom ajunge sus vei face ce vei voi.

Totul prevestea un viscol apropiat. Curenți nu destul de repezi ca să se înalțe prea sus șuierau de-a lungul zăpezii, ridicînd-o în vîrtejuri mici de pulbere. Copacii deveneau grei într-un cenușiu-albastru de plumb.

Paul ajunsese cel dintîi la capătul drumului. Ultimii metri de urcuș fuseseră și mai greu de străbătut. Buza prăpastiei era un parapet aproape vertical de gheață. Cîrligele bocancilor se înfingeau ca niște gheare, ca să oprească alunecarea. Pînă în ultimul moment, căderea era încă posibilă. Toată zbaterea lor putea deveni în acest ultim moment o zădărnicie. Prăpastia Lupului, privită de pe acele ultime trepte infernale, avea un fel de indiferență sumbră, care așteaptă împlinirea soartei.

Ieșit din primejdie, Paul asista dezarmat la ultimii pași ai Norei. Nu putea face nimic pentru ea: nici o mână de întins, nici un cuvânt de spus. Erau numai la câțiva pași depărtare unul de altul, dar pe două țărături diferite, fiecare singur. O vedea cum luptă cu zăpada, cu gheața, amestecată de oboseală, dar cu un fel de deznădejde concentrată.

Când ajunse lângă el, își aruncă schiurile de pe umeri, își scoase rucsacul din spate și pe urmă abia, descoperindu-se, își trecu mâna pe frunte, cu un gest de întoarcere la viață. Erau amândoi palizi, cu sprâncenele și tâmplile albite de zăpadă, cu privirea încă neliberată de gândul intens care-i purtase pînă acolo.

— Ești o fată vitează, Nora. Îți mulțumesc.

— Pentru ce?

— Pentru curajul tău. Dacă aș putea să iubesc, te-aș iubi.

— Eu nu-ți cer asta, Paul. Îți cer să fii mai puțin nefericit. Mi-e de ajuns.

El avu din nou ridicarea lui din umeri dezamăgită.

— Îți mai cer, adăugă Nora, să uiți gestul ăsta de om sfîrșit. E așa de greu?

— Nu știu, Nora. Cred că-ți pierzi vremea cu mine.

— Totuși, ieri cînd am plecat de aici erai un om vindecat.

— Credeam că sînt. Dar e de ajuns să-mi iasă în cale o umbră, pentru ca totul să cadă la pămînt.

— Sînt amintiri așa de greu de uitat?

— Nici măcar nu știu dacă sînt amintiri. E o groaznică oboseală. E o silă imensă. E un dezgust adînc.

— Mai adînc decît Prăpastia Lupului?

Se întoarseră amândoi încă o dată spre prăpastia care se deschidea în față.

— Vezi, zise Nora, cît e de adîncă, și tot ai trecut prin ea. Nu vrei să mai încerci o dată?

Sosiseră la cabană o dată cu seara. Gunther, mai palid decît oricînd, îi aștepta la fereastră. Hagen,

care plecase în întâmpinarea lor pe alt drum, nu se întorsese încă.

— Trebuie să aprindem lumina din turn, ca să-i dăm de veste că v-ați întors. De ce ați venit așa de târziu? Toată ziua v-am așteptat. Credeam că nu mai veniți. Credeam că v-ați pierdut.

Vorbea repede, cu fraze rupte, cu o stranie agitație nervoasă sub marea lui paloare. Ochii îi străluceau de febră prea calzi, prea intensi ca să zîmbească. Faffner le mirosea hainele, se culca la picioarele lor, se zvîrcolea cu un mîrlit ciudat de bucurie și regăsire, dar parcă și de deznădejde. Cu greu reuși Nora să-l calmeze și să-l culce lîngă cămin, cu botul pe labe, dar și de acolo ciinele o privea cu uitătura lui de animal neliniștit.

— Faffner știe de unde veniți, spuse Gunther. Ați fost în casa din strada Prundului și aduceți de acolo lucruri pe care el le cunoaște...

Hagen veni mai târziu și, intrînd, nu spuse nici un cuvînt. Pelerina și gluga îi erau albe de zăpadă. Se oprise în prag, și în primul moment, alb cum era, cu cizmele lui mari, cu gluga trasă pe frunte, părea un Moș Crăciun care-și ascunde fața. După ce se scutură de zăpadă, după ce își descoperi fruntea lui tristă și mai ales acea privire albastră, rece, de sihastru, imaginea amicală de la început se stinse, alungată, și în locul ei rămase omul aspru, pe care îl cunoșteau.

Nora se gîndi să meargă spre el și să-i spună: «Fii liniștit. Am lăsat în casă lucrurile așa cum le știi. Nimic nu e clintit din loc. Poarta e ferecată, ferestrele închise. Nimeni nu va trece acel prag și nici o umbră nu va pleca de acolo.»

Dar tăcerea lui Hagen nu punea întrebări și nu primea cuvinte de prietenie.

Toți trei bărbații tăceau, și Nora se simțea foarte singură între ei. Se uita la fiecare în parte și pe fiecare îl simțea plecat cu gîndurile lui. Își desfăcu rucsacul și scoase fără bucurie lucrurile cumpărate de la Brașov pentru ei. I se păreau acum inutile,

prea copilărești pentru niște oameni triști. Lîngă fereastră, bradul pavoazat pentru modesta lui feerie de Crăciun aștepta să fie aprins. Nora atîrnă de ramuri darurile ei descurajate și pe urmă aprinse una cîte una lumînările, care începură să joace cu flăcări mărunte în globurile de sticlă colorată.

Gunther cel dintîi se apropie de pom. «E totuși destul de copil ca să-i facă plăcere», se gîndi Nora. Vedea revenind pe obrazul lui palid o licărire de curiozitate. Ochii își recăpătau frumoasa lor claritate ironică.

— Nu vii, Paul, lîngă pomul nostru de Crăciun? îndrăzni Nora să întrebe.

Deasupra bradului luminat, vechea lui privire cețoasă de indiferență avea ceva timid, nesigur.

Mai greu veni Hagen, care nici nu se apropie cu totul de pom. Stătea la cîțiva pași de el, la fel de aspru, la fel de întunecat.

Se adunau în jurul bradului ca în jurul unui foc în pădure.

Terenul de schi avea în prima dimineață de Crăciun un aspect de serbare populară. Cîțiva schiori pasionați plecaseră în zori la Predeal, coborînd pe versantul dinspre Timiș, ca să asiste la concursurile oficiale. Cei mai mulți însă rămăseseră pe loc, iar de la Brașov soseau mereu grupuri de băieți și fete care se luptaseră cu viscolul ca să ajungă pînă sus. Pădurea vuia de lume tinăra ca un oraș în vacanță. La Turing-Club un comitet improvizat peste noapte organiza cîteva «probe» de viteză și slalom. Nu era decît un joc, dar toți primeau să-l joace cu seriozitate. Se măsurau distanțele, se jalona terenul cu fanioane albastre și roșii, se numărau concurenții, se stabilea un sistem de punctaj și clasificare. Arbitrii și comisarii de teren, cu brasarde și fluier, alergau încolo și încoace, printre schiori, ca să facă ordine și să formeze echipele. Un medic tînăr organiza un post sanitar și, pentru ca decorul să fie complet, cîeva confecționase un mic drapel alb cu cruce roșie, care flutura în vînt. În fața cabanei se ridicase în grabă o tribună de scînduri pentru public și o masă lungă pentru juriu. Pe masă erau înșirate «trofeele», coroane de brad, cupe de tinichea, cîteva sticle de vin și bere, o lanternă cu baterie și — premiul întîii! — un ceas deșteptător.

Întreg concursul era făcut jumătate în glumă, ca o parodie a concursurilor adevărate de la Predeal, dar era o glumă în care toată lumea se lăsa antrenată cu destulă convingere. Mai ales sașii de la S.K.V., veniți în grup compact, erau serioși și decîși de parcă s-ar fi pregătit pentru o mare bătălie. Formaseră o echipă de cinci oameni și trimiseseră o provocare scrisă studenților de la Turing-Club, pentru o cursă de viteză care urma să fie «proba finală» a zilei, punctul culminant al luptei dintre S.K.V. și T.C.R.

Tot muntele vibra de strigăte și cîntece. Cînd vîntul se potolea, zgomotele ajungeau, departe, pînă la cabana lui Gunther. Hagen, care se întorsese din plimbarea lui obișnuită de dimineață prin pădure, le povesti ce se întîmplă.

— Mergem și noi! propuse Nora.

Paul, la fel de cenușiu ca în ajun, nici nu primi, dar nici nu refuză. Să meargă sau nu, îi era indiferent. Noaptea adusese pentru el un fel de pace amortită, ca după un anestezic. Mai greu era de înduplecat Gunther, care nu voia cu nici un preț să se îndepărteze de cabană.

— E prea multă lume. Nu vreau să-i văd. Nu vreau să mă vadă. Îi cunosc prea bine.

Nora îi pregăti totuși schiurile, pe care băiatul nu le puse încă în acea iarnă, și era sigură că la această ispită nu va rezista.

«Trebuie să-i scot la lumină», își spunea ea, privind-i pe amîndoi.

Hagen, care rămînea singur la cabană, îi șopti Norei cu îngrijorare:

— Să fii atentă. Gunther n-are voie să alerge.

— Nu-ți fie teamă. E lîngă mine.

La Turing-Club, programul nu începuse încă. Se mai făceau pe teren lucrări de «amenajare», mai ales pentru trambulina de sărituri, pe care cîțiva voluntari o săpau în zăpadă cu lopețile. Toți cîntăreții de acordeon de la cele două cabane fuseseră convocați cu instrumentele lor, într-un fel de or-

chestră comună, instalată lângă masa juriului, ca să cînte «Mulți ani trăiască» și «Hoch, hoch, drei-mal hoch»¹ la împărțirea trofeelor. Între timp, ca să calmeze nerăbdarea publicului, cîntau diverse imnuri și «uverturi».

Sosirea lui Gunther provocă printre sașii din tribună oarecare uimire. Vestea trecu din om în om, prin semne, prin șoapte: *Der junge Grodeck, der junge Grodeck...* Priviri intrigate se întorceau spre el și spre însoțitorii lui. Un moment, toate atențiile fură abătute de la cele ce se petreceau pe teren. Gunther devenea centrul spectacolului, ca un prinț moștenitor care-și face apariția într-o lojă, la un concert. Nora simțea îndreptate asupra ei zeci de întrebări. Gunther, înviorat de aerul rece al dimineții, o ținea de braț și îi vorbea cu animație.

— Mîine toată familia Grodeck va ști că am ieșit împreună. Se va deschide o anchetă, ca să se afle cine ești, de unde vii și ce intenții ai. O femeie tină în familia Grodeck e o îndrăzneală. Grodeckii nu suferă femeile tinere. A fost una, și n-au iertat-o pînă la moarte.

Nora înfrunta cu plăcere valul de surpriză și curiozitate stîrnit în jurul lor. Numai Paul rămase indiferent la aceste semne și priviri, pe care nici nu le vedea.

Primul punct din program era o cursă de ștafetă, pe circuit închis. Itinerariul ducea de la Turing-Club la S.K.V. și de acolo, prin poiana Trei Fetițe, la Turing-Club. Semnul de plecare se dădu în tăcerea generală cu o lovitură de pistol, care făcu să răsune muntele. Tribunele izbucniră în aplauze, iar echipierii purtînd pe spate numere mari, vizibile de departe, porniră strigați pe nume de prieteni și partizani.

Gunther lua și el parte la lupta deschisă și striga cu multă aprindere un număr pe care și-l alesese din grămada alergătorilor: Douăzeci și trei! Douăzeci și trei!

¹ Trăiască, trăiască, de trei ori trăiască! (germ.)

— De ce douăzeci și trei? se miră Nora.

— Nu știu. La întimplare, ca la ruletă.

Ridea cu fața luminată, redevenit copil și atîrnîndu-se de brațul ei stîng cu toată puterea.

— Tu pe ce numără joci, Paul? întrebă Nora.

Întoarse capul spre dreapta, unde-l știa tăcut lângă ea, dar nu-l găsi.

A plecat? E oare posibil să fi plecat? Tot timpul îl simțise acolo, la dreapta ei, închis în apăsătoare tăcere, ca o piatră, și nu-și dădea seama cînd a putut să plece fără nici un cuvînt.

«Așa pleacă el, fără nici un cuvînt», își aminti Nora cu amărăciune.

Primul gînd al lui Paul, plecînd de acolo, era să se întoarcă la cabană. Voia să fie singur. Îi făcea rău mulțimea aceea de oameni zgomotoși și îl irita Nora cu silința ei exagerată de a-l prinde și pe el într-un joc care, în dimineața aceasta, i se părea fără farmec. Între el și Gunther, atentă la toate gesturile lor, Nora îi făcea impresia unei guvernante care supraveghează doi convalescenți. Îl oprima această privire, pe care o simțea ațintită asupra lui, chiar atunci cînd era îndreptată în altă parte. În buimăceala de o secundă, produsă de descărcarea pistolului, avusesese timp să se rupă de acolo neobservat.

«Tot îi rămîne un pacient», își spusese plecînd.

«Sînt rău, sînt nedrept», adăuga din obișnuință vocea lui intimă de om rezonabil, fără să-i poată da însă remușcări. Cuvintele, gîndurile treceau prin el pustii. Se simțea ca un instrument cu coardele rupte, fără rezonanță, fără căldură. Nimic nu răspundea în el, nici gînduri, nici amintiri.

Cunoștea un nume care altădată trezea în el dureri nervoase, reflexe, de neînălțurat: Ann. Îl spusese acum cu glas tare, din curiozitate, cum ar fi apăsător pe o clapă ca să vadă dacă răspunde: Ann, Ann, Ann. Numele cădea inert, ca o piatră.

Privea în față imagini care ieri încă i se păreau atroce: Ann dezbrăcîndu-se cu dezordonata ei impudoare, în timp ce bărbatul cu care este o privește

fumind sau răsfoind o carte. Multă vreme îl torturase povestirea unei călătorii pe care Ann o făcuse în Grecia, cu unul din primii ei amanți, e drept, cu mult înainte de a-l fi cunoscut pe el.

«Era așa de cald, povestea ea, că toată ziua stăteam goală în cabină și numai seara mă îmbrăcam să ies pe covertă.» Ani întregi îl urmărise această imagine, care îl chinuia prin preciziune. De nesuportat nu era gândul că Ann s-a culcat sau se culcă cu alți bărbați, ci detaliile fizice, sigure, irecuzabile, gestul cu care își scoate ciorapii sau cu care își trage peste cap o bluză.

Privește acum cu ochii deschiși toate aceste imagini, altădată dureroase, și le găsește cel mult stupide. O vede pe Ann jos la Brașov, într-o cameră de hotel, cu Dănulescu sau cu altul, o vede goală în brațele lui, o urmărește fără oroare, fără revoltă, în mișcările ei cele mai secrete, îi aude râsul ei excitat, suspinul ei senzual, și totul trece prin el cu o indiferență de moarte.

Pornise la început spre cabană, dar acum își lasă schiurile să-l ducă unde vor. Un vânt ascutit îl bate pe frunte, pe temple. Dacă drumul spre S.K.V. n-ar fi ocupat de aceste ridicule concursuri, s-ar lăsa purtat la vale, pînă la Poiana, pînă la Brașov, pînă la capătul pămîntului...

Programul de la Turing-Club era pe sfîrșite. În așteptarea probei finale de viteză, tribuna urmărea cu hohote de rîs ultimele sărituri de trambulină. Concurenții cădeau unul după altul, ca și cum cineva i-ar fi aruncat de sus în zăpadă. Foarte rar cîte unul reușea să se mențină pe schiuri și să se oprească regulamentar în fața tribunei, unde îl primeau salve de aplauze. Gunther urmărea cu entuziasm sau cu indignare fiecare nouă săritură. Avea simpatii capricioase pentru unul sau pentru altul dintre concurenți, și îi striga ca să le dea curaj în clipa plecării sau ca să-i certe, după ce au căzut. Nora se temea să nu-l obosească această agitație și uneori îi punea mîna ușor pe umăr ca să-l calmeze.

Locul din dreapta ei era mereu gol. Paul nu se întorsese, și Nora se întreba dacă se va mai întoarce vreodată. Nu i se părea cu neputință să fi plecat pentru totdeauna. Poate că la cabană o aștepta un bilet al lui, unul din acele bilete scurte, răsțite, pe care omul ăsta leneș știe așa de bine să le scrie pe un colț de masă, înainte de a fugi...

Concursul de sărituri era terminat. Pîrtia rămi-nea liberă pentru ultima cursă de viteză. Arbitrii își transmiteau prin pîlnii de carton ordine și comenzi de la o extremitate la alta a terenului. Toată lumea se retrăgea în tribune. Într-o clipă, întreg terenul era pustiu, și o tăcere încordată acoperi toate zgomotele de pînă atunci.

Cele două echipe de cîte cinci oameni — S.K.V. și T.C.R. — urmau să coboare de sub virful muntelui, pînă în fața tribunelor, în linie dreaptă. «Schuss» spunea regulamentul. Distanța nu era mare, nici 600 de metri, dar panta era prăpăstioasă, și orice fel de frînă — plug, christianie sau telemark — erau interzise. Mai contribuia la atmosfera de emoție generală punerea în scenă a cursei: fanioanele care se agitau în tăcere, acordeoanele care cîntaseră tot timpul, dar acum se opriseră la un semn al juriului. La baza stîncii din virf a Postăvarului, cele două echipe se vedeau aliniate ca niște bile negre pe zăpadă.

O detunătură de pistol deschise cursa.

În primul moment nu se văzu nimic, decît un nor de zăpadă, care cobora vijelios ca o avalanșă. Pe urmă, unul cîte unul, alergătorii se desprinseseră din negură, la distanțe mici unul de altul, imposibil de recunoscut sau de urmărit. Partizani ai uneia sau alteia din echipe, tăceau cu aceeași intensă neli-niște. Jocul era orb. Nu se știa cine vine întîi, cine cîștigă, cine pierde.

Un strigăt trecu prin toată tribuna: unul din alergători căzuse. Venea peste cap rostogolindu-se la vale, cu schiurile împiedicate unul de altul. Echipa lui era pierdută. Regulamentul elimina din competiție echipa care nu sosea cu toți echipierii la finele cursei.

Lumea sărea peste tribune spre masa juriului cerind explicații, punind întrebări: cine? cine?

Omul continua să se rostogolească pe pantă, în timp ce alergătorii ceilalți treceau pe lângă el, continuându-și cursa.

Sosirea se petrecu într-un tumult general. Fiecare echipier ajuns pe linia de sosire era smuls de public, care îl recunoștea, îi striga numele. Erau cinci de la S.K.V., erau numai patru de la T.C.R. ... T.C.R.-ul era scos din luptă! Ba nu! Și de la T.C.R. tot cinci erau. În imbulzeală se greșise număratoarea. Toți zece alergătorii terminaseră cu bine cursa. Clasificarea urma să se facă după cronometraj.

Dar atunci, cine era alergătorul căzut? Cine era acest al unsprezecelea concurent neînscris și care zăcea acum în zăpadă în mijlocul terenului?

Echipa de salvare alerga spre locul accidentului. Nora nu-și putu opri un gând absurd.

«Te rog așteaptă-mă aici, îi spuse lui Gunther. Mă întorc îndată.»

Paul pornise spre vârful muntelui fără gând precis. Voise doar să se depărteze de Turing-Club și de toată acea mulțime turbulentă. Pe versantul dinspre Timiș, muntele era tăcut și pustiu. Pădurea își recăpăta acolo sălbăticiunea pierdută.

Rămăsese cîtăva vreme pe pietrele înghețate din virf, albe ca niște mari blocuri de gheață. Nevăzută vale a Timișului, acoperită de nori, vibra în adînc cu un foșnet depărtat de torent. Zărilor erau închise de aceeași ceață densă, ca între niște ziduri de fum.

Nu știa de cît timp se afla acolo. Minute sau ore treceau pe lângă el cu un gust de somn. Coborîse cîteva trepte mai jos ca să ocolească stîncile de gheață, care blocau trecerea spre versantul Timișului, și găsi printre brazi o pîrtie lată, așezată ca o șea pe grumazul muntelui. Schiurile alunecau singure fără viteză, cînd deodată se răsuciră violent spre dreapta. Le opri în aceeași secundă, cu o tresărire reflexă, pe care o simți ca o izbitură în piept, ca și cum cineva din el

ar fi tras un miner secret de frînă. Schiurile oprite în loc vibrau de violența șocului.

În fața lui se deschidea, ca o cădere în gol, o pîrtie aproape verticală, iar jos, la capătul ei, se vedeau tribunele de la T.C.R. Pe teren fanioane colorate se ridicau și se lăsau schimbînd semne neînțelese între ele. O rumoare de voci venea pînă sus, dar pe urmă nu se mai auzi nimic, ca și cum deodată cabana Turingului cu tribunele și oamenii ei s-ar fi depărtat.

Porni în jos cu ochii deschiși: «Dacă vreau, mai pot să opresc», își zise. În primele secunde, schiurile alunecaseră cu greutate pe zăpada înghețată. «Da, mai pot să opresc.» O detunătură de armă sparse tăcerea. Abia atunci își dădu seama că nu e singur. Siluete repezi treceau pe lângă el, ridicînd în urmă o perdea de zăpadă care acoperea totul. Pe urmă se făcu lumină, un torent de lumină albă, solară, prin care el însuși trecea luminos ca o torță vie. Ținea ochii mereu deschiși, dar era prea mult soare ca să mai vadă ceva.

Căderea o simți ca o deviere de zbor. Avu senzația violentă că e smuls de pe traiectoria lui și aruncat în altă direcție, ca un proiectil ricoșat...

Pînă la tribună fusese dus pe o targă de crengi de brad.

— Cred că nu are nici o fractură, dar e mai bine să nu-l obosim, spuse tînărul medic luîndu-și în serios rolul de șef al echipei de salvare.

Paul își pierduse în primele momente cunoștința, dar pe urmă deschisese ochii, neștiind ce se petrece. Deasupra lui erau cîteva figuri străine, și între ele Nora, o Noră severă și tristă, căreia ar fi vrut să-i suridă.

Era lovit la ochiul drept, buza de jos îi sîngera, fruntea și obrazii erau jupuiți de zgîrieturi.

— Toate astea n-au nici o importanță, zise medicul. Dacă n-avem nici fractură, nici hemoragie internă, am scăpat teferi.

Nu-l durea nimic. Simțea doar că nu se poate ridica de jos. Nora îi ștergea cu batista ei sîngele de pe buză.

— E rîndul tău să mă ridici din zăpadă, zise el. Acum nu-mi mai datorezi nimic: accident pentru accident.

Ea se aplecă și mai mult peste el și îi vorbește în șoapte, la ureche, ca să nu audă nimeni:

— De ce ai făcut asta, Paul? De ce?

— Nu știu, Nora. Nu-mi aduc aminte.

Era ceva luminos în privirea lui, o expresie de mare odihnă.

— Am uitat tot, cu desăvîrșire tot. E aici, în zăpadă, sub ochii tăi, Nora, un om fără amintiri, un om liber — mă auzi? — un om liber...

XVI

Bătrînul Grodeck sosi la cabană în prima dimineață după Crăciun. Nu-l aștepta nimeni, dar încă înainte de venirea lui, Faffner dăduse semne de neliniște. Umbla mirînd cu botul în zăpadă, în căutarea, parcă, a unor nevăzute urme de sînge.

«Ciinele ăsta e bolnav», spusese Nora, încercînd să-l domolească, dar nimeni nu se putea apropia de el.

Asupra bătrînului Grodeck, Faffner se aruncă de cum îl văzu. Pînă să-i vină ajutor din cabană, omul, urlînd de groază, fu trîntit în zăpadă. Îl ridică de acolo alb de spaimă, cu haina sfișiată la umărul drept, unde ciinele își înfipsese colții, dar, prin minune, fără rană adîncă. Era, spre norocul lui, foarte gros îmbrăcat și purta mai ales o șubă, prin care colții trecuseră greu, răzbind totuși pînă la piele și lăsînd acolo un cerc însîngerat, ca un semn cu fierul roșu.

Faffner nu-l mai recunoștea nici pe Hagen, nici pe Gunther, nici pe Paul și se zbătea în miinile lor, cu o deznădejde sălbatecă. Trebuiă să-l țină toți trei pe loc, luptîndu-se cu el, pînă ce bătrînul Grodeck, condus de Nora, reuși în sfîrșit să intre în cabană.

Abia îl lăsară din nou liber, și Faffner se năpusti la uși, la ferestre, cu un urlat înnebunit de nepuțință.

— Nu-l putem lăsa așa, spuse Hagen. E mai bine să-l punem în lanț.

Intrară cu toții în casă și citva timp rămaseră tăcuți, ascultînd cu inima strînsă acel urlet de ființă chinuită, care părea că le cere ajutor.

Bătrînul Grodeck nu era de loc bătrîn. Nu arăta să fi trecut de cincizeci de ani, iar pe acești cincizeci de ani îi purta foarte bine pe umerii lui, încă viguroși.

Își reveni repede din spaima pe care o trăsesese. Se scutură de zăpadă, fără să pară stînjinit de cele întîmplate. Urletele lui Faffner, care se zbătea afară, în lanț, nu-l tulburau.

— Am spus totdeauna că animalul ăsta e turbat. Felul neobișnuit în care intrase la cabană făcea grea orice prezentare. Nu spusese bună ziua la venire, nu dăduse cu nimeni mîna — și acum era prea tîrziu pentru gesturi, care oricum păreau că nu-i sînt familiare. Era îmbrăcat în haine de oraș și purta doliu, probabil după soția lui. Panglica neagră de la brațul stîng i se desprinsese în cădere, și acum și-o potrivea din nou, cu multă atenție. Era un doliu corect, de om scrupulos, care își cunoaște îndatoririle și le respectă. Ceva demn și rece persista în ținuta lui, chiar și acum, după ce ieșea sfîșiat din lupta cu cîinele.

Gunther îmbrăcase în acea dimineată puloverul lui roșu și un pantalon de flanelă, gri-deschis. Lîngă el, hainele negre ale bătrînului Grodeck erau ca o mustrare tăcută, ca și cum ele singure ar fi apărât acolo memoria moartei.

Plimba peste oamenii și lucrurile din încăpere o privire rece, care nu întreba nimic, dar dezaproba totul. Aștepta probabil să rămîna singur cu fiul lui, pentru ca să-i spună ce îl aducea la cabană, dar Hagen, care de obicei își găsea de lucru pe afară, rămase de astă dată pe loc, cu o vizibilă hotărîre de a nu se mișca de acolo.

— Vă rog să rămîneți aici, fi șopti Gunther Norei și lui Paul, care se pregăteau să plece.

Sub obișnuitul lui zîmbet ironic era ceva sfidător pentru neașteptatul musafir în haine negre, dar și oarecare spaimă de a nu rămînea singur cu el.

Tăcerea fu și mai apăsătoare în timpul dejunului. Nu se auzea decît în răstimpuri urletul lui Faffner, care se zbătea mereu afară, în lanț. Bătrînul Grodeck mîncă fără lăcomie, dar cu seriozitate și cu un fel de atenție meticuloasă. Foarte rar spunea un cuvînt despre lucruri și oameni probabil cunoscuți lui Gunther. Revenea mai ales în vorbirea lui un nume, «mătușa Augusta», pe care îl rostea cu reverență, ca și cum s-ar fi referit la o autoritate superioară. În ierarhia Grodeck, această mătușă Augusta ocupa desigur un loc însemnat. Gunther însă nu răspundea în nici un fel, și bătrînul Grodeck nu părea că așteaptă vreun răspuns.

Hagen nu se așezase la masă. Cu tăcerea lui puternică apăra de departe tăcerea mai nervoasă, mai nesigură a băiatului. Stătea pironit de ușă, fără să-și abată un moment privirea de la cele ce se petreceau. Bătrînul părea că suportă foarte bine această mare tăcere încordată. Puțin aplecat peste masă, cu umerii lui imenși, putea duce poveri mai mari, fără să le simtă. Cravata de doliu, hainele negre îi dădeau ceva solemn și îngîndurat.

Pînă la sfîrșitul mesei nu mai spuse nici un cuvînt. Cînd termină de mîncat i se adresă deodată lui Gunther:

— Am venit să te întreb dacă vrei să te întorci acasă.

Băiatul nu răspunse în primul moment. Nu se aștepta la o întrebare atît de directă, pe care nimic nu o pregătise. Pe urmă, răspunse, scurt, cu o expresie de neclintit:

— Nu.

Bătrînul Grodeck primi răspunsul în față, fără nici o tresărire.

— Știam. A fost de datoria mea să te întreb, dar știam.

— Atunci, zise Gunther, nu trebuia să te obosești pînă aici. Îmi pare rău că ai făcut un drum atît de lung.

— Drumul trebuia oricum să-l fac. Fie că rămii, fie că pleci, avem unele lucruri de discutat. Poate că ar fi mai bine să le discutăm numai între noi doi.

— Eu nu am secrete, zise Gunther, speriat de gândul că ar putea rămînea singur, și aruncînd spre Nora, spre Paul, spre Hagen priviri ce chemau în ajutor.

— Nu sînt secrete, dar sînt chestiuni de afaceri... Vreau să-ți vorbesc despre pădurile din Bihor.

Vorbise pînă atunci romînește, dar în acel moment, înainte de a-și termina fraza, începu să vorbească nemțește, poate ca un fel de apărare instinctivă împotriva străinilor care erau de față. Căpătă dintr-o dată o grabă nervoasă în vorbire, pe care nu o avusese înainte. În parte, calmul lui de pînă atunci era datorit și faptului că vorbind romînește trebuia să-și caute cuvintele.

Era vorba despre o linie ferată forestieră, pe care întreprinderile Grodeck o construiau în pădurile lor din Bihor. Cum lucrările luau acum dezvoltări neprevăzute, care aveau să dureze încă un an, ar fi vrut să aibe acordul de principiu al lui Gunther, pentru ca să fie sigur că la majoratul lui băiatul nu va stînji ni mersul mai departe al lucrurilor. Afacerea era importantă, și bătrînul Grodeck o expunea pe larg, cu cifre, cu explicații tehnice, cu scheme și planuri, pe care le adusese cu el și le întindea pe masă, ca pe niște hărți.

Gunther asculta fără nici un semn de aprobare sau măcar de înțelegere. În cele din urmă, se ridică.

— Nu pot să-ți dau nici un răspuns. Sînt lucruri care deocamdată nu mă privesc. În martie voi coborî la Brașov și voi vedea atunci ce e de făcut.

Pentru prima oară, bătrînul Grodeck își pierdea răbdarea.

— Eu n-am timp să aștept pînă în martie.

— Mă mir, spuse Gunther. Un Grodeck are totdeauna timp să aștepte. E singurul lucru pe care l-am învățat de la voi. Pe mama n-ați așteptat-o douăzeci de ani pînă a murit? Pe mine mă veți aștepta mai puțin poate.

— Să nu vorbim despre asta, zise bătrînul Grodeck. Orice s-a întîmplat, memoria mamei tale este pentru noi venerată. Eu am uitat tot.

— Pentru că ești generos, rise Gunther. Eu însă n-am uitat nimic. Mă înțelegi? Nimic.

Își pierduse stăpînirea lui ironică de pînă atunci. Avea în ochi flăcări reci, albastre, care ardeau cu ceva deznădăduit pe figura lui de copil. Bătrînul Grodeck încercă să-și păstreze sub această privire arzătoare cumpătul. Dacă n-ar fi fost vocea lui guturală, pe care o furie greu ascunsă o altera și mai mult, ca și cum ar fi răgușit subit, nimic nu l-ar fi trădat. Îl mai ajutau și hainele negre de doliu, cu demnitatea lor rigidă.

— Sînt lucruri, zise el, pe care un tată nu le poate discuta cu fiul lui. Și orice s-ar spune, ești totuși fiul meu.

Ridicase capul, spunînd aceste ultime cuvinte, spre Hagen, și pentru prima oară îl privi în ochi, în tăcerea împietrită pe care acesta o păstrase tot timpul. Pe urmă, i se adresă din nou băiatului, cu aceeași voce guturală, înăbușită de mînie.

— Am venit aici ca să punem la punct afaceri care nu suferă întîrziere. Trebuie să fii rezonabil și să mă ascuți. Sînt sigur că mama ta, dacă ar trăi, mi-ar da dreptate.

Gunther izbucni la aceste cuvinte într-un ris crispat.

— M-am întrebat întotdeauna de ce ați ucis-o. Acum, în sfîrșit, știu: ca să vă dea dreptate. Voi, cînd omoriți un om, îl trageți de partea voastră. Dar mama, moartă sau nu, rămîne mereu cu mine, și dacă ai venit să mi-o iei, ai venit degeaba. A doua oară nu vă mai las s-o ucideți.

Era de o neasemuită paloare, și risul lui exasperat era plin de lacrimi. Ieși pe neașteptate din odaie, trîntind ușa. I se auzeau pașii pe scări, urcînd în fugă spre odaia din turn.

Hagen ieșise aproape în același timp, alergînd după el. Bătrînul Grodeck rămase singur cu Nora și cu Paul. Își potrivi cravata cu multă atenție,

lucru care îi dădea oarecare liniște, ca și cum acest gest ar fi pus ordine în el și ar fi reparat cuvintele grele pe care le primise în fața unor oameni străini.

— Nu trebuie să luați seama la vorbele lui Gunther, zise el. E o fire nervoasă și am făcut greșala de a-l crește în prea mare libertate. În privința asta, răposata lui mamă are o parte din vină. L-a ținut prea mult pe lângă ea și a făcut din el un copil exagerat. Nu știu ce vi s-a povestit despre ea, aici sau la Brașov — am auzit că ați petrecut o noapte într-o casă în care și ea a avut pe vremuri ușurința, poate condamnabilă, de a intra uneori — nu știu ce vi s-a povestit, dar vă pot asigura că răposata mea soție a fost o persoană cu totul respectabilă și că nimic nu i se poate reproșa memoriei ei. A fost însă o fire exagerată, și acest lucru se simte în educația lui Gunther. Am ținut să vă spun chiar eu aceste lucruri, mai ales că, din nenorocire, ați fost martori la scena de adi-neauri.

Se plimba prin odaie cu pași măsurați și se oprea în fața cîte unui obiect, pe care îl privea cu aceeași expresie de dezaprobare.

— Băiatul e bolnav, zise Nora. O mare emoție îl poate doborî. Poate că ar trebui lăsat în pace cîtăva vreme.

— Bolnav!

Bătrînul Grodeck spunea cuvîntul cu iritare și cu neîncredere.

— E și asta una din ideile romanțioase pe care le-a moștenit de la mama lui. Dar dacă este într-adevăr bolnav, de ce nu vine acasă? de ce stă în sălbăticiunea asta, fără doctor, fără medicamente?

— Cred că se simte bine aici. Hagen îl îngrijește și îi aduce tot ce trebuie.

Bătrînul Grodeck se încrunță.

— Nu-l cheamă Hagen. Îl cheamă Klaus Schmidt.

— Noi aici îi spunem Hagen.

— Dar încercați să-i spuneți Schmidt, se răsti el. Niciodată n-am putut s-o obișnuiesc pe soția mea să-i spună așa: Schmidt. Poate că totul s-ar fi petrecut altfel...

Se oprise în fața portretului de pe etajeră și îl privea fără îngăduință. Surisul tinerei femei părea că se stinge sub privirea lui.

Ore întregi după plecarea bătrînului Grodeck de la cabană, Faffner continuase să se frămînte și să caute. Îi dăduseră drumul din lanț, dar el se zbătea mereu, ca și cum încă ar fi fost legat. În primul moment alergase în pădure pe urmele celui plecat, dar se întorsese după cîtva timp, abătut. Era prea tîrziu ca să-l mai găsească, și urmele se pierdeau în ceață.

Nu voia să mănînce nimic și nu primea nici o mîngiere. Era într-adevăr bolnav, ochii îi erau arși de febră, și cînd cineva încerca să pună mîna pe el, trăgîndu-l de ureche — gest care de obicei îl potolea — cîinele urla de durere, de parcă i s-ar fi atins o rană vie.

— Îl doare, spuse Gunther. După atîta timp, încă îl mai doare... Sînt cinci ani de atunci. Era în septembrie, cred... Da, în septembrie... Mă întorceam cu mama din oraș. L-am găsit pe Faffner în curte, într-un lac de singe. Trăsese cu carabina în el, și pe urmă îl lăsase acolo, crezîndu-l mort. Înțelegeți? Cu carabina...

— De ce? întrebă Nora.

— Pentru că mama îl iubea. N-a suferit niciodată ființele pe care le iubea mama sau care o iubeau pe ea. Le-ar fi ucis pe toate, cu carabina sau altfel... Grodeckii știu uneori să ucidă și fără carabină... Ucid cu discreție, și pe urmă poartă doliu cu demnitate.

Faffner, ca și cum ar fi înțeles că e vorba de el, se apropiase de cămin.

XVII

Noaptea de Anul Nou se sărbătorea pe munte cu focuri și chiote. De la Turing-Club și de la cabana Sașilor, veneau prin pădure strigăte, pe care numai vîntul le acoperea cu vijitiul lui metalic. Viscolise toată ziua, dar mai tîrziu vremea se domolise. O ceață grea, densă cădea liniștitoare peste brazi și pietre.

În vîrfurile muntelui se aprinsese, de cum se făcuse seara, un foc uriaș, care chema în jurul lui oamenii de la cele două cabane. Se vedeau urcînd cu torțe de rășină în mînă și li se auzeau de departe vocile și risetele. Cînd ajungeau sus, deveneau dintr-o dată tăcuți și se apropiau de foc, cu fețe serioase, grave.

— Dacă n-ar fi ceață s-ar vedea focul de pe Piatra Mare, spuse cineva.

Oriunde era o cabană, se aprindea în seara aceasta un foc, și oameni tăcuți se strîngeau în jurul lui, în ultimele ceasuri ale anului. Ardeau pe toate crestele din Bucegi focuri mari ca niște semnale, care se caută unele pe altele în noapte, dar ceața le acoperea pe toate.

— Ești și tu ca focul de pe Piatra Mare, Paul. Știu bine că ești undeva în ceață, dar nu te văd.

— De ce spui asta, Nora? Nu sînt lîngă tine? Nu sîntem împreună?

— Împreună, și totuși singuri.

— Toți sîntem singuri, Nora. Uită-te bine la toți ciți sîntem aici și spune dacă e cineva care nu e singur.

Nu erau în lumina acelor flăcări de seară decît oameni triști, figuri grave, priviri care se întîlneau fără să se vadă. Pe toate fețele plutea aceeași expresie de atenție oprită în loc și întoarsă înapoi, ca într-o apă fără fund.

Focul îi făcea pe toți gînditori. Erau butuci imenși de fag, arși pînă la jăratec, dar rămași întregi, incandescenti.

Mereu se aruncau crengi, care înăbușeau în primul moment focul, dar flăcările izbucneau puternic, cu un zgomot de incendiu. Brazi mici și jnepeni deveneau într-o clipă luminoși, arzători, feerici, ca niște plante fosforescente. Scînteii repezi zburau cu un zgomot mărunt de ploaie metalică, și pe urmă totul se topea în același jar luminos ca o lavă de aur.

Paul se oprise la cîțiva pași de foc, ca și cum n-ar fi îndrăznit să se apropie mai mult. Își scoase chipiul cu un gest intimidat și rămase tot timpul descoperit.

— E timpul să mergem, zise Nora.

— Încă nu, se împotrivi el.

Nu se putea rupe de acolo. I se părea că focul acela, ca să ardă, avea nevoie de ei. I se părea că, fără oameni în jurul lui, se va stinge.

Gunther îi aștepta la cabană cu nerăbdare. În cele trei zile cîte trecuseră de la plecarea bătrînului Grodeck, fusese bolnav. În seara aceasta cobora pentru prima oară din camera lui.

— Mai ai febră?

— Astă-seară nu. Nu vreau să am febră de Anul Nou.

Era încă foarte palid, dar ochii își recăpătau lumina lor dinainte.

— Vă place ce am făcut în lipsa voastră?

Casa era decorată cu ghirlande colorate de hirtie. Gunther era foarte mîndru de opera lui. Pe un carton

mare, alb, scrisese ca în filmele americane, cu litere frumoase de tipar: *Happy New Year 1935*¹.

— Dacă am avea șampanie și muzică ar fi un *re-veillon* adevărat, spuse el cu părere de rău.

— Nu avem șampanie, dar avem vin. Cît despre muzică, dacă stăm liniștiți, se aude foarte bine de la Turing.

Se auzea într-adevăr uneori un cîntec depărtat de acordeon, pe care pe urmă îl acoperea pădurea cu vuietul ei de noapte.

Nora părăsise pentru prima oară costumul ei de schi. Avea în rucsac o rochie de stofă neagră, simplă ca o rochie de lucru, pe care n-o îmbrăcase pînă acum, fiindcă la cabană se simțea mai bine în tunică și pantaloni lungi. Îi plăcea să umble cu bocanci și i se părea că pasul ei greu îi dă mai multă siguranță între cei trei bărbați.

Dar astă-seară bocancii o oboseau, și tunică era prea grea. Ciorapii groși de lînă o zgîriau. Îi scoase ca după un marș lung și pe urmă după atîtea zile de îmbrăcăminte aspră, își trase ciorapii de mătase, singura pereche pe care o adusese cu ea de la București, și simți răceala lor pe picioare, ca o mîngiere.

«Am fost prea multă vreme băiat», gîndi Nora privindu-se în oglindă. De cînd purta costumul de schi, se pieptăna cu părul ridicat în sus, ca să-l poată prinde cu ace și să-l strîngă sub chipiu. Acum îl desfăcu și-l lăsă să cadă în jos pe umeri.

Rochia ei neagră avea un cordon roșu de piele și un guler alb îngust, răsfrînt fără decolteu, în jurul gîtului. Îi părea rău că are mîneci lungi. Ar fi vrut să poarte o rochie de seară cu brațele goale, o rochie pe care s-o audă foșnind în mers, ca într-un dans. Dar și în această modestă rochie de stofă, Nora se simțea redevenind femeie. Pantofii o înălțau. Părul, lăsat pe umeri, îi libera fruntea, și pe fondul lui brun-închis, adînc, întreaga figură se lumina, mai albă decît totdeauna.

Se simțea ușoară și coborîse scara pînă jos în hol alergînd, ea, care de obicei mergea fără grabă, fără zgomot. Abia pe ultima treaptă se opri, mirată ea însăși de această neașteptată schimbare. «Ce e cu tine, Nora? Parcă ai băut», se dojeni în gînd.

Gunther veni spre ea și o luă de mînă, privind-o cu o expresie de uimire copilărească.

— Ce frumoasă ești! N-am știut că ești așa de frumoasă. De unde vii? Ce s-a întîmplat?

— Nu sînt frumoasă, Gunther. Dar astă-seară încerc să fiu, vreau să fiu. Pentru anul care vine. Trebuie să-l primim cu prietenie, cu puțin curaj, cu încredere mai ales. Trebuie să avem încredere în el și în lucrurile pe care ni le aduce.

Paul se apropie și el de Nora.

— Gunther are dreptate. Ești într-adevăr frumoasă. Schiul face din tine un băiat cu care ne purtăm băiețește. Dar acum, uite că ne intimidezi. Am vrea să-ți sărutăm mîna și nu știm cum. Ne-am învățat să te lăsăm să cazi în zăpadă, fără să întoarcem capul după tine. Tu te descurci totdeauna singură, și noi trecem mai departe. Ne-am învățat să-ți răspundem răstit, ba uneori nici măcar să nu-ți răspundem. Tu ești răbdarea, Nora. Tu ești cumințenia. Tu ești simplitatea. Le primim pe toate cu nepăsare, ca și cum ni le-ai datora, ca și cum am avea drepturi vechi asupra lor. Dar astă-seară, deodată ne aduci aminte că ești frumoasă, și frumusețea ta e un dar prea mare. Ne dezarmează, ne dă remușcări, ne face să spunem prostii.

— Într-adevăr, Paul: numai prostii.

Niciodată nu-l auzise vorbind cu emoția aceasta puțin solemnă, puțin stînjinită. Niciodată nu văzuse în privirea lui scîlpirea de tandrețe cu care venea acum spre ea. «Dacă am fi singuri, cred că l-aș săruta.»

— Spui numai prostii, dragul meu. Ce se întîmplă cu tine? Ce o să creadă oamenii aștia despre noi?

Se gîndea mai puțin la Gunther, care primise de la început totul ca pe un joc. Se gîndea mai mult la Hagen, care nu se mișcase nici un moment de lîngă

¹ Un An Nou fericit (engl.).

fereastră și o privea de acolo, din neclintita lui tăcere. Ochii lui albaștri, duri, aveau parcă astă-seară un început de îngăduință visătoare...

Mai era destulă vreme pînă la miezul nopții, cînd deodată Faffner, care pînă atunci stătuse lungit lîngă cămin, se ridică de la locul lui, trezindu-se parcă din somn cu o tresărire de atenție și de neliniște. Ascultă cîtva timp, cu botul ridicat în aer, cu urechile ațintite spre cine știe ce depărtare, zgomote și pe urmă merse spre ușă suflînd și mirînd.

— Ce e, Faffner?

Cîinele se ridicase cu labele pe ușă, încercînd să-și deschidă singur, dar cînd Hagen îi dădu drumul să iasă afară, rămase în prag, neîndrăznind parcă să meargă mai departe. Lătra spre pădure, mai mult cu neliniște decît cu furie.

— Ți-e frică, Faffner?

Nici nu primea să se întoarcă înapoi în casă, dar nici să iasă cu totul afară nu voia. Avea un lătrat ciudat, ca și cum ar fi întrebat pe cineva, care nu voia să-i răspundă.

— Haide să vedem ce este! zise Hagen.

Își puse pelerina pe umeri, aprinse felinarul, și pe urmă luă din cui una din cele două carabine. Îl vedeau pentru prima oară înarmat, lucru care îi surprindea cu atît mai mult, cu cît crezuseră pînă atunci că cele două arme atîrnate în perete deasupra covorului roșu erau numai decorative, ca niște arme vechi. «Într-adevăr, omul acesta e un vîntător», gîndi Nora. Arma în mîna lui părea că-l întrecește. Era mai puțin straniu acum. Și pelerina lui cenușie și cizmele lui grele deveneau firești.

— Vino, Faffner, zise Hagen și porni înainte. Cîinele îl urmă cu botul în zăpadă, căutînd drumul...

Se întoarseră după o jumătate de oră. Timpul la cabană trecuse încet, într-o așteptare încordată, pe care tăcerea o făcea și mai intensă. Gunther nu se dezlipise nici un moment de la fereastră. Nu se auzea din pădure nici un strigăt, nici o chemare. Doar din

cînd în cînd, zgomotele—și ele mereu mai rare—de la Turing sau de la S.K.V., unde se petrecea. Paul voise să se ducă pe urma celor plecați.

— Poate au nevoie de ajutor. Mai avem o carabină aici.

— O avem aici și e bine să rămînă aici, spuse Nora, oprindu-l să plece.

Așteptarea fusese atît de grea, plină de atîtea pre-sentimente și întrebări nepuse, încît întoarcerea lui Hagen, în primul moment, nici nu-i dezmetici cu totul.

— Vă aduc un pui de urs, zise el intrînd.

Purta într-adevăr pe brațe un ursuleț înghețat, cu blana albă de zăpadă, cu ochii pe jumătate închiși de frig sau de somn, și cu lăbuțele dinainte strînse sub botul lui cafeniu, ca și cum ar fi vrut să și le încălzească singur.

— O fi ieșit de cu ziuă din vizuina maică-si și pe urmă nu și-a mai găsit drumul înapoi. O să încerc eu să îl găsesc, dar mai întîi vi l-am adus să-l vedeți.

— Sînt urși pe aici? întrebă Nora uimită.

— Într-un singur loc, mai jos, spre stîină. Cred că nu sînt mulți. Astă-vară ciobanii vorbeau de o ursoaică, de una singură, care se arăta noaptea din cînd în cînd pe la stîină.

Hagen pusese ursulețul jos pe covor și se strînseră cu toții în jurul lui, ca să-l privească. Numai Faffner trebuia ținut mai departe, fiindcă lătra într-una și își arăta colții, ca și cum ar fi vrut să-l sfîșie.

— Îi miroase a sălbăticiune, zise Hagen.

Nora era încă nedumerită. Învățase pe vremuri la școală că ursul hibernează într-o letargie completă și nu înțelegea prin ce minune ursulețul ăsta ajungea viu încă în mîinile lor, în plină iarnă.

— Dar nu-i adevărat de loc, spuse Hagen. Nici vorbă nu poate fi de letargie. E un fel de somn, un fel de buimăceală, din care ursul se și trezește uneori, ba chiar, cînd nu e viscol, se întîmplă să iasă afară

la lumină. Mai ales cînd n-are astîmpăr, ca fiara asta mică.

Vorbea cu oarecare pasiune despre aceste lucruri. Pentru prima oară de cînd îl cunoștea, vorbirea lui, de obicei aspră și rece, începea să aibe ceva prietenos. Stătea aplecat peste mica fiară adormită cu o privire atentă, de om îmblînzit.

Miezul nopții îi găsi tăcuți și atenți în jurul puiului de urs, care le intra în casă o dată cu noul an.

«E poate un semn», gîndi Nora.

Aducea cu el un miros de pădure și de pămînt. Era caraghios și zbîrlit, mai ales acum, cînd începea să se dezmoștească, și totuși îl priveau cu uimire. Venea dintr-o viață misterioasă, care se ascundea sub gheață, sub zăpezi. Pădurea încremenită își păstra în pămînt rădăcinile și fiarele. Totul părea mort și totul în adînc era viu.

— Viața începe mereu, șopti Nora, uitîndu-se la mica jivină, pe care se aplecase să o mîngie pe botul umed de zăpadă.

Nu știa bine cui spune aceste cuvinte și pentru cine le spune. Pentru Paul, care se zbuciuma de atîta vreme să iasă din amintirile lui, ca dintr-o iarnă. Pentru Gunther, care încă avea ochii întorși spre imaginea mamei dispărute. Pentru Hagen, care încerca să păstreze fantoma iubitei într-o casă cu obloanele ferecate.

«Și pentru tine, biata mea Nora, pentru tine, care ai crezut de atîtea ori că nu mai ai de așteptat nimic de la nimeni.»

— E miezul nopții, zise cu glas tare și merse să stingă lămpile. Singur focul din cămin mai arunca o slabă lucire roșietică pe figurile lor, care, în întineric, deveneau mult mai grave.

De departe, dinspre vîrfurile muntelui, se auzeau lovituri de armă. Se trăgea cu pușca, în cinstea noului an. Faffner, care tot timpul miriise, tăcu și el ascultînd.

Cînd se făcu din nou lumină, se priviră cîteva clipe fără să-și vorbească.

— Viața începe mereu, zise Nora mai mult pentru ea. Îi plăceau aceste cuvinte și îi părea bine că sînt cele dintîi pe care le spunea în anul nou.

— E timpul să ne întoarcem acasă, spuse Hagen puiului de urs.

Îl ridicase de jos și îl ducea înapoi în pădure, purtîndu-l pe brațe. Clinele venea după el potolit. Nora, între Paul și Gunther, îi privea din prag cum se depărtează. Rămaseră toți trei acolo multă vreme. Noaptea era calmă și cețoasă. Felinarul lui Hagen se vedea încă printre brazi. Pelerina lui neagră trecea pe zăpadă ca o umbră.

XVIII

Se sparg norii!
De la S.K.V. la Turing, vestea alerga prin pădure
ca un strigăt:

Se sparg norii! Se ridică ceața!
Dimineața era cenușie, zărilor erau închise, și lumina avea mereu aceeași lipsă de strălucire. Virful Postăvarului părea scund sub cerul opac și umed, căzut prea jos.

Totuși, de la cabana Sașilor veneau strigăte, care anunțau soare și lumină.

«Se vede Brașovul! Se vede Râșnovul!» povesteau cu uimire oamenii veniți dintr-acolo. Grupuri de schiori coborau în grabă spre S.K.V., să se încredințeze de miracol.

Nora și Paul ajunseră prea târziu.

— Până adineauri am avut soare, îi întâmpină omul cu ochi de viezure.

Clipea des, ca și cum încă ar fi fost orbit de lumină. Cortina de nori, un moment ridicată, căzuse din nou peste nevăzuta lume din vale.

Toată lumea se strânsese pe terasă ca pe o punte de vapor, ca să urmărească neașteptata revenire a soarelui. Din acel punct se vedea, când era senin, întreaga Țară a Birsei, până spre munții Făgărașului. Era ca o fereastră a Postăvarului deschisă spre cîmpie, fereastră pierdută de la începutul iernii în

nori și prin care câteva secunde apăruse în dimineața aceasta imaginea însorită a Brașovului, pentru ca să piară din nou în neant.

Oamenii păreau buimăciți de prea grăbita imagine ce fulgerase și se stinsese în zare. Ceața se depunea din nou pe brazi și stînci, cu lumina ei difuză, care stingea ultimele reflexe ale pietrelor.

— Priviți! strigă cineva.

Zarea se despicase, și un cerc plutitor de lumină albastră se deschidea ca un oraș fantomatic printre nori. Draperii de fum se dădeau deoparte, zidurile de ceață se năruiau. O cetate scînteia în soare cu acoperișuri de metal, cu sulii și scuturi ridicate în lumină.

Nu era Brașovul. Era prea departe ca să fie Brașovul, era prea orbitor.

Avalanșe de nori îl acopereau, aruncîndu-l încă o dată în negură, dar o clipă mai târziu răsărea în altă parte, ca o insulă călătoare, ca un golf fantastic în acest ocean de fum și de ceață.

Cîteodată imaginile erau precise, simple, ușor de recunoscut. Cineva arăta cu degetul printre nori Rîșnovul sau Zizinul, drumul șerpuitor spre Bran, turlele sclipitoare de la Zărnești. Dar într-o singură clipă, toate piereau. Orașe desprînse din loc erau purtate de la o zare la alta, porți de lumină se deschideau și se închideau, cetăți efemere se desfăceau în soare...

Două zile, vremea se zbuciumase între lumină și viscol. Diminețile erau fastuoase, ca din pragul unei imense grote. Norii se destrămau, deschizînd departe arcuri de triumf, bolți albastre, ținuturi sclipitoare. De la o secundă la alta, continente de fum luau ființă și se topeau pe întinsa cîmpie a Birsei. Lanțuri de munți creșteau și se prăbușeau într-o lumină magică.

Ceața se ridica din pădure ca dintr-un mare incendiu. Fiecare brad părea că arde într-o flacără rece, cu zgomot metalic. Muntele se zbuciuma să iasă din nori. Pe toată Țara Birsei era soare, pe toată valea Prahovei era soare; singur Postăvarul, ca un

clopot de fum, ca o cetate de negură, rămânea închis între zidurile lui de iarnă.

Dimineața, porțile păreau că se deschid și, prin pinza destrămată a norilor, ca prin zeci de ferestre mișcătoare, imagini dintr-o altă lume, din alt anotimp, se fugăreau prin fum.

Spre seară însă, ca și cum muntele, obosit de tot acest zbucium, s-ar fi predat iernii biruitoare, ceața cădea din nou, norii se adunau grei, pădurea fumea stinsă...

Totul se liniște în cea de a treia noapte, deodată, cum se potolesc furtunile pe mare.

Paul se trezise în întuneric și asculta.

— Ce s-a întâmplat?

— Nu știu bine. Ascultă și tu.

Tăcerea nopții avea ceva foșnitor, ca și cum pădurea ar fi întinerit. Cabana părea ușoară ca o navă liberată din sloiuri.

Paul merse spre fereastră și o deschise. Un cer albastru, adânc, cu stele umede, un cer de primăvară, neasemuit de clar, neasemuit de ușor, plutea peste pădurea troienită. Totul era albastru în noapte — brazii, zăpada, stîncile. O lună nevăzută, bătînd poate de undeva din spatele cabanei, dădea o slabă strălucire metalică munților din depărtare, siluete și ele albastre, dar cu vîrfurile fosforescente, albe de zăpadă.

Paul rămase amețit lângă fereastră. Nora îl chemă de cîteva ori, dar el nu răspunse.

Frigul de noapte era aspru, dar nu înghețat. Aducea cu el un miros de pămînt jilav, o aromă de rădăcini și ierburi umede.

— E ca o deșteptare din somn, spuse Paul.

Se aplecă peste fereastră, să simtă pe frunte adierea acelei imposibile nopți de primăvară.

În plin soare, Postăvarul era de nerecunoscut. Un larg amfiteatru impresura pădurile lui verzi și albe. Lumina era rece, pură, sonoră. Pînă în cele mai depărtate zări, totul se vedea cu o exagerată pre-

ciziune, ca printr-o nemărginită vitrină de cristal. De la cabana lui Gunther se zăreau printre brazi, departe în vale, case minuscule, acoperișuri negre, drumuri înguste șerpuiind ca niște fluvii prin pădure. Era Predealul, un Predeal colorat cu mult mov, cu mult albastru.

Bucegii nu mai aveau strălucirea lunară, străvezie din timpul nopții. Păreau niște munți de cretă, sculptați minuțios, cu vîrfurile delicate și exacte.

Pe celălalt versant, Țara Birsei se desfășura ca o machetă în relief. Munții Făgărașului și ai Ciucului prindeau în cercul lor violet cîmpia, cu orașe, cu drumuri, cu păduri, văzute de sus foarte mici, dar foarte precise, ca printr-un ochian care micșorează imaginile, dar nu le tulbură. Cele mai depărtate siluete — case, arbori sau stînci — își păstrau conturul în lumina de zi.

Nora și Paul erau tot timpul pe schiuri. Vechile lor itinerarii deveneau noi, pline de surprize. Fiecare punct al muntelui, fiecare oră a zilei deschidea un peisaj necunoscut. Zăpada însăși părea că-și schimbă în soare densitatea. Era o zăpadă ușoară, fină, neaderentă, pe care schiurile alunecau fără nici o rezistență, sensibile la cea mai slabă apăsare. Virajele și opririle se făceau singure, înainte ca gestul de comandă să fie împlinit. Totul se petrecea cu o fericită ușurință în această lumină care dădea transparență lucrurilor celor mai grele.

Se auzeau prin pădure, cu un fel de vibrație muzicală, cele mai aspre zgomote, cele mai surde ecouri. Întreg muntele era ca o cutie de rezonanță, ca o vioară. Lovituri de topor sau căderi înăbușite de copaci străbăteau ca din fundul pămîntului, și pe urmă se limpezeau în aerul clar al dimineții.

Trecea uneori peste pădure o adiere abia simțită, și sub această suflare brazii păreau niște corăbii cu pinze pe o mare prea calmă. Numai pe creste aerul era mai viu, și bătaia vîntului ridica zăpada, pulve-

rizînd-o în mici fîntîni arteziene. Din vîrfurile Postăvarului, crestele Bucegilor se vedeau ca nişte cratere de argint, purtînd fiecare un nimb de pulbere fină.

Veneau la cabană osteniţi de prea mult soare, îmbătaţi de nesfîrşita legănare pe schiuri. Gunther, care nu putea face decît plimbări uşoare, îi aştepta de obicei la S.K.V., unde apariţia lui stîrnea mereu aceleaşi soapte şi întrebări. Dar băiatul primea acum cu nepăsare, ba chiar cu o plăcere ironică toate aceste priviri care se iveau la ferestre de îndată ce se apropia de casa Saşilor.

Soarele îi dădea o bucurie febrilă, exuberantă, plină de gesturi. Umbla tot timpul cu o cămaşă de vară fără mînece, cu gîtul liber, cu capul gol şi alerga prin zăpadă cu braţele deschise, cu fruntea în soare. Faffner, mai bătrîn, mai sceptic, venea pe urmele lui fără grabă.

— Nu vrei să te trezeşti din somn? îl întreba Gunther trăgîndu-l de urechi. Nu vezi că a venit primăvara?

Cîinele ridica un moment capul, făcînd ochii mici în lumina de amiază, şi pe urmă, cu vechea lui lene de animal adormit, se întorcea la somnul lui de iarnă.

— Faffner e mai cuminte decît noi, spunea Nora. El ştie că nu trebuie să credem prea mult în primăvara asta.

O îngrijora puţin exagerata bucurie a lui Gunther.

Băiatul se simţea ieşit din iarnă. Era în bucuria lui un fel de satisfacţie victorioasă, ca şi cum ţinta pe care şi-o propusese — să ajungă în martie şi să poată înfrunta familia Grodeck — ar fi fost atinsă, iar efortul lui de a trăi pînă atunci, împlinit.

Nora ar fi vrut să tempereze această prea mare fericire.

Între Paul şi Gunther, pe care soarele îi făcea să delireze, ea singură încerca să rămînă calmă. Nu avea încredere în fericirile mari, orbitoare, miraculoase.

Credea mai mult în lucrurile potolite, durabile şi aşezate.

— Nu-i aşa, Faffner?

Simţea în Faffner un aliat, un prieten, un înţelept.

Erau la amiază două sau trei ore, cînd soarele devenea dogoritor. Paul nu mai voia să intre în casă. Se culca afară pe treptele cabanei şi rămînea acolo cu ochii închişi, cu braţele desfăcute. Sub pleoape străbătea o lumină roşie, caldă, care îi amintea ceasurile de plajă de la Balcic. Avea senzaţia că e gol în soare, îşi auzea templele zvîcnind, şi urechile îi erau asurzite de un tumult confuz de ghioc. Uita unde se află şi de cînd. I se părea că este în această toropeală luminoasă de totdeauna şi pentru totdeauna. Nu avea amintiri, nu avea gînduri. Nici o imagine nu trecea prin ochii lui închişi, nici propria lui imagine. Îşi simţea doar braţele calde, obrajii arşi de soare şi i se părea că lumina trece prin el, prin pori, prin vine de sînge, pînă în artere, pînă la inimă.

Nora venea lîngă el să-l trezească, fără să-l cheme. O auzea parcă venind, îi simţea parcă mîinile uşoare pe frunte, pe păr, dar toate aceste vagi senzaţii rămîneau cu totul în afară de cercul lui de lumină.

Serile aveau o aromă de răşină, de coajă de copac, de frunze tinere. Brazii deveneau sub lună albaştri, străvezii. Culoarele tari ale zilei — petele mari de violet, de alb, de roşu — se stingeau după o ultimă aprindere intensă, în momentul apusului.

Pe fundalul alb al Bucegilor înzăpeziţi, luna în primele minute era neverosimil de galbenă, un galben cald, puternic, care nu părea să facă parte din acel peisaj de iarnă şi de seară. Mai tîrziu, cînd îşi recăpăta lumina ei spectrală, toate văile erau albastre ca nişte lacuri limpezi, încremenite sub lună.

Nora şi Paul aşteptau apusul de soare sus, în vîrfurile Postăvarului, şi rămîneau acolo tîrziu, pînă ce noaptea era deplină. Se vedeau aprinzîndu-se lumini rare, pe valea Timişului; se vedeau, ca nişte puncte de foc, farurile maşinilor alergînd pe

șoseaua Brașovului; se vedea mai departe, ca o brățară cu pietre sclipitoare, Rîșnovul.

Pădurile foșneau fără vînt, fără clătinare, cu un freamăt de viață tînăra sub zăpadă. Pietrele aveau un miros bun de pămînt nou.

Plecau de acolo tîrziu, amețiți, clătîindu-se pe schiuri. Nu se îndurau să se întoarcă la cabană. Nu se puteau despărți de aceste seri înfiorate, de această vaporeasă lumină. Treceau ore întregi fără să-și vorbească. Numai uneori, cînd se opreau la cîte o răs_pîntie, se căutau unul pe celălalt, întrebîndu-se din ochi încotro s-o pornească mai departe — spre Ruia? spre Crucur? — și atunci, în lumina palidă a nopții, se priveau cu o neînțeleasă uimire, ca și cum s-ar fi întîlnit în vis.

XIX

Viscolul izbucni din nou în ajun de Bobotează. Vremea se schimbă pe neașteptate, și în mai puțin de o oră Postăvarul reintră în iarnă. Brașovul se mai văzu o dată sclipind cu luminile lui de seară, și pe urmă dispăru în ceață.

— De acu nu-l mai vedem pînă la primăvară, spuse Hagen închizînd obloanele.

Ultima noapte pe care Nora și Paul o mai aveau de petrecut pe munte semăna foarte bine cu noaptea sosirii lor la cabană. Vîntul arunca valuri de zăpadă în ferestre. Faffner lătra spre pădurea împietrită de ger.

Lîngă focul din cămin, Nora recita cuvintele care o întîmpinaseră în prima seară:

*«Mancher auf der Wanderschaft
Kommt ans Tor auf dunklen Pfaden...»*

Gunther nu o lăsă să termine.

— Nu, nu. Acum e tîrziu. Acum nu mai vine nimeni.

Întoarcerea iernii, după cîteva zile de soare, îl găsea pe Gunther nepregătît, fără apărare, fără rezistență. Scurta primăvară îi dăduse o însuflețire nervoasă, care acum îl lăsa dezarmat. Asista în tăcere la pregătirile de plecare ale Norei și ale lui Paul, care își strîngeau lucrurile în rucsacuri pentru a doua zi dimineață. Obrajii îi erau arși de soare, dar fruntea redevenea palidă. Cearcăne adînci de oboseală și de febră îi făceau și mai albaștri ochii lui clari.

— Trebuie neapărat să plecați?
Punea întrebarea cu nepăsare, încercînd să ascundă suferința de a-i vedea plecînd.

— Trebuie neapărat?

— Poate că n-ar trebui, spuse Paul, pe care întrebarea lui Gunther îl făcea gînditor. Poate că n-ar trebui. Dacă am avea mai mult curaj decît avem... Dacă am înțelege că nimic nu ne cheamă înapoi... Dacă ne-am hotărî să rămînem pentru totdeauna aici...

Nora continua să pună ordine în lucrurile ei și să le așeze în rucsac. Gîndul copilăros de a rămînea la cabană îi trecuse și ei o secundă prin minte, dar îl alungase cu un gest hotărît. «Trebuie să fie cineva, în casa asta, care să nu viseze.»

— Voi uitați că eu sînt profesoară. Uitați că vacanța mea se termină. În ziua de 8 ianuarie, la 8 dimineața, trebuie să fiu în clasă.

Spunea într-adins lucruri indifferente, reci, puțin aspre, ca să prevină lacrimile.

Pînă la Ruia îi însoțise Hagen. Cîtăva vreme se ținuse și Faffner după ei, dar zăpada era prea mare pentru el și, înainte de a ajunge la S.K.V., cîinele se opri.

— Hai, du-te acasă, Faffner. Și lasă ochii ăștia triști. Nu ți-e rușine? Ești om bătrîn.

Cîinele rămase nemișcat, cu o privire uimită, care nu înțelegea prea bine ce se întîmplă.

Hagen tăcuse tot timpul. Venea pe schiuri în urma lor, cu pelerina lui cenușie desfăcută în vînt.

De la Ruia îi lăsă să plece singuri mai departe.

— V-aș conduce pînă la Brașov, dar nu vreau să-l las pe băiat singur.

În ultimul moment, scoase din buzunar un obiect mic de metal, pe care îl dădu Norei cu un gest brusc, nepregătît.

— Te rog să păstrezi asta, în amintirea lui Gunther.

Era un medalion cu un portret al tinerei doamne Grodeck, portret mic, rotund, care semăna cu cel de la cabană, deși părea să fie mult mai vechi decît el.

Nora nu știu cum să-i răspundă. Fusese pînă și în gestul cu care îi întinsese acel neașteptat dar ceva aspru, care respingea dinainte orice cuvînt de prietenie.

— Pe Gunther n-am să-l uit niciodată. Și nici pe dumneata, Hagen.

Ochii lui albaștri erau reci, duri, fără zîmbet și fără tristețe. Nora aștepta să citească în ei un semn de înțelegere, dar nimic nu se luminea pe fața lui întunecată.

— Mergeți cu bine, zise Hagen.

Cunoșteau drumurile și nu mai aveau nevoie să se oprească la răscruci, ca să caute semnele indicatoare. Pîrtia pînă la Crucur era fără accidente de teren. Cursa era înșelător de simplă și părea în primele momente că nu cere nici un efort. Paul se lăsa în voia schiurilor, care își accelerau singure viteza. Nici nu încerca să frîneze. Numai la viraje deschidea foarte slab plugul, care se închidea pe urmă, în secunda următoare, de la sine, cu un derapaj scurt, din care schiurile ieșeau mai ușoare, mai repezi.

Rucsacul la început atîrna greu pe spate, dar după cîtva timp își pierdu cu totul greutatea, ca și cum, în plină viteză, cineva i l-ar fi luat de pe umeri. Nu-și simțea decît obrajii aprinși de ger. Bătea un vînt aspru, care ridica vîrtejuri de zăpadă și i le arunca în față. Cîteva secunde nu mai vedea nimic înaintea ochilor, dar schiurile alergau mai departe, libere.

Ajunseră la Crucur fără să-și dea seama cînd și cum. Drumul prima oară fusese mult mai lung și mai lin.

«Poate ne-am înșelat. Poate am greșit direcția.»

Recunoșteau totuși poiana și recunoșteau mai ales acea colibă de pădurar, la care se opriseră și prima dată. O găseau la fel de părăsită, cu ușa deschisă și cu aceiași cărbuni stinși în vatră. Urme recente de schiuri treceau prin fața colibei și erau singurul semn de viață în toată poiana bătută de viscol.

Porniră mai departe pe acele urme, care se pierdeau printre brazi. Dreptunghiurile albe și galbene

abia se mai vedeau pe copaci, acoperite de zăpadă. Drumul prin pădure era plin de obstacole, iar pîrtia își schimba de nenumărate ori planul de înclinare. Toată cursa era făcută din schimbări subite de viteză. Zăpada era cînd foarte înghețată, cînd inexplicabil de afînată și la fiecare moment schiurile erau smulse și aruncate în lături. Nora, care alerga înainte, anunța cu glas tare obstacolele și dădea comenzi de viraj și de frînă, pe care Paul le executa reflex. Uneori gestul de apărare venea cu o secundă prea tirziu, și atunci schiurile săreau de pe linia lor, aruncîndu-l la pămînt. Se ridica de jos, orbit de zăpadă, dar fără să simtă loviturile. Toată atenția lui era fixată așa de intens înainte, spre un punct mișcător după care schiurile alergau fără să-l ajungă, încît nici nu-și dădea seama de căderi și opriri. Îi era cu neputință să-și păstreze schiurile multă vreme în plug. După cîteva clipe de încordare, un derapaj scurt, ca o zvîcnitură, i le rupea din frînă și i le avînta eliberate înainte. Avea atunci o fulgerătoare pierdere de conștiință, după care se trezea din nou pe schiuri, în plină viteză, plutind ca între două vise.

Intrară în Brașov înainte de amiază, ca într-un adăpost. Pe străzi viscolul era mai puțin aprig. Vînturile păreau că se opresc la marginea orașului.

Erau în întregime albi. Aveau zăpadă pe sprîncene, pe tîmple și pe frunte. Pînă și ochii își pierdeau culoarea, sub genele albite.

— Am mers foarte bine, spuse Nora. Două ore și opt minute.

— Numai atît? se miră Paul, fără să înțeleagă de ce.

«Două ore și opt minute» i se părea în același timp și foarte mult, și foarte puțin. Avea într-un fel impresia că au plecat de la cabană nu de cîteva ore, ci de cîteva zile și că muntele cu oamenii rămași acolo era foarte departe în urma lor. Dar avea de asemeni senzația că întreaga cursă nu durase decît un minut, că totul se petrecuse năucitor de repede și că toată călătoria nu fusese decît o singură, vertiginoasă cădere.

Schiul suspenda pentru el măsura timpului.

XX

Brașovul era, în această ultimă zi de vacanță, la fel de vioi și de populat ca în primele zile. Străzile pline de schiori păreau niște imense peroane, pe care o mulțime grăbită, agitată și volubilă aștepta sosirea și plecarea trenurilor.

Birourile de voiaj din centru erau luate cu asalt de oameni grăbiți să-și vizeze biletele, să cumpere tichete sau să ceară informații. Lumea care coborise de la cabanele din împrejurimi sau venise de mai departe, din Făgăraș, din Bihor, după o vacanță de schi, se aduna încă o dată la Brașov, unde se întâlneau atîtea drumuri. Erau figuri arse de soare, care își surîdeau pe stradă, ca și cum s-ar fi recunoscut.

— E posibil, Nora, ca toți oamenii ăștia să se întoarcă la viața lor dinainte? E posibil oare, după ce au fost în munți, să mai creadă în lucrurile pe care le-au lăsat jos? de care s-au despărțit? pe care au vrut să le uite?

— Cine a fost în munți e un om liber, răspunse Nora.

«Un om liber. Un om liber.» Paul repeta cuvintele ei. I se părea că e foarte tînăr, că vine dintr-o lungă vacanță cu soare, că toate drumurile sînt deschise înaintea lui.

Trenurile veneau din Ardeal ca dintr-o regiune polară, înghețate, cu mari întârzieri, pline de zăpadă, cu locomotivele albe ca niște imense pluguri spărgătoare de gheață.

— Se formează un tren de schiori diseară. E mai bine să-l așteptați. N-o să găsiți locuri în vagoanele obișnuite.

Le mai rămăneau câteva ore de stat la Brașov și aveau de gând să le petreacă pe străzi, mai ales prin cartierele marginase, unde orașul își păstra încă aerul lui de cetate veche, dar, înainte de a porni din nou la drum, intrară la Coroana, ca să-și lase schiurile acolo și să se odihnească. Era în cafenea o adunare pestriță de haine orășenești și haine de schi, fețe posomorite de cetățeni și figuri deschise de oameni tineri, coboriți din pădure.

Găsiră cu greu o masă liberă, într-un colț unde părea că se refugiaseră numai localnici, cufundați în citirea ziarelor de după masă și supărați de năvala de tinerețe care le tulbura liniștea localului și obișnuințele de fiecare zi. Toți erau serioși, tăcuți, greoi și toți parcă aveau fruntea puțin teșită a bătrânului Grodeck, frunte rezistentă, închisă. Citeau ziare nemțești și maghiare din Brașov și le citeau cu un fel de atenție îngrijorată, uniformă.

Paul surprinse în treacăt un titlu tipărit cu litere groase pe prima pagină: *Létrejött Rómában a megegyezés!*

Nu știa ce însemnau acele cuvinte, și deodată îi trecu prin minte că poate în cele două săptămâni trăite pe munte se întâmplaseră în lume lucruri extraordinare și că acel titlu tipărit cu litere groase anunța poate un eveniment capital, care schimbă destinul omenirii.

— Mă duc să cumpăr ziare, îi spuse Norei și se ridică de la masă cu oarecare neliniște.

Era aproape de ușă, gata să iasă în stradă, când se auzi strigat. Întoarse capul și se uită cu mirare la mesele din apropiere, dar nu recunosc pe nimeni. Pe urmă abia băgă de seamă că cineva îi face semn de mai departe, de lângă fereastră.

— Tu ești, Ann?

Era singură la masă și avea în fața ei câteva reviste și ziare, pe care le citise probabil până atunci.

— Îmi dai voie? spuse Paul, răsfoindu-le în grabă. Căuta mai ales titlurile și telegramele de la ultima oră. Rămăsese în picioare în fața lui Ann, puțin aplecat deasupra mesei, și în câteva clipe parcurse cu ochii tot acel vraf de ziare.

— Cauți ceva? întrebă ea.

— Nu. Nimic precis. Voiam să știu dacă s-a întâmplat ceva în lume. Dar văd că nu s-a întâmplat nimic. Într-adevăr nimic...

Abia atunci ridică privirea spre Ann. Era cu capul gol, purta la git o eșarfă albastră, innodată ca o cravată.

— De unde vii, Paul? Ești de mult aici? Pleci la București? Mi-a spus cineva că te-a văzut în ajunul Crăciunului, dar nu-mi venea să cred. Eu am fost tot timpul la Brașov. Mai rămân. Nu știu cât mai rămân. Am venit să lucrez. Nu vrei să stai? De când nu ne-am văzut? Unde ai dispărut?

Vorbea, ca de obicei, cu o mulțime de întrebări scurte, pe care le arunca neglijentă, fără să aștepte răspuns. Paul era mereu în picioare în fața ei și o privea cum râde, cum gesticulează, cum vorbește.

«Ce ochi mici are! E cu puțință să aibe ochi atât de mici?»

Ea se opri deodată din vorbă și deveni neașteptat de atentă.

— Ce e cu tine, Paul? De ce taci? De ce mă privești așa? S-a întâmplat ceva cu tine. Ești foarte schimbat. Nu știu cum, dar foarte schimbat. Poate pentru că ești așa de negru. Poate pentru că porți hainele astea...

— Da, Ann. Poate.

Plecă de acolo fără să-i pună nici o întrebare. Ar fi vrut să găsească un cuvânt prietenos pentru ea, dar nu găsi nimic.

— Ai o eșarfă frumoasă, îi spuse la despărțire.

Nora îl aștepta la masa lor din colț, gata de plecare.

— Cine e fata blondă, care te-a oprit? întrebă ea fără mare curiozitate.

Paul se gîndi o clipă, și pe urmă răspunse scurt:

— O fată din București. O pictoriță.

Avea impresia că mai mult nu are ce să spună despre Ann.

Trenul pleca de la Brașov cu vagoanele pline, dar în fiecare gară, la Dîrste, la Timișul-de-Jos, la Timișul-de-Sus, așteptau alte grupuri de schiori.

Toată lumea vorbea despre zăpadă și despre timp. Cei care coborau de pe Piatra Mare se plîngeau de prea multă ceață și de îngheț. Fete și băieți venind din Bihor povesteau că la Stîna de Vale avuseseră tot timpul soare.

« Toți sînt nespui de tineri, și Paul se simte, între ei, de vîrsta lor. «S-a întîmplat ceva cu tine», spunea Ann. Da, s-a întîmplat. Se privește în fereastra vagonului ca într-o oglindă, și aproape că nu se recunoaște. Fața îi e brăzdată de zgîrieturi, pe frunte și la ochiul drept păstrează încă urme din teribila lui cădere de la Turing-Club, buza de jos e încă puțin ruptă, dar peste toate acestea a trecut soarele și le-a cicatrizat. Nimeni în vagon nu e mai negru decît el, nimeni nu e mai ars de soare. «Parcă am umblat numai pe creste, numai în lumină.»

Simte un fel de exaltare copilăroasă. Nu știe exact ce ar voi să facă. Sînt în el puteri pe care nu le cunoaște, sînt elanuri care se deșteaptă dintr-un somn lung.

— Nora, tu crezi că schiul poate să salveze un om? Poate să schimbe o viață?

— Dragă Paul, cred că viața noastră e plină de obiceiuri proaste, de manii și de idei fixe. Schiul ne scoate din ele. Pe urmă, totul este să nu ne lăsăm învinși din nou.

— Nu, Nora. Niciodată.

Jura cu prea multă aprindere, cu un accent de îndîrjire exagerată.

Se corectă singur, repetînd în gînd aceleași cuvinte, mai calm, mai decis: niciodată, niciodată.

DESCHIDEREA STAGIUNII

NUVELĂ

Se privi lung în oglindă și își trimise un suris de simpatie, la care «celălalt» părea că răspunde. Simțea nevoia să fie bun cu el însuși, cum ar fi fost cu un prieten mai tânăr.

«Haide, haide, bătrînul meu amic, nimic nu e pierdut.»

Se învăluia privindu-se într-un nor de duioșie personală, în care își cuprinsese totul: ochii treziți din albastrul lor șters, mustața blondă, căzîndu-i de obicei descurajată pe buze, umerii scuturați brusc din indiferența cu care își suportaseră pînă atunci brațele.

Își plăcea astă-seară. Smochingul ăsta — dragul de el — credincios animal... L-a făcut odată, pe vremuri, la o schimbare de guvern, cînd s-au plătit la gazetă chenzinele pe patru luni din urmă. Avea atunci 39 de ani, și în prima seară cînd l-a îmbrăcat i se părea că viața începe din nou.

De cîte ori de atunci n-a început viața din nou?... Și astă-seară încă...

În haina neagră cu revere de mătase, cu perla de sticlă prinzînd pieptul cămășii ca pe o za, T.T. Soru recăpătă dintr-o dată în fața oglinzii un violent sentiment de demnitate.

«Am să vorbesc cu madam Ștefănescu.» Și ca și cum omul din oglindă ar fi încercat să-l contrazică sau să-l facă atent asupra primejdiilor unei astfel de decizii,

T. T. Soru repetă autoritar: «Da! Am să vorbesc cu madam Ștefănescu».

Își auzi glasul și se miră o clipă, ce clar! ce neted! ce poruncitor!

«Am să...» îi e frică să repete. E ceva cald care i se urcă în obraji, e o tresărire care-i îndreaptă umerii, îi ridică fruntea. Ar vrea să spună încă o dată, cu același glas, acele șase cuvinte de victorie.

«Am să vorbesc cu madam Ștefănescu.»

Și se întoarse decis pe călcie, spre o madam Ștefănescu absentă, dar invocată în fiecare din lucrurile mizere ale odăii lui mobilate. Le privi sever, pe fiecare în parte, ca și cum ar fi vrut să le fixeze responsabilitatea. Scaunele desperecheate, dulapul alb de fată mare, covorul chel, ceasul deșteptător C.F.R. cu tricolor, scrumiera «Souvenir din Slănicul Moldova», tabloul din perete al răposatului domn Ștefănescu, bărbatul proprietăresei...

Schimbă cu domnul Ștefănescu din perete o privire fără cruțare, fără apel. Și deodată îl fulgeră un gând, care i se păru cheia vieții lui. Să-l dea jos pe domnul Ștefănescu...

De opt ani îl rabdă deasupra patului, zi cu zi, noapte cu noapte. Nu-l cunoaște, nu l-a cunoscut. Stă acolo în perete, cu zîmbetul lui rezistent, cu fruntea lui îngustă, cu aerul lui opac. Stă sub sticlă cum ar sta dincolo de geamul unui ghișeu așteptînd ora de deschidere, o oră care nu mai vine...

«Cine e?» l-a întrebat odată o femeie, singura femeie pe care în opt ani o urcase sus în camera lui de holtei bătrîn.

«Un unchi», a răspuns T. T. Soru din pudoare. Căci simțise în momentul acela cît e de ridicul, cît e de umilitor să păstreze în odaia lui o fotografie străină, primită în inventarul mobilei, o dată cu lavoarul, o dată cu scaunele.

Îl privește întrebător, clătînînd din cap... Ce caraghios lucru să trăiești opt ani sub ochii lui domnul Ștefănescu, să te dezbraci în fața lui, să măninci în fața lui, să plîngi în fața lui — da, să plîngi în serile fără curaj, cînd totul ți se pare pierdut și cînd în căderea

capului pe perne găsești, între lacrimile sărate ce-ți moaie mustața, un ultim gust de viață, ceva cald, obscur, depărtat, care te amortește și te adoarme...

A plîns în fața omului ăstuia din perete! Gîndul îl indignează, îl sufocă. E cuprins de o bruscă rușine pentru tot ce a putut vedea dobitocul ăsta bătrîn de Ștefănescu în opt ani, aici, între acești patru mizerabili pereți între care el, T. T. Soru, se crezuse cel puțin singur. La ce bun să ascunzi sub palton jumătatea de pîine și sfertul de mezeluri cînd te întorci seara acasă, trecînd prin curtea lungă, plină de vecini vorbăreți și servitoare curioase — la ce bun să-ți porți cu un aer de nesfîrșită absență pachetul de mîncare, dacă aici, după ce ai tras storurile și ai întors cheia în broască, rămîne un ochi pînditor care te va privi cu înțepenita lui atenție cum măninci pe un ziar vechi un dejun de șofer... La ce bun să-ți viri dimineata cu virful creionului, în pantofi, sub călcie, ciorapul găurit, dacă deasupra capului tău, omul ăsta, care vede tot, vede și acest mister mărunț al vieții tale, cu care îți mai salvezi ultimele resturi de orgoliu...

Încercase odată, foarte demult, în primele zile, să trateze cu madam Ștefănescu retragerea răposatului din odaie și transportarea lui în altă încăpere, dar glasul rănit al proprietăresei oprise cu o singură replică nelegiuirea. A-l păstra pe bărbatu-său acolo era o formă sacră de fidelitate.

«Cum? Să-l dai jos din odaia asta, în care am dormit cu el 27 de ani?»

Ei bine, da. O să-l dea jos. Zică ce-o vrea madam Ștefănescu, zbiere cît o vrea, hotărîrea e luată.

...De undeva din adîncul lenei lui, din adîncul renunțării fără număr, care se așezaseră în el ca niște frunze căzute, se făcu o lumină. Simțea cu violență că toată existența lui e în joc, simțea că în acel moment se decide un lucru fără întoarcere, se deschide o poartă de destin, ultima, singura... Să-l dea pe domnul Ștefănescu jos, și drumurile vor fi libere. Să-l dea jos, și va începe o nouă viață. Să-l dea jos, și va fi alt om.

Se apropie de pat și se opri să-și asculte bătaile inimii — bătaii mari, care se auzeau distincte, una câte una, cum se aud picăturile mari de ploaie căzind pe piatră. Își trecu o mină prin păr și băgă de seamă că mina îi tremură — nu de frică însă, căci totul devenise calm în el, dar de emoția și de solemnitatea clipei. Se sui pe pat, prinse cu amîndouă minile rama tabloului și se pregăti să tragă cu putere, cînd se trezi cu tabloul în mină, desprins parcă singur din cui. Nu-i venea să creadă că asta fusese totul și rămase cu domnul Ștefănescu în mîini, uluit de lipsa lui de rezistență... Îl privea încurcat, cu jumătate de suris oprit pe buze, nedîndu-și încă bine seama de ce se întîmplase și dezamăgit puțin de simplitatea lucrurilor. În sticla prăfuită a fotografiei își recunoscuse, departe ca prin ceață, ochii. Jumătatea de suris crescuse, se lumina, se împlini.

Puse tabloul jos pe podea într-un colț, rezemîndu-l cu fața la perete, și făcu apoi cîțiva pași spre fereastră. În trecere își aruncă din nou o privire în oglindă și i se păru că e mai înalt decît de obicei.

Deschise fereastra și respiră adînc. Un miros de frunze ude veni din curte, iar mai de departe zvonul larg al serii de septembrie, rumoarea orașului, un clopot de tramvai, totul pierdut, totul stîns într-o ploaie domoală, foșnitoare. Întinse mina afară și lăsă să-i cadă în palmă cîteva picături.

Viața i se părea imens de simplă.

*

Cortina se ridică la 8 și jumătate, dar trebuie să treacă mai întîi pe la redacție ca să-și ia biletul. Nimic mai neplăcut. Nu, nu-i place ziarul ăsta, care dracu știe din ce o fi trăind, că nu-l citește nimeni. Totul e dubios: directorul, formatul, litera de tipar, localul... Cînd intră în gang, se uită instinctiv în dreapta și în stînga, nu cumva să fie văzut. Și numai băieți tineri, obraznici, grăbiți, care nu au nici un respect pentru un ziarist vechi și care cred că lumea începe de la ei.

Nu l-a întrebat unul săptămîna trecută dacă nu face el cronica sportivă? Canalia!

Singur secretarul de redacție pare un om mai de treabă. În orice caz, îi spune «maestre» — poate în glumă, poate că e numai așa, o vorbă a lui — dar lui T.T. Soru îi face plăcere. Cine știe? O fi un cititor al lui de dinainte de război. Poate că i-o fi citit pe vremuri cronicile din *Flacăra*... Dacă n-ar fi așa de morocănos, dacă n-ar pluti într-un permanent nor de fum, dacă nu i-ăr suna telefonul în cap de șase ori pe minut, l-ar întreba. Și tot lui îi datorează faptul de a fi fost primit în redacția asta, unde nimeni nu l-a chemat și unde nimeni nu bagă de seamă că există.

Nici azi nu înțelege bine de unde luase el curajul de a se ridica de la masa din fund, de la Capșa, și de a-i tăia drumul:

— Mă iertați. Dumneavoastră, cred, sinteți secretar de redacție la *Viforul*. Apare peste zece zile, nu e așa? Numele meu e T.T. Soru. Poate ați auzit ... cronicarul... foiletonistul... Voiam să vă întreb dacă nu se poate... cronica dramatică... înțelegeți... eu nu am pretenții.

— Cronica dramatică? Nu știu nimic, maestre. Țștia de la *Viforul* au altele în cap. Hai cu mine, oricum. Să vedem.

I-ar fi spus mai multe, dacă i-ar fi dat răgaz. I-ar fi vorbit de *Flacăra*, de portretul pe care i l-a făcut Iser în 1912, de articolul lui Petre Locusteanu — bietul Locusteanu! — de scrisoarea lui Haralamb Lecca, după premiera *Castei Diva*, despre Alecu Davila, care l-a chemat la o repetiție generală și l-a instalat în fundul sălii. «Stai aici lîngă mine; am nevoie de părerea dumitale. Da' sincer, înțelegeți? Sincer.»

Nu, niciodată nu au să bănuiască ei toate cite au fost, niciodată n-o să știe madam Ștefănescu ce sînt hîrțiile din sertarul de jos al șifonierului, niciodată n-o să afle canaliile astea tinere care trîntesc ușile *Viforului* fără să-l salute, niciodată n-o să afle, în graba, în inconștiența, în îngimfarea lor, pe cine nu salută...

E opt și cinci. Biletul e în buzunar. Mai sînt douăzeci de minute. T.T. Soru e fericit. S-a privit în toate vitrinele, și-a recunoscut de departe silueta în toate oglinzile.

Îi plac afișele mari de premieră. Toată strada pare plină de ele. *Deschiderea stagiunii*.

E ceva festiv în aer. Parcă ar pluti imagine ser-pentine, parcă ar flutura la ferestre nevăzute stin-darde... Seară de premieră... Un foșnet de rochii de mătase, un val de voci care urcă și coboară, lumini răsfrînte din oglindă, din cristal în cristal... Fotoliile se deschid cu zgomot, mîini albe își fac semn de la un rînd la altul, surîsuri se încrucișează peste catifeaua roșie a lojilor. E un vuiet în care străbat parcă ecouri din plăjile cu soare, de unde se întoarce toată această lume bronzată, la sfîrșitul vacanței, bucuroasă și stingherită de a-și regăsi rochiile albe de mătase, hainele negre...

T.T. Soru se gîndește cu duioșie la fotoliul care îl așteaptă la teatru, în plină lumină, fotoliul lui de 26 de ani. O undă de emoție, de devotament, de bunătațe înconjoară ca un nimb imaginea scau-nului. Îl înfioară gîndul că l-ar fi putut pierde... E singurul lucru pentru care a luptat în viață, singurul lucru pe care a voit pînă la deznădejde să-l păstreze. A trecut din redacție în redacție, a așteptat luni de-a rîndul chenzine neplătite, a făcut corectură de noapte, a renunțat la tot, a renunțat la orice, dar a cerut în schimb un singur lucru: cronică dramatică. Era insula lui de lumină. De acolo, din fotoliul de pre-mieră, începea un vis în care nu mai încăpea nici madam Ștefănescu, nici redacția, nici cafeneaua. Ca printr-un ochean vrăjit, viața căpăta culoare, miș-cările nobleță, lucrurile simetrie. Un suflu de căld-ură, de senzualitate, de ameteală trecea deasupra tuturor, dîndu-le un aer de irealitate, de plutire. Balcoanele de ipsos și bronz, candelabrele de cristal, scările albe de marmoră, catifelele de roșu-aprins — totul era somptuos. Serile lui de feerie... Ardeau în calendar ca o flacără de aur, și în lumina lor orbitoare se pierdeau pînă la cenușă, pînă la neființă toate cele-

alte zile. Pe stradă, la ministere așteptînd un comu-nicat, la Cameră luînd note după o interpelare despre exportul porumbului, acasă terorizat de vocea lui madam Ștefănescu, pretutîndeni el avea sentimentul foarte exact că e în exil. Ba chiar se trezea uneori zîmbind în sinea lui, amuzat ca un prinț travestit, pe care trecătorii îl lovesc neatenți cu cotul pe stradă. «Dacă ar ști ei...»

Se agățase de cele mai obscure gazete, trecuse prin toate redacțiile de partid, cunoscuse foile cele mai nesigure, cele care apăreau o săptămînă sau o lună, pînă ce își puneau la punct micul lor șantaj, și dispă-reau într-o bună dimineață fără explicație, dar nu consimțise să ducă traiul ăsta precar decît pentru a-și păstra mereu, an de an, scaunul lui de teatru, fotoliul lui de vis.

Anul ăsta, sfîrșitul verii îl găsisse fără gazetă, și T.T. Soru așteptase cu panică apropierea stagiunii de toamnă. Dacă n-ar fi ieșit pe neașteptate *Viforul*, ce s-ar fi întîmplat?

Încearcă să-și imagineze ce ar fi viața lui fără serile de premieră — și nu poate. Ceva gol, pustiu, fără sens, fără așteptare...

Ceasul de la Palat arată 8 și douăzeci. E timpul să mergem. Dinspre Ateneu mașinile coboară fără sfîrșit. T.T. Soru ar putea spune fără greș care se va opri în fața teatrului și care va merge mai departe spre bulevard. Are un *flair* sigur al mașinii de specta-col. Există un stil de premieră pînă în cele mai mici detalii.

Plouă mereu, o ploaie mărunță și liniștită, care populează Calea Victoriei, dă strălucire asfaltului, mărește focul vitrinelor, răspîndește de-a lungul între-gii străzi un foșnet de voci, de frunze, de pași.

Peste cîteva clipe va fi în foaier, va lăsa cu un gest de lene și de neatenție pardesiul la garderobă, își va potrivi ultima oară papionul în oglindă, și apoi, întîr-ziînd o secundă în prag, pentru a îmbrățișa cu o sin-gură privire sala de brocart și aur (eventual «brocart și aur» poate fi un termen fericit în cronică dramatică

de mîine), îmbrăţişînd-o într-o singură privire, se va îndrepta către fotoliul care îl aşteaptă.

«Viaţa, bătrînul meu domn, este totuşi frumoasă. Între noi fie zis, n-am obiceiul să te flatez, dar smochingul ăsta îţi vine bine şi — zău — dacă tragi cu ochiul în vitrina din dreapta, trebuie să recunoşti că domnul care trece nu e lipsit de distincţie, iar domnul acesta eşti tu. A! evident, sînt multe de schimbat în existenţa dumitale şi vei trebui să procedezi metodic. În primul rînd va trebui să-ţi dai pantofii galbeni la dres. Pe urmă vei avea o convorbire cu madam Ştefănescu şi îi vei spune că te muţi. În al treilea rînd vei căuta un editor pentru cronicile dumitale, căci e inadmisibil ca la 47 ani, e inadmisibil, mă-n-ţelegi...»

T.T. Soru a uitat dintr-o dată ce anume e inadmisibil, căci s-a oprit locului speriat... Nu ştie unde e biletul. Să-l fi... Să-l fi pierdut?... Nu. Uite-l aici. L-a găsit.

«Da, domnul meu, nu văd ce te poate împiedica să-ţi schimbi cu totul soarta. Puţină energie. Un act de voinţă. Da, asta e: un act de voinţă. Ce ai făcut cu domnul Ştefănescu adineauri a fost perfect. Încă două gesturi ca ăsta, şi eşti salvat. 47 de ani? Mă faci să rid. La 47 de ani, viaţa începe ca la 20.»

— Biletul, vă rog.

T.T. Soru întinde absent, omului de la intrare, biletul.

«Nimic nu este, zic, mai uşor decît să...»

— Nu cred că evalabil biletul ăsta, treceţi în orice caz, în stînga, la control.

— Cum ai zis? Nu e valabil? Biletul meu?

— Treceţi, vă rog, din uşă. N-avem timp, vă rog. Întrebaţi la control. Faceţi loc, vă rog. Biletele, vă rog.

— Domnu?

— Numele meu e T.T. Soru.

— Da. Şi?

— Am zis T.T. ...

— Aţi zis T.T. Soru. Am înţeles. Şi ce doriţi?

I se părea aşa de comic să-l întrebe pe el aici, în seara asta, «ce doreşti?», pe el, care nu doreşte nimic

altceva în lume, încît dacă şi-ar putea stăpîni buzele palide, ar încerca să ridă.

— Sînt T. T. Soru, sînt cronicarul ziarului *Viforul*.

— A, nu. Asta nu. Să se termine odată; *Viforul*, *Tunetul*, *Fulgerul*, *Trăsnetul*. Prea sînt multe. Cum apare o fiţuică, drept la noi vine, să-i dăm loc. Nu, domnule, regret. De altfel, uită-te şi dumneata pe plan: nu mai avem nici un centimetru liber.

T. T. Soru îl ascultă fără să audă nimic. I se pare ciudat omul ăsta care vorbeşte la ghişeu, face gesturi, clipeşte. De sus din foaiere vine un sunet lung de sonerie.

★

Nu ştie de cită vreme stă cu fruntea lipită de vitrina asta. Picăturile de ploaie se preling pe sticlă în mici fluvii, care se adună şi se despart, cu ochuri neprevăzute. Bobiţele de apă stau întii nemişcate, lipite de geam, şi pe urmă cîte una tresare ca un mic licurici, se desprinde, alunecă pe sticlă cu greu, parcă şi-ar căuta drumul, parcă ar dibui, pînă la un moment dat se rostogoleşte brusc pînă jos, ca o alice transparentă.

A numărat pînă acum cîteva sute. Dacă plouă mereu, vor mai fi cîteva mii. Pe urmă? Pe urmă nu mai e nimic. Principalul e să nu se gîndească. Nici un gînd să nu-l străbată, nici o amintire, nici un cuvînt. Trec prin el diverse începuturi stupide de frază, fără sens.

«În definitiv, raporturile noastre... Chiar dacă ai admite un moment... Ți-o spun eu şi în orice caz...»

În vitrina fără lumină nu-şi distinge din întreaga faţă, reflectîndu-se în geam, decît mustăţile, şi s-ar spune că picăturile de ploaie ce se preling pe sticlă trec prin firele lor blonde. Le simte ude, grele, lipite de buză, şi senzaţia asta este singura pe care o mai păstrează cu precizie el însuşi.

Plînsul îl podidi mai tîrziu, pe bulevardul Elisabeta, în faţa unei plăcîntării. Nu-şi amintea cum ajunsese acolo, nu ştia cînd se urnise din loc. Un clopot

de tramvai îl scutură din neștire și cum rămase puțin uluit, privind în dreapta și în stînga, ceva se surpă în el, și un val de lacrimi îl izbi dinăuntru, răspîndind prin tot corpul lui insensibil un suflu de căldură și de dezmortîre, ca un pahar de ceai iarna.

Abia atunci își regăsi mîinile, încheieturile, umerii, toate cuprinse blind în acest hohot de plîns, cuminte, fără disperare, toate învăluite ca într-un abur.

«Patruzeci și șapte de ani.» Se agățase de acest cuvînt, care îi trecuse prin cap, și acum îl repeta șoptit între lacrimi. «Patruzeci și șapte de ani.»

Patruzeci și șapte de ani. Patruzeci plus șapte. Zece și zece și zece și zece și șapte.

Se simți bătrîn, oribil de bătrîn, și se întrebă: «Cînd am îmbătrînit?» încercînd să-și aducă aminte, ca și cum ar fi fost un lucru precis, bunăoară o hîrtie pe care ar fi pus-o undeva și nu mai știe unde. «Da, da, cînd am îmbătrînit? Să vedem. Nu astăzi, că azi e luni. Nu ieri, că ieri am stat în casă. Nu sîmbătă... Cînd, Doamne, cînd?»... I se părea că trebuie să fie undeva, în urmă, o zi precisă, o zi sigură — 14 decembrie 1926, 26 iunie 1918, 30 octombrie 1933... o zi pe care s-o prindă din trecerea tuturor zilelor și să poată spune: «De aici, din clipa asta, din locul asta a început».

Se simți bătrîn, cum cineva se poate simți ud după ce a alergat multă vreme prin ploaie. Cîtă vreme alergi nu știi nimic, dar cînd te-ai oprit locului să te adăpostești sub o streășină, te înfioară brusc hainele lipite de tine, ca niște cîrpe ude. Se simți bătrîn și era o impresie de jilav, de umed, de rece...

«Dacă ar avea un revolver.» Vorba trecu prin el întîmplător, fără să lase nici o urmă.

«Dacă ar avea o țigară.»

Își aminti cu greu, cu un efort de memorie încă nesigură, că undeva, în buzunarul hainei, are cîteva regale.

Ridică privirea să caute un trecător cu țigara aprinsă și dădu de cadranul unui ceas. Privi multă vreme, fără să vadă nimic. «Nouă fără cinci.» Și apoi, auzindu-și propriile cuvinte, tresări ca și cum altul i le-ar fi spus. «Nouă fără cinci? Numai atît?...»

Acasă era frig. Ar fi trebuit să se aștepte. Lăsase fereastra deschisă pe ploaie. O închise. Lîngă sobă, în colț, căutînd butonul electric, se lovi de ceva și tresări. Cînd făcu lumină, dădu de tabloul lui domnul Ștefănescu. Ridică din umeri.

«Și cu asta ce să mai fac acum?...» Îl luă în mîini, se apropie de pat, se sui cu amîndouă picioarele, căută cuiul din perete și fixă tabloul la locul lui obișnuit. «E plin de praf. Ar trebui șters», gîndi cu indiferență T.T. Soru.

Domnul Ștefănescu își regăsi îndată zîmbetul lui tenace. T.T. Soru îl privi fără ostilitate.

ARTICOLE POLITICE

SĂ SE BATĂ SĂNĂTOȘI!

Nu fac rău domnii ăștia de la Cameră că se bat. Asta pune un grăunte de pasiune în luptele politice. Vedeți, o dezbateră parlamentară, în care se discută despre o lege, despre un principiu, despre o problemă, este ceva abstract, plicticos, lipsit de culoare. Dimpotrivă, o palmă sau un pumn, bine aplicate, trebuie că au o rezonanță de realitate, un aer viori, cert, incontestabil.

O palmă pe obrazul unui ideolog torturat de viziuni interioare cred că sună ca o ploaie de primăvară pe un asfalt ars de soare. Este un semn de înviorare.

Lumea respectabilă pretinde că scandalurile de la Cameră sînt rușinoase. Că ele coboară prestigiul Parlamentului. Că distrug gravitatea instituției... Că pregătesc, într-un cuvînt, sfîrșitul pămîntului.

Se poate. Dar noi, democrați notorii, nu putem să condamnăm, sub pretextul futil al buneicuviințe, un fapt care mărește incontestabil vitalitatea Parlamentului. Bătăile astea dese seamănă cu niște figuri de gimnastică suedeză: ele accelerează circulația sîngelui, dezvoltă mușchii și regulează respirația.

Gîndiți-vă puțin ce salutar poate fi regimul bății pentru gînditorii noștri politici, d-l Trancu-Iași, acest distins cugetător, d-l general Moșoiu, acest strateg politic, iluminat de mari idealuri, d-l Jean Th. Florescu,

acest martir al libertății, d-l Potîrcă, d-l Dere, d-l Xenii¹ — toți mucenici ai sistemelor de construcție socială, anemiați de lungi controverse ideale, pervertiți de abstracții, întunecați de speculații metafizice — toți să fie scuturați din exercițiile lor cerebrale și să fie aduși la realitate, la o realitate fizică, imediată, sănătoasă! Înțelegeți cât ar fi de bine?

Haideți, domnilor! Băteți-vă. Băteți-vă în lege. Cu pumnul, cu palma, cu piciorul, cu servieta, cu dosarele, cu pupitrele. Băteți-vă care cum puteți, cu ce puteți. Nu la duel. E plicticos și ineficace. La Cameră, în incintă și pe culoare. Fără martori oficiali și fără revolvere — că s-ar putea, Doamne ferește, să vă prăpădiți. Băteți-vă, domnilor, ca lumea.

Este singurul gest spontan pe care îl mai puteți face într-o viață politică, în care altminteri nu vă rămîne decît să repetați formule învățate pe de rost și să mimați atitudini de statuie municipală. Este singurul semn de energie și tinerețe care mai poate izbucni din rîndurile dvs. uzate de mucenicie ideologică.

27 februarie 1932

¹ Cunoscuta figuri «marcante» ale partidelor burgheze, politicieni veroși și fără scrupule, a căror activitate n-avea nimic comun cu cugetul și «controversele ideale».

PREA MULȚI MARTIRI

Trebuie să se pregătească undeva, nu știu în ce culise, nu știu sub ce tenebre, o mare lovitură, o mare afacere, o mare escrocherie... Ceva în genul ăsta, oricum.

Căci de la un timp nu mai poți deschide anumite gazete («anumite gazete» nu înseamnă — Doamne ferește — «anumita presă»¹, ci... dimpotrivă) fără să nu dai de vreo trei-patru elegii despre cinste, sacrificiu, devotament.

Se votează o lege oarecare la Cameră? Iată dintr-o dată zece mucenici care se bat cu pumnul în piept, apar în balcoane ziua-n amiaza mare, ținînd discursuri trecătorilor buimăciți, și fac întruniri publice, în care sîngeră pentru binele obștesc.

Se ieftinesc măslinile? Iată alt contingent de arhangheli — care apar să probeze că misiunea lor de o viață întregă, chemarea lor pe pămînt, a fost tocmai ieftinirea acestui gustos aliment.

E contagios. Vocabularul ăsta de martiri se răspîndește cu o iuțeală teribilă. Din trei oameni întîlniți pe stradă, cel puțin doi au să-ți vorbească despre onoare, ideal, jertfă și eroism.

Pînă și gazeta d-lui Stelian Popescu², atît de sobră și de calmă în aceste chestiuni, a fost cuprinsă de un

¹ Denumire utilizată în atacurile dezlănțuite de presa de dreapta împotriva ziarelor moderate, cu accente democratice.

² *Universul*, cunoscut ziar reacționar și conservator.

subit acces de melancolie morală. Numai în numărul de ieri, și numai într-un singur articol din acest număr, cititorul poate găsi o colecție de expresii alarmante: «suprem patrimoniu al omului», «onoare», «avut moral al cetățenilor», «campanie de întinare», «rigorile legii penale», «operă de represiune» etc., etc., etc.

Nu este îngrijorător? Termenii aceștia sumbri nu fac să vă treacă un fior de spaimă de-a lungul șirei spinării?

Mă întreb ce anume se pregătește.

Atmosfera devine încărcată. Circulația pe străzi — din ce în ce mai grea. Nu mai poți respira de prea mulți martiri. Ieși în uliță să te plimbi sau să te duci la treburile duminicale, și în loc să întâlnești, ca de obicei, oameni, te izbești la fiecare pas numai de martiri.

Nu știu dacă pe dvs. v-o fi încântind această companie. Eu, unul, prefer să v-o spun lămurit: mă simt mult mai bine lângă un agent secret decât lângă un martir. Căci nu poți să știi niciodată până unde merge cheful de sacrificiu al oamenilor.

28 februarie 1932

BABBITT LA VERSAILLES

Contele Condenvove-Kalergi, cunoscutul filantrop politic, într-o declarație făcută presei, s-a războit zilele trecute cu tratatul de la Versailles. Cică tratatul ăsta nu e bun, pentru că... nu este în spirit wilsonian.

Așadar, mai sînt oameni serioși (sau n serioși) care 13 ani de la încheierea păcii, mai cred că mitul Wilson a fost altceva decât o scurtă glumă sentimentală. Oameni care socotesc că cele 14 puncte ale preșidentului american erau 14 chei pentru un viitor fericit, dar că diplomații europeni — tipi diabolici — au făcut și au dres ca să le distrugă și să le înecă în Atlantic. Oameni care mai cred, în fine, că acest Woodrow Wilson n-a fost un biet om naiv, ci un profet în toată regula, un iluminat venit să despice apele dezlănțuite și să liniștească furtunile ca pe niște miei behăitori.

Ar fi induioșător, dacă n-ar fi subversiv. Dacă președintele Wilson, prezentat drept un trimis al lui Dumnezeu, n-ar fi fost decât un idealist anglo-saxon și — ce este mai grav — un idealist american. Adică un fel de preot al afacerilor, un visător înzestrat cu un feroce simț practic, un sentimental calculat și virulent. Naivitatea lui nu se deosebește prea bine de abilitate și nici jertfa de afacere.

Wilson în 1918? Babbitt la Versailles. Da, George F. Babbitt, eroul lui Sinclair Lewis, om mecanizat, gîndind ca o manșetă de ziar, vorbind ca o reclamă de radio, cugetînd ca un comis-voiajor. Sălbatec în apărarea intereselor și totuși idealist nu știu din ce reminiscență puritană. Sălbatec și idealist din cauza aceleiași structuri de ins primar, uluit de progres și moralitate.

Sînt nenumărate momentele tratativelor de la Versailles în 1918 și 1919 în care identitatea Wilson — Babbitt se revelează cu netezime.

Între altele o ședință din februarie 1919 la hotelul Crillon, în care, fiind vorba despre principiul egalității raselor, președintele Wilson, reprezentant al unei țări în care negrii erau jupuiți de vii, pe stradă, în scene de linșaj, a tușit circumspect și a cerut închiderea discuției.

«Babbitt la Versailles» cred că explică în bună parte comediile și tragediile ce s-au jucat atunci și s-au tot jucat de atunci încolo.

Tema ar merita speculată. (Subscrisul o va face de altminteri: «Babbitt la Versailles» este titlul unui capitol dintr-o teză de doctorat, cu subiect mult mai larg.) Pentru astăzi, ajunge însă acest scurt comentariu.

1 martie 1932

TREI SACALE ȘI UN SIMBOL

La Calafat — care, orice s-ar zice, nu e totuna cu Caracal, oraș ce are de îndurat o legendă infamantă — s-a întîmplat o mică istorie de o rară savoare.

Dar să lăsăm să vorbească «documentele», totdeauna mai expresive decît poveștile. «Documentul» de astă dată este o telegramă. Iată-o!

«Calafat, 21. — Ieri, declarîndu-se un incendiu la o stîină din împrejurimile orașului nostru, a fost de urgență anunțat corpul de pompieri, care s-a îndreptat grabnic spre locul sinistrului. Ajunși acolo, după o lungă cursă, în momentul în care se pregăteau să-și înceapă operațiile, pompierii au constatat că sacalele erau goale, căci în grabă uitaseră să le umple.»

Asta e. Farsă cazonă sau scenă de operetă nemțească. S-ar rîde bine la cinematograful văzîndu-se asemenea „gag” (cum se zice în termeni tehnici).

Nu știu ce s-o mai fi întîmplat la stîina cu pricina. Telegrama nu spune. E probabil că focul s-a stins de bună voie. Inimă de oțel să fi avut focul ăla, și tot trebuia să cedeze în fața bieților pompieri calafateni, rămași cu tulumbele deșarte și neavînd altă soluție decît să pertracteze verbal cu văpăile, doar-doar s-or astîmpăra.

La urma urmelor, incendiul de la Calafat nu este un eveniment european. Să sperăm că nu va avea nici o influență nefastă asupra conferinței dezar-

mării, sau asupra războiului chino-japonez, sau asupra alegerilor germane.

Dar, stins sau nu, incendiul acesta are în el o putere reprezentativă de simbol. Nu vi se pare că toate lucrurile se petrec la noi, în această țară românească, după modelul strategic de la Calafat?

Nu lipsesc bunăvoințele, poate nici competențele, în viața noastră publică. Pentru o problemă politică sau economică, pentru o nevoie și pentru un necaz obștesc, se ivesc deodată din toate partidele zece salvatori, zece soluții, zece martiri. Este un asalt general pentru mîntuire, un iureș al gardiștilor politici, o năvală a teoreticianilor, toți hotărîți să lichideze dintr-o dată ce e de lichidat. Dar cînd se află în cele din urmă în fața problemei cu pricina, bagă de seamă, uluiți, că... sacalele sînt deșarte. Un detaliu, un fleac, un nimic.

Vedeți, asta este poate nenorocirea noastră de totdeauna. Că toate incendiile ne-au surprins cu sacalele deșarte. Că în fața tuturor amenințărilor, în fața tuturor bandiților, în fața tuturor incendiilor, am opus, ce e dreptul, cuțite, am opus revolve, am opus tulumbe, dar cuțite care nu tăiau, revolve care nu împușcau și tulumbe care nu stropeau.

Este o eternă saca goală în viața noastră publică.

26 martie 1932

DUMINICĂ 17 APRILIE, ORA 11...

Poate nu vei fi știind, cetitorule. Poate (căci totul e posibil, chiar și asta), poate nu vei fi cetind *Viitorul*, gazeta trecutului partid liberal.

Să ți-o spunem prin urmare noi. E mai sigur. Află deci că de ieri, duminică 17 aprilie 1932, ora 11 fix, România a intrat într-un nou ev istoric.

Uite cum s-a întîmplat.

Simbătă dimineața, adică alaltăieri, atmosfera Capitalei era obișnuită. Nu știam încă ce ne așteaptă. Pe la prînz se înnoirase, ce e dreptul, dar n-am luat acest obișnuit fenomen meteorologic drept o prevestire. Socoteam că în cazul cel mai rău are să plouă.

Ei bine, n-a plouat. În schimb, imediat după masă, pe la ceasurile 2, a apărut *Viitorul*. Și o dată cu el a apărut un manifest al partidului național-ducist.

«*Cetățeni ai Capitalei!* — zice hîrtia — *partidul național-ducist este hotărît la cele mai mari sacrificii pentru înlăturarea primejdiei care ne amenință.*»

Foarte frumos din partea lui, am exclamat noi. Parcă o piatră ne fusese luată de pe inimă. Căci, după cum știți, grija noastră, marea noastră grijă de fiecare zi, nu este cum o să ne plătim cuponul extern, sau cu ce o să ne hrănim funcționarii, sau cum o să ne întreținem școlile, ci numai dacă partidul național-ducist este sau nu «*hotărît la cele mai*

mari sacrificii». Ei bine, este! Manifestul de simbătă o spune răspicat.

Dar același manifest, pentru ca fericirea noastră publică să fie integrală, continuă:

«*Lupta, în scopul acesta* (înlăturarea primejdiei etc...), *începe duminică 17 aprilie, ora 11, în sala Eforiei din b-dul Elisabeta.*»

Observați absoluta precizie a termenilor. O luptă politică pornește obișnuit de la o idee, de la o atitudine, de la un sentiment colectiv, și manifestarea ei se eșalonează anonim pe un timp îndelungat, fără să poți spune precis când anume a început.

Mărturisim că, din toate invențiile d-lui Duca, pe asta o prețuim cu deosebire: revoluția cu orar. Trebuie să fie în ascendența d-sale ceva reminiscențe ceferiste. Dar să nu birfim. Căci, altminteri, spuneți-mi, vă rog, de unde am fi știut noi că de ieri, un ceas înainte de prinz, am intrat într-o nouă perioadă istorică?

19 aprilie 1932

HEINRICH-GERHARD GRUBER

Ziarul hitlerist *Hanauer Anzeiger*, care apare în orașelul Hanau din Hessa, publică la rubrica anunțurilor următoarele rînduri, reproduse, fără comentarii, de o revistă pariziană:

«*Wilhelm și Elfriede Gruber Schaefer au onoarea să anunțe nașterea robustului lor hitlerist Heinrich-Gerhard Gruber.*»

Este fără îndoială un exemplu de zel politic, despre care se poate spune că e cel puțin excesiv. Să faci amor cu programul partidului în mină și să alternezi cuvintele tandre cu declarațiile de principiu, astfel încît, după nouă luni, să dai naștere unui mic ideolog, iată un record demn de remarcat. Politica se ia la întrecere cu biologia și nu m-aș mira s-o învingă. Astfel, grija tinerelor femei însărcinate nu va mai fi de aci înainte să știe dacă pruncul ce-l poartă în pîntece este băiat sau fată, ci pur și simplu dacă este conservator sau revoluționar.

Vom auzi într-o zi la Capșa un scurt dialog care ar fi făcut altădată fericirea bunului nostru Caragiale.

— A născut nevastă-mea azi-noapte.

— Felicitările mele. Ce?

— Un național-liberal de nuanță ducistă. (Căci vedeți, la noi determinarea sexului... politic are să fie mult mai dificilă, din cauza diversității de programe. În schimb, paternitatea are să fie mai lesne de

stabilit. Fiindcă, dacă dumneata ești, să zicem, țărănist, și nevasta are să-ți nască un averescan, trădarea va fi dovedită.)

Gluma însă merită să fie oprită aici, pentru un comentariu mai grav. Într-adevăr, nu e revelator micul anunț din *Hanauer Anzeiger*? El explică, dacă te gîndești bine, o parte bună din misterul german actual. El ne face să bănuim cită farsă, cită naivitate, ce amestec de prostie și ingenuitate intră în complexul hitlerismului triumfător. Un sentiment general de disperare desigur, dar mai ales o vastă acumulare de mici vanități, mici răbufneli, mici visuri eroice, mici vocații de general ratat. În această învălmășeală este simbolică nașterea lui Heinrich-Gerhard Gruber, care n-a apucat să fie copil și a devenit deodată hitlerist.

Într-o zi, Heinrich-Gerhard, vei muri strivit pe asfalt într-o încăierare de stradă, sau vei singera în noroi într-un nou război mondial — și se vor găsi oameni care să nu înțeleagă nici atunci că moartea ta nu se datorește gloanțelor dușmane, ci imbecilității omenеști de azi și de totdeauna.

26 aprilie 1932

CONFERINȚA DEZARMĂRII CONTINUĂ

Omul este un dobitoc de o naivitate supremă. Nimic, absolut nimic, nici singele, nici moarțea nu izbutește să-i tulbure seninătatea.

Dvs. știți că există actualmente și funcționează o conferință a dezarmării?¹

Dvs. știți că vreo două sute de domni cu joben, plătiți copios, se plimbă la Geneva, spre a pune la cale... pacea lumii?

O ascuțită curiozitate ne-a îndemnat se aflăm cu ce se îndeplinesc acolo acești mucenici ai diplomației. Și am aflat.

În ședința de la 11 mai cor. a comisiunii de război terestru, la ordinea de zi era «*determinarea armelor de artilerie cele mai specific ofensive*». Au luat cuvîntul 23 (douăzeci și trei) de oratori, fiecare susținînd un punct de vedere deosebit, și concluzia a fost... amînată. Discuția va continua într-o ședință viitoare, în care probabil alți 23 de oratori vor expune alte 23 de puncte de vedere.

Vreți să cunoașteți care a fost subtila problemă, delicata nuanță în litigiu?

E simplu. Urma să se decidă dacă în viitorul război oamenii vor trebui omoriți cu tunuri de un calibru

¹ Conferința dezarmării, deschisă la 2 februarie 1932, prelungită luni și luni de zile, n-a dus la nici un rezultat real. Cu excepția punctului de vedere al U.R.S.S., la această conferință nu s-a adus nici o contribuție efectivă la cauza păcii.

de 155 milimetri, sau de un calibru de 200 milimetri. Tunuri care să bată pe o rază de 25 kilometri, sau numai de 20. Asta a fost totul. Stabilirea unui punct maximal al morții.

Procesul-verbal al ședinței nu spune dacă membrii comisiunii au strigat sau nu, după cuviință, «trăiască dezarmarea!» Pentru ironia completă a situației n-ar fi fost rău.

Dar ce vină au domnii ăștia cu joben? Vină are neamul omenesc în întregime, destul de prost sau destul de abil ca să creadă în asemenea istorii.

Căci conferința dezarmării nu este întâia. Au mai fost vreo două — la Haga — în 1899 și în 1906. S-a discutat și atunci despre calibrul tunurilor și despre maximalizarea morții. Au fost și atunci comisiuni terestre și maritime, discursuri ideologice și umanitare, regulamente pacifiste și sanitare. Ceea ce în 1914 n-a împiedicat pe nimeni să dea foc pământului.

Conferința dezarmării continuă.

19 mai 1932

«PARTIDE DE IDEI»

A condamnat d-l Argetoianu «partidele de idei» sau nu le-a condamnat?

Iată problema care, de câteva zile, agită cu un lăudabil zel democratic presa noastră de stînga (?)¹, ocupată cu declarațiile recente ale ministrului de finanțe.

«Partide de idei»? Ce e aia? Avem noi asemenea mostre? Unde sînt și care sînt?

Discuția asta e teribil de hazlie la noi. Să te întrebi dacă problemele actuale mai sînt de încadrat în programele vechilor discipline politice și economice (liberalism, conservatorism, radicalism-democrat etc.) — poate să fie o chestiune, aiurea, în alte țări. O chestiune facilă și fără sens adînc — dar poate să fie. Pentru că acolo vechile ideologii politice au existat realmente și continuă să existe și astăzi, dacă nu prin funcție, cel puțin prin organ.

Dar la noi problema aceasta este de-a dreptul puerilă. Am avut noi vreodată partide politice deosebite structurale? Am avut. O singură dată. La începuturile vieții noastre de stat modern, cînd revoluția pașoptistă grupase, după temperament, după cultură, tradiție, clasă, după instinct, în fine, două tabere profund distincte: liberali și conservatori.

¹ Este vorba despre presa moderată burgheză. Ironia denumirii acordate este evidențiată prin semnul de întrebare dintre paranteze.

Dar de atunci lucrul se redusese la o evidentă caricatură. Înainte de război am avut rotativa celor două «partide», care se succedau fără să schimbe nimic. Iar după război am avut ce ştie toată lumea că am avut....

Unde mai rămîne în acest joc politic loc pentru «idei»? Ce luptă publică au dat la noi partidele pentru o «idee»? Ce victorie, ce înfrîngere, ce revanşă? Căutaţi bine, şi cînd veţi găsi răspunsul să ni-l comunicaţi şi nouă.

Viaţa noastră politică nu cunoaşte noţiunea de incompatibil. Oricine se poate împerechea cu oricine. Orice program cu orice program.

D-l Iuliu Maniu poate fi ţărănist. D-l Averescu poate fi monarhic... D-l Duca poate fi democrat. Pînă şi d-l Vasilescu-Valjean poate fi... agrarian.

.....
Partidele noastre, «fracţiunile noastre politice», cum s-a spus o dată în loc înalt, s-au născut întîmplător, dintr-o conjunctură parlamentară, dintr-o ceartă, dintr-o învoială, dintr-un capriciu. A fost totdeauna la baza lor un element personal. Sînt cadre de activitate politică, sînt asociaţii de interese mutuale, sînt firme comerciale, uneori vii, uneori puternice, dar în nici un caz nu organisme spirituale.

La asemenea prăvălii, noi nu cumpărăm idei.

28 mai 1932

CARE AU MAI GUVERNAT...

D-l P.P. Negulescu, unul din cei 20 de partizani ai marelui Averescu şi înlocuitor al său, i-a făcut d-lui Titulescu o declaraţie, care ar trebui tipărită cu litere uriaşe şi răspîdită în toată ţara, dacă ţara ar mai şti ce e aia Averescu şi ce e aia averescanism.

Ştiţi care sînt condiţiile veselului mareşal pentru o eventuală participare la un guvern de concentrare?

Textual: «*partizanii d-sale dau concurs unui asemenea guvern, cu condiţia ca să fie compus din reprezentanţii partidelor care au mai guvernat*».

Acest «care au mai guvernat» este de o ironie şi în acelaşi timp de o inconştienţă fără pereche. Te întrebi pe ce lume trăiesc oamenii ăştia, de unde vin şi de ce boală suferă, de cîtează să braveze în aşa chip dezamăgirea unei ţări întregi.

Nu ştie mareşalul de la Aquî că noi am fost aduşi aici unde sîntem, prin complicitatea partidelor «care au mai guvernat»? Nu ştie el că dacă tezaurul este deşert, dacă datoriile sînt barbare, dacă anarhia politică este culminantă, toate acestea le datorăm tuturor guvernelor de pînă acum, tuturor fără excepţie? Dacă nu ştie, să se ducă să se culce. Iar dacă ştie, cum îndrăzneşte şi pe ce se întemeiază să ceară ca cei care ne-au nenorocit să continue a o face?

Partide care au mai guvernat? Probabil că mai avem nevoie de un nou Vintilă Brătianu, de o nouă

legiuire economică absurdă. Știți, perioada 1922—1926 — de noi Tancrezi și Constantinești, de o nouă Oradea-Mare. Probabil că ne mai trebuie alegeri averescane profund scăldate în singe, ne mai trebuie un mic complot fascist ca cel visat de generalul cu cioc alb în primăvara lui 1927. Probabil că ne este absolut necesar un nou Virgil Madgearu, ne sînt necesari alți 20 de muncitori împușcați¹ la un nou Lupeni și murim de dorul altui împrumut Mihai Popovici, care să ne îngroape nu pe 30 de ani, ci pe 300 de astă dată, ca să ținem minte bine.

Să vie deci «partidele care au mai guvernat», căci cu ele nici o surpriză nu e posibilă: barem știm ce ne așteaptă.

Averescanii ăștia au haz.

6 iunie 1932

¹ În realitate, numărul celor uciși a fost mult mai mare; mulți grav răniți, refugiindu-se în pădure, au murit.

EXPLICAȚIA FRIPTURISMULUI

Nici zece zile n-au trecut de la constituirea noului guvern, și emigrările politice au început. Întîi, individual și izolat: X vrea să fie consilier comunal, Y vrea să fie senator. Pe urmă în mici grupuri de cîte cinci, cincisprezece, cincizeci. Și într-un caz, și în altul, procedura este aceeași: o scrisoare de demisie, în care explici de ce partidul din care te retragi este trădător de neam, și o altă scrisoare, de înscriere aceasta, prin care explici de ce partidul în care te înscrii este salvator de neam.

Cîntec vechi, în două jumătăți de tact, ce revine fatal la fiecare schimbare de guvern. Într-un moment de indignare și humor, d-l N. Iorga l-a botezat fripturism.

Deci guvernul Vaida¹ își va avea fripturiștii săi. La Cluj, d-nii Hațiegan, Coriolan Tătaru, Ștefan Meteș, foști membri ai fostului guvern (în care se refugiaseră fugind de la național-tărăniști), demisionează din Uniunea Națională și se introduc pocăiți în noile rînduri guvernamentale. La Ialomița, șeful gogiștilor, care nu mai departe decît acum două luni era gata să moară pentru național-agrarianism, se declară astăzi gata să moară pentru național-tărănism.

Schimbare de direcție doar: spiritul de sacrificiu rămîne același.

¹ Guvern «național-tărănist».

E un spectacol prea vechi ca să mai dezguste. Dez-mățul ăsta politic a devenit o tradiție, și dacă n-a cîștigat în respectabilitate, a sporit în vechime. Asta îi acordă oarecare drepturi de seriozitate.

În orice caz, fenomenul fripturismului merită mai multă considerație decît i se dă obișnuit. Căci este altceva decît un simptom de nerușinare publică. Este de-a dreptul un simbol de structură politică.

Nu glumesc de loc. Încercați să gîndiți un moment fără repulsia morală pe care poate o aveți în fața acestui sistem de dezertări. Încercați să treceți peste orice rezervă sentimentală.

Transfugi au fost aproape toți oamenii noștri politici. Chiar cei de mîna întîia...

.....

Transfugi au fost, la drept vorbind, nu *aproape* toți oamenii noștri politici, ci absolut toți, dacă dăm vorbei de «transfug» nu înțelesul imediat și plat de trecător de la o grupare la altă grupare, ci pe acela mult mai just, de om care, fără să-și schimbe necesarmente partidul, își schimbă poziția, orientarea, scopul, credința. Deci transfug mareșalul Averescu, a cărui viață politică a fost un neînterupt salt de la o credință la alta, transfug d-l Duca, celebru prin retractări, reveniri și contraziceri, transfug d-l Maniu, astăzi campion al legalismului și mîine confiscator de ziare...

Să o spunem lămurit: fripturismul este un fenomen politic românesc de o generalitate care cunoaște cel mult nuanțe și atenuări, în nici un caz infirmări. De ce? Să fim noi incapabili de consecvență, onestitate și convingere? Să fie un defect de temperament? Să fie unul de sensibilitate morală? Nu. Întrebările acestea sînt prea grave și răspunsul e mult mai simplu. Explicația stă în faptul că vieții noastre publice îi lipsesc cu desăvîrșire punctele de orientare politică. Nu sînt idei, nu sînt concepții sau directive, nu sînt poziții deosebite structural.

Ce lucru anume trădează un ins care pleacă de la gogiști și se duce la național-țărăniști, sau pleacă

de la averescani și se duce la liberali? Cel mult calcă o solidaritate de grup și interese. Dar părăsește el o idee și adoptă o alta? Renunță la un sistem de gîndire politică și își însușește un altul? Să fim serioși.

Într-o viață publică asemănătoare celei de la noi nu sînt posibile nici convertirile, nici trădările. Căci — și lucrul merită să fie scris cu literă mare — NIMENI NU ARE NIMIC DE TRĂDAT.

17 iunie 1932

«SUBPROBLEME» LA LAUSANNE

O telegramă din Lausanne anunță că la conferința ce se deschide astăzi acolo¹, chestiunile principale care sînt în joc s-a decis să fie împărțite în mai multe «subprobleme».

Termenul mi se pare fericit. El trădează cu anticipație hotărîrea diplomaților de a ocoli nodul chestiunilor și de a găsi, în loc de soluții, paliative. (De altminteri, soluțiile adevărate nu se găsesc niciodată; ele se impun.)

Termenul acesta — «subproblemă» — este de mai multe ori excelent. Întîi, pentru înțelesul lui diminutiv. O «subproblemă» este mai puțin decît o problemă, este o problemuță, este o problemişoară, un fel de problemă cu pantaloni scurți și breton. E emoționantă sinceritatea domnilor de la Lausanne, care mărturisesc astfel predilecția lor pentru chestiunile minore și decizia lor violentă de a le ignora pe toate celelalte. Adevărul este că toate conferințele internaționale, de orice soi au fost ele, nu s-au ocupat decît cu «subprobleme», chiar dacă le-au numit altfel.

În al doilea rînd, termenul ăsta este valoros pentru sensul lui strict etimologic. «Sub» este o prepoziție

¹ Conferința internațională de la Lausanne, deschisă la 16 iunie 1932, trebuia să dezbătă problema acută a plăților de «reparații» ale Germaniei, problema dunăreană și... programarea unei noi conferințe internaționale formale. Caracterul demagogic și inefficient al discuțiilor a compromis această conferință, favorizînd restabilirea capitalului german.

care indică dependența. O «sub-problemă», deci, este o chestiune în dosul căreia se află o problemă mai mare, esențială și cuprinzătoare.

Cînd conferința de la Lausanne anunță că va discuta «subproblema reparațiilor», noi înțelegem că ea NU VREA să discute problema revizuirii tratatelor. Cînd discută «subproblema dunăreană», noi înțelegem că NU VREA să discute problema *Anschluss*-ului. Și cînd cercetează «subproblema crizei economice», NU VREA să cerceteze problema morții capitalismului.

Vedeți, fiecare punct al ordinii de zi ascunde o rană mai veche, mai adîncă, mai gravă, care nu trebuie cu nici un preț să iasă la iveală. Fiecare capitol este o construcție savantă și penibilă pentru a escamota adevărul.

Subprobleme! Cum se ivește o durere, cum crapă undeva «pacea mondială», cum plesnește «echilibrul», diplomații de la Geneva sau de la Lausanne aruncă repede pe masa verde o subproblemă.

Tot astfel, în cazinourile de joc, crupierii veghează ca nu cumva să se găsească monede la suprafață schimbă febril banii, pe măsură ce apar, în jetoane albe, flexibile și fără valoare. Pentru calmul jucătorilor.

18 iunie 1932

VIVAT SOLIDARISMUL SOCIAL

Se știe că noi nu sintem revoltați. Spectatori prin profesie ai vieții politice românești, am avut când să ne exersăm simțul humorului. Deci nerușinarea, imbecilitatea, dezordinea și platitudinea în această ordine ne distrează, fără să ne întristeze.

Dar ceea ce se petrece de trei săptămîni încoace întrece orice măsură. Fripturiști, vorba cîntecului, «au fost, sînt încă și-or fi cît neamul românesc», dar nu cred să fi fost vreodată atît de cutezători și veseli. Infamia este, orice s-ar spune, un bagaj care se poartă în obscuritate, în tăcere și cu capul jos. Fripturiștii actuali îl poartă însă senini, ca pe o floare la ureche.

Ultima evadare și probabil cea mai comică s-a consumat duminică. «Organizația gogistă», din culoarea de verde — cîțiva advocați, cîțiva apropiatori și cîțiva bătauși — a trecut de partea guvernului și s-a înscris la național-țărăniști. La drept vorbind, *s-a reînscris*. Căci nu sînt decît trei luni de cînd plecaseră din acest partid, deplin hotărîți să se sacrifice pentru... Octavian Goga.

Chestiunea asta este desigur o sinceră porcărie. Nici nu ne-am mai obosi să o remarcăm aici. Căci meseria noastră nu este să-i numărăm pe toți pezevenghii din România mare și din culoarea de verde. Avem alte treburi.

Dar cînd un pezevenghi nu se mulțumește cu această calitate și aspiră să se transforme în martir, nu strică să fie luat puțin de urechi.

Să începem această urecheală prin a publica, fără nici un adaos, petiția de înscriere a martirilor de duminică.

«Domnule președinte!

Ne întoarcem în casa părintească, Partidul Național-Țărănesc.

Vă rugăm să ne primiți și vă încredințăm că ne vom face vrednici de dragostea d-voastră prin sufletele noastre curate și devotamentul nostru neîntinat.»

Această oribilă hîrtie este însoțită de o alta, superioară în nerușinare. Un proces-verbal. Care sună astfel:

«Subscrișii cetățeni ai culorii de verde... grupați politicește în jurul d-lui Cutare, pe baza principiului solidarismului social... am hotărît a ieși din rezerva impusă...»

Cetitorule! Ce ar spune acești găinari cu «sufletul curat» dacă într-o bună zi, tot pe baza principiului solidarismului social, noi, adică d-ta care mă cetești, eu care scriu și dumnealui care trece pe stradă, ne-am hotărî să ieșim și noi «din rezerva impusă» și i-am aduce în piața Teatrului Național, le-am da pantalonii jos și le-am trage o strașnică bătaie la organul cu care cugetă?

7 iulie 1932

UNUL CARE MÎNGÎIE COPII

Se știe că fostul Kaiser¹ a cerut un concediu de o lună de la exilul cu care se ocupă. («*De la exilul*» nu este o greșită expresie: căci exilul ăsta este un fel de slujbă excelent retribuită și nu grozav de activă.)

Așadar, bătrînul omorîtor de oameni a cerut voie să se ducă la mare, pentru odihna oaselor lui împărătești. La Doorn, unde a stat pînă acum, se plictisește. Pe de altă parte, evenimentele politice de pretutindeni îl fac să viseze o reîntoarcere triumfală la Berlin. Așteptarea îl enervează, și speranța... îl întinerește. Simte omul nevoie de mișcare.

S-a dus deci să facă băi de soare pe plajă. Un gazetar străin, care l-a vizitat, povestește cu emoție cît este de blîndă și nobilă viața acestui august viligiaturist acolo. Îmbrăcat în alb (pantaloni de tenis, cămașă cu gulerul larg deschis, pantofi de pîslă și pălărie de panama), fostul Kaiser și-a pierdut fosta lui înfățișare de feldmareșal care visează rău. Cărunt, senin, politicoș și surizător, se plimbă dimineața de-a lungul țărmului, între cîteva cucoane admiratoare, și răs-punde cu grație salutarilor. Și cînd, din întîmplare — povestește reporterul citat — îi iese în cale un copil,

bătrînul împărat se oprește, îi spune un cuvînt prietenos și... îl mîngîie.

Ce frumos! Cît este de sentimental Kaiserul și cît sînt de tîmpiți oamenii! Oamenii care s-au dus la un război pe care acest prusac îl deschisese cu o întorsătură de baston imperial cum ar fi întors un buton electric. Oamenii care au murit, și cei care s-au întors schilozi, și cei care n-au pățit nimic altceva, decît că și-au pierdut liniștea lor interioară (ceea ce este o invaliditate, pentru care statul nu plătește pensie).

Îl credeam pe fostul Kaiser rău, inconștient, infumurat, paranoic. Îi bănuiam un suflet abstract, de director administrativ al morții, care numără tidvele scheletelor cu indiferența cu care ar număra pietre, sau țigări, sau ouă. Ei bine, nu. Ne-am înșelat. N-am avut suficientă imaginație. Acest melancolic prinț al morții, acest comandant suprem al nefericirii noastre, acest călău constituțional al veacului de-al douăzeci-ilea, este un delicat, un sentimental, un poet. Căci, pe drumurile lui regale, bătrînul Kaiser mîngîie copiii.

8 iulie 1932

¹ Wilhelm al II-lea, împărat al Germaniei (1888—1918), detronat după primul război mondial.

«AUTOMOBILELE ZBURDĂ»

Un corespondent din provincie ne comunică textual:
«Campania electorală continuă în regiunea noastră în perfectă liniște. Propagandiști din toate partidele cutreieră satele și improvizează întruniri politice pentru informarea țăranilor. Automobilele zburdă în tot județul.»

Acest «zburdă» este pur și simplu încântător. E de o rară plasticitate și de o gingășie ce ar onora simțul poetic al oricui.

Automobilele zburdă! Cu puțină imaginație, le vezi urcînd grațios «drumurile de costișă», făcînd largi piruete, ridicîndu-se pe roatele dinapoi, proptindu-se pe cele de dinainte, sărînd într-un picior, cîntînd din claxon și acompăniindu-se discret cu zgomotul de samovar al carburatorului.

Trebuie să fie o vastă simfonie pe drumurile noastre de țară. Un nesfîrșit balet. Un fel de teatru mecanic pentru desfătarea țăranilor rumîni, care — după cum se știe — au nevoie, în timp de seceră, de o reculegere estetică, pentru odihna inimii lor, de vreme ce pentru brațele lor n-a fost și nu va fi niciodată odihnă.

Dar, pentru că veni vorba de aceste zburdalnice automobile, nu sînteți curioși să știți cam cîte anume «zburdă», în fiecare județ și în fiecare zi? O statistică exactă nu vă pot oferi. Dar cîteva simple date—bucuros.

În județul Prahova bunăoară, după informația unui om foarte serios, deși liberal, pleacă zilnic între

25 și 30 de automobile numai cu propagandiști liberali. Numărul mașinilor național-țărăniște trebuie să fie cel puțin egal, dacă nu mult mai mare. Iar celelalte partide nu cred să se lase nici ele mai prejos. Să fixăm deci numărul la 75. Așadar, într-un singur județ pornesc zilnic 75 de automobile «electorale». În Prahova nu se închiriază un Ford cu mai puțin de 1.000 de lei pe zi (benzină, șofer, pneuri etc.). Se cheltuiesc deci aproximativ 75.000 de lei (șaptezeci și cinci de mii) zilnic pentru «informarea» alegătorilor. Și sînt în România mare 72 de județe, dacă nu ne înșelăm. Înmulțiți 72 cu 75, iar cifra să nu o roștiți în gura mare, dacă nu vreți să fiți arestați pentru alarmism.

Automobilele «zburdă». Dar întrebarea este: pe socoteala cui?

9 iulie 1932

ȘOMERI BINE EDUCAȚI

Dacă ești șomer în țara românească, nu trebuie să te simți nici nefericit, nici izolat. Căci se află undeva niște domni și niște cucoane, ce n-au altă meserie decît să cugete la tine și să-ți poarte de grijă. Ca niște tați. Și ca niște mame. (Tați și mame just retribuite prin buget.)

Bunăoară alaltăieri, pe la ceasurile 5 după masă, cînd tu, șomer, te plimbai independent pe stradă, fără nici o grijă, acești domni și doamne se adunau la primărie și, cu sudoarea frunții, discutau despre tine.

Unul zicea că trebuie ales șomerul adevărat de șomerul diletant, ca nu cumva să se încurajeze capriciul cetățenilor, doritori să dea năvală spre beneficiile șomajului. Altul zicea că trebuie un carnet de identitate cu fotografie, ca să se poată bine distinge șomerul de milionar și să nu se dea loc, Doamne ferește, la confuzii. Altul, în sfîrșit, arăta că n-ar fi rău să-i mai ducem din cînd în cînd pe șomeri pe la teatru și pe la cinematograful, ca să le treacă de urît.

Cel mai ingenios însă și mai prevăzător a fost un domn care a propus cu toată seriozitatea ca «*acolo unde se poate, șomerii să aibe la dispoziție și mijloace de educație sufletească*».

Adică, la dreptul vorbind, de ce să nu se poată? Ar fi greu ca șomerii să aibe «la dispoziție» (cum

se exprima larg filantropul de mai sus) pîine cînd le e foame, sau foc cînd le e frig, sau ghetе în picioare cînd e zăpadă. Dar «mijloace de educație sufletească»? Berechet. Cred că de astea se găsesc din plin, pe toate drumurile.

Și pe urmă, dacă stai să te gîndești, ce îi trebuie cu deosebire șomerului nu e de mîncare. Numai un ins lipsit de idealism, un ins interesat și meschin s-ar putea plînge de asta. De pîine, la urma urmelor, te dispensezi. Nu e astăzi, o să fie mîine. Și dacă n-o fi mîine, a fost alaltăieri.

Dar «educația sufletească»? «Hrana sufletească»? Cum poți trăi fără ea? Lipsit de acest reazăm spiritual, trebuie că te înăbuși, ca sub clopotul unei mașini pneumatice. Este însăși atmosfera, aerul, oxigenul care îți lipsește.

De aceea ni se pare atît de interesantă viguroasa operă de combatere a șomajului, întreprinsă aici la noi. Ea abordează problema exact de unde trebuie. De la inimă, nu de la pîntec.

Căci, în definitiv, șomeri flămînzi se mai permit într-o țară civilizată. Dar șomeri lipsiți de educație, hotărît nu!

11 februarie 1933

dacă necesitățile economice sînt discutabile — faptul divers al sinuciderilor din plictiseală pune definitiv o piatră de mormînt, pe care nimic nu o va mai ridica. Fiindcă o civilizație, o cultură, o societate, în care tragedia a intrat pe atîtea căi subtile și insesizabile, nu mai are ce salva. Și cine crede că aceste timpuri bolnave se pot lecuî prin ordonanțe de moralizare publică, prin suprimarea dansurilor lascive ca în Germania, prin lungirea legală a rochiilor și prin conferințe puritane la radio este un naiv.

Peste toate acestea trebuie să treacă bolovani, apă și flacări.

25 martie 1933

ÎN TRE WATERLOO ȘI VIAȚĂ

Potrivit unui mare proiect belgian de construcții publice, urma ca foarte curînd să înceapă pe cîmpia Waterloo o serie de lucrări de amenajare. Cîteva sate, un oraș poate, case, fabrici, uzine și grădini trebuiau să acopere pămîntul acela, care desigur nu-și mai aduce aminte de singele istoric ce l-a umezit cu o sută și atîția ani în urmă.

Iată însă că un parlamentar englez, indignat de această impietate, îl interpelează în Camera Comunelor pe sir John Simon, ministrul de externe, cerîndu-i să intervină pe lingă guvernul belgian ca să renunțe la proiect și să lase într-o respectuoasă nemișcare cîmpul de moarte și de glorie de la Waterloo.

Istoria aceasta ni se pare tristă. Într-un timp în care se vorbește atîta de pace (în Anglia mai mult decît oriunde), induioșarea aceasta întîrziată pentru o cruntă măcelăreală din trecut, de unde nu s-a ales nimic — nici o idee, nici o nădejde, nici o lumină — este de-a dreptul dezolantă. Nu a trecut suficient timp pentru ca pămîntul negru al acelei cîmpii, fertilizat de o sută de recolte, să fi pierdut definitiv aroma unui sînge care a trecut în manualele de școală și în imnurile naționale? Este posibil ca astăzi un sentimentalism oficial să ceară exproprierea pămîntului viu pentru uzul unui muzeu mort? Istoria să fie mai tare decît viața?

Ar fi atât de frumos și de un simbolism atât de substanțial ca pe locurile acelei încăierări sterpe să se ridice astăzi orașe, cinematografe, bulevarde largi, școli și grădini! Oamenii care ar trăi acolo, care ar iubi, s-ar zbate, s-ar întrista și s-ar bucura acolo de faptele simple și mărunte ale unei vieți nici mai bună, nici mai rea decât toate celelalte, ar putea să cugete atunci la deșertăciunea gloriei funebre de acum un secol. Și midineta care spre seară s-ar întâlni la o stație de metro cu studentul ei sărac ar fi cu siguranță mai aproape de adevăr decât împăratul care prezida atunci de pe cal moartea eroilor nemuritori. Astfel, viața, viața mărunță, instructivă, cumsecade și banală, ar răscumpăra istoria. Ceea ce ar fi cea mai umană, cea mai generoasă impietate.

Dar sîntem încă în zodia războiului. Facem, ce e dreptul, conferințe de dezarmare, declarații pacifice, proiecte antirăzboinice, dar gîndim cu ticuri din trecut, ca oameni vechi, copii spirituali ai manualelor de istorie.

Gîndiți-vă un moment la protestul parlamentarului englez. Merită.

9 aprilie 1933

SĂ LI SE TAIE CAPUL!

La liceul de fete din Buzău s-a făcut săptămîna trecută — comunică textual un corespondent — «o *descoperire senzațională*». Un fapt subversiv de o gravitate ce ar fi pus în cauză însăși existența statului român dacă un corp profesoral inteligent și activ n-ar fi stat zi și noapte de veghe.

Cetățeni! dacă în momentul de față constituția este încă în picioare, dacă ideea de proprietate nu s-a prăbușit încă (cel puțin pînă în momentul în care dăm la tipar aceste rînduri), dacă în sfîrșit legea gravității și principiul lui Arhimede funcționează mai departe netulburate, toate acestea le datorăm bravelor dascăli și dascălițe de la Buzău! Onoare lor!

Poate n-ați aflat din gazete — deși s-a publicat — gravul eveniment despre care e vorba. Să vi-l reamintim noi. La liceul de fete din Buzău există în clasa a VII-a două eleve, cu numele de Grossu Angela și Dascălu Florica. Aceste fete, cu nume în aparență atât de inocente, sînt două anarhiste de cea mai primejdioasă speță. Descoperirea a fost făcută chiar de către direcția școlii, care, făcînd o percheziție prin ghiozdane, ce credeți dvs. că a găsit asupra celor două nihiliste?

O să v-o spun, dar n-o să credeți: o carte. O carte scrisă de un neamț — Ernst Glaeser — cu un titlu cu totul subversiv: *Contingent 924*¹.

¹ Roman antinilitarist, cu o largă circulație în epocă.

Continuându-și ancheta, direcția detectivă a făcut a doua descoperire, mai oribilă. Cele două delicvente nu erau la primul lor atentat: într-adevăr, s-a stabilit că ele mai cetiseră în prealabil un alt roman, *Costia Riabteff*, scris — închipuiți-vă! — de un rus.¹ Indignată de această recidivă, direcția școlii a făcut un raport la minister și a cerut sancțiuni, care n-au întîrziat: revoluționarele Angela și Florica au fost eliminate pe un an, cu drept de examen.

«*Corpul profesoral* — zice corespondentul nostru — nemulțumit de sancțiunile aplicate, a înaintat ministerului o întîmpinare, cerînd o pedeapsă mai drastică.» Nu știm bine ce pedeapsă cere «corpul profesoral» ca să fie mulțumit. Bănuim că tăierea capului ar fi aproape suficient. La caz extrem, s-ar putea acorda arderea pe rug.

Povestea aceasta este de un comic nesfîrșit. Dar în același timp ascunde o tristețe și un sens dezoilant. Profesorii sînt de cele mai multe ori niște indivizi opaci, plictisiți și tirani. Nu le face nimeni nici o vină din asta și, prost plătiți cum sînt, prost instruiți și prost aleși, nu le cere nimeni să aibe sensibilitatea subtilă și emoția permanentă pe care ar trebui să o aibe cineva în fața adolescenților și a copiilor. Nu le cere nimeni să priceapă miracolul ce le stă în față, în bănci. Dar oricum, un lucru tot ar trebui să priceapă: că un educator nu este chiar una cu un polițist.

Crima celor două fete ascunde atîtea elanuri, năvîtați și visuri juvenile cîte nu încap în catalogul d-lui profesor.

20 aprilie 1933

¹ Este vorba despre traducerea rominească a romanului sovietic *Costea Riabtev*, carnetul unui școlar roșu, de N. Ogniev.

«CÓPIII CÎNTĂ PESTE HOTARE»

A fost duminică seara la radio un lucru emoționant. Cine l-a ascultat nu se poate să nu-și fi spus că omul nu este totuși un dobitoc obligatoriu, brutal și prost.

Două ceasuri, cîteva sute de posturi radiofonice din întreaga lume au fost lăsate pe seama copiilor. Toată rețeaua nevăzută a radiofoniei mondiale era ocupată de vocile lor; de la extrema Asiei pînă în nordul Europei, din fundul Africii pînă în cele 2 Americi și pînă în Australia, glasul copiilor—același glas parcă—trecea liber peste hotare.

Simplul gînd că toate posturile de pe glob erau deschise pe aceeași lungime de undă, ca într-un organism sonor omogen și unitar, ca și cum fiecare din ele n-ar fi fost altceva decît un nerv într-un mare sistem nervos, într-un mare circuit de senzații și sentimente—acest simplu gînd era prin el însuși copleșitor.

Despre «marea familie internațională» am auzit adesea vorbindu-se. Era o ficțiune frumoasă. Era o idee. Era o abstracție. Duminică, însă, am simțit pentru intîia dată că această «familie» poate fi o realitate, că poate fi ceva concret, tangibil, real. Un cuvînt spus undeva la ecuator străbătea în aceeași clipă globul, pînă la linia polilor.

Aș fi vrut să urmăresc pe hartă saltul geografic al vocilor, salt care anula distanțele, împreuna extremele, suprima oceanele și lanțurile de munți. După Hawai cînta Spania, după Cehoslovacia urma Argen-

tina, după România, Finlanda, după Paraguay, Siamul.
.....

31 de țări, parcă într-adins rînduite nici după ordinea lor geografică, nici după ordinea lor alfabetică, ci împerecheate astfel încît să lege fără «ierarhie» un continent de altul, 31 de țări participau la acest cîntec deasupra hotarelor.

S-ar fi spus că un regizor ciclopic, dominînd întreaga planetă, ținea socoteala acestor grupuri de copii și le indica la timp cînd să-și ridice glasul și cînd să-l coboare. Vocea Siamului n-a lovit în văzduh glasul Paraguayului, iar cîntecul micilor italieni nu s-a încăierat cu melodia micilor negri din Uniunea sud-africană.

Glasul copiilor este același. Fie că vine din centrul Parisului, fie că se înalță din pădurile Australiei, e aceeași voce simplă, cristalină, lipsită de inflexiuni, voce fără vîrstă, fără mister, voce deschisă, sinceră, care nu ascunde nimic, pentru că e toată numai lumină și transparență. Este glasul pe care nu l-a alterat alcoolul, nu l-a devastat sexualitatea, nu l-a descompus tristețea de a trăi. Este un glas fără istorie, fără geografie, fără rasă.

Erau duminică seara la microfon cîteva civilizații, cîteva religii, cîteva culturi.

Dar era o singură copilărie. Era aceeași copilărie.

Nimic nu e mai miraculos decît să simți cum nici școala, nici limba, nici moravurile, nici educația nu pot rupe din ultimele ei rădăcini identitatea ființei umane. Identitatea omului cu el însuși.

Nu știam ce spuneau copiii de pe întreaga suprafață a globului, strînși alaltăseară în aparatul meu de radio. Nu înțeleg nici limba cubană, nici pe cea finlandeză, nici japoneza, nici slovacă. Dar aveam impresia că ascult același apel, trecut pe alte buze, același apel străbătînd meridiane și paralele, pentru un legămint de prietenie, de cunoaștere și de iubire.

Două ceasuri, cîntecul copiilor acoperise bătaia mitralierelor.

Dar numai două ceasuri.

30 octombrie 1935

UN GLAS PROFETIC ÎNTR-UN GALANTAR

Ieri, trecînd pe bulevardul Elisabeta, în dreptul Cărții Romînești, m-au oprit locului două inscripții poruncitoare, ce străluceau cu litere de foc într-una din vitrinele librăriei: *«Munca te onorează! Economia înstărește!»*

N-am știut în primul moment despre ce e vorba. Cuvintele erau atît de săritor expuse, încît aveam impresia că le strigă cineva cu glas tare. Iar tonul lor era interpelativ și direct, ca și cum mi-ar fi fost adresate mie personal.

M-am oprit, avînd nu știu de ce sentimentul că este acolo în vitrină cineva care așteaptă un răspuns.

«*Munca te onorează!*» Acest «te» era indiscret ca un deget întins spre trecător. Nu era vorba de muncă în general, sau de onoare în general, ci era vorba de mine, de munca mea și de onoarea mea. Lucruri prea grave pentru ca să trec indiferent mai departe.

Abia după cîteva clipe mi-am dat seama că mă înșelasem și că frumoasele fraze din galantarul Cărții Romînești nu aveau nimic personal, ci erau doar simple meditațiuni obiective, simple cugetări generale.

N-am înțeles întii ce caută ele acolo, în prăvălie. După cîte știu, Cartea Romînească nu face comerț de proverbe morale. Vinde ghetе, vinde mingi, vinde linguri de supă, vinde chiar — cînd nu mai are încotro — cărți, dar sfaturi și maxime nu știam că vinde.

După un lung și atent examen al vitrinei, m-am dumirit în sfârșit: era o vitrină alegorică. O vitrină dedicată spiritului de economie. O vitrină de propagandă.

O dată pe an — la 31 octombrie — lumea întreagă celebrează pe întinsul întregului pământ această virtute, cea mai cuminte dintre toate virtuțile. Placarde și afișe îi invită pe oameni la cumpătare și îi somează să devină bogați.

Cartea Românească, veche instituție virtuoasă, care cu sudoarea frunții a ajuns să agonisească numeroase și nobile milioane, a luat asupra-și pioasa sarcină de a stimula instinctul nostru de economie. Ar trebui să fim prea ușuratici ca să ridem de această operă. Ea vine la timp să ne zguduie din desfrul în care trăim și din permanentul banchet care este viața noastră plină de voluptăți.

Sîntem cu toții niște cheltuitori, niște mină-spartă, niște rentieri cinici. În timp ce sus, în birourile Cărtii Românești, acționarii acestui templu de cultură se extenuază încasînd dividende, noi ne plimbăm fără nici o răspundere pe stradă, în voia tuturor capriciilor, în căutarea tuturor aventurilor.

Cu ce asprime morală, de la ce înălțime etică, ne admonestează galantarul de pe bulevard:

«Munca te onorează! Economia înstărește!»

Un val de remușcări ne-a pălit acolo, pe trotuar, în fața cuvintelor de foc. Era ceva biblic în severitatea lor. Era ceva răzbunător, justițiar, profetic. Un glas care venea din străfundurile moralei. O voce care plutea ca o flacără, peste Sodoma și Gomora noastră.

«Munca te onorează! Economia înstărește!» Inspirate cuvinte, respectabile legi... Inspirate și respectabile, dar parcă puțin inutile în acești București corupți, în care nu mai e nimic de făcut, căci, cu excepția citorva societăți anonime liberale, care transpiră muncind, nimeni nu mai vrea să lucreze, și toată lumea, într-un glas, refuză să se înstărească.

«Munca te onorează!» Nu ne mai spuneți nouă, domnilor, acest cuvînt sublim. Vă pierdeți timpul

zadarnic. Sîntem niște desfrînați fără leac. Dar spuneți-l, strigați-l miilor de șomeri care au nerușinarea să refuze de lucru, uite așa, pentru că sînt leneși și pentru că în ruptul capului nu vor să fie «onorați».

Spuneți-le lor mica poezie pe care d-l Meny Toneghin¹, ilustrul poet, o afișează în galantar, ca să ne convertească la economie:

*«Fii asemenea cu albina,
Ce din flori adună miere:
Pune ban cu ban deoparte,
Și-ai să vezi că ai avere.»*

Răspîndiți această preafrumoasă poezie de-a lungul și de-a latul Romîniei mari, duceți-o moșilor care n-au mămăligă... repetați-o tinerilor intelectuali declasați prin foame și mizerie, aruncați-o prin mari megafoane în cele patru colțuri ale țării, și veți vedea, vorba dumneavoastră, cum din 18 milioane de romîni veți face 18 milioane de milionari virtuoși.

Va fi prima oară cînd poezia lirică va fi reputat o victorie.

4 noiembrie 1935

¹ Autor de versuri ocazionale și romane sentimentale de duzină.

O EXECUȚIE CAPITALĂ

Nici jocurile noastre din copilărie nu erau totdeauna îngeruști. Și noi născocim felurite aventuri fantastice cu bandiți, cu umbre, cu oameni mascați... Și noi visam în visul treaz al copilăriei povești tenebroase, la care participam fascinați...

Totuși, cred că «de-a execuția capitală» nu ne-am jucat niciodată. Caut bine în amintirile mele de demult, și nu găsesc acest joc atroce, pe care l-au jucat deunăzi la Praga câțiva nefericiți copii, până ce capul unuia a căzut retezat.

E o nenorocire cumplită, mai cumplită chiar decît însăși moartea copilului. E o nenorocire care te obligă să te întrebi dacă nu cumva omenirea începe să fie otrăvită de la chiar izvoarele ei, de la primele ei începuturi de simțire.

Telegrama Rador, care ne povestește cum mai mulți copii *«au simulat o execuție capitală»*, este deprimantă nu numai prin atrocitatea faptului în sine, dar și prin întreaga lume de gânduri pe care o dezvăluiește.

«Fratele „condamnatului“, în vîrstă de 8 ani — care juca rolul călăului — a ridicat securea, care, fiind prea grea, i-a scăpat din mînă și, căzînd peste gîtul „condamnatului“, i-a retezat capul.»

De unde poate veni un astfel de gînd, oribil prin preciziunea lui materială? De unde își alege imaginația unui băiat de opt ani această macabră punere în scenă, această secure ridicată deasupra unui grumaz tîntuit la pămînt?

Copiii își fac și ei jocurile lor mici din jocurile noastre mari. Cînd se joacă «de-a moartea», simulează o moarte pe care au văzut-o. Cînd se joacă «de-a execuția capitală», maimuțăresc cu o tragică inocență ceea ce oamenii mari fac cu o tragică luciditate.

De doi ani, Europa a devenit un continent de execuții capitale. Moartea și-a trecut din metropolă în metropolă cartierul general. Berlin, Viena, Madrid, München, Sofia, Atena... Spinzurători, plutoane de execuție, pumnale... Și pentru că moartea prin glonte este prea dulce, pentru că moartea prin frînghie este prea banală, s-a repus în funcție ancestralul topor, străvechea secure. Omul trebuia să-și recapete simțul exact al uciderii, simțul concret, direct, material. Numai o umanitate viciată de sentimentalism a putut născoci scaunul electric. O umanitate sănătoasă însă, cu nervii tari și cu moralul ridicat, e datoare să revină la gesturile sale răspicate. Și nu e nimic mai răspicat, mai afirmativ, mai voluntar decît o secure ce retează un cap.

Cînd acum cităva vreme ceteam cu oroare și spaimă, relatîndu-se în ziare pînă la cele mai minuțioase detalii, cum două femei au fost decapitate cu toporul, nu ne dădeam seama că acea atrocitate răspunde mai departe și mai adînc decît oroarea noastră individuală, că ea poate atinge fibrele cele mai intime, mai delicate ale sensibilității umane și că poate imprima acolo ireparabile imagini.

Nu știu dacă nefericiții copii de la Praga ceteau ziare. Nu știu dacă au văzut publicîndu-se acolo cu imense litere, pe care și ei puteau să le cetească, cifrele condamnaților, fotografiile spinzuraților, fotografiile capetelor retezate.

Ceea ce știu însă este că sinistrul lor joc seamănă așa de bine cu jocul oamenilor mari, încît pare să fie doar o nevinovată copie, o inocentă lecție oribil de bine învățată, un simplu exemplu cutremurător de bine repetat.

Că doar nu le putem refuza copiilor să facă în glumă ceea ce noi facem cu toată seriozitatea.

25 noiembrie 1935

UN PRECURSOR: DOMNUL CUDALBU

Ingratitudinea oamenilor este atît de mare, încît nu m-aș mira de loc să vă văd, la cetirea acestui nume, ridicînd din umeri: domnul Cudalbu?

Recunoașteți că nu știți cine e domnul Cudalbu. Recunoașteți că ați uitat. Recunoașteți că nu vă mai amintiți.

Și totuși, a fost un nume care a ținut la un moment dat afișul comediei noastre publice. A fost un nume popular, un nume de succes, o vedetă.

Nu e prea mult de atunci. Să tot fie nouă ani. Ba mai puțin chiar. Domnul Cudalbu era ministru de justiție în ultimul cabinet Averescu.

De ce ajunsese ministru, pentru care merite, cu ce titlu, cu ce valoare, nu știam atunci, și cu atît mai puțin am putea ști acum. Fapt e că ajunsese ministru și că în această calitate a făcut o ispravă dintre cele mai răsunătoare: un proiect de lege a presei!

Ce petrecere a fost! De mult nu se mai inventase un text mai hilariant! D-l Cudalbu, care pînă atunci nu se distinsese în literatură, repurta cu prima sa operă un categoric succes. Rareori un debutant reușește să cîștige din primul ceas unanima atenție și generala simpatie pe care acest original ministru le declanșa cu întîiul său manuscris.

Erau în proiectul său multă fantezie, mult curaj, multă inventivitate, un teribil instinct al ridicolului, o imensă candoare.

Se înțelege, proiectul Cudalbu n-a devenit nici odată mai mult decât un proiect. Nici nu-mi mai amintesc dacă a fost prezentat Camerei. Cred că nu. A suferit în serviciul d-lui Cudalbu, înainte de a ieși la lumină. Nu știu dacă l-a înăbușit un rest de pudoare politică, sau numai lipsa materială de timp: într-adevăr, în scurtă vreme guvernul Averescu a căzut — și o dată cu el a intrat în noaptea uitării domnul Cudalbu, cu proiect cu tot.

★

Astăzi, când guvernul Tătărescu se joacă de-a legea presei, nu vi se pare că este un elementar fapt de justiție să-l reintegrăm pe d-l Cudalbu în toate drepturile sale?

D-sa este un nedreptățit. Toată lumea polemizează când cu d-l Tătărescu, când cu d-l Valer Pop — și nimeni nu se gîndește că adevăratul tată spiritual al proiectului atât de aprig discutat este în realitate modestul și uitatul domn Cudalbu.

E un precursor. Un deschizător de drumuri. Un vizionar. A văzut încă din 1927 soluția supremă a problemelor noastre politice și economice. Dacă ar fi fost ascultat, dacă presa ar fi fost suprimată în chip metodic și legal încă de atunci, poate că n-am fi ajuns în halul în care sîntem. Leul ar fi fost leu, aviația ar fi fost aviație, șomajul n-ar fi fost șomaj, foamea n-ar fi fost foame...

Dar, ca toți profetii în țara lor, d-l Cudalbu a fost trecut în rezervă, iar ideea sa genială a fost strivită sub tăcerea a opt ani de ingraturitudine.

.....

D-l Cudalbu plecase de la o constatare în aparență simplă, dar în realitate profundă: o presă care nu există n-are nevoie să fie cenzurată.

Acest adevăr capital îl descoperă — dar cu cită întârziere! — guvernul Tătărescu.

L-am felicitat din toată inima pentru ingeniozitate dacă n-am ști că este la mijloc, conștient sau inconștient, un mic plagiat.

Să restabilim deci meritele juste și să salutăm în memorabilul domn Cudalbu pe întiiul bărbat din Europa care a descoperit ceea ce cîteva veacuri de opresiune nu izbutiseră pînă acum: cum se stirpește definitiv și de la rădăcină cuvîntul scris.

Guvernul Tătărescu vine abia în rîndul al doilea. Este, cel puțin, în această ordine, un școlar.

4 decembrie 1935

1 MARTIE

Ieri la o secție a Tribunalului Ilfov am auzit o vorbă care pe Jules Renard l-ar fi încântat.

Era o dezbatere lungă, cenușie, aridă. Sala mică, advocați mulți, dosare imense. Era o atmosferă de arhivă, un miros de hîrtie îngălbenită, ceva descompus în aer, un gust general de oboseală, de somnolență, de înămolire...

Mi se plimba o frîntură de vers prin minte și o repetam nu pot să vă spun cu ce nostalgie, în timp ce pledoariile se succedau una după alta, lungi și dezolate.

«*Fuir là-bas, fuir...*»¹

Fete galbene, priviri plictisite, paltoane înăbușitoare, o lumină prăbușită, căzînd fără fluiditate pe obiecte și pe oameni...

Cineva care avea probabil aceeași senzație de sufocare s-a îndreptat deodată spre una din ferestre și a deschis-o.

A fost un moment de buimăceală. Tot soarele părea că intrase brusc în odaie, tot soarele, toată lumina, toată primăvara.

A fost un moment de tăcere, de parcă ar fi năvălit cineva în sală, un necunoscut, un neașteptat — și ne-ar fi surprins în nu știu ce secrete dezbateri, de la care ar fi vrut să ne rupă.

¹ «*Să fugi acolo departe, să fugi...*» (din poemul *Briza marină* de Stéphane Mallarmé).

Am simțit cu precizie că într-adevăr este acolo între noi un intrus — și dacă nu m-aș teme de binecunoscutul d-tale scepticism, cetitorule, aș spune că acest intrus era primăvara însăși.

Advocatul care vorbea a tăcut, întrerupt parcă de un nevăzut adversar, judecătorii au privit cu mirare spre fereastră, grefierul a ridicat și el ochii din dosar...

«*Fuir là-bas, fuir...*» Era o voce care venea pe fereastră și repeta fără cuvinte apelul acesta de plecare. Îl vedeam răstrînt în toate privirile și îl simțeam străbătînd tăcerea noastră de o clipă.

Dar un tribunal e mai puternic decît o primăvară.

Cel dintîi care și-a revenit a fost prezidentul. El a bătut cu creionul în masă, a tușit, și apoi ne-a spus scurt:

— Să fim serioși, domnilor. Aprod! închide fereastra.

★

Să fim serioși! De două zile, de cînd a izbucnit primăvara, am impresia că fiecare din noi își spune acest cuvînt cuminte.

E ceva, în această lumină de martie, care ne umilește. Ea ne dă sentimentul subit de a ne trezi într-o lume plină de lucruri inutile și moarte. Ea ne dă sentimentul absurd poate, dar irecuzabil, că viața e în altă parte decît între aceste idei pe care le uzăm, între aceste cărți pe care le cetim, în aceste probleme cu care ne amăgim.

De undeva — din ce conștiință vegetală sau animală a primăverii? — vine pînă la noi o chemare de viață nouă. E un strigăt copilăros și etern.

Nu sîntem destul de opaci, nu sîntem destul de sceptici, nu sîntem destul de gravi pentru a nu-l auzi.

«*Fuir là-bas, fuir...*» Toate primăverile încep la fel. Pînă cînd un prezident de tribunal în sufletul nostru ne cheamă înapoi spre seriozitate.

«Să fim serioși, domnilor.»

...Toate primăverile sfîrșesc la fel.

PROBLEME DE POLITICĂ
A CULTURII

EDITOR SAU MARDEIAS?

Faptul pe care sîntem siliți să-l povestim aici (siliți împotriva unui sentiment de rușine profesională) nu s-a întîmplat, cum ar fi fost firesc, într-un club politic, sau în Parlament, sau pe maidan. Ci în biroul unui domn care-și zice gazetar, director de revistă și editor.

Iată cum. Un poet, tînăr și de talent, traduce din Rainer Maria Rilke un volum de versuri. Traducere frumoasă, ce valorează neîndoios cît o operă originală. Pentru a-și publica volumul, se adresează directorului unei reviste la care lucrează și convine să i se editeze cartea în anumite condițiuni. Socotind că un cuvînt de om în toată firea este mai tare decît o hîrtie, tînărul poet nu cere să se semneze un contract. Peste puțină vreme, cînd cartea e gata tipărită, el se prezintă editorului, ca să-și reguleze drepturile. Dar acest editor refuză să dea vreo explicație, pretinde că volumele sînt proprietatea sa și, la protestul nedumirit al autorului, răspunde cu o ploaie de pumni, palme, picioare.

Pe editor îl cheamă Vladimir Donescu. Adevărata lui ocupație este aceea de liberal. Într-o bună zi și-a amintit că este un om bogat și a crezut că acest fapt îi poate deschide porțile literaturii: a scos atunci o foaie, ce se numește *Vremea*.

Și a adus în publicistică moravurile clubului politic de unde venea: în locul condeiului — o bită, în locul cuvîntului — un răcnet. Scena de luni trebuie să fi fost pentru el un fel de antrenament electoral.

Victima acestui acces politic este poetul Eugen Jebeleanu. Membru al Societății scriitorilor romîni, el va ști fără îndoială să-și ia revanșa cum trebuie, o revanșă publică, oficială.

Deci nu în apărarea lui scrim aceste rînduri, ci în apărarea tuturor acelor care prin meseria tristă a literaturii sînt obligați să întrețină legături cu o specie de oameni, hotărîți cu toții—de la editor la chioșcar—să exploateze, să oprime și, în limitele codului penal, să înșele. Îi vezi pirpirii și umili la început, umblînd după tine cu pălăria în mînă după un manuscris, pînă ce cu numele tău și cu naivitatea ta izbutesc să-și creeze o fițuică sau o editură — în orice caz o firmă — de la care mai tirziu vor avea dreptul să te tragă pe sfoară cînd sînt civilizați și să te omoare în bătaie cînd nu sînt. Pentru că, am mai spus-o de multe ori, comerțul nostru de cărți și literatură stă, cu rare excepții, în mîna unor băcani rătăciți în lumea artelor, puși acolo să vîndă în loc de scrumbii versuri.

Dar nu știam pînă luni, nu știam că incompetența este numai a doua lor calitate, întâia fiind pugilatul.

25 februarie 1932

PITIGRILLI, DEKOBRA, GUIDO DA VERONA...

Veți spune că mă repet. Vă voi răspunde că un adevăr care suportă să fie repetat este un adevăr rezistent. Și că deci poate fi scuturat fără grijă.

Problema editurilor noastre este prima chestiune de politică culturală ce se impune observatorului, și ar trebui să se impună legiuitorului. Stă în puterea comerțului de cărți să înăbușe, sau să promoveze o literatură autohtonă. Deocamdată, această «putere» nu a fost utilizată decît în primul sens: o ucidere sistematică a oricărui efort de a organiza o viață literară romînească regulată.

Manifestări destrămate, accidentale și singurate — da. Activități încadrate, coerente și substanțiale — niciodată.

Scuza «crizei cărții» a devenit trivială. Nu există o criză a cărții. Există cel mult o criză de inteligență și de curaj în comerțul de cărți.

De ce oare să se vîndă Pitigrilli, Dekobra, Guido da Verona și atîția alți mahalagii exotici? Și de ce să nu prindă, dimpotrivă, cărți de bună literatură?

Nu există nici un editor în țara asta să poată răspunde acestei întrebări. Întîi, pentru că nu ar ști. Pe urmă, fiindcă nu l-ar interesa. S-a creat (adică a fost creată de editor) legenda că opera străină «face primă» asupra operei romînești.

Unui tânăr scriitor, care îi propunea traducerea unui excelent roman străin, de mare valoare artistică, un editor îi spunea luna trecută textual:

— Domnule, nu mă interesează dacă romanul ăsta e bun sau prost. Eu nu mă pricep în d-alde astea. O carte, ca s-o editez, trebuie să îndeplinească două condiții: 1) să fie semnată de un autor străin; 2) să aibe 270 de pagini.

Autentic și de necrezut. «Fobia» asta a autorului străin a mers pînă acolo, încît zilele trecute s-a pus în librărie, de către o editură serioasă de altminteri, o carte scrisă de un autor român, dar dată drept traducere din limba... suedeză. Cărții îi spune *Ceasul lubric*, sau așa ceva. De unde urmează că, pentru a fi cetit în țara romîneasă, trebuie să fii neapărat suedez.

Nu e stupid? Și nu e mai ales primejdios? Pitigrilli, Dekobra, Guido da Verona... scriitori de mina opta în propria lor țară pot constitui obiectul de instrucție și de delectare a unui mare public străin care posedă o limbă personală, cu un geniu al ei, cu o sensibilitate a ei? Și acest lucru poate să fie socotit altfel decît ca o pervertire colectivă, ca o bruscare a gustului public?

Faptul mi se pare grav. Atît de grav, încît nu mă tem, oricît este de penibil lucru, să cer o intervenție a statului în această materie. E greu să introducă criterii represive în cîmpul artei, dar mă întreb întru cît mai este vorba aici de artă.

Bănuiesc că o carte este un lucru cel puțin tot atît de delicat cît o cutie cu piramidoane. Și dacă pentru vânzarea piramidoanelor statul are dreptul să impună anumite condiții, foarte severe, nu înțeleg de loc de ce pentru vânzarea cărților nu ar putea face același lucru, cu mai legitimă severitate.

Dacă socoteala vi se pare prea strictă, prea negustorească, spuneți-ne-o. Vom afla astfel că în discuția dintre editori și scriitori, aceștia din urmă se fac vinovați împotriva idealurilor de artă, editorii rămînd singurii apărători ai acestor idealuri.

Dar o regulamentare legală a condițiilor de manifestare literară și artistică ni se pare totuși posibilă,

practică și justificată, chiar dacă ar fi să jignim toate susceptibilitățile puriste.

Iată, Spania, o țară cu un renume artistic de mari proporții, nu se rușinează să ia măsuri de protecție a valorilor sale estetice. Există acolo o lege după care nici un concert nu poate avea loc pe teritoriul spaniol decît cu condiția ca în program să fie înscrisă o bucată originală. Vi se pare asta ridicol?

De ce noi, cu mult mai multă dreptate, nu ne-am apăra? Ca să întrebuițez un termen de actualitate, eu aș propune o *contingentare a cărților traduse*. Da. Să se stabilească o proporție anume între numărul cărților originale tipărite anual și între cel al cărților traduse, proporție care bineînțeles să fie lămurită în favoarea celor dintii. Să se oblige bunăoară ca fiecare editură pentru o carte tradusă să tipărească 3, 4 sau 5 cărți romînești.

Vă asigur, nici un editor nu va da faliment. Pentru că, împotriva unei prejudecăți generale, cartea romîneasă se cetește și se poate vinde. Trebuie pentru asta puțină pricepere comercială și oarecare curaj intelectual.

E mult? E puțin?

Nu știu. Asta ține de cei cărora te adresezi. Și pe ăștia — vai! — îi cunoaștem.

7 martie 1932

DE 16 ORI

Afișul Teatrului Național, care anunța pentru luni reluarea piesei lui Caragiale *D-ale carnavalului*, specifică, după tradiție, numărul de reprezentații întrunit până azi de această comedie.

16. Șasesprezece. În vreo treizeci de ani de carieră, farsa aceasta vie, sprintenă, cu situații de un comic puternic, cu replici dintre cele mai fericite, cu eroi violent de dramatici, în ciuda stilului lor de fantoșe, farsa aceasta scăpărătoare de spirit teatral și de observație comică directă, în treizeci de ani, înnumără 16 reprezentații. Nici măcar o reprezentație de fiecare an. Statistic, cred că nici o piesă din lume n-a atins asemenea record.

Și asta unde? La București, pe scena unui teatru care a fost și se mîndrește a fi rămas casa lui Caragiale. Pe scena unui teatru pentru care statul românesc cheltuiește milioane de lei și căruia îi este dată în păstrare literatura noastră dramatică, limba, tradiția, stilul unei întregi epoci de «redeșteptare culturală».

Încercați să găsiți o explicație acestui fapt. Incompetență? Nu totdeauna. Căci au fost directori pricepuți, inteligenți și cu dragoste de teatru. Insucces? Hotărît nu. De cîte ori s-a jucat *bine* o piesă de Caragiale, de atîtea ori sala a fost plină. Neglijență? Poate. Dar mi se pare că avem un repertoriu permanent și, dacă nu

mă înșel, în acest repertoriu figurează și numele lui Ion Luca.

S-a spus uneori că *D-ale carnavalului* este un spectacol ușor, de calitate îndoielnică. (Nu e locul să facem critică literară: de altminteri, afirmația asta «delicată» cade singură.) Sau că este inactuală. De aceea probabil i s-a preferat *Punctul negru*¹, care fără îndoială este un spectacol și subțire, și actual. Oricum, istoria asta din *Punctul negru* s-a jucat de vreo 40 de ori — pentru satisfacerea gustului nostru literar-național — în timp ce Crăcănel, Mița, Pampon, Catindatul n-au apărut pe scenă decît la doi ani o dată.

Faptul nici nu are nevoie să fie comentat. Simpla lui enunțare ajunge. 16 reprezentații în trei decenii. Asta explică o mulțime de lucruri. Explică de ce o politică culturală nu se poate duce niciodată la noi, de ce toate fondurile mai mult sau mai puțin artistice sînt bani aruncați pe gîrlă, de ce toate direcțiile și subdirecțiile și comitetele și comițiile sînt birouri inutile, împovărătoare, oficine de lux și cheltuială fantezistă, și în fine de ce scrisul românesc a avut, are și, cu ajutorul lui Dumnezeu, va avea în eternitate soarta pe care o știm.

20 mai 1932

¹ Vodevil austriac de Kadelburg, fără nici o valoare literară, care a prilejuit un mare succes facil actorului Petre Liciu.

D-I PĂSĂRICĂ ȘI ARTA ROMÎNĂ

Sîntem hotărît o țară civilizată, în care munca intelectuală este cinstită cum se cuvine și apărată cu entuziasm. Cine a birfit vreodată sistemul nostru cultural, cine a vorbit de rău regimul la care sînt supuși în România poezii, muzicienii și pictorii, cine nu a fost emoționat de atenția maternă pe care statul a arătat-o totdeauna cetățenilor de talent are astăzi prilejul să se căiască. Avem într-adevăr aici, în ser-tarul biroului nostru, un document zdrobitor. Un document care dovedește, peremptoriu, cum statul romîn își pune totul — constituția, legile, justiția, tu-nurile și obrazul — pentru apărarea artei.

Este un raport adresat cu toate formele legale pos-turilor de... jandarmi, invitîndu-le să ia sub directa lor oblăduire muzica rumînească.

Exemplarul pe care îl deținem poartă nr. 5 din 3 ianuarie 1933 și aparține postului de jandarmi din comuna Balaciu, jud. Ialomița. Hîrtia a fost trimisă acestui post de către Societatea compozitorilor romîni, cu nr. 772, decembrie 22.

Cităm:

«Am onoarea a vă aduce la cunoștință că legea pro-prietății literare și artistice, publicată în Mon. Oficial, precum și ordinul dvs. nu se mai execută de șefii de posturi.

Diferite persoane de la sate organizează baluri, serate și orice spectacole, unde se execută compoziții muzicale.

Dreptul de proprietate literară și artistică, fiind foarte răspîndit pe glob, este greu de apărât de compozitori.

Aceleași măsuri cerem și de la dvs., d-le comandant, să binevoiți a da ordin ca legea să se execute cu strictețe, spre a da posibilitatea compozitorilor de a produce.

Pentru aceasta, vă rugăm respectuos să binevoiți a da ordin secțiilor și posturilor de jandarmi să nu mai permită a se organiza baluri, serate sau ca proprietarii cîrciumilor să aducă orchestre în localuri... pînă ce mai întîi nu le prezintă chitanța de plata dreptului de autor de la d-l I. Păsărică, agentul compozitorilor romîni».

Iată un nume predestinat și un om cu vocația în-scrisă în actul de naștere: cine altul decît d-l Păsă-rică ar fi apărât cu mai multă ardoare muzica romînă în cîrciumile bine dispuse din comuna Balaciu?

Dar, lăsînd gluma, chestia aceasta este de un per-fect ridicul. Dacă, în timpurile astea crunte, nu-i mai lăsăm bietului rumîn nici dreptul de a-și pune țiganul să-i zică la ureche, într-un ceas de chef, un cîntec de inimă albastră fără ca d-l Păsărică să apară cu chitanțierul în numele proprietății artistice — unde o să-și mai verse omul amarul?

Societatea compozitorilor nu se poate preta la această comedie. Ea e obligată să renunțe la concursul artistic al jandarmilor și să-și caute de lucru altundeva decît la Balaciu.

Lăsați-i, domnilor, pe oamenii aștia de la țară să cînte, cît le mai arde de cîntat. Că pe urmă, cînd le-o trece gustul de scripcă, nu cred să fie a bună.

11 ianuarie 1933

S.S.R.-UL SE REORGANIZEAZĂ

Adunarea generală a S.S.R.¹-ului a hotărît duminică să se porceadă la o completă reorganizare a societăţii. S-a numit pentru treaba asta o comisie şi... să-i aşteptăm rezultatul.

Ce o ieşi de aici, ştie Dumnezeu. Poate un raport, poate un memoriu, poate nici atât. Sau poate — cine ştie? — o reorganizare serioasă, aşa cum aşteptăm de atîţia ani.

În fond, ce este ineficace şi vechi în acest venerabil S.S.R. nu sînt oamenii care îl conduc. Pe ei îi cunoaştem...

.....
Totuşi, cu asemenea preşidenţi — încadraţi, cel puţin în parte, de tovarăşi preţioşi de lucru — S.S.R.-ul n-a izbutit să ducă decît o viaţă inutilă, fără strălucire intelectuală şi mai ales fără justificare practică. Fiindcă sper că nu se vor număra, la capitolul acţiunii culturale, cele cîteva banchete vesele de la Cina, şi nici la capitolul acţiunii practice — cele cîteva certuri intestinale, ce se repetă anual la adunările generale.

Dar dacă oamenii nu sînt de vină, cine sau ce lucru trebuie făcut răspunzător de somnolenţa S.S.R.-ului? Răspunsul nu e dificil. S.S.R.-ul are o organizare sterilizantă. Toate formele, toate organele, toate

«acţiunile» asociaţiei asteia se învîrtesc în gol, fără obiect precis de muncă, fără influenţă asupra publicului, fără prestigiu faţă de scriitori.

Constatarea aceasta nu poate supăra pe nimeni. Căci dacă adunarea generală a decis o reorganizare serioasă, înseamnă că toată lumea şi-a dat seama că lucrurile merg prost. Şi că se ştie de ce anume ele merg atît de prost.

S.S.R.-ul trebuie să devină sindicat. Sau să nu mai devină nimic. Există cîteva probleme profesionale precise, care îi cad automat în sarcină. Raporturile scriitorului cu statul. Raporturile scriitorului cu editorul. Regimul operelor căzute în domeniul public. Organizarea bibliotecilor publice. Organizarea unei edituri de stat (sau, deocamdată, a editurii Casei Şcoalelor). Şi altele multe, care n-au cum să fie expuse într-un articol de 15 minute. Poate S.S.R.-ul să se transforme astfel încît să fie organul practic, energetic, stimulator, presupus de aceste chestiuni foarte precise? Noi avem credinţa că da. Iar dacă nu, este o datorie dintre cele mai simple să tragă obloanele şi să închidă prăvălia. Cel puţin nu va încurca locul pe care alte iniţiative îl pot ocupa.

24 martie 1933

¹ Societatea scriitorilor romîni.

COMENTAR LA O STATISTICĂ

Au trecut neobservate cifrele pe care nu demult le reproducea un confrate, indicînd statistica exportului de cărți franceze în întreaga lume. Aceste cifre erau îmbucurătoare și deprimante în același timp, căci indicau pentru România o situație cu totul excepțională. Aflăm anume din lectura lor că noi sintem al doilea stat cumpărător de carte franceză de pe întreg globul.

Singură Belgia ne întrece. Încolo, toate celelalte țări, mari și mici, rămîn cu mult în urma noastră. America Latină, coloniile franceze, Elveția, Canada— toate țări de limbă franceză, cu populație de origină, de educație și de cultură franceză—cumpără apreciabil mai puțin decît noi. Pentru a nu da decît cîteva cifre, vom observa că în timp ce România consumă a zecea parte din toate cărțile și revistele franceze exportate (în mod exact, 9,50 la sută), imperiul colonial al republicii nu cumpără decît 7,50 la sută, iar Elveția — 7,01 la sută.

Comparația cu celelalte țări devine de-a dreptul prăpăstioasă. Imaginați-vă că noi aducem din Franța de două ori mai multe cărți decît Statele Unite și de trei ori mai multe decît Marea Britanie. Imaginați-vă în sfîrșit că cetim cam de cinci ori mai mult decît Iugoslavia, Bulgaria, Grecia și Turcia, toate patru la un loc.

Nu este uluitor? Am știut desigur totdeauna că în ordine intelectuală sintem un foarte deschis debușeu francez, dar n-am bănuît niciodată că acest lucru are astfel de proporții.

Cifrele întrec cu mult impresiile sau bănuiele noastre.

Fără îndoială, sint în această situație destule motive de satisfacție. Sintem o țară de oameni săraci, în care cu deosebire intelectualii au fost sistematic pauperizați. Profesori, medici, avocați, funcționari, categorii din care se recrutează în mod obișnuit cetitorii de carte, suferă la noi un regim de economii severe. Dacă totuși, din sărăcia lor—care în plus trebuie să suporte deprecierea leului—ei izbutesc să mențină atît de ridicat consumul de cărți, acest lucru nu se poate datora decît unui efort pe care nu exagerăm numindu-l eroic.

Dar să nu ne exagerăm optimismul. Este și ceva deprimant în statistica de mai sus. Ea ne obligă să reflectăm încă o dată la tratamentul de indiferență pe care îl suportă cartea rominească. Ea ne obligă să ne întrebăm din nou dacă cumva Franța aceasta, căreia îi cumpărăm zece la sută din tipărițurile sale trimise peste graniță, nu ne datorează în schimb puțină atenție și puțină curiozitate, ca să nu mai vorbim de bunăvoință.

Întrebarea cred că ar merita să fie pusă ritos, printr-una din organizațiile ce au calitatea să vorbească în această chestiune.

Societatea scriitorilor sau Asociația editorilor, fiecare în parte sau amîndouă la un loc, ar avea desigur căderea să prezinte problema în această lumină.

Nu poate fi vorba despre o făgăduială mai mult sau mai puțin amabilă, ci de o discuție practică, cu cifrele în față.

Editura franceză nu poate ignora al doilea său debușeu comercial din întreaga lume. Scriitorul francez nu poate trece cu ușurință peste a doua țară cetitoare din întreaga lume.

E un rang care pe noi ne onorează, dar care pe scriitorii și editorii francezi ar trebui să-i oblige.

Problema traducerilor ar trebui revăzută din acest punct de vedere. Ea ar trebui înțeleasă nu ca o poli-teță fără termen și fără constrângere, ci ca o obligație corespunzătoare.

Dintr-o țară care reprezintă cea mai activă cumpă-rătoare a produselor sale literare, Franța ar trebui să încerce a-și apropia — măcar din eleganță comercială dacă nu din real interes intelectual — cel puțin două-trei cărți pe an. Nici devotamentele cele mai solide nu trebuie prea mult puse la încercare.

29 ianuarie 1936

CĂRȚI PENTRU COPII

Din toate cărțile pe care le-am primit în ultima vreme, cele care mi-au făcut mai multă plăcere au fost cele câteva cărți pentru copii recent tipărite în editura Socec. Le-am păstrat câteva zile pe masă, și dacă nu le-am citit pe toate din scoarță pînă în scoarță a fost dintr-un fel de lașitate de «om serios», care nu-și permite asemenea evaziuni.

Nu îndrăzneam să înfrunt mustrea tăcută pe care cele câteva mii de pagini de roman și eseu, cu a căror lectură am rămas în urmă, mi-ar fi adresat-o văzîndu-mă citind *Întîmplările minunate din viața unui cîine*, *Orfana* sau *Judecătorul cel iscusit*. Dar cu ce plăcere aș fi abandonat romanele de «psihologie» și studiile de «doctrină», cu ce plăcere le-aș fi lăsat în somnoroasa lor gravitate, pentru a face în schimb o plimbare în copilărie, unde mă invitau *Puiul de crabie* și *Povestea cîrțitorului*. Este cu siguranță în aceste povești și mai mult adevăr, și mai multă imaginație decît în literatura de banalități mature, care se produce și se consumă automat într-o viață lite-rară prosperă cum este a noastră.

Au aceste câteva cărți pentru copii nu știu ce inge-nuitate de abecedar colorat — și numai faptul de a le privi pozele este o adevărată odihnă a ochilor.

Nu e rău să ne întoarcem din cînd în cînd în această lume, unde nu se face psihologie și unde viața e foarte simplă chiar cînd e grozav de serioasă. Nu cred că pentru a scrie *Intîmplările minunate din viața unui cîine* un scriitor are nevoie de mai puțină pătrundere, de mai puțin tact, de mai puțină sensibilitate decît i-ar cere nu știu ce roman de amor. Dimpotrivă, platitudinile și clișeele merg cu mai multă ușurință într-un roman pentru «oameni mari» decît într-o poveste pentru copii. Vulgaritatea se suportă greu într-un basm.

Încercarea editurii Socec de a face o adevărată bibliotecă a copiilor este, mi se pare, un fapt ce trebuie urmărit cu atenție. Cu atenție, dar fără exces de bunăvoință. Experiența în sine este frumoasă, dar este și foarte grea. Ea presupune mai multă răspundere în alegeri, mai mari exigențe în prezentare, mai multă severitate în control decît orice altă întreprindere literară. O carte pentru copii este o carte de poezie. Orice eroare devine repede în acest domeniu o grosolanie.

Văd bunăoară că în cadrul colecției pe care o inaugurează, editura are intenția să prezinte cîteva mari opere din literatura universală, într-o versiune accesibilă copiilor și tineretului.

E foarte bine, dar este în același timp un lucru foarte delicat și plin de primejdii. Doamne! Ce oroare poate ieși dintr-o mare operă încăpută pe mîna unui măcelar de literatură, pentru care a rezuma este totuna cu a ciopîrți.

Din fericire, colecția începe cu un *Don Quijote*, rezumat de Paul Reboux. Reboux nu este umoristul, pe care în genere îl cunoaște publicul cititor de reviste pariziene. El este înainte de orice un bun cunoscător al clasicilor, o minte familiarizată cu marea proză și cu marea poezie. Rezumatul său simplifică, fără să mutilizeze. Spiritul operei este păstrat.

E un început care trebuie să rămînă un criteriu. O bibliotecă pentru copii are greaua sarcină de a fi instructivă, fără să fie școlărească. Ea trebuie să poată însufleți primii pași în cultură, evitînd acel oribil spirit didactic, ce usucă lecturile școlare.

Plăcerea de a fi primit aceste cărți de tinerețe și bucuria de a le fi răsfoit mă obligă să spun cit e de frumoasă inițiativa, dar și cit este ea de grea.

1 februarie 1936

CEL MAI MARE TIRAJ!

Există o carte românească pe care nu o pot privi fără un sentiment de invidie. Este cartea de telefoane. Pe cotorul ei se poate citi următoarea declarație orgolioasă: *«tirajul acestei cărți este de 36.000 exemplare»!*

36.000 exemplare este o cifră enormă. 36.000 exemplare în jumătate an! Nici Eminescu, nici Caragiale, nici Creangă n-au atins și n-au visat o cifră ca aceasta. Nici Rebreanu, nici Arghezi, nici Sadoveanu...

D-l Grigore Filipescu¹ este fără îndoială un om spiritual, dar, oricum, îmi permit să cred că succesul pe care îl repurtează unicul său volum de proză este exagerat. Dintre toți camarazii mei de literatură, d-sa este singurul autor pe care îl invidiez. Și nici măcar nu pot avea mângâierea de a-i dedica fericitului său volum cu scoarțe galbene un articol de critică...

Iertați-mă că scriu asupra acestei chestiuni de tiraj. Poate că pe dvs. — care aveți norocul de a nu fi scriitori — problema aceasta nu vă interesează. Poate că o socotiți puțin meschină. Poate că v-ar plăcea să-i vedeți pe poeți și pe prozatori mai indiferenți față de soarta materială a operei lor.

¹ Om politic reacționar, șef al ultimei rămășițe a partidului conservator, director general al Societății anonime de telefoane, în perioada respectivă.

Aveți dreptate, dar și eu am puțină dreptate. Într-o societate în care o carte de literatură ar ajunge pentru a-i da autorului ei un an de libertate, am impresia că ar fi pentru toată lumea mai multă independență morală, mai mult curaj civic, mai puțină platitudine și mai puțină lașitate intelectuală.

Cînd vezi la cîte compromisuri, mai mari sau mai mici, mai onorabile sau mai jenante (compromisuri de tot felul: politice sau bănești, de ordin spiritual sau de ordin practic), sînt obligați în genere intelectualii, te cuprinde mila pentru această risipă de inteligențe, supuse la un regim subaltern și dezonorant.

Ceea ce numim «libertatea de opinie» nu este în fond dreptul omului de pe stradă de a înjura guvernul la un pahar cu vin, ci dreptul cîtorva conștiințe reprezentative de a se exprima fără reticențe. O societate este majoră prin scriitorii săi, este lașă tot prin ei.

Iată de ce problema tirajului, care nu este altceva decît un aspect al necesităților unei societăți, mă interesează atîta.

Sînt 36.000 de oameni numai în capitala Romîniei care cumpără «cartea de telefoane». Vă dați seama ce ar fi dacă acești 36.000 de oameni ar cumpăra și alte cărți decît «de telefoane»? Vă dați seama cît timp liber ar putea să asigure ei scriitorului, ce conștiință de propria lui putere i-ar da acestuia, cîtă îndreptățire de a vorbi fără teamă și fără menajamente?

Nu vă pune pe gînduri această cifră? Sînt 36.000 de oameni în București care au telefon. Telefonul nu e desigur neapărat un semn de distincțiune intelectuală, dar, oricum, el indică anumit nivel de confort și de civilizație. Au telefon medicii, avocații, inginerii, industriașii mai mari, funcționarii superiori, comercianții mai de seamă. Au în genere telefon oamenii care participă la activitatea de centru a Capitalei, la viața ei politică, morală sau mondenă. Nu o fi un semn de distincțiune intelectuală, dar e un semn de zonă socială. Se poate spune, fără a face o prezumție

absurdă, că acești 36.000 de oameni sînt cei care dau mișcare și ritm Bucureștilor. Nu toți or fi bogați, dar nici prea mulți muritori de foame nu cred să se găsească printre ei. Și ceea ce este sigur, e că din 36.000 măcar treizeci ar putea să suporte cu extremă ușurință în bugetul lor costul unei cărți rominești pe săptămîină.

Unde sînt acești 36.000? I-a văzut cineva într-o librărie? I-a surprins cineva răsfoind o carte?

Invizibili 36.000! Cît e de puternică indiferența voastră, cît e de masivă lipsa voastră de curiozitate!

Pe cotorul unei cărți de poezie nu veți pune niciodată semnătura voastră anonimă. Pe coperta unei cărți de idei nu veți imprima niciodată certificatul pe care îl iscăliți pe coperta unei cărți de telefoane: *«tirajul acestei cărți este de 36.000 exemplare»*.

8 februarie 1936

CÎTEVA PERECHI DE ACADEMII!...

Am urmărit cu destulă voie bună polemica dintre venerabila Academie Romînă și juna sa soră Academia de științe, de curînd înființată. Dacă nu mă înșel, conflictul a avut și o latură judiciară. Academia Romînă, vrînd să-și rezerve exclusiv un nume, pe care îl poartă cu oboseală, dar și cu glorie, de atîtea decenii, a cerut tribunalelor să interzică oricărei alte instituții a purta același nume.

Disputa a fost enervată — și nimic nu este mai grav decît enervarea persoanelor solemne.

Pînă la urmă, bătrîna instituție de cultură de pe Calea Victoriei a trebuit să se resemneze și să suporte ceea ce socotea că este o impostură sau un sacrilegiu. Astfel, avem o nouă academie, ba chiar două sau trei. Academia de științe a fost inaugurată, Academia de medicină de asemenea, iar Academia de științe economice este în curs de constituire. Să sperăm că lucrurile nu se vor opri aici și că, într-un elan egal, toate disciplinele universitare se vor constitui în cite o academie. De ce nu o Academie de drept civil, una de filologie comparată și una de chimie organică? De ce nu o Academie de geometrie, o Academie de metafizică și o Academie de mecanică?

.....
Această profuziune de academii, care din senin au răsărit în cultura romînă, este foarte caracteris-

tică pentru noi. Cît de ușor mergem spre festiv, spre oficial și spre decorativ! Nu avem în universitate catedre bine distribuite, nu avem seminarii și oficii de studiu, nu avem biblioteci de specialitate și nici biblioteci de sinteză, dar avem academii.

E singurul lucru care ne lipsea.

Ar fi ușor, ar fi prea ușor să ironizăm acest entuziasm academic atît de tînăr, care se manifestă brusc în atîtea improvizații. Chestiunea însă are oarecare învățăminte serioase — și nu e rău să le subliniem.

N-am avut niciodată o prea plecată devoțiune pentru academii în genere și pentru Academia noastră în special. Foarte adesea, a trebuit să observăm în ce spirit întrziat, lipsit de viață și lipsit de înțelegere pentru timpul nostru lucrează «supremul for cultural». Cînd Academia alege un nou membru, este sigur că nu va fi un mare creator, ci mai degrabă un personaj cenușiu, neutru și indiferent. Cînd Academia premiază o carte, este sigur că nu va fi o mare operă, ci un biet op, nici rău, nici bun, care nu supără pe nimeni și nu animă nimic.

Dar această mediocritate este de esența oricărei academii, chiar cînd ea este franceză și are o tradiție ce coboară de la Richelieu. Spiritul academic este în fond spiritul mediu al unei culturi. El nu-și poate permite nici inițiative, nici acte de curaj, nici momente de tinerețe. Docilitate, prudență, răceală — iată care-i sint calitățile obligatorii. Și nu se poate spune că, așa fiind, o academie nu exercită o funcțiune utilă. Să presupunem că ea reprezintă în rezumat figura generală a unei epoci, așa cum se desprinde din ansamblul activităților de cultură. Să presupunem că ea ocupă în viața societății un punct central, de unde urmărește și exprimă nu un aspect izolat, oricît ar fi el de strălucitor, ci un tablou complet, în care știința, politica și artele intră deopotrivă.

Dar tocmai acest caracter de sinteză al unei academii face necesară existența unor alte corpuri, cu obiect mai puțin larg și în schimb mai precis definit.

E firesc ca medicina sau economia politică să găsească terenul academic insuficient. Este firesc ca ele să-și organizeze organe proprii specializate. Dar e nevoie ca aceste organe să fie în același stil «academic», obligat la festivitate și exclus de la creație?

Noi nu avem nevoie de academii. Avem una — și ne ajunge. Ne-ar trebui în schimb institute. Un institut de istorie a medicinei, de exemplu, ar fi fără îndoială mai fertil decît o întreagă Academie medicală.

Un institut este un oficiu de muncă. El pregătește materialul, îl pune în ordine, îl sistematizează, îl face propriu lucrărilor ulterioare de sinteză. Un institut creează — și acest lucru e cel mai important — cadre de activitate. În locul citorva perechi de academii somptuoase și inutile, cîteva oficii de studiu, înzestrate cu toate instrumentele de lucru, de la laborator la bibliotecă, ar exercita o influență nesfîrșit mai vie și mai stimulative.

Dar avem o înclinare copilăroasă spre tot ce este decor și ne place să trăim într-un permanent 10 Mai cultural.

9 februarie 1936

NIȘTE ALEGERI... ȘI UN CANDIDAT

O SCRISOARE APOCRIFĂ, CARE AR PUTEA FI ȘI AUTENTICĂ

Astăzi are loc la S.S.R. adunarea generală anuală, care — între altele — va avea să decidă asupra câtorva noi candidaturi de membri.

Cu mari sacrificii și numai în dorința de a le rezerva cititorilor mei o informație prețioasă, am izbutit să-mi procur din dosarul acestor alegeri o piesă de extrem interes. Este vorba de o petiție semnată de d-l Const. Kiritzescu¹, cunoscutul cenzor general al culturii române.

Este această petiție autentică? Este apocrifă? Nu știu. Tot ce pot face este să o dau publicității, semnând pentru copie conformă.

Iată-o:

Domnule președinte,

Cu surprindere aflu din ziare că la alegerile de noi membri în Societatea scriitorilor români, alegeri ce au loc astăzi, figurează între candidați un domn ce poartă numele meu.

Trebuie să fie la mijloc o gravă confuzie și țin să protestez în timp util, ca nu cumva — din eroare — să ajung la situația regretabilă de a fi membrul unei societăți pe care încă din cea mai fragedă tinerețe

¹ Scriitor retrograd, lipsit de orice valoare, care a îndeplinit funcții de seamă în aparatul de stat burghez.

am detestat-o cu tot ce era în mine spaimă de artă, groază de libertate și iubire de virtute.

Mă îndeamnă la această precizare două rațiuni de ordin diferit.

Ca om metodic ce sînt, îngăduiți-mi să le numerotez.

1) O rațiune de consecvență intelectuală. Cunoașteți desigur, domnule președinte, sacra indignare cu care am avut cîntea să denunț în repetate rînduri literatura română.

Tot ce am putut face împotriva ei, am făcut. Nu mare lucru, din nefericire, căci mi-au lipsit soluțiile radicale. Eu aș fi preconizat un incendiu general al bibliotecilor, sau — pentru a suprima răul de la rădăcină — o mitralieră introdusă din timp la una din adunările dvs. Bunăoară la cea de azi.

Mărturisesc cu regret că n-am găsit concursul necesar pentru a realiza astfel de soluții totale. Sîntem încă un stat lipsit de justă orientare culturală.

Dar, în așteptarea unor zile mai bune, am dus singur lupta împotriva literaturii, mulțumindu-mă pentru moment cu măsuri provizorii și parțiale.

Am eliminat-o din școală. Am rupt-o din mina tinerelor generații. Am dat-o afară din bibliotecă.

Sînt convins că n-ați uitat, domnule președinte, fulminanta mea circulară din 1933, prin care dezvăluiam turpitudinea poezilor, prozatorilor și criticilor români. Nici unul n-a scăpat. Îi luasem după catalog... — toți, absolut toți, tineri și bătrîni, femei și bărbați, morți și vii, toți au intrat în răz bunătoarea mea soco-teală.

Nu e un singur membru al societății dvs., domnule președinte, nu e unul singur pe care să nu-l consider pernicios sănătății morale a nației.

Și într-o astfel de tovărășie compromițătoare vreți dvs. să mă înglobați? Nu, de o mie de ori nu!

E o mașinație în care nu mă voi lăsa prins.

Să nu credeți că nu înțeleg manevra aceasta. Sînt anumite persoane care, speriate de vigoarea mea acțiuni pentru moralizarea literaturii, s-au gîndit să-și asigure complicitatea mea introducîndu-mă în

societate, pentru ca astfel, la adăpostul numelui meu, să continue în libertate opera lor de corupție.

Ei bine, se înșală. De pe acum, și pentru a spulbera orice vană așteptare, afirm că voi continua cu și mai mare furie lupta pentru virtute.

Am intenția de a pune bazele unei asociații noi, care va purta frumosul nume de «Liga contra cetitului», și nu mă îndoiesc că ea va trezi în opinia noastră publică, amețită de abuzul de lectură, o sănătoasă reacțiune de analfabetism curat, puternic și virtuos.

Aceasta, ca să se știe.

2) În al doilea rând, domnule președinte, există o rațiune de prudență, care face candidatura mea imposibilă.

Să presupunem că aş avea vanitatea sadică de a fi primit în S.S.R.

Să presupunem că eu, directorul general al moralei publice din România, eu, bărbatul serios care și-a făcut din virtute o profesie, aş avea acest viciu, această aberație, acest sadism de a năzui să ajung membru al Societății scriitorilor.

Ei bine, credeți-mă vicios dacă vreți (mă aștept la orice din partea unui scriitor!), dar de ce să mă credeți naiv?

Cum vă imaginați că, după ce i-am prigonit pe fiecare în parte și pe toți la un loc, eu aş avea naivitatea să solicit scriitorilor un vot?

Scriitorii sînt și ei o breaslă. Breaslă pe care eu am toată bunăvoința de a o extermina, dar care, din păcate, pentru moment există. Nu pot bănuî, nu pot spera că această breaslă nu are și ea — ca toate breslele — un simț de solidaritate. Nu pot bănuî că oameni pe care i-am denunțat cu toată puterea și prestigiul funcției mele publice vor uita că i-am insultat în ceea ce pretind ei că este arta lor, vocația lor și rațiunea lor de a trăi.

Cui să solicit eu votul, domnule președinte? Lui Tudor Arghezi? Lui Liviu Rebreanu? Lui Camil Petrescu? Lui Cezar Petrescu? Lui Ionel Teodoreanu? Cui?

Mă uit pe lista membrilor dvs. și nu văd pe nici unul care — fie și din neglijență, fie și din scepticism — să voteze pentru mine.

O singură posibilitate ar mai fi: să voteze din ironie.

Dar declar sus și tare că ironia este un ce subversiv, pe care am refuzat totdeauna să-l înțeleg sau să-l admit.

Pentru toate aceste considerațiuni, domnule președinte, veți înțelege că persoana mea, activitatea mea, misiunea mea sînt incompatibile cu Societatea scriitorilor romîni și că petițiunea ce v-a fost supusă spre aprobare nu poate să fi fost semnată decît ori de un impostor, ori de un glumeț.

Pentru a fi impostor, nu am destul curaj, pentru a fi glumeț, nu am destulă fantezie.

Vă rog să credeți în sincera aversiune pe care o păstrez breslei dvs. literare.

(s.s.) Const. Kiritescu

p. conformitate Mihail Sebastian

4 mai 1936

BUCAREST, VILLE CINÉMATOGRAPHIQUE

Nous avons vu la semaine passée un film étonnant: il nous présentait un sujet d'une nouveauté, d'une richesse, d'une diversité qui nous faisaient croire que nous nous trouvions devant une véritable découverte de pittoresque cinématographique.

Voulez-vous savoir quel était ce film? Voulez-vous savoir quel était ce sujet?

Eh bien, ce n'est pas difficile de le dire, mais c'est un peu difficile de le croire: c'était un film de Bucarest. Oui, rien d'autre qu'un film documentaire, qui nous présentait sur l'écran la ville de Bucarest.

Mais quel rythme dans la succession des images, quelle diversité dans la prise des vues, quelle vivacité, quel charme, quelle allégresse dans ce voyage visuel autour de notre cité!...

Nous avions l'impression de la connaître, notre Capitale. Nous y vivons, nous y travaillons, nous marchons dans ses rues, nous traversons ses jardins, nous passons tous les jours devant ses grands bâtiments.

Détrompons-nous. Bucarest est quand même une ville inconnue. Elle l'est, au moins pour nous, qui l'avons trop regardée, sans l'avoir jamais vue. Un regard neuf, qui sait surprendre, qui n'a pas perdu la

joie de découvrir, qui possède encore l'ingénuité de se laisser étonner — un tel regard neuf est capable de déchiffrer dans la ville de Bucarest des trésors de couleur. Je ne sais pas le nom du régisseur et de l'opérateur qui furent chargés de faire ce film documentaire. Mais il faut les féliciter pour la jeunesse de leur regard, pour la fraîcheur de leur choix des images. Ils nous rendent un Bucarest à la fois mélancolique dans les vestiges de son passé et optimiste dans son aspect moderne. Ils nous fait voir une cité européenne qui abrite encore avec une sorte de légère tristesse les monuments de son passé personnel.

Aucune image n'est chargée ou inutile. Il y a de l'expression dans chaque détail, dans chaque instant. Quand on arrive à la fin du film, on a l'impression d'avoir réellement fait un voyage, avec un compagnon extrêmement sensible et averti, qui a l'art de vous présenter une ville comme s'il vous présentait un être vivant.

Mais ce film — justement à cause de ses remarquables qualités — nous impose une question assez grave.

Pourquoi n'avons-nous pas une production cinématographique nationale? Il ne s'agit pas de faire du chauvinisme, il ne s'agit pas de combattre les films étrangers (Dieu nous en garde!) — mais il s'agit tout simplement d'exprimer cinématographiquement certaines richesses de paysage et de sensibilité, qui nous sont absolument propres.

Un pays de vingt millions d'habitants, a-t-il le droit d'ignorer un des moyens d'expression les plus complexes que la civilisation moderne met à la disposition de l'homme? Est-il digne d'accepter sans aucune exigence artistique la production tant de fois stupide des studios du monde entier — sans essayer de créer un studio national, qui nous donne de bons films roumains, capables de servir notre pays et notre esprit chez nous et à l'étranger?

Tous les essais faits jusqu'à présent avaient lamentablement échoué dans une médiocrité sans excuse. Mais le film qui nous fut présenté la semaine passée est une trop belle réussite pour ne pas nous imposer de grandes obligations.

13 janvier 1937

BUGUREȘTI, ORAȘ CINEMATOGRAFIC

Am văzut săptămîna trecută un film uimitor: el ne prezenta un subiect de o noutate, o bogăție, o diversitate care ne-au făcut să credem că ne găsim în fața unei adevărate descoperiri a pitorescului cinematografic.

Vreți să știți despre care film este vorba? Vreți să știți subiectul la care ne-am referit?

Ei bine, nu este greu s-o spui, dar este cam greu s-o crezi: era un film din București. Da, nimic altceva decît un film documentar, care ne prezenta pe ecran orașul București.

Dar ce ritm în succesiunea imaginilor, ce diversitate în luarea vederilor, ce însuflețire, ce farmec, cîtă vioiciune în această călătorie vizuală de-a lungul cetății noastre!...

Aveam impresia că ne cunoaștem Capitala. Trăim în ea, muncim într-însa, umblăm pe străzile sale, îi străbatem grădinile, trecem în fiecare zi prin fața marilor sale clădiri.

Să nu ne înșelăm. Bucureștii sînt, totuși, un oraș necunoscut. Cel puțin pentru noi, care l-am privit prea mult, fără a-l vedea vreodată. O privire nouă, care știe să surprindă, care n-a pierdut bucuria de a descoperi, care are încă ingenuitatea de a se lăsa uimită — o asemenea privire nouă este în stare să descifreze în orașul București comori de culoare. Nu cunosc numele regizoru-

lui¹ și nici pe cel al operatorului care au fost însărcinați să facă acest film documentar. Dar trebuie să-i felicităm pentru tinerețea privirii lor, pentru prospețimea alegerii imaginilor. Ei ne-au dat un București melancolic în rămășițele trecutului său și totodată optimist în înfățișarea sa modernă. Ne-au făcut să vedem o cetate europeană care mai adăpostește, cu un fel de ușoară tristețe, monumentele propriului său trecut.

Nici o imagine nu este încărcată sau inutilă. Fiecare amănunt, fiecare clipă are expresie. Cînd ajungi la capătul filmului, ai impresia că ai făcut, într-adevăr, o călătorie, cu un tovarăș extrem de sensibil, și cunoscător, care posedă arta de a-ți prezenta un oraș așa cum ți-ar prezenta o ființă vie.

Dar acest film — tocmai din cauza remarcabilelor sale calități — ne impune o problemă destul de serioasă. Din ce cauză n-avem o producție națională cinematografică? Nu facem nicidecum șovinism, nu combatem filmele străine (Doamne ferește!) — ci este vorba, pur și simplu, de a exprima cinematografic anumite bogății de peisaj și sensibilitate, care ne sînt absolut proprii.

O țară de douăzeci de milioane locuitori are dreptul să ignore unul din mijloacele de expresie cele mai complexe pe care civilizația modernă le pune la dispoziția omului? Este oare demn să accepți, fără nici o exigență artistică, producția de atîtea ori stupidă a studiourilor din întreaga lume — fără a încerca să crezi un studio național, care să dea filme românești bune, capabile să slujească țara și spiritul nostru, la noi și în străinătate?

Toate încercările făcute pînă în prezent au eșuat lamentabil într-o mediocritate care nu poate fi scuțată. Dar filmul care ne-a fost prezentat săptămîna trecută este o reușită prea frumoasă pentru a nu ne impune mari obligațiuni.

13 ianuarie 1937

¹ Regia filmului a fost asigurată de Paul Călinescu. Activitatea de cineașt a lui Paul Călinescu a luat o deosebită dezvoltare după 23 august 1944, o dată cu avîntul noii noastre cinematografii. El este regizorul filmelor *Răsună valea*, *Desfășurarea*, *Pe răspunderea mea*.

PAGINI DE CRITICĂ
LITERARĂ

DOCUMENT, CRITICĂ ȘI ACTUALITATE

«Actualitatea» este o noțiune compromisă. «Actualul» — o valoare suspectă. Se spune de obicei despre un intelectual pe care vrei să-l denunți drept diletant și superficial că se ocupă cu lucrurile prezente. Ceea ce, se vede, este un delict.

Intelectualul român, a cărui aspră ținută se cunoaște, are obiceiul să frecventeze numai valorile absolute. Eternitatea este mediul lui curent de cugetare.

Dacă am încerca să reabilităm puțin ideea aceasta de «actual»?

Întimplător, anul ăsta — 1932 — este realmente o încrucișare de drumuri. Am fi vrut să fie, dimpotrivă, un timp calm și plat, pentru a putea afirma intenționat că este timpul cel mai pasionant și mai fertil. Pasionant și fertil pentru un singur motiv: pentru că îl trăim noi.

Este în faptul prezenței unui lucru sau a unui fenomen ceva care depășește orice altă ierarhie. Ca să ne scandalizăm de-a binelea cititorul, vom susține că în măsura în care un om sau un fapt este prezent, în această măsură e interesant.

.....

Istoria este o roabă care umblă în urma evenimentelor, și umblă mult mai încet decât ele. Între istorie și viață există un decalaj de câteva decenii, uneori de câteva veacuri. (Dacă vreți să cunoașteți un

exemplu expresiv de cum deformează timpul realitatea unei clipe, cetiți în *La vie d'Henri Brulard* două pagini în care Stendhal, martor foarte tânăr al revoluției de la 1789, povestește ghilotinarea a doi oameni la Grenoble, într-o piață publică. Veți afla de acolo cât de banal eveniment, cât de cotidian și oarecare a fost în timpul ei marea revoluție.)

Disprețul viguros pe care «oamenii subțiri» îl afișează față de întâmplările curente ale vieții, față de aspectele ei «actuale», este de aceea mai mult decât un simptom de snobism: este un defect de cunoaștere. Actualitatea este un câmp de observație atât de divers și bogat, încât să refuzi a o vedea, pentru motivul că spiritul tău este torturat exclusiv de viziuni seculare, înseamnă să te dispensezi de experiențe elementare, simple, imediate și autentice. Nu se întâmplă nimic în lume — nici căderea unei stele într-o seară de august, nici căderea unui cal pe asfaltul înghețat, într-o seară de ianuarie — nimic care să nu fie revelator și care să nu închidă un sens, ca pe un simbul.

Să iubești actualitatea, să o cultivi și să o observi este să cunoști viața în formele ei relative poate, dar spontane și proprii.

(O mică nuanță în acest elogiu al actualității: necesitatea de a distinge «actualul» de «provizoriu».)

Dar această pagină de laudă o scriu mai puțin pentru actualitate, cât pentru fructul ei: documentul. Exercițiul jurnalismului, între foarte multe păcate, a avut și calitatea de a ne fi descoperit valoarea documentului de viață, documentul mărunț, zilnic, dar de care iei cunoștință direct, de la sursă, necomentat, plin încă de semnificația lui originală.

Un fapt, un nume, un moment, fără a fi capital, pentru simplul motiv că există, este valoros. Nu știi ce simbul de permanență ascunde sau nu ascunde, nu știi ce energii latente se închid sau nu în el. Vremea care trece îți va spune mai târziu, în lumina rece a trecutului, cât rămâne și ce rămâne din măruntele documente cu care ai plecat la drum. Procesul de triere și ierarhizare vine deci postum: important este să

acumulezi experiențe și documente, la întâmplare dacă vrei, învălmășit, fără alegere, dar să le aduni direct, din locul lor propriu, în clipa lor de afirmare.

Pe urmă, târziu, va fi ceasul judecăților. Călătorii pasionați fotografiază pe drum orice întâlnesc: la urmă abia, după dezvoltarea clișeelelor, vor ști cite imagini valoroase rămân din această trecere în revistă a peisagiilor.

Critica este făcută să disciplineze. În artă și în cultură ea constituie momentul dezvoltării clișeelelor, despre care vorbeam mai sus. Din recolta de documente cu care un ciclu de viață se termină, critica le alege pe cele esențiale. Le promovează.

Nu credem să denigram această disciplină, care ne este dragă (prin obiectul ei și prin preocupările noastre personale) spunând că ceasul de astăzi în literatura românească și în genere în cultura românească trebuie să fie mai mult unul de afirmare, decât unul de critică.

Acum vreo patru sau cinci ani, la data la care debutau cei mai mulți din scriitorii cărora pentru ușurință li s-a spus «generația tânără» și care în bună parte se află între aceste coperti¹, necesitatea unor revizuri critice era evidentă. Mari confuzii prezidau atunci viața noastră literară. Nu întâmplător cei mai mulți dintre tinerii scriitori, debutanți atunci, începeau cu violente articole de critică și revizuire.

Cadrele vechi erau obosite, dar existau încă, și cu suficientă vigoare sau inerție pentru a impune un număr de confuzii și a apăra un număr de false valori.

Gîndirismul, poporanismul întirziat al *Vieții românești* de la Iași, estetismul incert al *Sburătorului* — toate rămăneau virtual în arenă. Se mai află ele astăzi acolo? Hotărit, nu.

Ar fi exagerat, ba chiar inexact, să spunem că prezența celor noi-veniți a determinat această perimare. Vechile orientări își purtau moartea în sin. Au pierit de o uzare personală... Credeți într-adevăr important să dovedești cu certificat de deces fali-

¹ Articolul a apărut în revista *Azi*.

mentul vechilor curente? Sînt probleme moarte care au cel mult un interes de curiozitate și pitoresc.

Pentru aceste motive, între document și critică, între afirmare și comentariu, noi alegem fără ezitare documentul.

Sînt în momentul acesta de istorie contemporană elemente de cunoaștere, probleme, oameni și posibilități destule pentru a nutri curiozitatea și pasiunea unui spectator care nu vrea să rămînă numai spectator.

Ceea ce nu este de loc un manifest, ci numai o liniștită constatare.

1 martie 1932

E. LOVINESCU: «Memorii» II (1916—1931)

I

Memoriile d-lui E. Lovinescu, peste o sută de ani, dacă se vor ceti, se vor ceti cu plăcere. Le va lipsi atunci caracterul imediat polemic, tonul suficient și protector, accentul nu pățimaș, căci nu se poate vorbi de pasiuni într-o asemenea carte, ci vag enervat și deformat. Le va lipsi mai ales proasta informație psihologică.

Cum toți eroii acestor memorii vor fi fost de mult absenți și cum nu vor putea să dezmintă, ca astăzi, prin simpla lor prezență, imaginile strîmbe ce-i reprezintă în cartea d-lui Lovinescu, cetitorul de la 2032 va avea libertatea de a se bucura de frumusețea paginilor fără să fie supărat de neadevărul lor.

Poate că loaial, critic adică, ar fi să ignorăm micile mobiluri și marile deformări ce stau la baza *Memoriilor* de față și să le considerăm nu ca pe o operă de informație exactă, ci ca pe una de imaginație.

D-l Lovinescu însă nu este literat, ci critic și istoriograf. Ne este deci cu neputință să părăsim punctul de vedere pe care și l-a fixat și în numele căruia se prezintă cetitorilor. Rectificările sînt de rigoare, într-o carte care pretinde să fixeze valori psihologice, nu simple valori estetice.

D-l Lovinescu este un excelent portretist. O știam de mult. D-sa mai este — și tot de mult o știam — un

psiholog nul. Spiritul său, schematic în observarea fenomenului literar, rămâne la fel de schematic în observarea fenomenului de viață. Știe să vadă cel mult aspecte, detalii, fragmente. Un peisagiu sufletesc, oricât de complex, îl reduce la o expresie, la o linie pe care pe urmă o mărește exagerat, încercînd să compenseze astfel prin proporții sărăcia elementelor observate.

D-l Lovinescu spune bunăoară, undeva, despre literatura lui Hogaș că este homerică. O dată găsit termenul, tot restul se simplifică: urmează douăzeci de pagini brodate în jurul unui singur epitet, găsit poate întîmplător. (Presupunerea e întemeiată pe primejdioasele confesii făcute la sfîrșitul acestui volum, confesiuni asupra cărora vom reveni.)

Aceeași «metodă» (noi spunem același defect) o întrebuițează memorialistul Lovinescu. Te-a văzut o dată bînd apă: de aici scoate concluzia că ești antialcoolic. Te-a văzut altă dată cumpărînd flori: de aici deduce că ești afemeiat. Restul nu mai interesează. Din acel moment, tu și el sînteți victima unei fișe «memorialistice».

Numai un asemenea procedeu putea da galeria de invalizi morali pe care o prezintă d-l Lovinescu în volumul de față, de la Liviu Rebreanu la Camil Petrescu. Să-i lăsăm deoparte pe d-nii B. Fundoianu, Camil Baltazar și Ion Călugăru, victime mai mult ale unui subit acces antisemit decît ale procedurii general memorialistice. (În orice caz, e bine să remarcăm cît de elegant și delicat îi încercuiește autorul în țareul lor «confesional».)

Să subliniem deci numai capitolele scrise exclusiv din «pasiune memorialistică». Mi-e greu să insist asupra capitolului *Liviu Rebreanu*. Este acolo un aer degajat, condescendent și dojenitor, pe care autorul lui *Ion* l-a pedepsit cu o ironie de bună calitate, publicînd întreg capitolul aici, în propria sa revistă. D-l Lovinescu, care înțelege unele lucruri, îl va fi înțeles și pe acesta.

Dar să ne oprim la cazul delieventului Camil Petrescu. Aici falsificarea psihologică nu mai ține de atmosferă, ton și accent, lucruri care în definitiv nu se pot cîntări, ci de fapte și anecdote. D-l Lovinescu povestește de exemplu la paginile 114—115 o întîmplare din care trage concluzia vanității supreme a eroului. Ori, această întîmplare i-a fost povestită, după cum o recunoaște de altfel, d-lui Lovinescu de către d-l Camil Petrescu. Ceva mai mult, ea a fost publicată într-un interviu al d-lui Camil Petrescu. Firesc ar fi fost ca memorialistul să o înregistreze, cum i-a fost comunicată, cu detaliile, cu sensul, cu explicația ei originară.

Ei bine, nu. D-l Lovinescu, obsedat de aceeași imagine schematică, pe care o pune în fruntea oricăreia din paginile sale, a schimbat anecdota, i-a împrumutat alt înțeles și a fixat-o în vitrina curiozităților sale psihologice cu o etichetă dinainte pregătită.

Rea-credință? Fără îndoială, nu. Simplu defect optic. D-l Lovinescu are un ochi de caricaturist, și nimeni nu-l poate învinui că vede parțial, incomplet și sumar. Dumneata ai nasul mic și gura mare; caricaturistul bănuiește însă că efectul comic ar fi mai pregnant dacă ți-ar face nasul mare și gura mică. Vreți ca pentru un futil scrupul de veracitate să rateze o linie de succes?

Se povestește, cu șanse de adevăr, că la una din sedințele *Sburătorului*, d-l Lovinescu, cetind capitolul privitor la d-ra Sorana Țopa (în volum pag. 218—221), această frumoasă actriță ar fi protestat.

— Domnule Lovinescu, nu înțeleg de ce spuneți că în copilărie eu am păscut găștele. Asta nu mi s-a întîmplat niciodată.

— Cum se poate, domnișoară? Chiar d-ta mi-ai povestit.

— Eu? Vă înșelați. Vă asigur că nu. Sînt convinsă că nu.

— Serios?! Îmi pare foarte rău... Vezi, asta încurcă tot. Manuscrisul e gata. Portretul nu-l mai pot schimba. Ce încurcătură! Ce încurcătură! Domnișoară, te rog, nu-l dezminți. M-ai contraria.

Semnificativ, nu? Îi cerem iertare d-lui Lovinescu pentru această indiscreție, dar poate că astăzi, după

două volume de «memorii», este mai puțin aprig decât îl știam altădată în apărarea virtuții de a fi discret.

În orice caz, întâmplarea de mai sus este revelatoare. Ea spune anume că în compoziția acestor «memorii», intenția, estetică lăudabilă, de a realiza pagini de bună literatură depășește scrupulul de a-i înțelege pe oameni exact și veridic. D-l Lovinescu rămâne un estetic. Adică prea mult și prea puțin pentru un memorialist. Aici stă cheia insuccesului său. (Insucces de realizare, desigur, căci cel de librărie pe noi nu ne interesează.)

Dar chiar dacă d-l Lovinescu ar fi fost un bun observator și un scrupulos psiholog, mă tem că încercarea de a fi scris istoria anecdotică a *Sburătorului* tot ar fi ratat. Pentru un motiv extrem de simplu: d-l Lovinescu nu ocupă în propriul său cerc locul cel bun. Se vede prost de-acolo, de lângă birou, din acel fotoliu prezidențial. Se vede parțial și fals. Vedeți, comedia umană a *Sburătorului* e atât de diversă, încât, pentru a o surprinde în toate caracterele ei, e nevoie să privești oblic, de lângă ușă, detașat de ce se întâmplă, spectator, nu actor.

Ori, personagiul cel mai interesant al acestui spectacol, personagiul cel mai amuzant, mai bogat în resurse involuntare de humor este însuși d-l Lovinescu. Să joci rolul principal dintr-o comedie și să exprimi în același timp sentințe asupra partenerilor tăi poate fi interesant, interesant pentru propria ta psihologie, în nici un caz pentru a celorlalți. Istoria *Sburătorului*, chiar cea anecdotică, va trebui făcută de altcineva, și atunci *Memoriile* prezente nu vor fi decât un detaliu mai mult într-un material foarte pitoresc și foarte variat.

Deocamdată, *Memoriile* n-au izbutit să definească decât un singur personaj, și acela este d-l Lovinescu însuși. Despre d-sa, despre portretul său critic și intelectual (căci despre cel anecdotic eu n-am timp și nici dispoziția sugubeată de a mă ocupa), despre caracterul inteligenței și criticii sale, astfel cum se desprinde din acele pagini de confesiune, voi vorbi în cronica viitoare.

Pentru astăzi este drept să nu închei fără a sublinia admirabila calitate literară a volumului. O frază ordo-

nată, lucidă, bogată în subtilități și nuanțe, epitete pregnante, vii, pasagii de emoție conținută, un timbru de melancolie ce învăluie accentele prea brusce, un dar de a fi ambiguu și incert în afirmațiile cele mai nete, o ținută de intelectualitate și de scepticism, ce acordă paginilor o incontestabilă eleganță, toate acestea fac din volumul prezent o lectură excelentă. Păcat însă că asemenea mijloace nu sînt utilizate pentru un obiect mai ridicat.

9 aprilie 1932

II

Prin ceea ce ele au strict memorialistic, nu știu dacă *Memoriile* d-lui E. Lovinescu vor depăși enervarea superficială din primele zile ale apariției. Probabil că nu. Cetitorul de literatură nu va găsi în paginile lor nici informații juste, nici detalii pitorești. Iar critica nu poate primi cu seriozitate cele câteva caricaturi cu care șeful *Sburătorului* are ciudatul capriciu de a-și popula propriul său cenaclu.

Sub acest raport deci, al anecdotei și al psihologiei, *Memoriile* sînt o carte de sezon, un fel de revistă de vară, care, cu două melodii la modă, cu câteva «poante» și cu o serie de nuduri, te distrează două ceasuri, fără nici o altă veleitate. Domnii Rebreanu, Camil Petrescu, F. Aderca, Ion Călugăru, Camil Baltazar vor înțelege poate acest divertisment și îl vor lăsa fără urmă. Nu am auzit niciodată ca d-nii Averescu, Maniu, Duca și Iorga să se revolte împotriva d-lui Vlădoianu¹, cunoscutul revuist și camarad — în ordine politică — al d-lui Lovinescu.

Repet: memorialistic, *Memoriile* acestea își pierd tot interesul o dată ce ai închis cartea. Cronica noastră trecută ar fi ajuns cu prisosință pentru atîta lucru.

¹ N. Vlădoianu, regizor și autor de texte revuistice bufă, comedie-oare, prelucrări și localizări, fără valoare literară.

Revenirea de azi este de ordin pur critic și îl privește exclusiv pe d-l Lovinescu, nu povestitorul de anecdote, ci estetul și istoricul literar.

Într-adevăr, volumul de față aduce câteva confesiuni și puneri la punct personale, care ne edifică asupra metodei de lucru, asupra temperamentului artistic, asupra preferințelor și deformărilor critice, într-un cuvânt, asupra orientării d-lui Lovinescu. Asemenea mărturisiri, care rămâne de văzut dacă sint sincere sau numai imprudente, ne ajută să facem precizări prețioase. Prilejul nu trebuie pierdut, chiar dacă este în afară de actualitate.

Am avut de mult impresia că criticul E. Lovinescu este victima literatului E. Lovinescu. Erau în opera sa critică afirmații atât de surprinzătoare, încât nu le puteam găsi decât scuza unei expresii fericite, de care criticul fusese ispitit, în ciuda adevărului.

În toamna lui 1928, vorbind despre volumul *Evoluția prozei literare* într-un articol din *Universul literar*, pe care nu-l am acum la îndemână, dar pe care am cuvinte să cred că d-l Lovinescu îl ține minte, spuneam în esență acest lucru: «criticul nostru se lasă sedus de frumusețea unei imagini pe care o găsește accidental, și pe urmă toată operația și truda sa critică este de a justifica această imagine. Procedul este impresionist, literar și neconvingător.»

Nu știam atunci — în 1928 — că într-o zi d-l Lovinescu va confirma în termeni incontestabili această învinuire a noastră.

Într-adevăr, în ultima parte a *Memoriilor* (pag. 274—276 și 284—286) d-sa recunoaște că metoda sa de lucru este de a transforma în idei accidentale propriului său stil. Mai precis, d-l Lovinescu întâi scrie, și pe urmă gîndește. Dacă, după cîte știm noi, un critic ar trebui să porceadă de la convingeri și principii, d-l Lovinescu porcește, după propria sa mărturisire, de la «stări obscure de conștiință». Dacă un critic ar trebui să judece cu criterii estetice, d-l Lovinescu judecă cu «efluvii muzicale». În considerarea unei opere, d-sa nu aduce puncte certe de vedere, ci «dispoziții sufletești».

Îl rog pe cetitorul meu să nu creadă că glumesc. Criticul nostru recunoaște textual că este «creațiunea propriei sale expresii», de unde noi am fi socotit că expresia este creațiunea sa proprie.

Și, pentru ca nici o îndoială să nu fie posibilă, d-sa declară: «...e un fapt neîndoișor că raportul dintre expresie și realitate nu e totdeauna de subsecvență, ci de multe ori e un raport de precedență. În loc să o urmeze, cum ar fi firesc, adesea cuvîntul determină realitatea sufletească».

Să mărturisești că în scrisul tău uneori «cuvîntul determină realitatea sufletească» mi se pare că pe romînește vine a spune că uneori «te ia gura pe dinainte». D-l Lovinescu devine astfel un fel de Pitie critică, și judecata sa un fel de somnambulism. Cine gîndește, ca d-sa, «mai mult prin acțiunea obscură a forțelor inconștiente decît a unei speculații intelectuale» (pag. 290), poate la urma urmelor să facă poezie (și este de văzut dacă asemenea poezie nu pleacă de la un principiu inferior și caduc), dar în nici un caz nu poate face critică.

Fiindcă critica este o disciplină lucidă și coerentă, în care vizionarii și inspirații se rătăcesc. Îl socoteam pînă astăzi pe d-l E. Lovinescu un observator lucid și un intelectual laic; iată-l că deodată se revelează a fi un fachir.

Aș spune că aceste declarații anulează retrospectiv toată opera sa critică dacă întîi nu aș fi sigur că în literatura romînească nimic nu descalifică și nimic nu anulează și dacă, în al doilea rînd, nu aș cunoaște alte declarații ale d-lui Lovinescu, în alt volum, declarații pe care le socotisem distrugătoare prin enormitate, și din care autorul lor a ieșit totuși surizător și teafăr. Mă gîndesc anume la întregul volum *Mutația valorilor estetice*, în care totul, de la ideea critică de bază pînă la aplicațiile și exemplele ei, este o colecție de teorii fanteziste și unice.

De aici încolo, în urma confesiunilor din *Memorii* oricine ar avea dreptul să suspecteze opiniile critice ale

d-lui Lovinescu, știind ce accidental, capricios, incert și variabil le este criteriul. Norocul d-sale este că dacă la noi nu se iartă nimic, se uită în schimb totul.

.....
Cu un temperament placid de moldovean, cu o mentalitate de profesor ponderat, cu un gust prudent și evaziv, cu o spaimă instinctivă de tot ce este personal și autentic, d-l Lovinescu era destinat să fie cel mult filolog. Dar muzele au avut capriciul pervers de a-i da acestui om onorabil un veritabil dar scriitoricesc și de a-l rătăci astfel în câmpul criticii literare, unde, printr-o colaborare anonimă de cenaclu, printr-o asiduă «informație orală», d-sa și-a clădit lent un sistem și o scară de valori în absolută contrazicere cu dispozițiile sale personale.

D-l Lovinescu a creat desigur *Sburătorul*, dar nu în măsura în care *Sburătorul* l-a creat pe d-sa. Iată un caz în care într-adevăr «*expresia a precedat realitatea*»...

16 aprilie 1932

E. LOVINESCU: «MEMORII» (III)

În 1932, la apariția volumului secund al *Memoriilor* d-lui E. Lovinescu, am publicat două lungi cronici, destul de ample pentru a mă putea dispensa astăzi de o mai amănunțită examinare a volumului III, de curînd apărut.

Acest ultim volum nu este de natură să provoace o revizuire de atitudine față de literatura memorialistică a d-lui Lovinescu. El continuă cu fidelitate exercițiile de portretistică, de polemică și de anecdotică din 1932.

Cum d-l Lovinescu își menține procedeele de memorialist și cum, nici ca material, volumul de față nu aduce nimic diferit, ar fi desigur suficient să spun că-mi mențin în totul cronicile din trecut, pentru ca prin aceasta obligațiile mele de cronicar să fie împlinite.

Dar am impresia că — deși la al treilea volum de memorii — autorul nu este încă fixat teoretic asupra obiectivului lor.

Ce a vrut d-l Lovinescu să scrie? O mărturie asupra timpului său, sau o simplă carte de literatură?

În cazul întâi, caracterul documentar al lucrării îi impune obligații de obiectivitate și de adevăr ce nu se pot eluda prin virtuozitate de stil.

În cazul al doilea, nu înțeleg de ce a recurs la «memorii», cînd romanul i-ar fi oferit mai mari libertăți de ficțiune.

Cît este de dezorientat autorul în ce privește materialul său memorialistic și mai ales în ce privește atitudinea sa, care trebuie s-o adopteze față de acest material, nu se vede nicăieri mai bine decît în acest ultim volum, în care hotarul dintre faptul autentic și ficțiune este atît de ezitant și de nesigur, încît e greu să știi cu precizie dacă scriitorul relatează sau scorește.

O bună parte din carte se pierde în plină fantezie. Personaje vizibil caricaturale, excesiv comice, atrăgător satirice vin să populeze o carte făcută din resturile unui material epuizat. Comedia *Sburătorului*, d-l Lovinescu a terminat-o în volumul precedent. Nu i-au mai rămas disponibile decît unele mici amintiri, pe care nu le-a utilizat la timp, și cîteva elemente noi, furnizate de recruții literari ai ultimilor ani. Pentru rest, a recurs la anecdote, mai mult sau mai puțin amănajate «memorialității», și la personaje fictive. Este ceea ce d-sa numește o «portretistică anonimă».

Cîtă valoare documentară poate avea un astfel de exercițiu, în care arbitrariul nu are limită, nu e greu de spus.

Culisele literaturii formează desigur un mediu pitoresc, o lume de aspiranți și ratați, de maniaci inofensivi sau primejdioși, dar nu cred că un amator de anecdote va putea să ridice acest spectacol pînă la o adevărată experiență de viață.

D-l Lovinescu se lasă prea ușor amuzat de pitorescul comediei literare și, în căutare de efecte, alunecă pînă la mici farse, care nu mai pot desigur aspira la nici un fel de «semnificație psihologică», așa cum ne anunță disproportionat prefața. Caracteristic este capitolul *Carol Quintul* scris cu regretabile ambiții de humor și cu o manifestă lipsă de realitate.

Dar poate că, discutînd autenticitatea memoriilor d-lui Lovinescu, depășim propriile sale intenții. Poate că într-adevăr d-sa n-a vrut să scrie decît o carte de literatură, pentru care amintirile personale i-au furnizat simple pretexte, și nu veritabile modele. Poate că portretele sale, chiar cînd poartă un nume, sînt încă portrete anonime. Poate în sfîrșit că încer-

carea d-sale este o încercare de nuvelist, de scriitor de schite...

Această presupunere găsește o confirmare în prefață.

«E neîndoișor că elementele ce intră în compoziția lui (a portretului — N.R.) pot fi în principiu discutate sub raportul autenticității...»

Conceput astfel, adică estetic, portretul trebuie judecat exclusiv estetic, adică sub unghiul artei cu care a fost elaborat, al îmbinării tonurilor și al armonizării lor după legile interioare ale compoziției.»

Nu mă pot opri să observ că, exprimată de un memorialist, această teorie este cel puțin stranie. Un memorialist este un om care relatează anumite fapte la care a luat parte. Așa spune dicționarul. Este definiția cea mai simplă și cea mai sigură. Dar e posibil ca el să pretindă ca relatarea sa să fie judecată sub alt unghi decît sub unghiul adevărului? Există alt criteriu? Există altă lege?

D-l Lovinescu crede că da. D-sa crede că a face frumos este mai important decît a face just. D-sa crede că un portret memorialistic este un lucru autonom, detașat de modelul său și valabil în sine.

Iată de ce spuneam pe vremuri, și sînt obligat să repet astăzi, că d-l Lovinescu este în același timp un portretist excelent și un psiholog nul.

Potretist excelent, sub unghiul artei. Psiholog nul, sub unghiul adevărului. «Îmbinarea tonurilor», «armonizarea lor», este făcută uneori cu mină de maestru. Semnificația psihologică este însă aproape totdeauna trădată.

S-ar părea, după citatele de mai sus, că d-sa renunță la valoarea de document a memoriilor și că, de dragul unei realizări literare, sacrifică îndatoririle de observație riguroasă.

S-ar părea că d-sa definește memoriile drept un gen mai mult literar decît istoric, în care imaginația și fantezia colaborează cu mai multe drepturi decît faptul autentic. Specie epică, înrudită cu nuvela și schița, memoriile încetează astfel să-și mai merite numele.

E locul să ne întrebăm dacă nu e la mijloc o eroare de terminologie și dacă toată neînțelegerea nu pornește numai de la un simplu abuz de cuvinte, autorul denuind-și greșit scrierile.

Dacă am putea răspunde afirmativ la această întrebare, obiecțiile noastre ar cădea. D-l Lovinescu ar deveni un autor de schițe — în felul d-lui D.D. Pătrășcanu, de exemplu — iar comentariul nostru critic nu ar mai avea de formulat nici o nedumerire de principiu, ci numai aprecieri de valoare.

Dar dacă d-l Lovinescu ne sugerează această soluție, tot d-sa — puțin mai târziu — ne-o interzice. După ce la pagina 7 ne-a vorbit despre «portretul conceput estetic», la pagina 50, uitînd libertățile pe care și le acordase cu atîta largheță, afirmă cu asprime obligația memorialistului de a căuta adevărul și nimic altceva decît adevărul. Aflăm aici că primul său rost este de a fixa caractere și personalități cu «*sentimentul de a se afla în fața eternității, ce nu cunoaște slăbiciune, prietenie, complicitate lăcrimoasă, ci strictul adevăr impersonal*».

Strictul adevăr impersonal? Acceptă d-l Lovinescu un astfel de criteriu? Primește d-sa să privim cele trei volume de memorii sub acest unghi?

Am impresia că această declarație solemnă, în care este invocată eternitatea însăși, nu e decît o imprudență. Cartea d-lui Lovinescu este o carte de «șuete». O carte scrisă pentru «poantă». Și mai ales o carte care inspiră, prin fiecare cuvînt, prin fiecare intenție, prin fiecare nuanță, o imensă vanitate personală, care-și acordă la fiecare pas triumfuri, aprobări și elogiile de la sine înțelese.

D-l Lovinescu este eroul principal al memoriilor sale. D-sa joacă totdeauna rolul avantajos. D-sa are totdeauna ultimul cuvînt. D-sa găsește mereu replica cea mai fericită. Nu cunosc autor mai fotogenic decît d-sa. Tot ce face îl prinde. Tot ce spune are haz. Cînd e ironic este strălucitor. Cînd e amabil este magnanim. Fiecare laudă pe care o acordă este o condescendență. Fiecare observație pe care o formulează este un verdict.

Eu, eu, eu, eu, eu, de o mie de ori «eu», de o sută de mii de ori «eu», iată singurul cuvînt pe care condeiuil său știe să-l scrie, cu o discretă detașare — de parcă ar fi vorba despre un personaj istoric de mult trecut dincolo de controlul scepticismului nostru — cînd cu o pătrunsă puritate, cînd, în sfîrșit, cu o melancolică muștrare pentru ingratitudea generală.

E curios de observat cum d-l Lovinescu, așa de sensibil la comedia megalomaniei, nu se controlează mai atent pe sine însuși.

Povesteste la pag. 182—183 un fapt divers cu un scriitor (probabil d-l H. Sanielevici), celebru prin colosala sa orbire, și relatează o convorbire a acestuia cu un ministru.

«—Domnule ministru, dumneata îți inchipui că știi cine sînt eu?

— *Negreșit, răspunse ministrul, uluit.*

— *Ei bine, te înșeli! N-ai s-o știi decît peste trei luni, la apariția cărții mele. Atunci, în străinătate, cînd se va rosti cuvîntul Romîniei, toți se vor gîndi la mine, și cînd se va rosti numele meu, se vor gîndi la Romînia.*

— *Și ce ai răspuns? l-am întrebat pe ministru.*

— *Ce să răspund?... Am crut să strig: săriți, ajutor...»*

Conștient de ridiculul situației, d-l Lovinescu o povesteste fără menajamente — ceea ce nu-l împiedică totuși pe d-sa ca într-o împrejurare asemănătoare să se comporte cu aceeași lipsă de discernămint, cu aceeași agresivă siguranță de importanța sa, cu aceeași lipsă de moderație, la urma urmelor indispensabilă și oamenilor de geniu, nu numai criticilor literari.

Irezistibilul capitol *Comisia medicală*, care încheie volumul, îl pune pe autor într-o postură de involuntară comedie. Iată cum se comportă d-l Lovinescu la un examen medical:

«— *Dezbrăcați-vă, îmi spuse absent, profesional, doctorul mai bătrîn cu ochii nedezlipiți de paginile unui dosar.*

Neînțelegînd ce vrea, stătui nemișcat.

— *Dezbrăcați-vă, repetă el, la fel de absent, cu ochii tot la hîrtii.*

— Îmi dați voie mai întâi, domnule doctor, să mă prezint: E. Lovinescu.

— Știu, știu, răspunse el moale, binevoitor, dar distrat și cu nasul în dosar. Știu. Nu face nimic; dezbrăcați-vă, vă rog.

...Mi-am ridicat deci cămașa. În loc să mă întrebe, de pildă, asupra mersului literaturii române, doctorul își aplică obedient și profesional urechea la piept.

— Cam grăsuț, mormăi el binevoitor.

— Poftim?

— Cîte chile? mai adause, ca să spună probabil ceva.

— În orice caz, mai puține decît numărul cărților mele...

...Domnule, eu sînt un om notoriu și de o conștiință tot atît de notorie...

Eu sînt E. Lovinescu... Eu sînt E. Lovinescu, scriitorul...»

Nu știu ce va fi gîndit medicul despre acest pacient ciudat, care se recomanda așa de excesiv. Probabil, mai puțin sperios decît ministrul, n-a strigat după ajutor, ci s-a mulțumit pur și simplu să-și facă datoria și să-și continue examenul.

Dar acest singur moment, povestit cu atîta inocență, arată cu prisosință cît de puțin psiholog este d-l Lovinescu și cît e de neindicat d-sa pentru a exprima «strictul adevăr impersonal».

23 mai 1937

«LE FEU»

Cred că am cetit prima oară *Focul* lui Henri Barbusse prin 1918, cînd nemții erau încă la Brăila, sau puțină vreme după plecarea lor. Circula pe atunci o traducere românească a romanului, cenzurată de Komandatură, cu multe episoade suprimate și cu mari pete albe în text. Sper că memoria nu mă înșală și că, dacă aș căuta cu stăruință, aș găsi la vreun anticar acel volum cu copertile pe care parcă și astăzi le văd în roșul lor decolorat într-adevăr, probabil spre a nu fi prea subversiv.

Nu știu dacă prima ediție franceză, tipărită în plin război, a apărut necenzurată. Ar fi de mirare. Și este și astăzi greu de înțeles cum această carte disperată, tragică, sfișiată a fost îngăduită într-o vreme care trăia doar prin exasperarea ultimelor resurse de orbire colectivă.

Le Feu era un strigăt de rezistență. Cel dintîi poate. Ironia făcea ca acest strigăt să capete un premiu literar. Mă întreb dacă Academia Goncourt, dînd un premiu lui Henri Barbusse, nu încerca astfel să localizeze explozia romanului, reducîndu-l la valoarea unui fapt literar, nu la semnificația unui gest uman.

De ce permiteau nemții traducerea cărții și răspîndirea ei în Germania și în țările ocupate? Fără îndoială, pentru a demonstra «moralul scăzut» al inamicilor.

Dar arma era primejdioasă și cu dublu tăiș. Căci în paginile ei, oricât de prudent forfecate, cetitorul din tranșeele germane recunoștea o dramă pe care, sub alte steaguri, o trăia el însuși.

Toate birourile de cenzură au mutilat romanul lui Barbusse, dar nimeni nu izbutea să oprească inima însingurată care bătea acolo.

Cine a inventat stupida vorbă după care pacifismul — adică iubirea de pace — este o atitudine nevirilă? *Le Feu* era o operă de răscolitoare puteri. Cel care o scrisese venea de pe front, unde luptase eroic în primele rînduri, dar eroismul său moral, de scriitor, era nesfîrșit mai îndrjit, iar primejdiile pe care de bunăvoie le înfrunta erau mai grave decît ale morții fizice pe cîmpul de război, unde totuși nu ocolise această moarte.

...Se poate spune orice despre acțiunea lui Barbusse după război. A fost o foarte agitată luptă, care a trezit la extrema dreaptă și la extrema stîngă¹ dușmăniile. Fondarea grupului *Clarté*, despărțirea violentă de Romain Rolland, tipărirea pamfletului *Le couteau entre les dents* contraziceau imaginea, evident mai comodă, a unui literat care, oricît ar fi de revoltat, și-ar putea totuși acomoda revoltele cu exigențele și cu satisfacțiile artei. Războiul și revoluția îl despart pe Barbusse definitiv de literatură. De la *Le Feu* n-a mai scris nimic, decît pamflete, apeluri și manifeste. Nu este în căderea noastră să desprindem scrisul lui Barbusse din marea încăierare anonimă, căreia singur s-a sortit. Dar *Le Feu* rămîne una din cele mai mari cărți ale timpului nostru. Va supraviețui tuturor cărților de război pe care le-a creat moda, sau cererea publicului, sau exigențele editorilor. Va fi cîndva un document sigur

¹ Prin «extrema stîngă», M. Sebastian înțelege aici partidul socialist și radical-socialist, care figurau în viața politică a Franței ca grupări de stînga.

După cum se știe, Barbusse a înțilnit o constantă simpatie în rîndurile comuniștilor francezi și ale tuturor democraților autentici din lumea întreagă.

al acelor timpuri tragice, care, pe măsură ce se depărtează de noi, își pierde realitatea. Și va fi totdeauna o operă în care inima omului își va recunoaște suferințele — vai!... identice. Căci iată, în timp ce la Moscova Henri Barbusse închide ochii lui obosiți, pe continent se pregătesc viitoare catastrofe, pe care mîine un alt Henri Barbusse — mereu același și mereu altul — le va povesti.

4 septembrie 1935

O «CHESTIUNE DE POEZIE»... ȘI URMĂRILE EI

O SCRISOARE A D-LUI MIRCEA DEM. RĂDULESCU ȘI UN RĂSPUNS

Directorul *Rampei* a primit din partea d-lui Mircea Dem. Rădulescu¹ o epistolă, pe care mi-a făcut plăcerea să mi-o comunice, întrucât se referea la un articol al meu.

L-am rugat să permită publicarea acestei scrisori, nu numai «în baza dreptului de apărare», ci și pentru a-mi da astfel prilejul unei necesare precizări.

Dăm mai jos atât epistola d-lui Mircea Dem. Rădulescu, cât și răspunsul meu.

M.Sb.

Iată scrisoarea d-lui Mircea Dem. Rădulescu:

«Un domn Mihail Sebastian, care iscălește articole prin Rampa, își permite într-un articol intitulat Chestiuni de poezie aprecieri — pe care le socotesc lipsite de bună-cuviință — asupra operei mele literare.

Acest domn scrie între altele: „...poezia modernistă, poezia abstractă, sau cum vreți să-i mai spuneți își

¹ Mircea Dem. Rădulescu, care a debutat în 1914 ca poet «modernist» de inspirație frivolă, a devenit după primul război mondial un fecund versificator de stanțe «eroice», unul dintre cei mai reprezentativi autori de versuri pompierești naționaliste. În dramaturgie, acest poet-tambur a compus câteva drame fastuoase, pe teme istorico-exotice, lipsite de orică valoare.

are Mircea Dem. Răduleștii ei, la fel de banali, la fel de inexpressivi, la fel de triviali“.

Somez pe numitul domn să precizeze de ce sînt trivial! Trivial e dumnealui.

Altfel nu-mi pot explica asemenea insolență la adresa mea.

Acest domn e sau analfabet, sau inconștient.

Dacă ar fi citit cel puțin manualele de clasele secundare ale literaturii contemporane, ar fi putut să ia contact cu o parte din activitatea mea literară, cu tot ce am scris de vreo treizeci de ani încoace.

D-l Sebastian, care dă lecții de „tehnică“ poetică tinerilor moderniști, ar face bine să studieze cumsecade literatura română contemporană și să nu-și mai permită șarje la adresa unor scriitori de talia mea.

Am văzut că e un sistem. Un sistem îndrăzneț și periculos.

M-am simțit însă surprins, din liniștea mea modestă unde îmi văd de treburi și necazuri, de atacul fără noimă al d-lui Sebastian, care vrea să vîndă castraveți la grădinar.

N-am îngăduit pînă acum nimănui să aducă vreo jicnire trecutului meu și muncii mele literare.

Să-și bage mințile-n cap și să-și vază de proza dumnealui cotidiană, iar nu să profereze injurii la adresa scriitorilor romîni.

Asta ca chestie... și atât deocamdată pentru domnul Sebastian.

Încredințat că vei da cuvenita ospitalitate acestor rînduri, te rog să primești încredințarea vechii mele prietenii.»

MIRCEA DEM. RĂDULESCU

Stimate Maestre, sînt informat că ne-ați făcut aseară o vizită la redacție și nu vă pot spune profundul meu regret de a nu fi fost de față.

E o veche și pioasă dorință a mea de a vă cunoaște, și nu o dată — în liceu — recitînd în ora de romînă, din versurile domniei-voastre, am încercat să evoc, printre trîmbițele lor eroice, chipul poetului. Voi fi foarte sincer și vă voi mărturisi că lirica domniei-

voastre nu a fost, în anii mei de adolescență, lectura mea exclusivă.

Citeam pe atunci din Arghezi și Bacovia. Spuneam (și mă jenez să v-o spun tocmai domniei-voastre), spuneam seara, ca să nu mă audă nimeni, naive poeme de Albert Samain, lungi elegii de Francis Jammes, obscure cîntece de Rimbaud. În sfîrșit începeam să-l descifrez pe Stéphane Mallarmé.

În această societate de poeți melancolici, vă rog să credeți că versurile dumneavoastră detunau brusc ca un pocnet de armă. Erați, scumpe Maestre, un poet salubru, un poet energic... Cu domnia-voastră năvălea în poezie un aer sănătos, cuvinte dintr-o bucată, armonii zîngănitore...

Deschideam un volum de Mircea Dem. Rădulescu, și era de ajuns: viorile tăceau subit, iar instrumentele de suflat intrau în funcțiune. Poezia dumneavoastră este o poezie de alămuri. Este prima noastră fanfară lirică.

Aș vrea să credeți în sinceritatea mea. Aș vrea să înțelegeți că nu pun în aceste rînduri nici o umbră de ironie. Cu mina pe inimă v-o spun: literatura domniei-voastre este reconfortantă.

Vedeți, Eminescu sau Arghezi, Baudelaire sau Rimbaud sînt triști... Bucuria lor abia dacă ajunge pînă la suris, dar suferința lor trece mai departe de lacrimă.

«La chair est triste, hélas! et j'ai lu tous les livres.»

Sună versul ăsta în toate versurile — și este parcă o chemare de melancolie, de renunțare...

Deci, cînd vă citesc pe dvs., domnule Rădulescu, recapăt încredere în viață.

Nu, carnea nu e tristă, și n-am citit toate cărțile. Dimpotrivă, am impresia că n-am citit nici una. Am impresia că abia acum încep să citesc. Poezia dvs. este un început. Ea strigă mai tare decît toate vocile poetice care au precedat-o. Niciodată un flaut n-a învins o trimbiță. Aici stă și forța, și eternitatea artei dvs. poetice.

Este ceva viguros în literatura dvs. — și aceasta se vede, scumpe Maestre, și din lapidara epistolă pe care avem satisfacția de a o publica.

Mă acuzați bunăoară că, vorbindu-vă despre poezie, am cutezanța de a vinde «castraveți la grădinar».

Îmi permit a crede că alegînd din întreaga botanică tocmai această legumă, domnia-voastră v-ați definit cu remarcabilă luciditate propria literatură.

Din instinct, ați mers către punctul cel mai energic, mai simplu, mai afirmativ, mai convins. Castravete. E ceva tunător în acest cuvînt. Este un întreg program artistic. Este un întreg stil.

*«Ți-aș fi pus, ca să nu suferi,
Pleoape smulse de la nuferi,
Ochi, cite un bob de rouă,
Licurici în lună nouă.
Sinii, ca doi pui de mierlă,
I-aș fi pus în cite-o perlă.»*

Vorbește Arghezi. Îl auziți? Cîte lucruri dificil de găsit, cîte lucruri fragile, pieritoare, nesigure: nuferi, rouă, perle!

Dvs., mai decis, mai viril și mai lapidar, v-ați oprit în fața unui element suprem de poezie. A fost cîndva o imagine de poet mai fericită decît această alegere de castravete?

Se face tîrziu, scumpe Maestre, și tipografia nu mă poate aștepta. Va trebui să întrerup, spre regretul meu, această conversație. Nu însă înainte de a vă repeta părerea mea de rău de a nu vă fi întîlnit.

Mi se spune că ați fost energic. Nu cred. Nu pot crede.

Este în chiar opera dvs. o lozincă de admirabilă prevedere, și v-aș fi amintit-o — sînt încredințat — spre cel mai mare bine al concordiei noastre.

*«Căci politica cea bună în asemenea momente
Este ca să nu recurgem la mijloace violente.»*

Am fi convorbit deci foarte calmi și v-aș fi explicat pe loc că nu e la mijloc decît o greșală de interpretare.

Fraza pe care o decupați din articolul meu și care vă indignează nu se referă la domnia-voastră. Îngăduiți-mă într-adevăr să observ că un singur Mircea

Dem. Rădulescu (la singular!) e cu totul altceva decît mai mulți Mircea Dem. Rădulești (la plural).

Poezia dvs. este un fapt unic, un fapt autonom, și eu nu cer decît să-i păstrăm această autonomie. Să o ferim de epigoni, să o păstrăm în absoluta ei singurătate.

Îmi place poezia dvs., stimate Maestre, dar tocmai de aceea țin ca ea să-și păstreze puritatea și să nu devină o școală literară. Credeți-mă pe mine, singurul dușman al lui Mircea Dem. Rădulescu nu poate fi decît o serie de Mircea Dem Rădulești. Prin mulțimea lor, ei l-ar demonetiza, l-ar umbri, i-ar micșora forța de tunet liric în poezia romină.

Cu această observație, cred că epistola dvs. rămîne fără obiect, iar somația pe care mi-o adresați, fără utilitate.

Vă rog să credeți în gratitudinea mea literară și în admirația mea solidă.

17 februarie 1936

ION CĂLUGĂRU: «COPILĂRIA UNUI NETREBNIC»

Trebuie să despărțim *Copilăria unui netrebnic* de tot restul operei de pînă azi a d-lui Ion Călugăru. E o carte pe care a scris-o cu toate resursele d-sale de scriitor, dar limpezite, puse în ordine, simplificate.

D-l Călugăru era, pînă la această ultimă carte, un prozator tumultos, febril, inegal, împărțit între un lirism uneori despletit și între un simț de satiră aproape totdeauna crispată. Patetic și caricatural, scrisul său avea o tensiune nervoasă, care ne obosea prin propriile lui excese. Erau ridicări și depresiuni subite în acest scris copleșit de lacrimi și grimase.

Toate cărțile sale ne lăsau un sentiment de artificio și — în anumită măsură — de nesinceritate, prin tonul lor persiflant, prin ironia lor seacă, prin humorul lor mecanic, toate insuficiente pentru a masca o dezolare latentă, incurabilă.

D-l Călugăru era un scriitor trist, care se amăgea și ne amăgea prin volubilitate. *Omul de după ușă* și *Don Juan Cocoșatul* sint cărți volubile. Nu trebuie să fiu rău înțeles. Aproape tot ce a scris acest scriitor este interesant. Pe harta literaturii noastre, el ocupă un loc propriu. Dar scriitor «interesant» nu e totuna cu un scriitor mare. Aș spune chiar dimpotrivă — dacă ați vrea să primiți acest paradox. În fond, artificiile sint totdeauna mai «interesante» decît viața.

Prețuiam tot ce era nou, cutezător, personal în opera d-lui Călugăru, dar o prețuiam oarecum ca pe o curioasă experiență literară, care ne intriga prin elementele ei complexe. *Copilăria unui netrebnic*, însă, nu este o carte «curioasă», «interesantă» sau «originală». Este pur și simplu o mare carte liniștită. Ea nu ne intrigă, nu ne brusciază, nu ne surprinde, dar ne cucerește prin puterea ei simplă de a trăi viața și de a o exprima.

★

Copilăria unui netrebnic e romanul unui târg moldovenesc. Un roman de savoare folclorică prin lumea pe care o prezintă și prin viziunea ei originară, ce-și are rădăcinile într-o sensibilitate de copil, care pentru prima oară se deschide în fața existenței.

Tîrgul propriu-zis este un mediu variat, plin de culoare, plin de pitoresc, o lume închisă, trăind cu superstițiile ei de veacuri, cu legendele ei locale, cu atmosfera ei morală foarte tenace, cu dramele ei de moarte, de iubire, de foame.

Este un mediu de ghetto evreiesc, cu infiltrații țărănești — infiltrații în limbaj, în moravuri, în felul de a privi și înțelege viața. Amestecul este poate ciudat, dar el reprezintă o realitate minuțios și profund cercetată.

Acest mic târg evreiesc din *Copilăria unui netrebnic*, are duble rădăcini... Este ceva rural în existența lui, o anumită apropiere de pământ, de peisaj, de animale și plante, ceea ce dă întregii cărți un gust viu, senzual, plin.

Este de remarcat vigoarea plastică pe care o au în *Copilăria unui netrebnic* faptele simple de viață: lumina zilei, întunericul nopții, ploaia, anotimpurile. Toate cresc cu o realitate, cu o plinătate senzorială, cu o bogăție de culoare și de sunet ce sînt cu adevărat de sursă folclorică.

Mi-ar fi greu să citez (pentru că aproape totul trebuie să fie reținut și citat din această carte), dar lectorul

va reciti începutul capitolului al patrulea, pînă la pagina 113, și va observa pînă la ce precizie de senzații este evocată o ploaie, ca un început de potop.

★

Sînt foarte mulți oameni în cartea d-lui Călugăru, ca și în cărțile sale anterioare. Dar în timp ce altădată ei se pierdeau într-un fel de negură, de unde era foarte greu să-i desprinzi ca existență individuală, aici fiecare personaj este diferențiat, văzut, conturat. Nu este nici o apariție nesemnificativă în galeria eroilor săi. Fiecare aduce o comedie proprie sau o dramă proprie — și de multe ori ajunge o singură trăsătură, o singură notație, pentru a realiza convingător un tip, o prezență. Nu vorbesc numai despre personajele care ocupă planul întii al cărții. Vorbesc despre siluetele episodice, despre aparițiile secundare, despre vocile care se pierd în rumoarea, în mișcarea, în aglomerația întregii opere.

Este vorba despre Caceabule, figură de un tragic, concis și burlesc, este vorba despre învățătorul Peisich, comică și sinceră siluetă de apostol al meseriei lui, este vorba despre Saniil Căruceru, despre comisarul Precup, despre Ștrul Purtache, Moişă Lungu, Mochi Ciucălău, Iordache Mantu, Baba Clonț, Nuța Cîrna.

Trecerea lor prin carte este, s-ar zice, întîmplătoare, dar de neuitat.

Ultima lecție pe care o ține Peisich cu descultii lui elevi îmi amintește prin emoție o ultimă lecție a lui Alphonse Daudet, din *Lettres de mon moulin*. Aproximarea poate să vi se pară riscată (căci atmosfera celor două cărți este așa de profund diferită), dar nicăieri în altă parte n-am găsit această melancolie înfrîntă a profesorului care e smuls din mijlocul clasei lui.

Fac rău că mă refer la anumite momente ale romanului d-lui Călugăru. Fac rău, fiindcă orice preferință însemnează o nedreptate față de lucrurile rămase nementionate. Adevărul e că nu am rezerve (și asta nu mi se întîmplă prea des), nu am nici un fel de rezervă în adeziunea mea la această carte, adeziune care este emoțională înainte de a fi critică,

dar adeziune care rezistă celei mai severe și mai cum-pănite cercetări.

Sinceră, fără impudoare, *Copilăria unui netrebnic* îmbrățișează viața în cele mai delicate procese ale ei — naștere, pubertate, iubire, moarte — și stră-bate pînă în regiuni de conștiință, pe care numai o intuiție de mare artist le poate aborda fără a cădea în grotesc, în trivial sau în vulgaritate.

★

Dacă aș face istorie literară, aș observa că ceea ce distinge indeosebi *Copilăria unui netrebnic* în litera-tura noastră este faptul că pentru prima oară reali-zează cu adîncime, dar și cu naturală o conștiință de copil.

Copii se găsesc destui în romanele noastre. Ei au grație în cărțile d-lui Ionel Teodoreanu, au ingenui-tate în paginile d-lui Arghezi, au un fel de gravitate retorică în literatura d-lui N. D. Cocea (*Fecior de slugă*) sau a d-lui G. M. Vlădescu (*Moartea fratelui meu*), au nu știu ce lirism romanțios și excesiv sub condeiul d-lui G. M. Zamfirescu sau al d-lui I. Peltz, dar în toate aceste variante descoperi mîna omului matur, care îi regizează, îi conduce, îi comentează.

Toată viața din cartea d-lui Călugăru e trăită, văzută, simțită prin conștiința unui copil.

Este de aceea un sentiment de mirare, de-a lungul întregului roman, în fața tuturor lucrurilor ce se întîmplă și a tuturor oamenilor ce trec. Este senzația de a descoperi pentru prima oară moartea, toamna, ploia, de a vedea pentru prima oară lumina, culorile, de a auzi intîia dată sunetele, strigătele.

Nici un clișeu, nici o conveniență, nici o obișnuință. Totul este simțit, direct, ca și cum s-ar fi spart cu violență crusta ce acoperă lucrurile, lăsîndu-le astfel deschise pînă la fibrele lor cele mai intime, pînă la rădăcina lor de nervi și de sînge.

Este o carte feerică și exactă. Exactă prin puterea și plasticitatea notației. Feerică, prin elementele ei de vis și legendă.

★

Recitesc ce am scris și mă îngrijorează tonul apo-logetic al cronicii mele. Îmi veți face dreptatea de a recunoaște că nu l-am întrebuițat prea des în scrisul meu. Dar *Copilăria unui netrebnic* este o apariție de excepție...

9 mai 1936

EMIL CIORAN: «CARTEA AMĂGIRILOR»

Cartea amăgirilor este o carte delirantă. D-l Cioran însuși este un scriitor în delir, care își iubește delirul, îl alimentează, îl întreține, îl stimulează. E un om care nu numai că are febră, dar are și orgoliul febrei sale. Febra pentru d-l Cioran este un mod de a privi și înțelege lumea. Febra, pentru d-sa, este un program, o filozofie și o metafizică.

Dacă aș fi sigur că vorba nu va fi luată drept o glumă, aș spune că această «carte a amăgirilor» este o carte tifică. Ea reprezintă o formă gravă de tifoidă, transpusă pe plan moral și considerată ca o concepție a vieții.

E grav? Nu știu dacă e grav. Nu știu dacă e grav, pentru că mai întâi nu știu în ce măsură d-l Cioran delirează sincer. D-sa este un bolnav, un ipohondru, sau un impostor? Delirul d-sale este un delir de natură biologică, sau numai un delir literar? În cazul întâi, cartea d-sale poate fi cel puțin un document de psihologie. În cazul al doilea, ea devine cel mult un exercițiu de stil.

Mărturisesc că nu pot da un răspuns categoric acestor întrebări. Cazul d-lui Cioran este poate mai complex. Poate că el cuprinde și elemente de neliniște reală, de neliniște organică, dar acestea se complică și se agravează cu o deformare voluntară de atitudine. Cine

poate spune unde este limita dintre a fi bolnav și a voi să fii bolnav?

D-l Cioran este un delirant care vrea să delireze. D-sa este un tific care nu consimte să renunțe la febră. Se complăce în ea și își dă toată silința să o mențină.

Iată de ce cetindu-i nu numai cartea de față, ci în genere întreaga sa literatură (primul volum, *Pe culmile disperării*, precum și aproape toate eseurile sale din felurite publicații), te întrebi dacă d-l Emil Cioran este cu adevărat un disperat, sau dacă o face numai pe disperatul.

Întrebarea, repet, nu se rezolvă așa. Am sincera dorință de a pricepe drama acestui om (dacă dramă este!) — și tocmai de aceea nu pot simplifica prea lesne lucrurile socotindu-l pe d-l Cioran în plină impos-tură psihologică și metafizică.

E adevărat însă că scrisul său ne îndeamnă mai mult către această din urmă presupunere. E un scris umflat, gongoric, declamator, cu false violențe, cu false lamentări, un scris exterior, plin de procedee retorice, plin de vocative, imprecășii și apeluri, copleșit de adjective, interjecții și epitete. Este un stil emina-mente catastrofic (ale cărui influențe literare sint de altminteri ușor de identificat), un stil care strigă, care țipă, care urlă — și nu știi dacă urlă dintr-o nevoie organică de expresie, sau dintr-o manieră literară deliberată.

D-l Cioran își definește singur arta poetică: «...a gîndi în febră, a face gîndurile arzătoare, a scoate aburi din idei» (pag. 88).

Definiția ultimă are o vizibilă turnură comică. Sint însă decis să nu rid și nici măcar să surd citindu-l pe d-l Cioran. Altfel n-ar mai avea nici un sens să vor-bim despre cartea aceasta, pe care orice cronicar bine dispus ar putea să o ridiculizeze numai prin citate. N-am căutat prea des asemenea efecte, și cu atit mai puțin le voi căuta astăzi. D-l Cioran dezarmează tocmai prin imprudența sa. În anumit sens, este eroic curajul său de a scrie astfel, înfruntînd (și poate acceptînd)

ridicolul sub toate formele, cu conștiința, probabil, că depășește acest ridicol.

Ironia e o rezistență absolut insuficientă în fața delirului. Să nu fim ironici cu d-l Cioran. Ar fi și prea ușor, și prea puțin.

D-sa scrie cu *«flăcări și fulgere»*, scrie *«exaltat, vrăjit și înnebunit»*, scrie într-o *«ebrietate de sonorități»*, scrie cu *«foc, elanuri barbare și explozii»*, scrie într-o *«beatitudine de o bestială intensitate și de o demonică unicitate»*, scrie *«într-un elan pervers și într-un tremur total»*.

Ceea ce mă îngrijorează în acest stil catastrofic (și e singurul lucru pe care prietenește l-aș supune meditației d-lui Cioran) nu este valoarea lui literară, ci incapacitatea lui reală de expresie. Stilul d-lui Cioran este un stil spart. Cuvintele sale sînt distruse prin exces, strivite prin abuz, stinse, decolorate și ucise prin artificiu. Nimic nu omoară mai sigur cuvintele decît superlativul lor. Cartea d-lui Cioran zace doborîtă de superlative.

De aceea ne este așa de greu să credem în dramele ei. De aceea avem mereu sentimentul că ne aflăm angajați într-o teribilă farsă.

Poate că d-l Cioran însuși este victima acestei farse. Se lasă dus de cuvinte, se lasă tîrit de ritmul lor oratoric, și încetul cu încetul devine prada propriului său joc verbal, în care printr-o inconstiență mistificare începe să creadă.

Sînt un disperat! Sînt un disperat! — strigă d-l Emil Cioran, și, pe măsură ce strigă, se convinge de propria d-sale disperare. Dacă i-am spune că nu e un disperat, ci un om sănătos, zdravăn și echilibrat, d-l Cioran s-ar considera fără îndoială jignit.

Am scris altă dată, cu alt prilej — și referindu-mă la alți tineri scriitori ai noștri — despre un gen de tragic, pe care îl denumeam *«tragicul declarativ»*. Formula se potrivește de minune și d-lui Emil Cioran.

D-sa declară:

«...eu am murit de mai multe ori» (pag. 54).

Sau:

«...sînt un Raskolnikoff fără scuza crimei» (pag. 100).

Asemenea afirmații trebuie primite cu multă aproximație, atîta vreme cît nimic din scrisul d-lui Cioran nu ne constringe să credem în realitatea lor interioară.

O conștiință tragică nu se realizează prin simple declarații de catastrofă, și faptul de a trăi o dramă nu va putea fi niciodată înlocuit cu diverse exerciții verbale. Aș putea să invoc exemplul lui Dostoievski (care de altfel se află prezent în cartea d-lui Cioran, sub formă de reminiscență literară).

Cît despre d-l Cioran, d-sa nu ne dă decît o carte de literatură, în care umbrele lui Nietzsche, Gide și Dostoievski se încrucișează destul de vizibil.

P. S. Îmi pare rău că nu pot încadra în acest articol elementele «mozartiene», pe care d-l Cioran le recunoaște, spre marea noastră mirare, în sensibilitatea sa.

Iată un punct, singurul prin care, în ce mă privește, aș putea fi în contact cu acest eseist.

Dar poate că voi avea cîndva prilejul să scriu. Mai ales ținînd seama că d-l Cioran este un scriitor activ.

13 iunie 1936

«L'ÉTÉ 1914»

Les lecteurs du grand roman de M. Roger Martin du Gard *Les Thibault* auront une grande surprise à lire les trois derniers tomes de cet ouvrage, publiés récemment. Le roman prend brusquement un caractère social, que les premiers volumes ne nous laissaient pas prévoir. *Les Thibault* était pour nous plutôt un roman de construction balzacienne, le tableau d'une grande famille bourgeoise, l'étude psychologique d'un certain milieu et d'un certain esprit.

Ces Thibault nous faisaient l'impression d'être en France ce que les Forsyte de John Galsworthy sont en Angleterre: un type caractéristique de famille, étudiée dans ses manifestations individuelles, qui — si diverses qu'elles soient — révèlent certains traits communs.

Nous n'oublions sans doute jamais la figure du vieux Thibault, exemplaire humain capable de supporter la plus rigoureuse comparaison avec les héros de Balzac.

Sa mort mettait fin à une grande partie du roman de M. Martin du Gard et nous laissait dans l'attente de ce qui allait suivre.

La nouvelle génération des Thibault devait être maintenant entraînée avec plus de responsabilité personnelle dans le jeu de la vie. C'est avec une curiosité avide que nous attendions la suite du roman —

et c'est avec la joie de revoir, après une longue séparation, des êtres familiers et chers, que nous avons ouvert les trois volumes de *L'Été 1914*.

Avons-nous le droit de parler d'une déception? Sans doute, non. M. Roger Martin du Gard reste un grand écrivain, et son ouvrage — une puissante construction littéraire. Mais ces trois derniers volumes, malgré leur intérêt bien souvent dramatique, nous paraissent rompre la ligne générale du roman, la dévier, la déplacer vers d'autres buts, vers d'autres horizons.

Nous attendions le roman de Jacques et d'Antoine Thibault: M. Martin du Gard nous donne le roman de l'Europe. Il fait moins attention à la destinée de ses anciens héros qu'aux événements historiques auxquels ils assistent.

L'Été 1914 c'est l'histoire des derniers jours de la paix, des premiers jours d'alarme européenne, des premières heures de la guerre. La destinée des Thibault se perd dans les vagues tragiques de la destinée sociale. Il n'y a presque plus de drame individuel. Tout est rapporté à ce qui se passe dans ce monde désorienté, fatigué, vaincu de juillet 1914.

M. Roger Martin du Gard a l'habitude et l'art de «romancer» les grands événements de l'histoire contemporaine. Il l'a déjà fait pour l'affaire Dreyfuss, si dramatiquement évoquée dans son roman *Jean Barois*. La remarquable habileté avec laquelle il sait utiliser les documents réels et les incorporer à la fiction, la puissance avec laquelle il introduit ses personnages imaginaires dans la réalité la plus fidèle réussissent de nous donner le tableau le plus vivant, le plus pathétique d'une époque. On ne sait pas exactement quelle est la part de l'historien et quelle est celle du romancier, où finit la réalité de l'histoire et où commence l'imagination de l'auteur.

On a écrit d'innombrables ouvrages documentaires sur les événements de l'été 1914. Mais il est infiniment probable que pour savoir au juste ce qui s'est passé, pour saisir la signification des choses et pour revivre leur atmosphère poignante, le lecteur de l'avenir ne s'adressera pas aux documents des tech-

nicieni, et cherchera la vérité dans ce «roman» d'un écrivain qui n'est pas un historien de profession, mais qui est un grand connaisseur du cœur humain et le témoin le plus sensible, le plus pénétrant de son époque.

16 janvier 1937

«VARA LUI 1914»

Cititorii marelui roman al d-lui Roger Martin du Gard, *Familia Thibault*, vor avea o mare surpriză citind ultimele trei tomuri, recent publicate, ale acestei lucrări. Romanul capătă brusc un caracter social, pe care primele volume nu ne lăsau să-l prevedem. *Familia Thibault* era pentru noi mai curînd un roman de construcție balzaciană, tabloul unei mari familii burgheze, studiul psihologic al unui anumit mediu și al unui anume spirit.

Acești Thibault ne făceau impresia de a fi în Franța ceea ce Forsyte-ii lui John Galsworthy sînt în Anglia: o familie de un tip caracteristic, studiată în manifestările sale individuale, care — oricît de diferite sînt — evidențiază anumite trăsături comune.

Nu uităm desigur, nici un moment, figura bătrînului Thibault, exemplar uman capabil să suporte cea mai riguroasă comparație cu eroii lui Balzac.

Moartea sa pune capăt unei însemnate părți a romanului d-lui Martin du Gard și ne lăsa în așteptarea celor ce aveau să urmeze.

Noua generație a familiei Thibault trebuia să fie, de aci încolo, antrenată în jocul vieții cu mai multă răspundere personală. Am așteptat cu o lăcomă curiozitate urmarea romanului și am deschis — cu bucuria de a revedea, după o lungă despărțire, ființe familiare și dragi — cele trei volume ale *Verii lui 1914*.

Avem oare dreptul să vorbim despre o decepție? Fără îndoială că nu. D-l Roger Martin du Gard rămîne

un mare scriitor, și lucrarea sa — o viguroasă construcție literară. Dar aceste trei ultime volume, în pofida interesului, adeseori dramatic, pe care-l stîrnesc ne par a rupe linia generală a romanului, deplasîndu-se spre alte țeluri, spre alte orizonturi.

Așteptam romanul lui Jacques și Antoine Thibault: d-l Martin du Gard ne dă romanul Europei. El acordă mai puțină atenție destinului vechilor săi eroi decît evenimentelor istorice la care aceștia asistă.

Vara lui 1914 este istoria ultimelor zile ale păcii, a primelor zile de alarmă europeană, a primelor ore ale războiului. Destinul familiei Thibault se pierde în valurile tragice ale destinului social. Aproape nu mai există dramă individuală. Totul este raportat la ceea ce se petrece în lumea dezorientată, obosită, înfrîntă, din iulie 1914.

D-l Roger Martin du Gard are obișnuința și arta de «a romanta» marile evenimente ale istoriei contemporane. El a și dovedit aceasta, cu afacerea Dreyfuss, atît de dramatic evocată în romanul său *Jean Barois*. Remarcabila iscusință cu care știe să folosească și să încorporeze în ficțiune documentele reale, forța cu care-și introduce personajele imaginare în realitatea cea mai fidelă reușesc să ne dea tabloul cel mai viu, cel mai patetic al unei epoci. Nu se poate ști exact care este partea istoricului și care aceea a romanierului, unde sfîrșește realitatea istoriei și unde începe imaginația autorului.

S-au scris nenumărate lucrări documentare asupra evenimentelor din vara lui 1914. Dar este mai mult decît probabil că pentru a ști cu adevărat ce s-a petrecut, pentru a sesiza înțelesul lucrurilor și pentru a re trăi atmosfera lor autentică, cititorul timpurilor viitoare nu se va adresa documentelor tehnicienilor și va căuta adevărul în acest roman al unui scriitor care nu este un istoric de profesie, dar care este un mare cunoscător al sufletului omenesc și martorul cel mai sensibil, cel mai pătrunzător al epocii sale.

16 ianuarie 1937

ANTON HOLBAN ȘI LITERATURA

Nu am intenția să reviu aici despre literatura lui Anton Holban.

La apariția cărților lui, am spus în repetate cronici ce loc singuratec, orgolios, ocupau ele în viața noastră literară — și mă gândesc cu emoție că undeva printre hîrțile mele trebuie să mai fie și astăzi scrisoarea pe care mi-a trimis-o după cronica mea despre *Ioana*.

Dar dacă pe Anton Holban, scriitorul de cărți, îl vom mai întîlni adesea, pe omul timid, ascunzînd sub un suris nesigur nu știu ce panică fără leac, pe acesta l-am pierdut pentru totdeauna.

Nu-l voi mai vedea în sălile de concert, unde silueta lui era atît de cunoscută, atît de familiară.

Poate mă înșel, dar am avut totdeauna impresia că este ceva crispat în ființa lui Holban, iar zîmbetul lui mi se părea totdeauna oprit la jumătate, nu știu de ce obstacol intim.

Dar în serile de concert era ceva transfigurat în acest prea febril Anton Holban.

Asculta probabil cu o prea mare încordare, căci la sfîrșit, după ultimul acord, avea o izbucnire expansivă de ascultător cucerit, care aplaudă zgomotos, puțin copilărește.

Îmi amintesc mai ales de un concert din primăvara trecută. Cînta la Filarmonică Lola Bobescu *Simfonia spaniolă* de Lalo. Era o dimineață de duminică, de la

sfîrșitul lui aprilie. Nu știu exact ce era: soarele alb de afară, tînăra fată care cînta cumințe, silitoare ca o școlăriță și inspirată ca o domnișoară din elegiile lui Jammes — dar bătrîna simfonie era în acea dimineață strălucitoare ca niciodată.

În primele rînduri, Holban aplauda cu violență, cu zîmbetul lui de astă dată larg deschis, luminat. M-a zărit și a avut nu știu ce scurtă tresărire stingherită: «M-ai prins în flagrant delict de emoție.»

E un cuvînt pe care mi-l amintesc astăzi cu melancolie, un cuvînt care arăta mai multă ingenuitate decît ne-ar fi lăsat să bănuim scrisul său chinuit.

...Și mai este o amintire, pe care o evocam duminică în sala înghețată în care trupul lui Holban își aștepta ultima ardere.

Astă-toamnă am întîrziat o oră pe plaja de la Caverna, într-un amurg de septembrie. Veneam acolo pentru întîia dată. Portul mi se părea trist, lipsit de frumusețe, inexpressiv, prea liniar, prea impersonal. Venind de la un Balcic feeric și mergînd spre un și mai feeric Surtuchioiu, Caverna mi se părea dezolată și stearpă.

Mi-am amintit atunci brusc de Caverna lui Anton Holban, de acea Caverna din paginile *Ioanei*, și am ridicat ochii, să văd, dincolo de peisajul imediat ce se oferea privirii, un alt peisaj, tremurător, nesigur, care știam că este și el acolo, undeva sub aceleași lucruri, sub aceeași lumină. Anton Holban îl văzuse — eu nu.

Un scriitor care moare este o lume care se închide irevocabil. Cîte Caverne de noi nevăzute nu duce Anton Holban în el, dincolo de viață?

24 ianuarie 1937

MIHAIL SADOVEANU: «CAZUL EUGENITEI COSTEA»

Am scris anul trecut despre *Paștele blajinilor*. Scriu acum despre *Cazul Eugeniei Costea*. Trebuie să fiu sincer și să recunosc că o astfel de alegere însemnează oarecum a ocoli activitatea literară a d-lui Mihail Sadoveanu în ceea ce ea are central și a ne opri la aspecte ale ei mai puțin profunde și, în orice caz, mai puțin definitorii.

Nici *Paștele blajinilor*, nici *Cazul Eugeniei Costea* nu fac parte din realizările esențiale ale d-lui Sadoveanu. Între timp, d-sa a publicat *Frații Jderi și Izvorul Alb*, cărți de largă întindere, de un covârșitor suflu epic și, incontestabil, cărți ce se află pe linia mare a geniului său creator.

Totuși, după cum se vede, am preferat pentru cronica noastră opere de un interes mai limitat și de o valoare mai modestă, căci însuși lucrul pe care și l-a propus autorul scriindu-le a fost, vizibil, mai modest. Cred că nu greșesc spunând că sînt cărțile de odihnă ale d-lui Sadoveanu, cărțile sale de repaos.

Cetitorul nu trebuie să creadă că această preferință e un fel de a-mi ușura îndatoririle de cronicar. Nu la întîmplare și nu fără socoteală am ales ce am ales. Două sînt motivele care m-au determinat.

Întîi, un motiv de organizare a muncii mele personale. Lucrez de mai multă vreme la o monografie critică, destul de întinsă, a romanului românesc. În

volumul secund al acelei lucrări, va fi un lung studiu despre romanele d-lui Sadoveanu — și desigur materialul va fi mai ales furnizat de cărțile sale de primă importanță. Îmi rezerv de aceea dreptul de a cerceta în cronicile separate ceea ce aș numi «zona secundară» a operei d-sale.

În al doilea rînd, dacă-mi place să mă opresc la cărțile din această «zonă secundară», este pentru că le recunosc un farmec cu totul special, un timbru distinct în marea melodie sadovenistă.

Un Mihail Sadoveanu poet al istoriei, însuflețitor de epoci trecute, mare colorist al naturii, cunoaștem — și îl cunoaștem de totdeauna. Dar ne este mai puțin cunoscut, mai puțin familiar, un Mihail Sadoveanu de stil modern, romancier interesat de aspectele urbane ale vieții, sedus — foarte puțin și nu fără oarecare ironie — de anumite incursiuni psihologice într-un suflet omenesc mai puțin primar, mai puțin răspicat decît al vechilor săi eroi.

Aici condeiul său ezită puțin, caută, se întreabă, cu ceva din timiditatea unei mîini de uriaș, chemată la un joc prea fragil. Nu pot spune cît e de emoționantă această ezitare și ce impresie de glumă luată în serios îți dau unele pagini în care acest scriitor, obișnuit cu furtunile, se mulțumește cu nuanțele.

Dacă *Paștele blajinilor* era încă o carte pe vechiul gust al d-lui Mihail Sadoveanu, dacă și conflictul, și personajele acelei cărți erau convențional de sadoveniste, nu e mai puțin adevărat că se afla acolo o figură de tînără domnișoară, simțitor deosebită de eroinele d-sale obișnuite.

Cazul Eugeniei Costea este și mai accentuat o carte de alt stil. De aceea, poate, este scrisă cu mai multă ezitare, ca și cum autorul s-ar teme de orizonturile prea nesigure spre care s-ar putea să fie dus de propriul său subiect.

E mai mult un proiect de carte decît o carte încheiată. Este o lungă explicație, în care autorul încearcă să-i arate cetitorului de ce pînă la urmă nu va putea scrie povestea Eugeniei Costea și de ce rezistă ispitei de a o scrie.

Tirziu de tot, cînd va fi de mult antrenat în povestire și cînd cartea se va apropia de sfîrșit, d-l Sadoveanu încă va avea cochetăria de a spune:

«Presupunînd, lucru extrem de puțin probabil, că totuși cîndva aș face această carte...» (pag. 209).

Mi se pare că niciodată d-sa n-a lăsat să se vadă că ar fi preocupat intrucîtva de chestiuni de tehnică literară. În *Cazul Eugeniței Costea* — mai ales în primul capitol, dar și în multe alte notații din cursul cărții — ne vorbește despre o sumă de idei în legătură cu tehnica scrisului. O face, e drept, cu puțină ironie, cu anumită naivitate simulată, cu un respect prefăcut la adresa criticilor.

«În interesul meu de azi, criticii au demonstrat fragilitatea genului epic, ce se cheamă viață romanțată.»

Dar în ciuda acestui ton de glumă, d-l Sadoveanu este totuși sincer preocupat de unele întrebări în legătură cu arta romanului, și nu știu dacă voind să facă din Eugenița Costea o figură mai neînțeleasă, cu sufletul mai incert, d-sa n-a vrut în realitate să-și impună un exercițiu depășind deprinderile literare ale condeiului său.

Portretul eroinei ne indică din pragul cărții o figură în care n-am recunoaște de la primă vedere un tip sadovenist.

«Bruscă și dramatică prin apariție și mișcări, cum și prin aruncătura violentă sau languroasă a privirii; gravă prin vocea moale, cu intonații de contraltă. Gura ei cam mare, cu buze sensuale violent carminate, părea a da un contur misterios cuvintelor. Cînd protesta sau se precipita într-o discuție absurdă, apoi se avînta cu toată inteligența și mai ales cu toată forța tinereții și cu toată pasiunea, ca și cum s-ar fi avîntat într-o ascensiune ori ar fi lunecat într-o prăpastie.»

Eugenița Costea pare a fi, în intenția autorului, o apariție neînțeleasă. «Bruscă și dramatică», spune d-l Sadoveanu. Ceva straniu și în orice caz ceva excesiv trebuie să fie în firea ei. Tocmai de aceea autorul pare intimidat de eroină — și de mai multe ori ne face impresia că se refugiază în personaje mai puțin incerte și prezentînd o mai mare securitate.

În fapt, deși și-a propus să ne vorbească despre Eugenița Costea, este parcă mai bucuros în tovărășia celorlalți eroi ai povestirii și, cu voie sau fără, se lasă atras de personajele episodice.

Există și în această carte o «cucoană Smarandă» și un «conu Gheorghită», există și aici un «Bercu crișmarul» și un «domnu Neculai Cumpănă, primarele». Sînt momente nu lipsite de farmec, dar farmecul lor este cuminte, așezat și sigur. Mai tremurătoare, mai dificilă, mai improbabilă este trecerea Eugeniței Costea prin carte — și pasul ei grațios de domnișoară melancolică, predestinată unei morți tinere, sună cu oarecare frică între atîția oameni, care vorbesc tare și calcă apăsător.

Trebuie delicatetea unui astfel de autor pentru ca un subiect ca al cărții de față să dea o povestire așa de suavă. *Cazul Eugeniței Costea* ar putea fi cu ușurință o melodramă — și totuși nu e. Faptele cărții, relatate sumar, dau o «intrigă» în care coincidențele au ceva violent, forțat. Nu sîntem prea departe de situațiile tari, pe care le iubește d-l G. M. Vlădescu, de exemplu. Imaginați-vă un bărbat bun, afectuos, puțin visător, care e obligat să se sinucidă din cauza unui om aspru și a unei soții indifferente. Imaginați-vă o copilă care simte cine e vinovat de sinuciderea tatălui și păstrează o puternică aversiune. Imaginați-vă, în sfîrșit, că omul aspru se va îndrăgosti tocmai de văduva celui pe care l-a silit să se sinucidă și că, la rîndul ei, copila sinucisului îl va iubi pe el.

Nu e atroce? Nu e insuportabil?

Ei bine, nu. Nu e nici atroce și nici, mai ales, insuportabil. D-l Sadoveanu povestește totul cu un calm, cu o fină emoție potolită, cu o gingășie care nu numai că atenuează brutalitatea faptelor, dar le face normale, ușor de primit.

Soția indiferentă nu este monstruoasă. E în ea o eleganță rece și o inconștientă calculată (dacă se pot împreuna aceste cuvinte), este o frivolitate de sentiment și un egoism de animal frumos, care toate intră admirabil în acel vocativ puțin ironic, puțin omagial

și puțin melancolic, pe care bărbatul trădat îl aruncă, nu fără emoție: ducesă!

Această Agripina Costea — ducesa — este o frumoasă schiță de roman și trebuie să admirăm grația subțire cu care d-l Mihail Sadoveanu a desemnat-o.

Cînd mă gîndesc cit de aproape era de melodramă și cu ce mijloace simple autorul a salvat-o de acolo, înțeleg și mai bine farmecul acestei cărți, care desigur nu e un roman, dar este o frumoasă mică povestire.

O ironie luminoasă, cristalină, arareori împinzită de o lacrimă (cum este, de exemplu, în mișcătoarea pagină a sinuciderii lui Laurențiu Costea, pag. 101—102), o ironie subtilă, fără nimic violent, îngăduitoare, ușor dezabuzată, care ne aduce aminte — oricît ar părea de ciudată apropierea — de Anatole France, o asemenea ironie, poate nu placidă, dar înțelegătoare și melancolică fără să vrea, plutește peste paginile acestei cărți — ce nu e poate pentru d-l Sadoveanu decît o pauză în opera sa, dar este pentru noi un prilej de a medita la resursele d-sale literare mai puțin cunoscute.

31 ianuarie 1937

PAGINI DE JURNAL

1935 — 1937

Sîmbătă 7 septembrie 1935

Dejunul la Capșa cu D. și S., care îmi propun să fac pentru *Excelsior* un buletin francez săptămînal. Poate voi accepta, dar e oarecum puțin trist să fiu salariatul lui Șoreanu! Încă o dată prilejul să mă gîndesc cu resemnare și fără necaz la inaptitudinea mea în ordinea practică și la fericita abilitate a celorlalți. Nu voi izbuti niciodată să trec dincolo de o mizerie mai mult sau mai puțin suportabilă, nu voi face niciodată carieră, nu voi avea niciodată bani... Și sincer vorbind, foarte sincer, fără nici un motiv de a mă păcăli pe mine însumi, cred că banii îmi și sînt indiferenți. Aș cere vieții doar puțină liniște, o femeie, cărți și o casă curată.

.....

Dar nu există imbecili și deștepți, buni și răi, onești și escroci. Există doar puțința de a fi tare, nu importă cum, prin bani, prin șantaj, prin importanță, prin orice. Atunci orice alt criteriu încetează...

1 martie 1936

Admirabilă zi și coplesitor de frumoasă seară! Un cer albastru cu stele «foșnitor de multe», cum îi spuneam astă-vară, într-o noapte ca asta, lui Emil Gulian¹.

¹ Poet și critic literar (1907—1943).

Dar nu era că asta. Simt că a izbucnit primăvara, o simt după multe lucruri, dar mai ales o simt după urgenta mea nevoie de a fi fericit...

Duminică 29 martie 1936

Am ascultat vineri seara la Ateneu *Pasiunea lui Ioan*, iar azi-dimineață a lui Matei, în care regăsesc o sumă de lucruri păstrate în amintire de anul trecut, dar și descopăr nenumărate lucruri noi.

Mă simțeam coplesit. Aveam într-adevăr senzația fizică de a mă afla sub o boltă de sunete. E o senzație de monumental, care face poate pentru prima dată ca vorba «arhitectura sonoră» să nu fie pentru mine o vorbă goală.

Și cite pagini sonore, cite momente de grație!

Marti 14 aprilie 1936

Aș fi fost mulțumit de ziua mea de ieri dacă nu s-ar fi terminat așa de prost la Cazino, unde a trebuit să stau pînă la două jumătate noaptea, fiindcă nu-l puteam lăsa singur pe C., care pierdea prea mult.

Altfel, o zi bună. Izbutisem să regăsesc viziunea (vreau să spun că o vedeam din nou) piesei și să reintru în mișcarea ei. Am și început să scriu ultima scenă din primul act, Valeriu. Mă tem că am pierdut din nou contactul. Voi încerca să-l reiau la Breaza, unde plec la unu.

Pe urmă (pe la opt seara, plimbîndu-mă prin parc — o seară admirabilă, cer albastru translucid, stele cu o sclipire tină) am văzut destul de precis un studiu mai lung despre Jules Renard, pe care ar fi să-l scriu după terminarea jurnalului lui. Titluri de capitole: *Jules Renard anecdotier. Jules Renard français moyen. Jules Renard în familie, părinți, copii, nevastă. Jules Renard radical etc.*

În altă ordine de idei, am decis, și cred că definitiv, materialul primului volum din *Romanul românesc*. Vor fi șase capitole: *Rebreanu, Sadoveanu, H.P. Bengescu, Camil, Cezar Petrescu, Ionel Teodoreanu...* Văd destul de bine prefața primului volum, prefață

în care voi explica planul întregului ciclu și voi justifica lipsa literaturii dinainte de război.

.....
Convorbire azi-dimineață în parc între doi copii de 11—12 ani, în primele clase de liceu, unul în costum de liceu militar, al doilea — șosete, pantaloni scurți, haină și cravată, îmbrăcat franțuzește, de parcă — blond cum era — ar fi fost un copil din grădina Luxembourg:

Militarul: Voi purtați la școală svastică?

Celălalt: Ce e aia?

Militarul: Semnul ăla, știi...

Celălalt: Nu știu ce e.

Militarul: Noi purtăm.

Pe urmă s-au depărtat de mine și după cîteva minute s-au întors. Convorbirea continua. L-am auzit pe băiatul blond explicîndu-i militarului:

— Religia este despărțită de stat. Statul și religia nu au nimic comun de cîteva sute de ani. Știi? În școli nici nu se învață religia...

Textual. Altfel nici nu m-ar interesa să însemn aici. O societate de polițiști nici nu poate crea altceva decît generații întregi de polițiști. Se înțelege, polițiști prin spirit și prin mentalitate, cînd nu se poate de-a dreptul prin meserie. Aș vrea să știu din ce familie este băiatul blond, care nu știe ce este o svastică. Aș vrea să cunosc pe tatăl copilului acestuia și să-i strîng mina.

Asta-mi amintește reflecția lui Corneliu Moldovanu¹, acum vreo două săptămîni, cînd, la ieșirea de la nu știu ce premieră, ne așteptau în stradă țigănușii cu ediția specială anunțînd condamnarea lui Constantinescu-Iași:

— Bine i-a făcut! Dar e prea puțin.

Și asta e un scriitor!

Joi 16

Breaza. Pe măsură ce-l citesc, jurnalul lui Renard îmi devine din ce în ce mai scump. (Cit îl iubesc pe

¹ Poet, critic și dramaturg mediocru, de formație tradiționalistă, cu vederi profund retrograde (1883—1952).

omul ăsta și ce absurdă mi se pare moartea lui, deși au trecut de atunci 24 de ani!

Uite singurul fel de eternitate care contează: după 24 de ani să fii mai viu ca un om viu, iar memoria ta să fie tot așa de reală ca o prezență fizică.

Citind azi nota de la 24 iulie 1903, mi-am spus că ar trebui să scriu o carte despre Jules Renard, în care să explic prin el amorul meu pentru Franța. Radicalismul lui Renard are rădăcini țărănești. Asta mă liniștește asupra destinului democrației franceze...

Duminică 19 aprilie, București

Azi-dimineață la Ateneu, concert Lola Bobescu (*Simfonia Spaniolă* de Lalo). O fată de 15—16 ani, cu gesturi încă de copil, cu un amestec delicios de bravură și timiditate. Cîntă admirabil, dar în timp ce cîntă suride ici și colo cuiva din sală — o rudă probabil sau un prieten — întocmai cum făceau la Brăila elevele lui *Mademoiselle* Lambert la examen. Emoționant de tînră, de sinceră, de fragedă, o fată din Francis Jammes.

În primele rînduri, Anton Holban aplauda cu un fel de entuziasm lubric. E delicios băiatul ăsta, care pare o fată bătrînă. «M-ai prins în flagrant de emoție», mi-a spus.

Marti 21

Mă gîndesc, în timp ce piesa continuă să mă preocupe, deși n-am mai scris nimic la ea, mă gîndesc la un scurt roman în care aș limpezi capitolul F. Ce s-a întîmplat aseară la teatru mi-a redeșteptat nevoia de a-l scrie. Două sute de pagini — Cugetarea. Tot va fi fost bună la ceva această stupidă istorie.

Dar deocamdată piesa primează.

Simbătă 3 mai 1936

Adunare generală a S.S.R. Cum pot lua în serios asemenea ridicule comedii, cum pot crede măcar o secundă că într-adevăr îmi pasă dacă Kiritzescu e ales sau nu e ales, dacă Toneghin e votat sau nu e?

O oră, cît am stat acolo, m-am agitat, am făcut grup, am făcut propagandă, și abia cînd am ieșit în stradă mi-am dat seama ce joc caraghios jucasem.

Ce am eu comun cu toată povestea asta, cu toate comploturile astea... Sintem într-o groaznică mahala, o mahala cu literați. Sinistru, sinistru, încă o dată sinistru.

Trec de altfel printr-o perioadă de intoxicare literară. Mi-e silă. De ce n-am rămas un meseriaș oarecare — avocat, birocrat — un om de treabă și de ce nu mi-a fost dat să am casa mea, viața mea, iubirea mea, fără complicații, fără nimic «interesant», fără regrete?

Nici măcar spectacolul vienezilor (*Grosse Liebe* de Molnar), văzut după masă, n-a izbutit să mă remonteze complet. Totuși, am avut trei ore de încîntare și cîteva minute de emoție. Lili Darvaș, o mare actriță.

Dar toată ziua îmi lasă un gust de zădărniciie. Îmi aduc iar aminte de toată viața mea pierdută.

Joi 14 mai 1936

Azi-noapte de la Stuttgart, o simfonie concertantă de Mozart, și pe urmă, surpriză... *Kleine Nachtmusik*.

Mi-a părut bine s-o reascult, de vreme ce e atît de mult legată de piesa mea. Din nefericire, aparatul meu de radio este prăpădit rău. Totuși, am prins suficiente pasaje. Și asta mă întoarce spre piesă, pe care în ultimele zile am abandonat-o. Ar trebui neapărat să plec măcar pentru trei zile, ca să regăsesc filonul pentru moment întrerupt...

Duminică 31 mai

Sînt mai mult deșert decît trist și trăiesc pentru că am apucat să trăiesc.

Ultimele trei zile mi-au fost otrăvite de-o gravă incurcătură în birou. Nu sînt făcut pentru a fi avocat, și dacă aș fi sincer ar trebui să renunț complet la asta. Dar nu am curaj să rup cu nimic, nici măcar cu asta.

Și nici măcar nu știu dacă voi putea pleca joi din București, deși aș avea atît de mare nevoie, mai puțin pentru piesă și mai mult pentru mine...

Joi 11 iunie 1936, București

Mă gîndesc la o carte pe care aș putea-o tipări peste un an, doi — care s-ar numi *Culise* și în care aș strînge toate lucrările mele scrise în legătură cu creația literară, cu tehnica de lucru, cu viața de scriitor, cu experiențele publicării unei cărți etc., etc.

Gîndul mi-a venit încă de la Breaza, cînd, terminînd primul act al piesei, m-am amuzat să recitesc din caietul ăsta tot ce e privitor la piesă, din care am început să scriu pînă acum. Am băgat de seamă că face un adevărat «jurnal de șantier», nu lipsit de interes.

Volumul ar putea să cuprindă: 1. Jurnalul *Orașului cu salcîmi* — așa cum a fost tipărit pe vremuri în *Azi*, și cu eventuale adăugiri de după apariția romanului. 2. Jurnalul piesei de teatru. 3. Seria de articole publicate în *Rampa* sub titlul *Voluptatea de a fi scriitor* așa cum au fost scrise sau refăcute dacă se poate — sau dacă nu, rescrise cu desăvîrșire. 4. Diversele mele polemici... 5. Criticii mei comentați, confrunțați... 6. Diverse întîmplări și anecdote literare văzute sau trăite de mine. De exemplu, trecerea mea pe la *Sburătorul*, incidentul cu Lovinescu (smochingul)...

Vineri 12

Recitesc după aproape zece ani *Les faux monnayeurs*¹. Cît de grăbit o judecam! Și cît de sumar era articolul meu din *Cuvîntul*, 1927! Dar aștept să termin cartea, pentru a-mi revizui întreaga judecată despre carte. Voi încerca să mă precizez mai pe larg într-un articol din *Fundații*...

Miercuri 17 iunie

Două zile, ieri și azi, stupid pierdute din cauza afacerii Pl.

¹ *Falsificatorii de bani*, roman de André Gide.

Ieri la tribunal, nemîncat, amețit de foame, de tensiune nervoasă, de nerăbdare, am stat pînă la 5. Am pledat frumos și am pierdut. Sînt un vorbitor bun, dar nu voi fi niciodată un avocat bun. Mă amuză bara, adversarul, judecătorii, frazele suitoare, interpelative, ușor retorice pe care le găsesc și — oricît pare de stupid — îmi place să mă ascult. Pe cit sînt de prost *causeur* (lamentabila mea figură într-o societate, la o reuniune mondenă, la o vizită), pe atît sînt de bun vorbitor.

Dar nu-mi servește la nimic. Aș putea fi un conferențiar, dar nu un avocat.

Astăzi toată ziua pierdută la doamna Pl. acasă, în așteptarea portărelului pentru executare. Și între timp mă așteaptă atîtea lucruri pe care le iubesc sau pe care le-aș putea iubi! Și cel puțin dacă m-ar aștepta.

Voi încerca să plec vineri la Breaza.

Luni 22

Cald, plictisit, o sumă de mizerii cu tribunalul (mereu în legătură cu afacerea Pl.), nici un chef pentru nimic, decît pentru soare și amor.

«Soare și amor.» E un rezumat perfect pentru idealul meu de fericire. Ieri la Snagov am văzut exactă imaginea unei astfel de vieți.

.....

Am fost cu barca la pescuit și ne-am oprit un timp la mănăstirea Snagov, emoționant de frumoasă. La intrarea în naos, o frescă cu un grup de femei remarcabil, în partea dreaptă a tabloului: o linie de o grație absolut surprinzătoare acolo. Prima femeie avea o mișcare voluptuoasă a piciorului, a coapsei, drapată într-o lungă stofă, mișcare pe care n-aș fi crezut s-o găsesc pe un zid de mănăstire.

Pe verso-ul peretelui, în biserica propriu-zis, privind dinspre altar spre ieșire, o altă scenă (coborîrea de pe cruce?), curioasă prin stingăcia copilărească a greșelilor de perspectivă. Îmi amintea un tablou de Zurbaran¹ de la Louvru (nu *Înmormîntarea lui Saint Bonaven-*

¹ Pictor spaniol (1598—1662).

ture?). Într-un grup, un bătrîn care-și duce mîna la gură, gest de o expresivitate laică încîntătoare¹...

Miercuri 1 iulie 1936

Duminică și luni am fost la Brăila, unde seria mea sărbătorea 10 ani de la bacalaureat.

După 11 luni de absență am regăsit Brăila fără surpriză. Neschimbată și admirabilă prin tăcere, prin simplitate.

Senzația curioasă de a locui acolo la hotel. Camera mea — Hotelul Francez — dădea pe strada Polonă. Biserica Sf. Petru exact în fața ferestrei mele, la capătul străzii.

La liceu am fost mai emoționat decît m-aș fi așteptat. M-am așezat în bancă, ultima bancă din clasa 8-a, asaltat de amintiri. La dreapta mea, locul lui Ficu, gol.

Goraș a strigat catalogul, și noi îi răspundeam pe rînd prezent. Din cînd în cînd se auzea un «absent» și de cîteva ori «mort». Sînt 4 morți.

Pe urmă a urmat un lucru uluitor: discursul lui Goraș. Ar merita transcris în întregime, cuvînt cu cuvînt. Cred că n-aș putea însă. Încerc, oricum, să-l reconstitui.

«Domnilor, între catedră și clasă, între profesori și elevi, există totdeauna neînțelegeri, unele din ele foarte dureroase, dar aș vrea să credeți că ele nu lasă în sufletele profesorilor mai puține urme, mai puține regrete decît în sufletul elevilor. Iată, eu port de 10 ani o amintire de care am suferit foarte mult și de care sînt bucuros să mă pot elibera astăzi mărturisind-o.

Ea privește pe unul din cei mai străluciți din seria dvs. ... Era în clasa 7-a. Luase un premiu la limba romînă la serbarea de fine de an; nici azi nu-mi pot da seama cum — cînd să împart premiile, pe el am uitat să-l strig. Era cald, eram obosit, eram prins de nenumărate griji, și o astfel de greșală era poate explicabilă. Tot ce pot spune este că ea nu era intenționată. După lăsarea cortinei mi-am

¹ Momentul a fost transpus în *Accidentul*.

adus aminte și l-am căutat. El mi-a spus un cuvînt care m-a enervat, și atunci eu i-am replicat foarte aspru. Am regretat pe loc. Mi-am dat seama că greșesc. Era însă prea tîrziu. Vreau să-i spun astăzi, în fața dvs. a tuturor, cît am suferit pentru nedreptatea ce i-am făcut-o atunci. Îl asigur că n-am așteptat să treacă atîția ani pentru a-mi aduce aminte. Nu drumul strălucit pe care l-a făcut de atunci în viață, nu succesele lui atît de frumoase în literatură mă fac să-i vorbesc astfel. Eu din primul moment am fost îndurerat. Aș fi vrut să-i cer mai din timp scuze. Nu s-a putut, n-am putut. O dată am încercat, dar mi-am dat seama că e foarte greu. Astăzi o fac și, vă spun, sînt fericit că o pot face în fața colegilor săi. Dacă se poate va ierta și va înțelege.»

Eram copleșit. Îmi dăduseră lacrimi și tremuram totul. I-am răspuns cu glasul stins o sumă de lucruri prost spuse.

«Nu cunosc, domnule director, n-am cunoscut pînă astăzi pe nimeni în stare să facă ce ați făcut dvs. acum.»

Într-adevăr. Gestul mi se pare la drept vorbind extraordinar. Goraș rămîne un tip mai complex chiar decît îl bănuiam.

Seara, la «banchet», am mîncat cu toții la Monument. Am stat tot timpul lingă el și ne-am întreținut cu destulă aisansă¹.

Am să-i trimit cărțile mele și poate am să-i scriu.

A doua zi, luni, lungă plimbare pe Dunăre pînă la Crapina... Ne aștepta acolo un prînz pescăresc, ca în povești. Imensul ceaun în care fierbea ciorba de pește, crapii aliniați la proțap în jurul jăratecului erau o priveliște din Sadoveanu sau din Hogaș. Am umblat toată ziua gol, m-am scîldat în Dunăre, am vislit, am mîncat enorm, am băut.

Întoarcerea a fost magnifică. Călare pe cabina șalupei, aveam deschisă înaintea toată Dunărea (o Dunăre mai largă decît la Brăila, cu o pădure de salcii mai ordonate, aproape ca într-un parc bine îngrijit). Eram în plin soare la ora 6, cînd am plecat iar... După o oră petrecută în orașelul alarmat de invazia noastră

¹ Cordialitate, degajare (de la fr. *aisance*).

(delicioasa grădină publică, plină de domnișoare, copii și tineri amoreji), mi-am reluat locul pe acoperișul cabinei și am călătorit *in the moon light*¹ pînă la Galați. De aici la Brăila, unde am ajuns la 1 noaptea, mai mult somnoros.

O zi excelentă, care m-a depărtat de București, m-a făcut să respir și să aflu încă o dată că pămîntul e mai mare decît cei 3 kilometri pătrați pe care trăiesc, mă agită și conversez eu.

Miercuri 22 iulie

Numirea la Fundație a venit cînd nu o mai așteptam. Cîteva zile nici nu mi-a venit să cred. Mi se părea că totul se va strica din nou în ultimul moment. Dar azi-dimineață am încasat 39.500 lei pe trecut. Fabulos! Și voi avea de aici încolo 6.000 de lei pe lună (5.933).²

Iată-mi vacanța aranjată. Voi putea lucra și — să sperăm — să-mi termin piesa.

Azi-dimineață, ieșind de la Fundație și trecînd pe Calea Victoriei, am avut buna inspirație să intru la Columbia, ca să întreb dacă mi-a venit cumva *Kleine Nachtmusik*, comandată încă din mai. Venise. Le-am plătit și sînt fericit că prima cumpărătură a fost asta. Va fi poate de bun augur. Și discurile sînt magnifice...

Despre rest n-am curiozitatea de a scrie. Și nici nu e mare lucru.

Duminică, *Lohengrin* de la Bayreuth, ascultat pe o căldură de ecuator. Vocile — admirabil de clare, corurile și orchestra — tulburi.

«...Dar, spune-mi, la crepuscul, încet, sînt fericit?»

Vineri 7 august

Scrisoarea de la J., care e la Sovata. Amuzant cum datează «Sovata, în 3 august». Acest «în» e un vechi tic al meu, de prin 1925, 1926. Ea l-a păstrat, desigur, fără să știe. E și asta o formă de fidelitate.

Un bărbat nu va ști niciodată ce sedimente de amori trecute sînt în gesturile, în obiceiurile, în vocabularul, în ticurile unei femei.

¹ La lumina lunii (engl.).

² Această nesferată îmbunătățire a situației sale materiale avea să dureze numai un an.

Duminică 9, [Ghilcoș]

Mă gîndeam ieri, plimbîndu-mă pe șosea, la Ionel Teodoreanu. Nu știu de ce, mi-ar fi făcut plăcere să-l întîlnesc.

Azi-dimineață, pe cine găsesc în pensiune, tratînd cu *Fräulein* Wagner închirierea unei camere? Ionel Teodoreanu cu soția lui. Sinceră bucurie de a-l vedea!

Vor locui în pensiune, începînd de mîine seară. Scrie un roman. Sper că nu ne vom incomoda unul pe altul.

Marti 11

Începusem aseară să scriu cîteva rînduri aici, în caiet, cînd mi-a bătut în ușă Ionel Teodoreanu. L-am poftit înăuntru și am stat vreo două ore de vorbă. Cînd a plecat, n-am mai știut exact ce am vrut să spun în fraza începută — și am abandonat-o așa cum era, mai ales că trebuia să mergem la masă.

Teodoreanu este același convorbitor fascinant pe care l-am cunoscut la Galați. Îl ascult cu cea mai mare plăcere — deși nu-mi vorbește decît despre el, despre literatură, despre romanul pe care îl scrie. Mi-a citit cîteva pasaje — și unele mi s-au părut excelente. Îndeosebi un episod cu doi eroi, Hans Müller și Mircea Ștefănescu.

— Sînt la etuvă antilirică, mi-a spus. E un roman pe care-l scriu împotriva mea: cred că o să-ți placă.

E de altfel un camarad încîntător. Băieții lui, care locuiesc la dreapta mea și-mi sînt oarecum tovarăși de balcon, au primit ordin să fie liniștiți. Doamna Teodoreanu face o cafea neagră extraordinară, din care primesc și eu o rație de două cești pe zi.

Romanul lui se cheamă *Arca lui Noe*. Se petrece la Borsec, într-o pensiune — pensiunea lui *Frau* Blecher.

Pentru că venise vorba de Cezar Petrescu, care utilizează — aproape fără să-și dea seama — în cărțile lui sugestii din diverse convorbiri sau confesii literare, m-am grăbit să-i spun ca măsură de prudență:

— Să știi că și în ceea ce scriu eu acum este o pensiune, într-o localitate de munte — pensiunea Weber,

condusă de *Fräulein* Weber, pensiupe pe care la un moment dat un personaj o compară cu un vapor...

Am ris amândoi de coincidență — dar nu e rău că am precizat.

— De altfel, mi-a spus el, nu cred că ne întâlnim. Mergem probabil pe drumuri diferite.

— Cu atât mai diferite cu cât ceea ce scriu eu este... o piesă de teatru.

— Băiatul meu cel mare — Ștefăniță — mi-a spus azi la prinz...

(Bătaie în ușă. Deschid: e Teodoreanu. Îmi aduce cafeaua de dimineață. Ne vorbim doar din ochi — de frică să nu ne angajăm într-o nouă conversație. Continuî:)

— ...mirat: «Papa, să știi că domnul Sebastian vorbește singur cînd scrie»... N-am crezut, dar acum înțeleg...

Îi explic că într-adevăr simt nevoia să spun fiecare replică înainte de a o scrie.

Vineri 25 septembrie

Aseară P. a izbucnit deodată în mijlocul unei conversații destul de potolite despre politica externă, ridicînd deodată glasul cu acea teribilă violență cu care mă surprinde uneori...

Tot incidentul m-a deprimat. Scriindu-l, observ că nu regăsesc încordarea enervantă de aseară, sentimentul de disensiune iremediabilă, pe care l-am încercat.

P. este un om de dreapta pînă la ultima consecință. În Abisinia a fost cu Italia. În Spania e cu Franco. La noi e cu Codreanu. Face uneori eforturi — cît de penibile? — pentru a ascunde acest lucru, cel puțin față de mine. Dar se întîmplă să-l răzbească, și atunci țipă, cum a țipat aseară.

El crede orbește ce scrie *Universul*... Veștile cele mai absurde, cele mai trivial tendențioase, găsesc în el un ascultător credul. Și are un fel naiv de a se exaspera, de a ridica vocea, pentru a lansa, fără un zîmbet măcar, chestiile abracadabrante pe care le află în orăș, în redacția *Vremii*, în redacția *Cuvîntului*...

Aș vrea să eliminăm din discuția noastră orice aluzie politică. Dar e posibil? Strada urcă pînă la noi vrînd-nevrînd — și în cea mai anodină reflecție simți spărtura mereu mai mare dintre noi.

Miercuri 30 septembrie 1936

Duminică și luni — la Roman. Am plecat de acolo copleșit, uzat. Aveam impresia că nu voi putea reîntra în viață. Totul mi se părea inutil. Simplul gînd că un telefon de dat sau de primit din partea lui X. poate fi pentru mine o problemă mă umilea. Ideea de a juca piesa mi se părea "trivială".

Acum totul a trecut. Într-un fel, am uitat. Mă voi duce după masă la tribunal, mă voi duce diseară la teatru, scriu acum aici, în caietul ăsta — iar între timp viața lui Blecher¹ continuă la Roman așa cum am văzut-o. Voi mai avea vreodată curajul să mă vaiet de ceva? Voi mai avea nerușinarea să am capricii, indispoziții, enervări?... El trăiește în intimitate cu moartea. Nu cu o moarte abstractă, nebuloasă, cu termen lung. E moartea lui, precisă, definitivă, cunoscută în detalii ca un obiect.

Ce îi dă curaj să trăiască? Ce îl susține? Nu e nici măcar disperat. Nu înțeleg, mărturisesc că nu înțeleg. De cîteva ori aș fi izbucnit în lăcrămi privindu-l. Noaptea l-am auzit gemînd din odaia lui, țipînd — și am simțit că mai e cineva în casă afară de noi, cineva care era moartea, destinul — nu știu cine. Am plecat de acolo răvășit, amețit.

Dacă lucrurile ar avea vreo sancțiune, vreo consecință, eu n-ar mai trebui să-mi continui viața mea de pînă acum. N-ar mai trebui să pot.

Dar uit — și reviu la existența asta inconștientă de om oarecum valid.

11 octombrie, duminică

Sărbătorirea lui Stelian Popescu² la Arenele Romane. Perpessicius îmi spunea aseară:

¹ Romancier și poet (1909—1938).

² Gazetar și om politic reacționar. Director al ziarului naționalist *Universul*.

— O zi de doliu. Și adăugă: cea mai rușinoasă zi din România de după război.

Poate că n-ar trebui să fiu trist. Poate că, dimpotrivă, ar trebui să fiu mulțumit că toată dreapta românească, tot «naționalismul», se grupează în jurul lui Stelian Popescu. Este definitoriu, infamant și — în anumit sens, privind foarte de sus lucrurile — consolator.

Nae Ionescu i-a telegrafiat ieri felicitându-l în numele lui și al *Cuvîntului*. Trebuie să fiu deprimat? Mai degrabă nu. Ar trebui să-l văd și să-i spun: Acuma, domnule profesor, nu mai e nici o îndoială că politica dvs. este o eroare...

Triste, triste timpuri! Ce val de trivialitate, în care se înecă toți din ipocrizie, din lașitate, din interes!

Va veni o zi în care se va putea vorbi deschis despre aceste negre zile? Sint convins, sint absolut convins. Aș vrea să mai fiu atunci de față.

Duminică 25

Este în X ceva din *M-me Verdurin*¹. Nu mult și nu cu aceeași violență comică, dar este. Îmi spunea azidimeineață la concert, după ce cîntase Enescu concertul de Brahms:

— Nu ești puțin bolnav? Pe mine m-a îmbolnăvit.

Și făcea un cap fericit, suferind în fericire, aproape de leșin. Mi-e foarte dragă, dar aș vrea să pot realiza odată într-un personaj de roman savanta ei tactică socială.

Marți 27

Încă de la Roman, Blecher îmi vorbise despre o femeie din București care-mi cunoaște cărțile și «le admiră». Acum doi ani, i-a scris o scrisoare, spunându-i că a descoperit un scriitor «mai inteligent decît Gide».

Anul trecut, la un concert, a stat lângă mine, ar fi vrut să-mi vorbească, dar n-a îndrăznit... O cheamă M.G. — soția unui inginer. Se pare, remarcabil de bogați.

Alaltăieri, Blecher mi-a trimis o scrisoare, în care mă ruga să-i telefonez doamnei G. — dar îmi recomanda o sumă de precauții. Să-i telefonez marți sau miercuri — nu în altă zi — la ora 11 dimineața — nu la altă oră.

¹ Personaj din *În căutarea timpului pierdut* de Marcel Proust.

I-am telefonat chiar acum. O voce firavă, timidă, șoptind mai mult decît vorbind, de parcă s-ar teme să n-o audă cineva din odaia alăturată. Mi-a dat o întîlnire pentru joi la 6, în hol la Athénée Palace. Încă un lucru «misterios» în această poveste. Vom vedea...

Vineri 6 noiembrie

Ieri, prînz la P. O discuție de politică externă, cea mai potolită cu puțință. Încercam să vorbesc cu indiferență, ca și cum ar fi fost vorba de fapte exacte, nu de opinii, impresii și atitudini.

Rețin o frază a lui P. și o reproduc textual:

«Prefer o Romînie mică, cu provinciile pierdute, dar cu burghezia și elita ei salvată, decît o Romînie mare proletară.»

Și era calm. Nu părea că-și dă seama de imensitatea lucrului pe care îl spunea...

Sîmbătă 14

A fost poate una din ultimele zile magnifice de toamnă. M-am dus la O.N.E.F., la un meci de fotbal (Venus—C.F.R.). Nu pentru meci, ci pentru peisaj, pe care îl bănuiam dinainte strălucit. Nu m-am înșelat. O lumină obosită, pudrată, tandră — în depărtare o ceață ușoară, argintie, aburită, din care orașul se desprindea ireal, ca într-o pînză de pictură, ca într-o fotografie reliefată. Și cîte culori! Nu știam că sînt atîtea case roșii în București. De acolo, de la O.N.E.F., se văd ca niște construcții de Baukasten. Și pomii desfrunziți, ieșind din ceață ca dintr-un abur pe care l-ar fi făcut propria lor respirație. Totul era de un desen foarte delicat, dar de o bogăție de culori explozivă. Peluzele roșii, firmele de reclamă multicolore, iarba verde încă, tricourile pestrițe, negre-albe-albastre, o lume imensă, totul era amețitor. La începutul reprizei a doua, arbitrul a fluierat un minut de tăcere, mi se pare pentru un jucător străin, mort de curînd. S-a făcut brusc o imensă tăcere — tăcerea a vreo 20.000 de oameni. Se auzea doar din depărtare rumoarea orașului.

Simbătă 21

Închei o săptămână de care mi-e rușine. Zile întregi pierdute, nopți ametește. N-am făcut nimic și m-am lăsat dus de toate întâmplările care s-au nimerit să-mi iasă în cale.

Mîine plec la Brăila, la botezul copilului Sylviei, dar sînt decis ca la întoarcere să-mi impun o săptămână serioasă de muncă.

Aș vrea să scriu o carte, și poate că pentru asta ar trebui să plec de Crăciun undeva. Dar am atîtea proiecte vagi pentru Crăciun...

Luni 23

Aseară la Stuttgart, al doilea concert brandemburghез de Bach și concertul pentru pian și orchestră în si minor de Mozart, cu Edwin Fischer.

Brăila mi s-a părut ca niciodată tristă, provincială, uitată de Dumnezeu. Tramvaiul s-a oprit aproape 15 minute la colțul străzii Unirea, așteptînd să facă «cruce». Pe urmă, pe strada Galați n-a mai mers de loc, fiindcă linia era în reparație, și a trebuit să coborîm pentru transbordare. În centru, ceasul era oprit la 5 fără 20, deși era 10 jumătate dimineața. Puțin mai departe, ceasul de la biserica grecească arăta 11.20. Frig de noiembrie, lume puțină, case vechi — nici un om nou, nici o clădire nouă, prăvălii deșarte.

În port am fost cu Petrică, ceea ce m-a împiedicat să fiu emoționat. Am revăzut totuși cu plăcere vapoarele, sălciile, lanțurile grele, odgoanele.

Toate mi se păreau în orașul ăsta desprinse de mult, dintr-o viață anterioară.

Marti 1 decembrie 1936

...P. e revoltat. I se pare că librarul îl persecută, că editorii îl lucrează, că O. e ironic cu el, că N. de la Cartea Românească e perfid... Ciornei nu i-a pus cartea în vitrină, Alcalay a pus-o, dar nu se vede, Cartea Românească îl sabotează.

Mi se pare mie sau într-adevăr eu n-am avut niciodată asemenea preocupări? Nu mi-o spun cu mîndrie, dar n-am cerut niciodată nimănui nici un articol, n-am

dus nici o politică literară, n-am cultivat simpatii, n-am evitat adversități.

Poate că toate astea intră în vechea mea lenă, dar în anumită măsură și în conștiința că destinul meu de scriitor — dacă cumva am vreunul — se decide dincolo, mult dincolo de toate aceste mici «chestii»...

Din orgoliu sau din lenă, indiferența mea este aceeași, cel puțin în ordine literară.

Simbătă 12

Am să scriu oare cartea la care mă gîndesc de la o vreme, fără să știu bine ce ar putea da și unde ar putea duce?

«De la o vreme»... În mod exact, din ziua de 18 octombrie — ziua mea — cînd coboram de la P., cu P., să cumpăr cele două sticle de șampanie, am văzut deodată imaginea unui accident de stradă, în care mi-ar fi făcut plăcere să mă las antrenat.

Am văzut atunci un prim capitol cu o bogăție de detalii minuțioase și atît de presante, încît mi se părea că, venit acasă, nu voi putea face altceva decît să scriu, ca sub dictarea unei voci imperioase. Am încercat într-adevăr să scriu — nu mai țin minte dacă chiar în seara aceea, sau cîteva seri mai tîrziu — dar n-a mers.

Nu-i mai puțin adevărat că de atunci mă gîndesc mereu la posibilitatea acestei cărți. Sînt cîteva mici fapte, cîteva sugestii care au început să se strîngă în jurul primei imagini și să adere.

De exemplu plimbarea cu S. — în seara în care a furat un măr pe strada Academiei (gest care m-a întînerit prin reflex) — mi-a redat în chiar momentul acela gustul de a scrie o scurtă poveste. Descurajat cum sînt, voi găsi poate o bucurie într-asta.

Va fi un scurt roman sau o lungă nuvelă. Un *récit*. Poate voi încerca în vacanța Crăciunului să scriu. Dar pentru asta ar trebui să plec din București, și mă întreb dacă voi găsi banii pentru plecare.

Duminică 20

Proiecte: 1. Să plec la Breaza pe la 2 ianuarie, să rămîn pînă la 20 și să încep a scrie un roman care să apară în martie-aprilie.

2. Să încep imediat lecturile necesare pentru întiiul volum din *Romanul românesc*, pe care să încep a-l redacta în februarie-martie, ca să apară de Ziua Cărții.

3. Să discut cu O. tipărirea unui volum de cronici și eseuri, care să apară eventual în februarie sau de Paști.

Miercuri 30

M-am întors aseară de la Roman, unde fusesem pentru a doua oară să-l văd pe Blecher.

E poate obișnuința — dar mie mi s-a părut mai bine decît data trecută. Cu vremea, dacă aș trăi mereu lângă el, aș ajunge probabil să cred că tragedia lui e normală. Mai există tragedii trăite zi la zi. O știu puțin și din propria mea viață. Dincolo de 24 de ore începe obișnuința, adică acceptarea.

În ce-l privește pe Blecher, este mult mai descurajat. Mi-a vorbit despre moartea lui, pe care o crede apropiată.

«Mă gîndesc — zicea — că Jules Renard a murit în 1911. Din depărtare, moartea devine așa de indiferentă! Să mi se pară și mie că am murit de mult, de la 1911.

Nu mă sperii de moarte. O să mă odihnesc, o să dorm. Ah, ce bine o să mă întind și ce bine o să dorm!

Uite, am început să scriu un roman. Dar nu țin neapărat să-l termin. Dacă voi muri înainte, cred că nici nu voi regreta că nu l-am terminat. Ce puțin lucru e pentru mine literatura și cît de puțin timp îmi ocupă!

M-am gîndit în ultima vreme să mă sinucid. Dar e greu. Nu am cu ce. Cel mai simplu ar fi să mă spînzur, dar pentru asta ar trebui să bat un cui în perete, m-ar auzi Olimpia, ar veni imediat înăuntru și n-aș mai putea face nimic.

Am cerut să-mi cumpere sodă caustică sub un pretext oarecare — dar n-au lăsat-o părinții mei.

Ce stupid am fost că nu mi-am cumpărat un revolver pe vremea în care mai umblam și puteam să-l cumpăr!»

A doua zi, adică ieri dimineață, mi-a cerut scuze pentru această mărturisire:

«Te rog să mă ierți. Nu știu ce am avut. Mie nu-mi place să mă vaiet. Am oroare de sentimentalism.»

Ce mă bucură și mă emoționează în el sînt resursele lui încă neatacate, de copilărie, de humor, de exuberanță. Cu cîtă bună-credință, cu cîtă silință îmi cînta din acordeon diverse tangouri și foxtroturi! Să fie într-asta un efort de bucurie iremediabil pierdută?

Îmi povestea diverse jocuri de astă-vară, cînd era Geo Bogza la el. Se jucau de-a vaporul. Bogza îi remorca patul lui Blecher, dădea semnalul de plecare. În perete bătuseră un aviz: «Este interzis a se sui pe catarg și a scuipă de sus în camera mașinilor».

Mi-a arătat un album de fotografii. M-am oprit să nu plîng, privind o fotografie de-a lui de la 17 ani, figură admirabilă de adolescent. «*J'étais beau gosse, hein?*»¹ Am plecat pe la 4, dar de ce n-am avut curajul să-l îmbrățișez, să-i spun mai mult, să fac un gest de frate, ceva care să-i arate că nu e singur, că nu este absolut și fără salvare singur?...

Vineri 8 ianuarie 1937, Sinaia

Sînt de luni seară aici, la vila R., casă admirabilă, care la început mi s-a părut somptuoasă și severă, dar cu care încep să mă împrietenesc. Mi se pare că aș putea trăi o viață întreagă aici. Voi pleca însă duminică și voi regăsi un București în care sînt așa de dezorientat...

Am venit cu gîndul să scriu. Nu prea merge însă. Alaltăieri, în vreo patru ore de lucru încordat, abia am reușit să scriu vreo trei pagini — și alea pline de ștersături. De atunci nimic. Mă dezolează dificultatea mea de a scrie. Și invidiez așa de mult abundența lui P.! Condeiful meu e plin de obstacole, plin de scrupule, plin de ezitări. Nu așa se scrie un roman. De altfel, trebuie să conving că nu sînt un romancier. Pot scrie delicate reflecții — de reverie interioară, de soliloc — dar nu pot să mă avînt cu ușurință între mai multe personaje, pe care să le las să trăiască.

M-am gîndit bine la asta, în cursul unei plimbări pe munte. E în mine o anumită lipsă de spontaneitate, care nu poate fi anulată de nici o altă calitate. Ceea ce scriu eu este puțin schematic, puțin liniar, puțin

¹ Eram un băiat frumos, nu-l așa? (fr.)

abstract, chiar cînd e grațios, chiar cînd e străbătut de una din emoții (căci sînt așa de sentimental)...

Pot prin urmare să fac mici povestiri de 200 pagini, cu accent de jurnal intim — dar un roman, nu. De asemenea, mi se pare că aș putea foarte bine scrie teatru. Sînt anumite tipare mecanice în teatru care mă ajută pe mine — care sînt așa de lipsit de imaginație. Și pe urmă, distanțele sînt mai scurte în teatru... Dacă piesele mele ar fi putut fi reprezentate, e foarte probabil că aș fi devenit «autor dramatic» — exclusiv autor dramatic. Dar așa, experiența primei mele piese îmi ajunge.

Cît privește cartea pe care am început s-o scriu¹, n-o văd deocamdată bine. Nu am pentru început decît o vagă, foarte vagă privire de ansamblu, și un proiect precis de prim capitol. Mai departe nu văd nimic, nu știu nimic. Contez ca lucrurile să se precizeze, pe măsură ce voi scrie. Dar mă urnesc așa de greu din loc! Și mai am atîtea îndatoriri de lucru! Cine știe cît mă va ține și fleacul ăsta de carte, pe care eu îl vedeam apărînd în primăvară! Totdeauna ritmul meu lent de lucru mi-a dejucat cele mai cumpătate proiecte literare. Totuși, voi încerca, pe de o parte, să lucrez la București (ieșiri în oraș suprimate, după-amiezi harnice, seri cuminți), iar pe de altă parte, din cînd în cînd, să-mi iau scurte concedii de lucru, pe care să le petrec la Breaza sau la Sinaia.

Sîmbătă 9

Prima mea zi de schi. N-aș fi crezut că va merge așa de ușor. Aveam un fel de vanitate copilărească de a mă simți instalat pe schiuri — în perfecta mea ținută reglementară (pe care mi-am improvizat-o în ziua plecării de la București), dar nu credeam că voi reuși vreodată să fac vreo ispravă cu echipamentul meu, puțin cinematografic.

Alaltăieri, la Predeal, unde ne oprisem cîteva minute la vila V., ceream detalii cu oarecare sfială, fiindcă erau atîția schiori vechi acolo — și cînd cineva m-a întrebat, pentru a ști dacă voi învăța sau nu: «ești

fricos?», i-am răspuns fără ocol și cu mare sinceritate: «da». «Atunci, n-ai să înveți niciodată», mi-a răspuns tipul, tranșînd discuția.

Și totuși am să învăț. Din primul moment și dîndu-mi drumul oarecum la nimereală, convins că voi cădea după primii metri, am străbătut vijelios (da, îmi place să spun vijelios) frumoasa pantă de la Stîna regi-nei — și, ce e mai comic, fără să cad. Și pe urmă, am făcut o sumă de alte *exploits*-uri, care mă uluiau. Ne-am coborît la întoarcere, o bună parte din drum, pe schiuri — e drept, căzînd destul de des, dar la urma urmelor cu destulă îndemînare pentru prima zi.

W., care mi-era profesoară, mi-a spus: «Bravo, ai talent» — și nu mi-a fost rușine să primesc cu măgulire această notă bună, conferită cu obiectivitate, de pe catedră.

Ce dimineată fericită! Viața mai are unele lucruri să-mi spună.¹

Luni 18

Ieri, incinerarea lui Holban. Imposibilitatea de a realiza gîndul că într-adevăr a murit, că nu-l voi mai întîlni pe stradă, că nu-l voi mai vedea în sălile de concert.

Tot ieri, scrisoare de la Blecher. Un fel de «scrisoare-testament». Îmi dă diverse instrucțiuni pentru manuscrisele lui, după ce va muri — ceea ce i se pare foarte apropiat. I-am răspuns imediat.

Azi-dimineată, o voce de femeie la telefon.

— Domnule, vreau să vă mulțumesc pentru *Inimi cicatrizate*², carte pe care am citit-o după recomandarea dvs.

N-a vrut să-mi spună cine e.

— Atîta vroiam să vă spun: că vă mulțumesc.

Și pe urmă a închis.

Sinaia, sîmbătă 30

Din nou la Sinaia. Locuiesc într-o cameră închiriată *vis-à-vis* de parc. Modestă, dar curată și agreabilă. Vreau

¹ Episodul va fi evocat în romanul *Accidentalul*.

² Unul din cele două romane ale lui M. Blecher.

¹ Este vorba despre romanul *Accidentalul*.

să rămân pînă miercuri — și mai ales vreau să scriu. Pentru asta am venit. Dar voi putea? Va merge?

Duminică 31 ianuarie

Ninge frumos, liniștit. E un timp ideal de schi. Totuși, nu-mi voi acorda o dimineață de schi decît dacă o voi merita, adică dacă voi fi lucrat suficient.

Am scris ieri toată după-masa, am scris și azi-dimineață. Merge foarte încet. Fiecare frază îmi ia un timp enorm. Nu-mi dau seama dacă sînt prea leneș, sau prea scrupulos. Aș vrea să o pot lua puțin razna, să-mi dau drumul, să mă las antrenat de mersul lucrurilor, să nu întorc mereu capul înapoi, spre ce am făcut, să nu măsoar cu atîta atenție fiecare pas înainte. Cu ritmul ăsta, îmi va trebui un an ca să termin cartea. Și nu trebuie să uit că mă aflu deocamdată în teren cunoscut — adică la primul capitol, la care am gîndit mult, în detaliu. Ce voi face mai tirziu, cînd voi trece în partea de ceață a romanului?

Nu știu. Aș vrea din toată inima să apar de Ziua Cărții, sfîrșitul lui aprilie, începutul lui mai, dar nu-mi vine a crede. Parcă mă vîd la vară, lucrînd tot la cartea asta și silit să-mi amîn încă o dată celelalte proiecte...

Sînt mulțumit de această scurtă evaziune de la București. Sînt singur și fericit, în măsura în care mai pot fi fericit.

Luni 1 februarie

Nu știu dacă meritam această dimineață de schi. Fapt este că mi-am acordat-o, și acum nu simt nici un fel de remușcare.

Am fost la Opler: terenul e mult mai mic, și panta — mai ușoară decît la stîină. N-am mai avut impresia amețitoare a începutului. Totul mi s-a părut mai puțin fantastic decît atunci. Dar sînt destul de copil pentru a fi fericit și cu atît de puțin.

Cît privește lucrul — ieri am scris mai bine de șase pagini, în exact 7 ore jumătate. Nu e un record, desigur: este un randament potolit și normal. Voi scrie desigur și astăzi, toată după-masa. Dar pe măsură ce

stau mai mult la masa de lucru, îmi dau seama că sînt angajat într-o treabă de drum lung. Trebuie să renunț a-mi fixa termene și a-mi impune programe prestabilite. Singurul program cumințe este acela de a lucra cu stăruință, fără a mă gîndi cînd am să termin. În nici un caz nu cred că voi fi gata în primăvară.

Marti 2 februarie

Dimineața mi-am pierdut-o cu cronica pentru *Reporter*. Dar toată după-amiaza am lucrat pînă la ora opt, iar pe urmă, de la 9.1/2 seara pînă acum, la 12 noaptea, cînd scriu aceste rînduri. Totuși, bilanțul zilei este ridicul: trei pagini. Nici trei pagini. Sînt sincer furios pe mine. Nu e admisibil să scriu așa de încet. Nu e admisibil să stau ore întregi pentru a indica un singur gest. Oare nu voi căpăta niciodată mai multă ușurință, mai multă cursivitate?

Cu ritmul meu de acum, știe Dumnezeu cînd voi termina o carte de 200 de pagini, din care nici 20 nu cred că am scris pînă azi.

Vineri 5, București

M-am întors de la Sinaia miercuri pe seară. Mulțumit de cîte am lucrat? Da, în anume sens. Cele 20 de pagini scrise pînă azi sînt desigur puține — dar ele ajung pentru a-mi da sentimentul că «s-a rupt gheața». Acum știu că muncind, lucrînd sistematic vreo 40 de zile («libere», cum se zice la tribunal, căci nu socotesc pauzele inevitabile), voi putea termina această mică povestire. Și «se întîmplă», într-adevăr, unele mici lucruri, pe care nu le-am așteptat, care se ivesc singure din mersul liber al faptelor. Poate pînă la urmă o să iasă o carte mică de care să nu mă jenez.

Titlu posibil: *Accident*. Nu e prea sugestiv, dar eu n-am avut niciodată darul titlurilor bune.

Aseară, festival de dans Kreutzberg. Nu-mi pot da seama exact de valoarea lucrului, căci trebuie să existe o întreagă tehnică ce poate eventual înlocui cu succes inspirația, emoția, talentul natural.

Dar tipul mi s-a părut extraordinar. Am primit drept o bună întîmplare personală faptul că în program figura *Romanța* din *Kleine Nachtmusik*. A dansat-o cu

o grație extremă. Mă gîndeam la piesa mea — și vedeam în mișcarea lui Kreutzberg ceea ce aș fi vrut să realizez cu un ritm și stil.

Curioase aptitudini în Kreutzberg! E cînd un mim, cînd un grimast, cînd un veritabil clovn. Au fost momente cînd mi-l amintea pe Grock. Iar în Till Eulenspiegel, era o siluetă de Breughel...

Sinaia, duminică 14.

Iară la Sinaia. Am sosit azi-dimineață, dar nu cred că voi sta mai tirziu de marți. De altfel, am ambiții literare foarte modeste. Vreau să termin primul capitol, pe care nici pînă azi nu l-am terminat, căci de la ultimul meu *séjour* la Sinaia n-am mai scris un rînd.

Încolo, vreau să fac puțin schi — și să mai uit de București.

Marti 16

Mă întorc la București chiar azi-dimineață, cu mașina lui R. Ziua de ieri a fost o zi completă de schi...

Exercițiile de schi de după masă au fost aspre. Am căzut de nenumărate ori. La întoarcere, am căzut așa de rău — erau cîtiva metri de gheață — că mi-am rupt pantalonul la genunchi, și m-am ales cu o mică rană, întocmai ca în primul capitol al romanului.

Cît despre roman, mi-e rușine să scriu. N-am lucrat absolut nimic.

Vineri 19 martie

Marți la Brăila, la înmormîntarea babei, care a murit luni, după ce o zi întreagă rătăcise spre Baldo-vinești, unde jandarmii au găsit-o în mijlocul nopții, căzută de oboseală pe linia ferată. Avea 92 de ani. Dacă nu s-ar fi rătăcit, cred că mai putea trăi nenumărați ani.

Am primit vestea fără emoție și de altfel tot fără emoție am asistat la înmormîntare. Este totuși o întreagă lume care se duce cu ea și întreaga noastră copilărie care-și pierde unul din eroii ei principali. Săraca baba — ce lungă viață! Nu e de mirare că-și pierduse memoria...

Joi 25

Blecher este de ieri dimineață în București. Intrat la Saint-Vincent de Paul, camera 15. A venit pentru abcesul care încă nu s-a scurs, cu toate că s-au făcut la Roman două intervenții măcelărești.

Mi-a povestit drumul cu trenul și m-am înfiorat. Plecarea de acasă în plină noapte, luna pe cer, străzile pustii, gardiștii care priveau mirați targa ce trecea, așteptarea în biroul șefului de gară, urcarea în vagon prin fereastră, soșirea dimineața la București, hamalii care refuzau să-l scoată pe fereastră.

Atroce suferinți! Totul devine absurd de inutil, lîngă o atît de mare durere.

A crezut că moare. Era la un moment dat decis să se sinucidă.

Și-a rupt toate hîrțile, toate manuscrisele: 80 de pagini din noul roman început, 70 de pagini dintr-un jurnal.

Abia am avut curajul să-l dojenesc...

Duminică 4 aprilie 1937

Zile extenuante în tribunal, nu atît prin efort fizic, cît prin tensiune nervoasă.

Arestarea lui Bogza m-a înmărmurit. Mi se părea un act de nebunie, care va trece la cea dintîi explicație. Eram convins că după o noapte petrecută la poliție îi vor da drumul. Alergături prin redacții, telefoane, curse cu automobilul — totul mă deprima. Încă o dată a trebuit să deplor temperamentul meu alarmist.

Convorbirea cu judecătorul de instrucție (Ionel Stănescu de la Cab. VII, tip suficient, prost, lichea, simulînd revolta morală) m-a lăsat fără replică. Am încercat să-i vorbesc, să-l înduplec, să-i citesc din poemele mai puțin scandaloase ale lui Bogza — dar totul era inutil. Omul lucra din ordin, din servilism sau din simplă cruzime de imbecil. Poate că vorbindu-i cu atîta căldură eram ridicul. El, în orice caz, rîdea.

A doua zi, confirmarea mandatului. Am vorbit, îmi dau seama, cu prea vizibilă emoție. Un avocat nu trebuie să pară așa de mult angajat într-un proces.

Dar voi putea vreodată face ceva — nu importă ce — fără pasiune?

De altfel, nu trebuie să-mi fac reproșuri. Cauza era în orice caz pierdută — și dacă mandatul a fost confirmat, n-a putut să fie decât din ordin. Căci ceilalți avocați au fost mult mai detașați în pledoariile lor. Totuși am pierdut.

Un asemenea proces pierdut (proces în care dreptatea juridică, pentru a nu mai vorbi de cealaltă, este strigătoare la cer) ajunge pentru a te dezgusta irevocabil de avocatură. Dar eu n-am nevoie să mai fiu dezgustat.

Nu m-a indignat atât confirmarea mandatului, cât atitudinea judecătorilor. Puiu Istrati avea tot timpul un suris batjocoritor, sceptic, neatent, de stilp de cafe-nea. Simțeam că, orice am spune, procesul pentru el este dinainte judecat. Judecat de scaunul lui, de insensibilitatea lui, de obișnuința lui, de indiferența lui. Ce forță din lume poate scutura conștiința atrofiată a unui judecător, cu mentalitate de funcționar?...

Mi-am închipuit că asupra acestor lucruri nu e posibil nici un dezacord cu oamenii de condiția mea. Sunt anumite lucruri pe care — de la un anumit nivel de sensibilitate — le consider de la sine înțelese. Totuși, cu ce stupoare a trebuit să constat azi la prînz că P. este de partea lui Puiu Istrati, nu de partea lui Bogza!

Întîi și întîi Bogza (spune P.) nu e scriitor. Nu e nici membru în S.S.R. — și pe urmă e mai mult ziarist decât scriitor...

— De ce să mă revolt eu de arestarea lui Bogza? striga el. L-a arestat? Ei și? O să stea o lună la pușcărie, și gata. Nu e grav. Grav este altceva: că tinerii ăștia sînt martirizați de 10 ani în pușcării...

— Care tineri?

— Tinerii naționaliști.

ADDENDA

PRIMĂVARĂ PROVINCIALĂ

Cu topoare, larmă, sfadă,
s-au pornit să taie ramuri din copacii de pe stradă
slujitorii primăriei de oraş provincial,
mic, neînsemnat, banal.

Şi înşiruiţi pe rînd, brazi, stejari,
salcîmi şi tei
seamănă unor şcolari
cînd
sînt tunşi cu «trei».

Un bătrîn, serios copac a fost tuns
şi-a rămas cu două ramuri,
două jalnice relieve
dintr-o freză ce altdată două tigve
de copaci mai tinerei
să îmbrace-ar fi ajuns.

Ceasul de la «Sfîntul Petru» sună tare,
douăsprezece bătăi rare;
iar dintr-un liceu vecin
i-a răspuns

clopotul cu un suspin
de salvare.

Este ultimul trimestru.
Un copil cu păru-n soare
trece repede, pedestru,
călăreț pe un băț pentru covoare.

Ies băieții. Cei mai mici cu gălăgie,
cei mai mari privind neîncetat
fetele, ce-au început să vie
dinspre externat.

Pîlcuri-pîlcuri trec în cete,
și mergînd pe îndelete
chicotesc și-și tot fac semne
cînd în stînga, cînd în dreapta.

Cinci elevi din clasa VII-a
într-un colț se-ncerc pesemne
să rezolve o problemă
pentru o temă.

Cu pași mărunți și repezi de ștregar,
o fată dintr-a opta clasă
se duce înspre casă
și trece chiar
privind stăruitor
pe lingă grupul ce lucrează
aceeași strașnică problemă.

Un vînt primăvăratec îi conturează
fin, discret, ispititor,
prin șorțul de uniformă,

o minunată formă
de picior.

Iar băieții au uitat de sin și cos,
de triunghi și logaritm
și privesc spre fată, care
merge-n ritm.

Dar deodată,
din liceu, prin poarta mare
a ieșirii principale,
se arată
profesorul de științe naturale.

Toți băieții îl salută-n grabă mare,
și de zor
o pornește fiecare.

Domnul profesor
tusește,
— tuse seacă —
și prin ochelari privește
înspre fată, care
se îndepărtează.
Din adînc și greu oftează
și la braț c-un teanc de teze
pleacă
să le corecteze.

Iunie 1925

IMN

Desfășură-se ceasul înalt, unic, egal
Și fie uniform prin locurile-aceste,
Îndoaie-se cu liniști de apă lângă mal
Spre seară, când nu știi ce e și ce nu este.
Oprească-se aici eternizat și dens
Cu singura lumină pe care-o mai aștept,
Să-l deslușesc aproape și să-l iubesc imens,
Să-l recunosc mai bine și să-l iubesc mai drept.
Desfășură-se ceasul din ce în ce mai vechi
Simplificat și sobru, intim și liniar,
Subtilizînd tăcerea spre calm și transparență.
Desfășură-se ceasul din ce în ce mai clar.

12 februarie 1928

CÎNTEC INCERT

Nu tu erai în seară și în lumină, nu,
Ci amintirea numai sau poate anotimpul,
Abia te îplinești din ceasul cînd te știu,
Și te destrami o dată — aerian — cu timpul.

Treci între două vieți și clipe inegale,
Împărțind arar și îndoielnic peste
Acest minut incert al arătării tale
Și nu știu dacă seară sau amintire este.

Crești în cuvîntul meu și în cuvînt descreești,
Precum un zbor nesigur descumpănind pe ape.
De ce te pierzi aici și-n care lume ești
În clipa cînd te simt departe și aproape?

18 martie 1928

LA BRAȘOV, ÎNTR-O ZI DE IARNĂ...

Niciodată mai mult ca în acea zi de iarnă, Brașovul nu mi s-a părut un oraș de pictură.

Niciodată ca în acea zi de iarnă Brașovul nu mi s-a părut mai colorat, mai pictural. Era totuși o zi cețoasă — ceață ușoară, albăstrie, de februarie, care face lucrurile fumurii, fără densitate. Totuși, din această pinză difuză izbucneau la cea mai slabă chemare a soarelui colori tari, aproape violente.

Casele mai vechi ale Brașovului au îndrăzneli de culoare care te uimesc într-un peisaj de oraș, fie el de la munte. Sînt unele ziduri roșii sau galbene, unele ferestre verzi sau albastre, cu totul neorășenești. Este în cutezanța lor, atît de firească totuși, atît de nesilită, ceva cîmpenesc, ceva marin.

Marea suportă în vecinătatea ei colorile cele mai tari. Le suportă pentru că, prin propria ei intensitate de culoare, face plauzibilă orice lumină. De aceea, probabil, pictorii mai bucurîndu-se de munte decît urcî spre munte.

Este totuși la Brașov o bogăție de culoare, o ușurință de lumină, o abundență de teme, care cheamă cu generozitate pictura.

Ceea ce face ca Brașovul să nu fie de la prima vedere fascinant (cum este Balcicul, desigur, care te îmbată violent, din prima secundă), ceea ce atenuează la Brașov culoarea este cadrul munților apropiați, cu tonul lor mai

mult grav, adînc, puțin sumbru chiar. În ziua de iarnă despre care vorbesc, pădurile de pe Timpa, scuturate de zăpada ultimă, erau cafenii, cu o nuanță aspră de «mahon» închis.

Lipsește totdeauna peisajului de munte exuberanța meridională a locurilor de la mare. În apropierea mării totul pare fluturător, pavoazat. La munte este totdeauna ceva împietrit.

Cu lumina lui, cu bogăția lui de coloare, Brașovul nu este totuși un oraș expansiv. Oarecare răceală, oarecare tăcere greoaie domină primele impresii. Contribuie la acest lucru mai ales casele vechi, cu porțile lor parcă ferecate, cu obloanele lor bine trase. Sînt străzi pe care orice casă pare o cetate cu punțile ridicate. Ai impresia că veacuri întregi să bați la aceste porți, și ele tot nu se vor deschide.

Porți întunecate de la Brașov, de un negru-ars, ca după un incendiu de mult stins, cît de misterioasă pare viața lor, cît de ascunse secretele pe care le apără!

Mai mult decît ruinele pitorești ale orașului, mai mult chiar decît admirabila Biserică Neagră, aceste porți păstrează un aer de burg vechi — acel aer puțin sever și greoi, care oprește colorile să aibe întreaga lor libertate luminoasă.

Brașovul, mai bine cunoscut, mi se pare un oraș colorat și melodios. Fața lui gravă acoperă numai pentru privitorii grăbiți farmecul orașului...

Multă vreme n-am cunoscut decît două imagini ale Brașovului, una foarte de departe, din vîrfurile Postăvarului, imagine sclipitoare, fastuoasă, care trăia mai mult ca un detaliu al peisajului general decît prin ea însăși, și alta foarte de aproape, din chiar centrul cetății, unde orașul nu este decît un vulgar cartier de cafenele și prăvălii.

Amîndouă imaginile sînt insuficiente. Brașovul trebuie văzut de la margini spre centru. Cuprinsă de la poalele Timpei, sau și mai bine, de pe Warte, perspectiva orașului se îndepărtează în timp. «Vederea generală» este de stampă. Totul pare sculptat în lemn, gravat în piatră. Seara aduce peste lucruri o nemișcare

desprinsă parcă dintr-un depărtat trecut. În lumina de zi, totul se colorează viu, ca într-un joc de «*Baukasten*». Biserica Neagră, cu zidurile ei arse, cheamă colorile, le sprijină, le liniștește, le împacă...

Mergeam prin acest Brașov cu un pictor prieten și îl invidiam pentru carnetul lui de schițe, pentru cutia lui de colori. Pretutindeni, în cele mai neînsemnate detalii, mi se părea că văd motive de pictură. Totul mi se părea expresiv.

Pe tovarășul meu bogăția de coloare a Brașovului îl mulțumea mai puțin. «E prea ilustrativ», mi-a spus.

Cuvîntul e destul de grav, și obiecția, cel puțin la început, mi s-a părut serioasă.

Este într-adevăr ceva de decor la Brașov, un anumit exces de frumusețe care merge spre ilustrație. Dar este primejdia oricărui lucru pitoresc. El amenință să seducă prin ceea ce are exterior, prea direct, prea «frapant». Rămîne ca prin atitudinea sa de artist, prin disciplina sa proprie, pictorul să nu se lase amăgit, să nu cadă în cursă, să nu primească prea ușor lucrurile care i se oferă fără taină, fără rezistență.

Poate că în literatură tentația facilității nu e atât de mare ca în pictură și în muzică. Pictorul și compozitorul lucrează cu lucruri îmbătătoare: coloare, melodii. Ca să te sustragi lor, e nevoie de oarecare asprime.

Un Brașov pictat numai pentru elementele lui de pitoresc local ar fi neinteresant. Tot ce este «ilustrativ» în el s-ar răzbuna prin prea mare ușurință. Dar orașul acesta are un suflet propriu, o gravitate fundamentală, nu știu ce adîncă tristețe solemnă de orgă și mi se pare că frumusețea lui picturală vine mai ales din aceste lucruri ascunse.

Este «ilustrativ» ceea ce este fără suport intim, dar acolo unde se află un suflet tainic, adînc, colorarea își poate lua cele mai mari libertăți, fără teama de a se pierde în simple jocuri de suprafață.

Brașovul e de două ori amăgitor: și prin răceala lui de cetate greoaie, care în primul moment te ține departe, nu te lasă să te împrietenești, dar și prin aspectul lui decorativ, puțin artificial, care îți abate privirea de la marile frumuseți ascunse.

Cînd ai învins și o amăgire, și pe cealaltă, cînd ai trecut dincolo de ele, descoperi o admirabilă cetate, în care un material fermecător de pictură așteaptă, apărut și ascuns de două scuturi.

1 aprilie 1940

NOTE

ACCIDENTUL

Accidentul a apărut în 1940 (Ed. Fundației pentru literatură și artă). Primele referiri privind proiectul acestui roman apar în jurnalul scriitorului în decembrie 1936. O primă versiune, aproape terminată, îi este furată, împreună cu toate bagajele, la Paris, în toamna anului 1937.

Este evident că, deși continuă o mai veche activitate de romancier, ultima carte de proză a scriitorului se încadrează în problematica specifică ciclului său dramaturgic. Totuși, ca și în celelalte creații ale sale epice, materialul autobiografic joacă un rol considerabil aici, spre deosebire de lucrările dramatice. Pasaje întregi (ședința de la tribunal, lecțiile de schi ș.a.) sînt intim legate de viața scriitorului. *Accidentul* se detașează de înțelesul acestora, ridicîndu-se la o dezbateră cu mult mai cuprinzătoare și de un general interes.

DESCHIDERA STAGIUNII

Nuvela *Deschiderea stagiunii* este dominată de mirajul teatrului, care îl fermecase într-atît și pe Mihail Sebastian. Emoția începutului de stagiune, trecerea în revistă a afișelor colorate care anunță noile premiere, pasiunea eroului nuvelei pentru luminile scenei sînt totodată mărturii ale atașamentului nezdrunținat față de teatru, propriu scriitorului. Atrage atenția, între altele, pasajul scurt care evocă în cîteva rînduri viața noastră teatrală din primul deceniu al secolului (Haralamb Lecca, Locusteanu și mai ales Davila, cu antrenul său pătimaș), pasaj care semnalează încă o dată interesul viu al lui M. Sebastian pentru studiul de bibliotecă al istoriei culturii romînești.

Nuvela a fost publicată întîi fragmentar — în ziarul *Rampa* (16 septembrie 1935), și apoi într-o culegere comună de nuvele a unor scriitori din aceeași generație (*Nuvele inedite*, Ed. Advărul, f. a. [1935]).

ARTICOLE POLITICE ȘI DE POLITICĂ A CULTURII

Articolele: *Să se bată sănătoși!*, *Prea mulți martiri*, *Babbitt la Versailles*, *Trei sacale și un simbol*, *Duminică 17 aprilie, ora 11...*, *Heinrich-Gerhard Gruber, Conferința dezarmării continuă*, *«Partide de idei»*, *Care au mai guvernat...*, *Explicația fripturismului*, *«Subprobleme» la Lausanne*, *Vivat solidarismul social*, *Unul care mîngie copii*, *«Automobilele zburdă»*, *Șomeri bine educați*, *Sinucideri din plictiseală*, *Între Waterloo și viață*, *Să li se taie capul!* au apărut în anii 1932—1933 în ziarul *Cuvîntul*, exprimînd, de cele mai multe ori, punctul de vedere personal al autorului, și nu opinia programatică a publicației ca atare.

În *Cuvîntul* (1932—1933) au apărut de asemenea articolele *Editor, sau mardeias?* Pitigrilli, *Dekobra*, *Guido da Verona*, *De 16 ori*, *D-l Păsărică și arta romînă*, *S.S.R.-ul se reorganizează*, publicate în ediția de față în capitolul *Probleme de politică a culturii*.

Articolele: *«Copiii cîntă peste hotare»*, *Un glas profetic într-un galantar*, *O execuție capitală*, *Un precursor: domnul Cudalbu*, *1 martie*, ca și *Comentar la o statistică*, *Cărți pentru copii*, *Cel mai mare tiraj!* *Cîteva perechi de academii!*, *Niște alegeri...* și un candidat au apărut în anii 1935—1936 în ziarul teatral *Rampa*.

Articolul: *Bucarest, ville cinématographique* (1937) a apărut în ziarul *L'Indépendance Roumaine*, sub semnătura *Flaminius*.

CRONICI ȘI ARTICOLE LITERARE

Articolul *Document, critică și actualitate* a apărut în revista literară lunară *Azi* (1932), de sub direcția lui Zaharia Stancu. *«Le Feu»* și *O «chestiune de poezie»...* și urmările ei au apărut în ziarul *Rampa* (1935—1936). Tot în *Rampa* au apărut cronicile literare la cărțile *Copilăria unui netrebnic* și *Cartea amăgirilor*.

Cronica la *Memorii de E. Lovinescu*, vol. al II-lea, a fost tipărită în revista săptămînală *Romînia literară* (1932), condusă de Liviu Rebreanu, revistă la care Mihail Sebastian a fost titularul cronicii literare. Cronica la vol. al III-lea al *Memoriilor* a apărut în revista *Reporter*, unde, în tot cursul anului 1937, scriitorul a îndeplinit obligațiile cronicarului literar. Tot în *Reporter* (1937) au apărut articolul *Anton Holban și literatura* și cronica la romanul *Cazul Eugeniei Costea*.

Articolul *«L'Été 1914»* (1937) a fost publicat în ziarul *L'Indépendance Roumaine* sub semnătura *Flaminius*.

PAGINI DE JURNAL

Paginile de jurnal, selectate pentru volumul al II-lea al *Operele alese*, cuprind însemnări din perioada anilor 1935—1937, ani decisivi în formația scriitorului și — totodată — anii în care a fost conceput în mare parte romanul *Accidentul*. Socotim totodată că fragmentele din *Jurnal* publicate suplimentează și

explică nu puține dintre articolele și cronicile editate în această culegere.

Notațiile din *Jurnal* sînt redată fragmentar, avînd în vedere, mai cu seamă, rîndurile ce prezintă un interes deosebit pentru cititor. Notarea unor persoane amintite în jurnal cu inițiale este convențională și ne aparține. Unele pagini tipărite aici au mai fost publicate în unele reviste, după moartea scriitorului. În ceea ce privește ediția de față, ea a selectat, după criteriul propriu, pasajele reținute spre publicare, folosind textul propriu-zis al jurnalului.

ADDENDA

Preocuparea pentru creația lirică poate fi situată în anii primei tinereți a scriitorului. Încă în liceu, M. Sebastian a tradus din poezia franceză, mai ales din Francis Jammes. O parte din aceste traduceri au fost publicate, apoi, în *Universul literar* (1928). Cu mult mai tîrziu, în plină maturitate, în anii grei ai războiului, Sebastian a tradus remarcabil din *Sonetele* lui Shakespeare.

Poeziile publicate în ediția de față sînt prezentate cititorului mai ales pentru valoarea lor documentară. Astfel, *Primăvară provincială*, versuri scrise la optsprezece ani neîmpliniți și care n-au fost publicate niciodată, interesează biograful pentru viziunea lucidă a atmosferei ucigătoare a orașului de provincie, putînd fi considerat ca un preambul adolescentin la *Orașul cu salcîmi*. Poezia s-a păstrat, pînă de curînd, între hîrțile unui prieten. Celelalte două poezii, incluse în *Addenda*, au apărut în revista *Universul literar* în vremea direcției lui Camil Petrescu, și anume: *Imn* în 12 februarie 1928, iar *Cîntec incert* în 18 martie 1928. În aceeași publicație, M. Sebastian a mai tipărit și alte versuri. Poeziile alese de noi sînt mai curînd relevabile exerciții de lector inteligent și sensibil al poeziei contemporane (Arghezi îndeosebi), aducînd și unele date prețioase pentru cunoașterea scriitorului la vîrsta de douăzeci și unu de ani, în pragul vieții.

La Brașov, într-o zi de iarnă... a apărut în *Revista Fundațiilor* (VII, nr. 4, aprilie 1940). Aceste notații lirice au fost publicate aici, ca anexă documentară la *Accidentul*, cu care se află într-o relație evidentă.

ÎNSEMĂNĂRI BIOBIBLIOGRAFICE

Mihail Sebastian s-a născut la Brăila, la 18 octombrie 1907. În acest oraș a urmat cursurile școlii primare și apoi ale liceului N. Bălcescu. Încă din ultimele clase de liceu începe să se ocupe activ de literatură. Citește enorm, redactează lucrări extrașcolare, compune versuri. După terminarea liceului se înscrie la Facultatea de drept din București. Pentru a se putea întreține la studii, încearcă multă vreme, zadarnic, să intre într-o redacție de ziar. În noiembrie 1927 este primit în redacția ziarului *Cuvîntul*, unde publicase, pînă atunci, fără a fi cunoscut și sub pseudonim, o serie de foiletoane literare. Fără a-și părăsi obligațiile față de ziar, scriitorul petrece între 1930—1931 aproape doi ani la Paris, unde încearcă să se pregătească pentru doctoratul în Drept. Asupra tinărului cinstit și însetat de cultură se exercită, în acest timp, influența nefastă a profesorului Nae Ionescu, directorul *Cuvîntului*, filozof abil al «existenței tragice». Cînd profesorul și ziarul se orientează deschis spre dreapta, în anii 1933—1934, Mihail Sebastian părăsește *Cuvîntul*, îndreptîndu-se, în anii următori și în urma unui lung și dureros proces de transformare, către o altă înțelegere a lucrurilor. Primele sale lucrări de proză literară: *Fragmente dintr-un carnet găsit* (1932), *Orașul cu salcîmi* (terminat în 1931, tipărit abia în 1935), *Femei* (1933) și *De două mii de ani* (1934), poartă amprenta derutei ideologice a scriitorului în această perioadă a activității sale. Aceste lucrări se caracterizează prin căutările febrile ale autorului, care, ciocnindu-se de problemele mari ale vieții, nu găsește răspunsurile salvatoare. Totodată în aceste cărți se pronunță o accentuată poziție individualistă. În scrierile sale cu caracter publicistic și polemic din anii care urmează se deosebesc accentele unei vădite radicalizări a concepțiilor scriitorului.

Activitatea febrilă de gazetar, critic literar și cronicar dramatic la revistele *Rampa*, *Vremea*, *Reporter*, *Viața românească* se caracterizează în anii 1935—1939 printr-o apropiere mereu mai puternică de problematica socială, de frământările contemporaneității. Gazetar modest și, în același timp, umil secretar la un mare avocat, scriitorul simte puternic în acești ani poziția vrăjmașă a burgheziei față de intelectualitatea cinstită.

Prima piesă de teatru a lui Mihail Sebastian, *Jocul de-a vacanța* (terminată în 1936), exprimă setea de evadare a autorului dintr-o societate care degradează omul. Următoarele sale lucrări de teatru vor da amploare acestei drame (*Steaua fără nume* — 1943, *Insula* — 1944, *Ultima oră* — 1944). În 1940 apare romanul *Accidentul*, după ce în 1939 apăruse studiul despre *Correspondența lui Marcel Proust*. Dictatura fascistă și ororile războiului criminal antisovietic îl zguduie puternic pe Mihail Sebastian. Împiedicat să scrie, din pricina legiurilor rasiale, scriitorul nu se mulțumește să transforme munca sa umilă de profesor la un liceu particular într-o activitate educativă pe care elevii săi nu o vor uita niciodată. El intră în contact cu mișcarea antifascistă și participă la redactarea unor publicații ilegale.

După 23 august 1944, M. Sebastian a definitivat textul *Ultimei ore* și s-a preocupat de unele studii literare, proiectate cu mai mulți ani în urmă. În lunile care au urmat eliberării, el a dramatizat romanul antifascist *Noaptea fără lună* de John Steinbeck. Dramatizarea acestui roman a prilejuit primul spectacol cu o piesă antifascistă în Bucureștiul eliberat. În ziua de 29 mai 1945 a murit, în urma unui accident de automobil, în timp ce se îndrepta spre Universitatea liberă democratică, instituție de culturalizare a maselor, pentru a-și începe cursul său închinat operei marelui Balzac.

OPERELE APĂRUTE ÎN VOLUM

FRAGMENTE DINTR-UN CARNET GĂSIT. București, colecția «Carte cu semne», 1932.

FEMEI. București, Editura Națională Ciornei, ediția I — 1933; ediția a II-a — 1934.

DE DOUĂ MII DE ANI. *Roman*. Ediția I — București, Editura Națională Ciornei, 1934; Ediția a II-a — București, Fundația pentru literatură și artă, 1946.

ORAȘUL CU SALCIMI. *Roman*. București, Editura Universală Alcalay, 1935.

CUM AM DEVENIT HULIGAN. *Texte, fapte, oameni*. București, Editura Cultura Națională, f.a. [1935].

DESCHIDEREA STAGIUNII în *Nuvela inedite*, Editura Advărul, f.a. [1935].

CORRESPONDENȚA LUI MARCEL PROUST. București, Fundația pentru literatură și artă, 1939.

ACCIDENTUL. *Roman*. București, Fundația pentru literatură și artă, 1940.

TEATRU. *Jocul de-a vacanța. Steaua fără nume*. București, Fundația pentru literatură și artă, 1946.

OPERE ALESE, vol. I. *Teatru*. București. Editura de stat pentru literatură și artă, 1956.

ULTIMA ORĂ. București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1956.

TRADUCERI

ROGER VERCEL : CĂPITAN CONAN. *Roman*. Editura Națională Giornei, 1935.

MARGARET KENNEDY : DESTINUL TESSEI SANGER. *Roman*. Craiova. Editura Librăria Școalelor, 1940.

TABLA ILUSTRAȚIILOR

Coperta primului volum tipărit al scriitorului (1932).	32-33
Mihail Sebastian vorbind la o festivitate școlară ca profesor de liceu (1943)	128-129
Mihail Sebastian, profesor de liceu, la catedră (1944).	208-209
Declarație de înscriere în sindicat, completată de scriitor în primăvara anului 1945	288-289
Fragment dintr-o cronică literară — revista <i>Reporter</i> (1937)	368-369
<i>Ultima oră</i> de Mihail Sebastian în limba hindi.	416-417

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
PROZĂ	5
— Accidentul	7
— Deschiderea stagiunii	251
ARTICOLE POLITICE	265
— Să se bată sănătoșii	267
— Prea mulți martiri	269
— Babbitt la Versailles	271
— Trei sacale și un simbol	273
— Duminică 17 aprilie, ora 11... ..	275
— Heinrich-Gerhard Gruber	277
— Conferința dezarmării continuă	279
— «Partide de idei»	281
— Care au mai guvernat... ..	283
— Explicația fripturismului	285
— «Subprobleme» la Lausanne	288
— Vivat solidarismul social	290
— Unul care mîngie copii	292
— «Automobilele zburdă»	294
— Șomeri bine educați	296
— Sinucideri din plictiseală	298
— Între Waterloo și viață	301
— Să li se taie capul!	303
— «Copiii cîntă peste hotare»	305
	453

	Pag.
— Un glas profetic într-un galantar.....	307
— O execuție capitală	310
— Un precursor: domnul Cudalbu	313
— 1 martie	316
PROBLEME DE POLITICĂ A CULTURII	319
— Editor sau mardeiaș?	321
— Pitigrilli, Dekobra, Guido da Verona... ..	323
— De 16 ori	326
— D-l Păsărică și arta română	328
— S.S.R.-ul se reorganizează	330
— Comentariu la o statistică	332
— Cărți pentru copii	335
— Cel mai mare tiraj!.....	338
— Cîteva perechi de academii!... ..	341
— Niște alegeri... și un candidat	344
— București, ville cinématographique (București, oraș cinematografic)	348
PAGINI DE CRITICĂ LITERARĂ	353
— Document, critică și actualitate	355
— E. Lovinescu: «Memorii» (II)	359
— E. Lovinescu: «Memorii» (III)	367
— «Le Feu»	373
— O «chestiune de poezie»... și urmările ei ..	376
— Ion Călugăru: «Copilăria unui netrebnic» ..	381
— Emil Cioran: «Cartea amăgirilor»	386
— «L'Été 1914» («Vara lui 1914»)	390
— Anton Holban și literatura	394
— Mihail Sadoveanu: «Cazul Eugeniței Costea» ..	396
PAGINI DE JURNAL	401
ADDENDA	429
— Primăvară provincială	431
— Imn	434
— Cîntec incert	435
— La Brașov, într-o zi de iarnă... ..	436
NOTE	441
— Însemnări biobibliografice	447
— Tabla ilustrațiilor	451